

**Franc. Balduini Constantinus Magnus, sive De Constantini
Imp. legibus ecclesiasticis atque civilibus, commentariorum
libri duo : accessit copiosus rerum & verborum memorabilium
index.**

<https://hdl.handle.net/1874/388317>

99

3

FRAN. BALDVI-
NI IVRISCONS.
CONSTAN
TINVS MAGNVS,
SIVE

DE CONSTANTI-
NI IMP. LEGIBVS EC-
clesiasticis atque Ciuilibus,
Commentariorum Li-
bri duo:

Accesit copiosus rerum & uerborum
memorabilium INDEX.

BASILEAE, PER IOAN-
nem Oporinum,

FRANZ BALDVI
NI IVRISCONS

CONSTAN

TINVS MAGNVS

LXXI

DE CONSTANTI

NI IN RE REGIA

CLASSE MAGNIBVS

CONSTITVTIONIBVS

IN DIO

Accedit copiosus rerum & authorum
memorialium LIB. II.

BASTIENI PER IONN

DE LA RUE

ILLVSTRISS> PRIN
CIPi FRIDERICO CO
miti Palatino Rheni, Duci Baua-
rig, S. Ro. Imperij Archidap.
ac Principi Electori,

FRANCISCVS BALDVI
NVS S.

ULTIS iam annis
magna studiorum con-
tentione queritur, il-
lustriss. Princeps, de
optimis constituendæ
Reip. Christianæ legi-
bus. Earum ex antiquitatis memoria repe-
tendum aliquod exemplum esse, nemo, qui
sanus sit, negat: fatentur omnes boni. Sed
quale uel sit illud, uel esse debeat, multi du-
bitant: præsertim cum Legib. opus sit, quæ
cum religionis causa cõiuncta rem ciuilem
constituere rectè possint. De ijs tamẽ quisq;
quem quidẽ aliqua Reip. cura tangit, sen-
tentiam dicit suã. Sed cùm omnes ordines

Epistola

certainim id agant, tum uerò Iurisconsulti
in primis rogari solent: & rogati, quid sen-
tiant, dicere consideratè debent. Tantum
mihi non sumo, non tribuo tantum, ut in
eorum ordine amplissimo sedere me existi-
mem: qui nec in imo quidem subsellio for-
tasse herere possim, si de tali tātāq; re quæ-
ratur. Sed cum in Comitijs huiusce Impe-
rii hoc tempore de illa deliberent uiri Prin-
cipes, semper mihi uisus est Constantinus
occurrere, auctor profectò magnus, & in
hoc genere primus: quem, qui Remp. Chri-
stianam saluam esse uolunt, in primis au-
diant, & in dissensione arbitrum accipere
non recusent. Neutri enim parti suspectus
uel est, uel esse nunc potest. debet potius &
potest utriq; esse pergratus: & est denique
omnium iampridem ordinum, omniumq;
temporum consensu receptus iudex talium
controuersiarum, & in talibus delibera-
tionibus delectus tanquam Princeps Se-
natus. Sed quæ'nari eius sententia sit, uel
olim

Nuncupatoria.

olim fuerit, fortasse ambigitur: quod & historia, quæ de eo multa circumferuntur, sint etiam multis fabulis contaminatæ: & eius leges partim suppressæ, partim dissectæ, discerptæq; sint. Agnosco equidem utramq; hanc illi & nobis factam iniuriam esse. Sed depelli tamē utramq; posse credo. Historiam, depulsis fabulis, ueram, quam requirimus, contexent, & tanquam detersis maculis purā castamq; dabunt, quos aliquando fore speramus ueteris memoriæ uniuersæ uindices: Leges interea, quarum lacera membra iactari conquerimur, & colligent dispersas, & reuocabunt fugientes, & delitescentes eruēt, inq; lucem profereant, quicumque perfectæ Christianæq; Iurisprudentiæ studiosi sunt: sunt autem, ut opinor, nunc permulti, & erunt aliquando fortasse plures. Ut autem quod possunt, efficiant, & quod debent, præstent magis atque magis, tam magna iustaq; nunc causa est, ut cessationi relictus nullus esse locus

Epistola

uideatur. Certatim potius & Principes
huc reuocare suos cōsiliarios, & consiliarij
suos Principes eòdem impellere debeant.
Olim consularis trabea, palmataq; toga,
qua summis magistratibus dabatur hono-
ris causa, Constantini effigiem intextam
habere solebat. Sic enim maiores nostri gra-
uiter iudicabant, hanc illorum oculis ob-
seruari semper debere. & tale propterea
munus potius, quàm aut fasces, aut sellam
curulem, Ausonio suo, consuli designato,
Gratianus Imp. misit, & misisse se gloria-
tur. Utinam uerò uiuam illam Constanti-
ni, non corporis, sed animi, & eius quæ il-
lius animo insculpta fuisse uidetur, religio-
nis atque prudentiæ imaginem totam, ali-
quis oratione exprimere possit: quam &
Christianis Principibus offerret, qui eorum
de Republica consilijs intersunt, & ipsi
sibi spectandam saepe proponerent. Euse-
bius, Epiphanius, Theodoriuus, & simi-
les historie Ecclesiasticæ scriptores, ut a-
lios

Nuncupatoria.

lios taceam, magnos nobis, multosq³ de Constantino commentarios reliquerunt. Sed descriptio etiamnum alia quaedam desideratur, quæ coniunctam cum Ecclesiasticis rerum ciuiliū rectam constitutionem in Constantini legibus ostendat. tantum abest, ut eorum nostro desiderio satisfacere declamatio possit, qui Constantinum ita nobis depinxere, ut ad fallendum magis laruam aliquam obycere, quàm ad imitandum proponere exemplum uerum uoluisse uideantur. Ego itaque, cum sanioris Iurisprudentiæ, quæ ad defensionem ueritatis, & salutem Reipub. consilia refert sua, studiosus essem, ut esse me profiteor: feci non inuitus, ut Constantini legibus operam aliquam darem, & breuem de ijs commentarium colligerem: neque in eo male positum laborem studiumq³ nostrum esse putarẽ. etsi eum non ignorarem nullum habere posse orationis aut lumen, aut florem. Nam & uersatur in eorũ reco-

Epistola

gnitione temporum, quæ Latinam iam linguam planè contaminarant, & in earum recordatione rerum, quæ minimè possunt (ut ar uerbo Ciceronis) αὐθιγοὶ παρὰ φῆιδου. Verùm sit ita sanè, ut rudis hæc mea manus uix prima Constantini lineamenta obscurè adumbrare possit: si tamè hoc tempore, quo Constantinum lugemus adhuc mortuum, sed eius memoriã superesse optamus, possit uel impolitam ostentare tabulam, in qua non quidem illius imagines artificiose expressæ sint, sed nobilissimæ saltem Leges obscuris notis inscriptæ: officium hoc meum bonis omnibus gratum fore confido. ut gratissimum Romanis olim fuisse dicitur consilium illius L. Arruntij, qui, cùm de funeris Augusti honoribus quaereretur, censuit, Legum ab eo latarum titulos præferri debere.

Equidem memini, quod historia Ecclesiastica narrant, paulo post Constantini nostri mortem, in urbe Constantinopolitana magnam

Nuncupatoria.

magnam populi commotionem fuisse, cum effodienda essent Constantini ossa: & cum effossis cineribus urna, ne imperientis cuiusdam ruinae ruderibus obrueretur, alio transferenda. Neque huius unquam historiae memini, quin cogitem, nunc in tantis orbis terrarum ruinis effodiendas esse longè meliores Constantini reliquias, neque perpetua obliuione sepultas iacere debere: colligendas potius, & ad omnium Gentium populorum que uel memoriam uel usum esse conseruandas. Si uiueret Constantinus, sine magno dolore uidere non posset, Imperium illud suum, omnibus quondam à se politum artibus coloribus, tam miserè nunc deformatum, totaque maculis turpissime fœdatum: ut Apelles, si Venerem suam fœdè contaminatam, aut si Protogenes suum labyrum cæno oblitum aspiceret, magnum acciperet dolorem. Quid igitur, si nobilissimum illud Imperium, quod ab extremis Orcadibus, ad ipsam usque In-

Epistola

diam propagatum, & pulcherrimis undique legibus communitum, moriens reliquerat, in summas nunc angustias redactum: & illud quoque ipsum, quantulumcunque reliquum est, discerptum, dissectum que uideret? Illachrymasse olim dicitur, cum suam Heduarum ciuitatem afflictam, uexatamque inuississet. At quibus nunc lachrymis dolorem exhaurire suum posset, si uniuersam propè Rempublicam suam, languentem & depositam intueretur? Imò uerò, quibus eam oculis contueri posset? Sed quibus tamen olim remedijs, cum deploratam primùm accepisset, non solum ægram iacentemque recreauit, sed & propè iam mortuam excitauit, & ad felicissimum pulcherrimumque statum reuocauit: iisdem nunc auxilijs, consilijsque, & eius reliquias colligeret, & membra componeret: & quale posset, collectum compositumque corpus confirmaret. Quod uerò ille, si uiveret, facturus esset: facere nunc certe debent,

Nuncupatoria.

re debent, qui hanc ab eo mandatam curam acceperunt: & uerò facere possunt, si illius uestigijs insistant, & legibus utantur. Experiri olim Romani sunt, esse uerissimū, quod postea T. Linius scripsit, ad Remp. amplificandum, uim legum maiore, quam hominum esse. Experientur non minorem eam adhuc esse, ad horum temporum Rempub. continendam, si, qui huius continende partes susceperunt, Constantinum ueluti praeuentem sequantur. Sed ut hic religioni uerae operam primum dedit, (ut est hoc sanè primum, atque adeò arctissimum Reipublicae uinculum) sic illos in primis dare est necesse. Quod quidem nisi fiat, necesse est, quae primum causa Imperium Romanum olim dissoluit, eadem ut huius reliquias nunc pessundet. Sed si aliquando, quod speramus, fiat: cum reliqua restituta fortunataeq; Reipub. bona omnia expectabimus, tum uerò audiemus & nos fortasse aliquando illam rursus
latissi-

Epistola

letissimam profecto Constantini uocem:
quam ut audiat, iam pridem incredibili-
ter optat noster hic orbis, gemens & suspi-
rans in suis disensionibus, sed aliqua tamē
interdum spe meliori & expectatione arre-
ctus: illum dico sanctū, felicem, salutaremq̄
nunciū, quem ad suos olim Alexandrinos
Constantinus emisit, iustissima suauissimaq̄
gratulatione perfusum: τὰς ἀποστολὰς, τὴν
ἡμετέραν, τὴν θεοῦ, καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ
ἀποστολὴν, ἣν ἡμετέρας ἐκκλησίας λαμπρότης.

Fecit itaq̄ hæc de Rep. cogitatio, quæ mi-
hi in meis etiã priuatis studijs per sæpe occur-
rit, maior illa quidē fortasse, quàm ut homi-
ni in scholis educato cōueniat, sed à qua ta-
men planè alieni esse non debeant homines
priuati, uel si in aliena Rep. uersarētur ho-
spites alioqui nō curiosi: fecit (inquã) illa, ut
quicquid illud erat, quod de Constantini le-
gibus cogitãdo collegerã, ad Germanos prin-
cipes, eorum' ue Senatū augustissimū, uere-
cundè referre nō recusarem. Nam & Ger-
mani

Nuncupatoria.

mani olim primi fuerūt, qui Constantinū fecere Magnū (fuit enim Alemannorum Dux Ercus, cuius & consilio & manu adiutus primū in hoc Occidente rerū ille potitus est:) & nūc soli sunt, qui eius adhuc Imperij partem aliquā possident: & memoriam colunt earum Legū, quibus ille suum Imperium nō solum fundavit, sed & cum religione cōiunxit, & longè lateq; propagatum cōfirmavit. Sed ut audientiam ille aliquam in his rerū motib. impetrare possit, & eius Leges quodā veluti postliminio locū aliquando suū recuperet: te in primis appellandū esse FRIDERICE Princeps illust. existimaui: quē & huius Imperij, quod ille constituit atq; amplificavit, electōre Principem, custodemq; & iuris, cuius assertor ille acerrimus fuit, assiduum vindicem, & Legum, quib. Rempub. suam communit, iustissimum defensorem esse agnosco: ac ea quidem non solū sapientia, sed & auctoritate præditū, qua nō potest nō esse præditus

ta. 15

Epistola.

talis tantusq; Princeps, qui cum aetatis nūc
sua annum septuagesimum quartum a-
gat, maximam eius aetatis partem in hu-
ius Imperij gravissimis negotijs gerendis,
difficultatibus explicandis, consilijs regen-
dendis, maxima cum laude consumpsit: ut
priuatas nunc omittam, quas alio tempo-
re profitebor, causas, quibus ego tibi deuin-
ctus, officium hoc me tuae amplitudini non
minus quàm Reipub. debere profecto sen-
tio. quod etiam, ut debeo, sentire me, proli-
xius istic (si opus sit) confirmabunt duo
obseruantia erga te mea testes, sponsoresq;
uiri clariss. Christophorus Probus & Ar-
noldus Opsopæus: in quorum ego testimo-
nio atq; fide iussione facile acquiesco, quod
& tu ijs tantum fidei habeas, ut optimis
maximisq; tuis consilijs eos non tantum
interesse, sed etiam præesse uelis.

Vale. Argentorati, Ca-
lend. Febr.

LECTOR

LECTORI

E T si nunc nō institui aut Constantini uitam
 conscribere, aut eius generis historiam ali-
 quam edere: tamen ut id quod nunc insti-
 tuo, planius intelligatur, breuiter hic notabo
 nostri Legislatoris etatē, genus, & cognationē.
 Constat in Britannia natū, & primū salutarum
 Imperatorem Rom. fuisse. Vnde & illa uetus & o-
 solennis olim acclamatio: O fortunata & o-
 mnibus terris felicior Britannia, quæ Constan-
 tinum prima uidisti. Salutatus autem est Impe-
 rator uigesimo quinto die Iunii: & triginta post
 annis Nicomediæ mortuus est, XI Calend. Iun.
 Anno Christi CCCXLII, ætatis uerò suæ sexto
 & sexagesimo. Mortem eius denunciauit tristis-
 simus inusitata magnitudinis cometes, ut testis
 est Entropius: sicuti & Theodosius paulo antē
 quā moreretur, cometem, tristes orbi terra-
 rum renebras portendentem, uidit. Ac prædixit
 quidem Ambrosius, mortuo Theodosio ruitu-
 ram monarchiam Romanam. Sed eius ruinæ
 magnam iam antea partem traxerat mors no-
 stri Constantini. Patrem habuit Constantium
 Chlorum, qui Britanniam magna cum laude
 regebat, ut Eusebius ostendit. Matrem uerò He-
 lenam: cuius pietatem reliquasq; uirtutes ual-
 de prædicat Ambrosius. Vtrumq; igitur paren-
 tem habuit religiosum: quod non in postrema
 felicitatis parte ponendum est. Est & uetus illud
 satis notum, Fortes creantur fortibus. Duxit po-
 stea Constantius Theodoram: ex qua suscepit
 Anaballianum, Constantium, Constantem, &
 Constan-

P R A E F A T I O.

Constantiam. Hæc Constantia, Constantini nostri soror consanguinea, nupsit Licinio, qui cum ipso etiam Constantino imperauit : barbarus profecto, & impius optimi principis collega. Constantius, nostri Constantini frater consanguineus, ex Galla Gallum, & deinde ex Basilina Iulianum suscepit. Gallus & Iulianus Constantinum nostrum, quem patrum habebant, etiam socerum habuere : & tanto propterea magis ad Imperium aspirauere. Sed infelix Constantinus, qui tam degeneres non solum fratris filios, sed & generos habuit. Fratris Anaballiani filium Dalmatium, dilexit ut suum, & cum filijs suis heredem esse Imperij uoluit. Ipse ex Minerua Crispum primum suscepit : deinde uxorem duxit Faustam, Maximiani Herculij Imp. filiam. Sed foci crudelis impietas, pium religiosumq; generum corrumpere non potuit. Ex Fausta suscepit filias duas : Constantiam, quæ Gallo : & Helenam, quæ Iuliano patrueli suo nupsit. Filios uerò tres, Constantinum, Constantium & Constantem: quos & hæredes reliquit.

ILLVSTRISS. PRIN.

OTTHONI HENRICO COM. PA
lat. Rh. Du. Bauar. S. Ro. Imp.
Archidap. ac Principi Electori
Fran. Balduinus S.

Vem ego Constanti
num Friderico Pa
truo tuo Principi no
bilis. si hodie uiueret,
ut illi inscriptus erat, offerrem, eum
nunc tibi Princeps optime, ut offe
ram, multis de causis adducor. Nō
enim solum, quibus ille me nomi
nibus obstrinxerat, iisdem ego me
tibi obligatum esse sentio: sed etiam
quod illi promissum debitumq; fu
it, hæredi iam tibi persoluendum
esse agnosco, hæredi præsertim,
quem Constantinus, si uiueret, su
A um

EPISTOLA

um esse uellet, & cui suas nunc reli-
quias mortuus cōmendat: ut quod
illius fuit, tuum nunc esse debere
magis intelligas. Ergo & is ad te
properat, ut huius tui noui Prin-
cipatus, atq; in Imperij sui VII VIR-
summæ dignitatis auspicijs præsit,
inaugurationi præeat, & tibi pro-
pterea sibiq; & communi denique
Imperio gratulatus, magis atq; ma-
gis sese ad te, & te simul ad se appli-
cet, suâque tecum de Religionis &
Reipub. constitutione consilia con-
ferat atq; communicet: quæ qui-
dem & tua iam fore confido, ut Pa-
trui illius tui præclarum de Heidel-
bergensis Academia amplificatio-
ne institutum nunc quoque tuum
esse scio. Quo magis & te cum eo,
quem patris loco semper coluisti,
in

N V N C V P A T.

in huius Libelli inscriptione rectè
 coniungi, & eadem appellatione
 conditioneue Constantini Leges
 ad te non inepte referri existimaui:
 eas præsertim, quæ & si ad te non
 referrentur, nec huius Imperij es-
 sent, ut sunt: tamen propter Reli-
 gionis & sapientiæ memoriam fa-
 miliares habere, et eas colere, tibi quæ
 præscriptas præferri nunc uelles, ut
 si eam Reipub. quam expresserunt
 effigiem, sed quæ iam uetustate ex-
 oleuit, atque adeo euanuit, iisdem,
 quibus fuerat, coloribus hæc ætas
 non possit renouare: at tu certe ex-
 trema eius saltem lineamenta, quæ
 supersunt, quantum possis, conser-
 ues. Vale, Argent. Non.

Martij. 1556.

DE LEGIBVS CON-
STANTINI MAGNI
Commentariorum liber
primus.

*U*M Ecclesiam tandē suam
Deus ex impiorum tyranni
de, qua multis, ac propè tre-
centis post *CHRISTVM*
annis, acerbissimè fuerat uexata, liberare
uellet: & uerò iam regnantē, florentemq̃,
noua etiā hac gloria cumulare, ut ei se Ro-
manū imperiū, superbosq̃ suos fasces sum-
mitteret: fortissimum principem excitauit
CONSTANTINVM, non ut alterum
modo *Cyrum*, sed etiam ut *Nehemiam* al-
terum: qui & illam barbara seruitute op-
pressam in libertatem assereret, & serua-
tam liberaret, & colligeret dispersam, &
afflictam recrearet, & aliquando denique
coalescentem magis atq̃ magis constitueret
atque formaret. Pollicitus olim fuerat *Ie-*

De Legibus Const. M.

2
 saias, fore, ut & Reges aliquando nutricij
 essent Ecclesie, cuius alioqui non solum ho-
 stes, sed etiam carnifices atque parricidæ
 saepe fuerant: & hæc illorum ueluti mam-
 mis aleretur, quorum crudeles antea ma-
 nus toties senserat: illiq³ huius cum lumen,
 tanquam prælatam facem, sequerentur,
 tum uerò mœnia extruerent, atq³ propu-
 gnacula. Nihil dici suauius, nihil iucun-
 dius potest. Neq³ Ambrosio repugno, hu-
 ius oraculi uim ad suum Valentinianum
 referenti, eiq³ hanc gloriam tribuētī: quem
 & Ecclesie filium uerè esse, & honoris
 causa meritò uocari ait. Sed priorē in hoc
 genere esse Constantinum, facile opinor ip-
 se quoq³ Ambrosius assentietur: cui qui-
 dem Constantino etiam tribui posse, quod
 Isaias de Cyro scripsit, omnes boni & agno-
 scunt & lubenter fatentur. Neq³ uerò nūc
 moror seditiosos illos Donatianos, homines
 amentes, atq³ etiam fanaticos, qui Constan-
 tini & gloria & uirtuti inuidentes, Ec-
 clesiam

Ambros.
 epist. 32.

*clesiam CHRISTI, Principum opera sub
 fidio ue uti non debere, & his cum illa ni-
 hil rei esse, neque illi cum his quicquã esse
 debere, contenderunt. Cum hæc primùm si-
 ue ineptia, siue calūniæ sparsæ essent: tam
 sunt grauitè & repressæ & refutatæ ab
 Augustino, ut nostra nunc in eo genere
 minimè sit necessaria oratio: Dicere so-
 lebat, ut accepimus, Constantinus, Imperiũ
 fato dari: eum uerò cui datum fuerit, ope-
 ram dare debere, ut imperio dignus fuisset
 uideatur. Sed talem tantamq; Spartam,
 quæ Dei beneficio atq; providentia oblige-
 rit, nemo pro dignitate tueri atque ornare
 poterit: neq; quod ea dignum est, quodq; e-
 tiam omnino requiritur, præstare, nisi si to-
 tam in primis Rempub. (quæ sine religio-
 ne, latrocinium est potius quàm Respubli-
 ca) sic constituerit, ut etiam ad eum religi-
 onis, ad quem referri debet, finem relata es-
 se uideatur. Atq; hoc quidem sentire,
 Reges præsertim, raræ cuiusdam sapientiæ
 est:*

August. li.
 3. contra
 Crescon.
 & epist. 48.
 & 50.
 Lamprid.
 in Heliog.

est: præstare, singularis & fortitudinis, & felicitatis: & sentire uero, & præstare, perfectæ cuiusdam cumulatiæq; uirtutis.

Dixit aliquando M. Tullius, Reipub. bene constituta fundamenta atq; membra, que tuenda uiris principibus, & uel capitis periculo defendenda sint, esse hæc: Religiones, potestates magistratum, leges, iudicia, iurisdictionem, fidem, rem militarem, ærarium. Harumq; rerum tot & tantarum esse defensorem atq; patronum, magni esse animi, magni ingenij, magnæq; constantiæ: Sed toto eo in genere, Constantini magnitudinem, qualis quantaq; sit, minimè profecto intelliget homo prophanus: qui, quid uera religio sit, ignorat. Pij homines intelligere possunt, atq; etiam rectè iudicare, quantum Constantino tribuendum sit: qui in religione in primis deligenda, quæ & sequere tur ipse, & suū populum sequi uellet, non errarit: in eaq; tuenda atq; defendenda, nullis laboribus, periculis nullis, nullis difficultatibus

tibus cesserit. Recte itaq³ Lactantius Firmianus, scribēs ad eum suas religionis Christianae Institutiones, magna cū leticia & gratulatione exclamat: Hunc primū Romanorum principum, repudiatis errorib. maiestatem Dei singularis atq³ ueri & cognouisse, & honorasse: salutaremq³ suum uniuersis & optabilem principatum praeclare auspiciatum esse, cū euersam sublatamq³ iusticiam reducens, terribimum aliorum facinus expiauit. Mitto nūc alios, qui complures eo tempore fuerunt, dignos tamen profecto qui audiantur, huius Constantinianae uirtutis praecones. Sed quō etiam magis hanc admiremur, atq³ etiam laudemus, eūdem illum rursus audiamus, eloquentem profecto, grauemq³ scriptorem: ex quo intelligi satis potest, quanta molis erat, & moliri & efficere, quod nō aggressus modo est, sed perfecit etiam Constantinus. Scribit enim ille, de religione Christiana loquens: Huius religionis eo tempore

Ex Lactā.
lib. 1. cap. 1.
& lib. 5. ca.
1. & lib. 2.
ca. 20. & 7.

ueritatem contemptui doctis fuisse, odio indoctis. Omnes obstrepuisse atq; intercessisse, ne eam sonantem audirent: oculosq; etiam suos oppressisse, ne lumen quod offerebatur, uiderent. Deinde oppressam illam fuisse non modo multitudine, & propè cōsensu omnium Gentium: sed & authoritate praestantium omni genere laudis uiro-rū. Cumq; sublata disceptatione, ni gereretur res, multiq; innocentes homines crudelissimè interficerentur: Rhetores interea & philosophos temporis seruietes, laudasse hanc (sic enim loquebantur) pietatem atq; prudentiam suorum principum, qui cohibita impia & anili superstitione, religiones Deorum tuerentur. Declamasse etiam in Pertinacem & insanam (ut appellabant) obstinationem Christianorum. Postremò in hoc errore orbem totum fuisse, ut bonos & iustos uiros, tanquam malos & impios, persequerentur. Placuisse uerò ualde gentium superstitiones: & ex
 hoc

hoc solo probatas uerasq³ uisas esse, quòd eas ueteres tradidissent: tantamq³ tunc fuisse huius uetustatis auctoritatem, ut inquirere in eam, scelus esse duceretur.

In ea temporum intemperie, eoq³ rerū statu, quem grauisissimi scriptoris, cuius testimonium, in hac re presertim, grauisimum est, uerbis descripsi, instituere, atque etiam perficere, quod & instituit & perfecit Constantinus, cuius uirtutis esse dicemus? Sed uoluit in eo Deus illustre aliquod exemplum edere, quod & posteritatem, & Principes & Magistratus, sui officij admoneret: nulla aut ui aut multitudine hostium percelli, nulla uel difficultate frangi, uel molestia debilitari, nullo deniq³ periculo deterreri eos debere, qui uel Ecclesie instaurandae, uel religionis propagandae curam suscipiunt. Id uerò multo etiam magis dicemus, si quales habuerit Constantinus & collegas, & Imperij socios, reputemus: uiros certè acerrimos, qui cum poten-

ria & armis instructi, tūm uerò immani
 quodam odio CHRISTI inflammati e-
 rant. At erant fortassis Ecclesiarum
 passim antiistites, qui & se ijs fortiter oppo-
 nerent, & omni labore leuarent Constanti-
 num. Utinam fuissent. Utinam laboran-
 tem, non dico adiuuassent, saltem non in-
 terturbassent. Diu multumq; luctatus est
 cum Maxentio atq; Licinio. Sed grauiorē
 illi fuisse luctam, maioremq; molestiā cum
 multis Episcopis, cumq; eorū uel dissidijs,
 uel factionibus, uel ambitione, quis nescit?
 Certē offensum eorum uitijs & intolerabi-
 li malitia magnū eo tempore uirum Au-
 dium, discessionem ab Ecclesia fecisse, mul-
 tosq; homines alioqui non malos propterea
 eum secutos esse, cum mores non ferrent eo-
 rum, quorum alioqui doctrinam non im-
 probabant, Epiphanius scribit. Sed tan-
 to est Constantini magis laudanda constan-
 tia, quod nulla eum huius generis offensio,
 neq; currentē retardauit, neq; de uia trans-
 uersum

uersum agere, neque de sua statione potuit
 dimouere. Mitto turbas eorum tempo-
 rum, atque tempestates. Sed hæreticorum
 etiam præstigijs atq; insidijs, quales tunc e-
 rant, non capi: non ne rara cuiusdam fuit,
 & singularis, & uerò diuina magis quàm
 humana cautionis? Neque uerò ab om-
 ni peccato nunc libero Constantinum. Ho-
 minem fuisse scio. Scio etiam nonnullis &
 uitijs, & erroribus fuisse obnoxium. Sed
 neq; hominis ineptias, si quæ sunt, ut sunt,
 excusare uelim: neque eos, qui uelint, imi-
 tari. Verùm priuata illa nunc omitto. Qui-
 bus uerò legibus Ecclesiæ ordinem atque
 formam communierit (quod nunc quæri-
 mus) breuiter uideamus. Victo subla-
 toq; Maxentio tyranno, statim animum
 adiecit ad Ecclesiæ reliquias colligendas,
 & Reipub. Christianæ, cuius miserabiles
 intuebatur ruinas, instituendam nouam
 instauracionem: disiecta Ethnica idolola-
 triæ, quam regnare uidebat, & arce &
 gloria.

gloria. Prima igitur eius lex, quam etiam in Orientem ad ipsum eius gubernatorem Maximinū misit, fuit: Ut relictis idolis, uerus Deus coleretur, & agnosceretur CHRISTVS humani generis liberator. Si confuse tantum edixisset, colendum esse uerum Deum: parum profuisset edictum: Nam & profani legislatores non dissimilem legem saepe ediderunt: ut certè omnium propè hominum animis insculpta est huius generis aliqua tanquam thesis. Sed piam adiecit Constantinus, explicatamq; hypothesim, ut palam intelligeretur, quis nam ille Deus esset, & qua ratione colendus: ea nempe ratione, quam uerbo ipse suo præscripsit. Legatur uel ea sola inuocandi Dei formula, quam ueluti præscriptis uerbis religiose conceptam, suis militibus commendauit Constantinus: & libro sequenti commemorabo. Nemo profecto dubitabit, quin si in ipsis etiam castris, tam & purè Deum coli, & piè inuocari, qui præcipuus est cul-

est cultus) uoluerit: in media Ecclesia eadem & uocem sonare, & religionis specie apparere, multo etiam magis iusserit: & cum alias hominum (ut appellantur) & ad obsequia facessere, tum uero ad uenius Dei præscriptum totam & religionem & religionis simplicem formam componi. Hanc enim obedientiam esse ueræ religionis ueluti matrem, audiebat. Denique perfecit in toto terrarum orbe, quod nonnullis in locis pie inchoatum esse uidebatur.

Meminerat iam olim in sua Britania hoc egisse Lucium regem. Patrem suum Constantium uiderat eodem loco idem uoluisse: Galeriumq; etiam ipsum impulisse, ut ediceret, omnibus impune esse licere Christianis. Sed res tamen in eo adhuc esse statu intelligebat, ut nihil dum actum esse uideretur: & in ipsa quoq; Britannia, idolorum cultum sanguine adhuc piorum sanciri uidebat. Opus itaq; esse longè alijs editis, grauiter iudicauit religiosus Princeps.

Iudæo-

Iudeorum synagogas non disiecit: multasq³
 causas, cur id non faceret, habuit. Sed neq³
 ab ijs quenquam inuitum abduxit. Caut
 tamen diligenter, ne quam is iniuriam pa
 teretur, qui ijs relictis, Ecclesie CHRISTI
 adiungere se uellet. Erat eo tempore tanta
 Iudeorū audacia, tamq³ immanis furor,
 ut si quis ex eorum castris ad Christiano
 rum cœtum transire uoluisset, non modo
 uiam illi obstruerent, sed hominem etiam
 saxis, si possent, obruerent. Id uerò ne ten
 tare amplius auderent, Constantinus seue
 rissima, ut oportuit, lege, quæ etiamnum
 extat, cauit. Sed & cum suam illi nescio
 quam Rempub. Hierosolymis instaurare,
 suumq³ iterum templum erigere aduersus
 principum mandata conarentur: minimè
 aut ijs indulsit, aut eorum conatus longius
 progredi passus est: imò uerò tanquam re
 os perduellionis, acerrimè, ut debuit, casti
 gavit. Nam Chrysostomus narrat, disiectis
 eorum operibus, non modo architectis ipsis
 atq³

l. 2. C. de
 Iud. & cœ
 lie.

Chrysof.
 orat. secun
 da contra

Iud.

atq; fabris, sed & reliquæ turbæ conspiranti inuississe infamiae perpetuam notam: auribusq; præcisus, & corpore mutilato, tanquam fugitiua mancipia ad ludibriū circumduxisse, ut hoc exemplo alij deterreretur. Neq; sanè regnum CHRISTI, ut instituerat, constituere poterat, nisi si acerrimos eius hostes aliquo modo repressisset. neque enim quicquam erat Ecclesiæ aut inimicum magis, aut magis infestū, quàm Iudeorum templum. Quod autem ad Gentiū delubra, & illa idolorum fana pertinet: Constantinus omnia quidē neq; disiecit, neq; funditus euerit: sed ita saltem obstruxit, ut nemini ad sacrificandum paterent. Sic enim idololatriam illam tolli posse existimauit. Sed re paulo post ipsa compertum est, Reipub. interesse, nullum illius idololatriæ instrumentum relinqui: nullas usquam reliquias, nullum ne locū quidem, superficiem deniq; nullam superesse. Certè Iulianus templa illa, quorū tan-

tum obstructæ fores erant, paulo post iterum aperuit, & ad ueterem suum idololatriæ usum facile reuocauit. Quo deinde periculo prudentior factus Theodosius, funditus illa diruere conatus est. Sed totum ex orbe terrarum paganismum, qui tam altas radices egerat, statim extirpare, atq; penitus exterminare, difficile fuit. Et fuerunt etiã fortassis in hoc genere nimium leni atque molles Christiani Cæsares. Certè Romæ mansisse multis post Constantinum annis non solum uestigia, sed etiam multas ethnicae idololatriæ & ædes & aras & ceremonias, primumq; ab ipsis tandè Gothis planè sublatas esse, non ignorant, qui ueteres historias tenent. Atque utinam Romani illi principes, qui pietatis studiosi erant, semper etiam cogitassent, quid historia sacra pronunciat de illis Iudæorum bonis alioqui Regibus, qui idolorum sacella in excelsis montibus & lucis extructa non disyiceret, cum quidem religionis instaurandæ curam susce-

suscepissent. Cum Constantinus rerum
 potiri cœpit, tãta erat rerum omnium &
 disiectio & confusio & dissipatio, ut qui a-
 liquem uel religionis uel iuris ordinem for-
 mamie rebus humanis restituere uellet,
 immensum quoddam chaos, quod euolue-
 ret, sibi propositum esse uideret. Aggre-
 diendum tamen fuit. In primis itaque
 pacem & libertatem Christianis, & quas
 impius antea fiscus eripuerat, facultates,
 dominis restituit, ius ut cuique suum redde-
 retur. Cicero inquit, ius semper hoc fuis Philip. fe-
cunda.
 se, ut qua tyranni eripuissent, ea tyrannis
 interfectis, ij quibus erepta essent, recupe-
 rarent. Id uerò multo etiam iustius esse in
 ea, de qua nunc loquimur, causa, sapienter
 intelligebat Constantinus. Ocium prate-
 rea & quietem Ecclesie reddidit, ut ali-
 qua saltem esset tot tantarumq; ærumna-
 rum, qua tam multis iam annis pios ho-
 mines presserant, uel leuatio, uel intermis-
 sio. Coalescenti Ecclesie templa publicis
 etiam

etiam sumptibus extrui, edicto præcepit. Erant enim ad colligendos pios cætus necessaria. Non excuso, si sumptuosior fuit, ut fortasse fuit, & profusior in hoc genere, talium substructionum superbo splendore, & superfluo ornatu, uel potius luxu nimium fortasse delectatus. Sed accusandi potius Episcopi, qui liberalem principem non modo non admonebant, quem in hoc genere modum seruare oporteret, sed etiam immodicam ea in re profusionem laudabant.

Si quis illa quæ dixi Constantini edicta requirat, quibus & populum Christianum libertate donat, & ad ueri Dei purum cultum inuitat: extant apud Eusebium, multis illa uerbis tam religiose descripta, ut Ecclesiastica conciones esse uideantur. Quibus adiungi etiam poterunt, eiusdem Principis ad regem Persarum literæ pro Christianis deprecatrices. Quam longè lateq; patebat Romanum imperium, eos omni & periculo & metu liberarat: & pro-

prodiēs ex insulis suis Britānicis, nō modo totam Europam ad ipsum usque Byzantium, extinctis omnibus & tyrannidis & seuitiæ reliquijs, beneficium hoc suum circumtulit: sed & Africam totam, & Aegyptū, & Syriā, & Asiam, eadē clemētia recrearat. Deniq; ipsam quoq; Indiam, ut Christiana esse uellet, permouerat. Sed & cū audiret, in Perside quosdā adhuc Christianos ab eius regionis barbaro tyranno crudeliter affligi: nihil non fecit, ut eis opitularetur, & seuum illum siue Regem siue satrapam, ad aliquam uel pietatem flecteret, uel humanitatē reuocaret. Quid multis? curam hanc suam protulit ad extremos usque fines orbis terrarum.

Ac ne fortē edicta, quæ in hosce usus ederet, aut ludicra aut inania essent, (sicut plerunq; accidit, ut piorum principum uoluntatem astute eludant, qui eius se ministros improbè fingunt) curauit etiam in primis, ut Reipub. administranda, & iudi

cijs regendis, & provinciarum gubernationi præficerentur Magistratus, qui & uiri boni essent, & uera pietate imbuti. Neque sanè alioqui satis aut Ecclesia defendēda, aut religioni propaganda prospexisset. Quid? Audiebat etiam, legem à tyrannis Rom. esse latam, ut Christiani ab omnibus publicis honoribus arcerentur: Reipub. uerò ij demum præessent, qui eorū hostes erant, quicumque alioqui tandem essent. Nam & Iudæi admittabantur. Sustulit igitur hanc quoq; tyrannidem atque barbariem: quod in primis etiam erat necessesse. Certe Theodoritus narrat, nihil illi fuisse antiquius, quàm uiros pietate insignes, & doctrina quoque Christiana instructos, & uerò Ecclesia amantes, publicis præficere muneribus: neque passum esse, ut alij Rempub. regerent, quàm qui suam potestatem ad religionis quoq; defensionem conferrent.

Theodor.
lib. 1. Hist.
ecclesiast.

Quod ad ipsius uerò Ecclesia ministros
attinet,

attinet, eorum ordinem iam antea bene cōstitutum, multis beneficijs & priuilegijs auxit, ornauiq;: cōuelli uerò, aut mutari, aut in aliam temerè formam conuerti passus non est. Metropolitans, qui singularum prouinciarum Episcopis ueluti præsens, creari, eorumq; fines describi: & quod in hoc genere ad ordinem & disciplinam Ecclesie utile uidebatur, constitui ex Niceni sui concilij sententia uoluit. Erāt enim hi & gradus & ordines, ad Ecclesiasticam tanquam politicam conseruandam necessarij: præsertim temporibus illis, quibus Ecclesia longè lateq; diffusa, talibus uinculis constringenda, & tanquam certis Præfecturis continenda erat. Cæterum ex ueteri alioqui Ecclesie ordine nihil immutauit. Habebant iam inde ab Apostolorum temporibus singulae Ecclesie quosdam ex presbyterorum collegio delectos, tanquam morum censors: qui disciplinam Ecclesiasticam regerent, atq; tuerentur. Hanc cen-

b 2

suram,

suram, hunc senatum, hanc aristocratiam probavit: atque etiam ueterem ei suam reliquit sine potestate, siue iurisdictionem. Nam neque hæc corporalis (ut ita loquar) erat, neque quicquam cum magistratuum civili potestate uel imperio, & iure gladij, forensibusq; iudicijs habebat comune. Magistratibus enim atque præsidib. potestate suã, suos carceres, pœnas, multas, animaduersiones illa relinquebat. Neq; sanè passus alioqui Cōstantinus esset, neq; pati debuisset, quæ civilium magistratuum sunt, ab Episcopis occupari: aut civiles Ecclesiasticasq; functiones, quæ discernendæ sunt, confundi atq; permisceri. Imò uerò singulorum munerum fines regundi sunt: neq; hi termini mouendi. Quæ fuerit olim Episcoporum, Presbyterorum, Diaconorum notio, functioq; satis, ut opinor, notum est. Neq; in eorum institutione quicquam est, quod Constantino acceptum feramus. Sed adiuncti alij præterea quidam deinde fuerunt.

Epipha-

Epiphanius recensens ueteris Ecclesie ministeria, eorumq; ordinem, etiam commemorat $\alpha\omega\tau\omega\lambda\omicron\sigma\alpha\varsigma$: quorum munus & officium fuit, mortuorum corpora obuoluere, efferre, atque sepelire. Hos autem fuisse ab Constantino institutos, inq; ordine & numero clericorum habitos, significat quaedam filiorum Constantini constitutio, quae extat lib. xvi Codicis Theodosi. Et eorum quoque Iustinianus meminit Nouel. constitut. LIX: usq; totam funerum & exequiarum procurationem mandatam esse, (curam profecto & laboriosam & grauem) traditum est. Habebant ueteres Romani ad rem funerariam designatores cum lictoribus atris, & pollinctores, & uespillones, quorum in Pandectis frequens est mentio, & reliqua huius generis turbam Libitinariam. Christiani Principes huiusce rei curam neque abiecerunt, neq; abicere debuerunt. Sepulturae certe magnam semper curam & rationem habuit Ecclesia,

quæ corporum resurrectionem docet. Ut
 autē illa hoc onus sustinere facilius posset,
 sine cuiusquā priuato sumptu: Constantinus
 suo fisco detraxit, quod illi impēderetur. In-
 stituit, ut Constantinopoli essent nōgentæ &
 quinquaginta officinæ ab omnibus uectiga-
 libus liberae & immunes, quæ & alerent,
 & ad rem funerariā suppeditarent lectica-
 rios. Hi in decurias distincti erant: & ap-
 pellabātur propterea Decani, qui singulis
 illis tāquā collegijs præerāt: & ut gratuita
 essent sepultura præstabāt. Paulo post mor-
 tē Constantini, imperāte Iuliano, conatus est
 quidam Georgius Arrianorum Alexan-
 drinus episcopus, euertere quod instituerat
 Constantinus. nam & nouas certo nume-
 ro lecticas efferendis cadauerib. in rem suā
 confinxit: neq; gratuitum earū usum esse
 patiebatur: sed nescio quem inde faciebat
 quæstum (ô impudentem publicanū, qui à
 mortuis quoq; tributū exigebat) & si quis
 aliter cadauer extulisset, sepelisset ue,
 multa-

multabat. Verum repressa, ut merebatur, fuit impij huius antistitis & auaritia & tyrannis: & quod honestissime institutum ab Constantino fuerat, non modo ab Honorio Arcadioq; Imp. confirmatū est, sed etiam auctum ab Anastasio. Non commemoro veteres illos, cum saepe repetitos, tum uerò etiam saepius contemptos, & sacerdotum auaritia conuulsos atq; elusos canones, de gratuita sepultura. Non enim hoc loco possum à Constantini aetate longius euagari.

Ut ad Diaconos reuertar, quibus concredita erat aerarij Ecclesiastici, quo pauperes alerentur, administratio, constat iam temporibus Constantini difficile fuisse hanc procurationem: quòd & prouentus in dies crescerent, cresceret & pauperum numerus: multi autem fuci essent, & reuera κληροποι (ut olim appellabantur, fauorum pestes in aluearibus) multi quoq; depeculatores: denique magna multorum fraudes.

Itaq³ magna cautione opus fuit, ut iusta ser-
 uaretur harum facultatum dispensatio.
 Nam & Episcopi coacti sunt eam quoq³
 rem ad suam propterea curam reuocare:
 & certi delecti œconomi sunt, qui id quoq³
 unum agerent. Neq³ Constantinus quic-
 quam omisit, quod quidem prudenter in
 hoc genere ab homine sapienti prouideri
 posset. Multi iam tum, ut & immunes
 essent, & Ecclesiæ sumptibus alerentur,
 astutè se clericorum collegio adiungebant:
 & multorum ambitione plerunq³ fiebat,
 ut in defunctorum locum diuites potius
 quàm pauperes allegerentur. Sed Constan-
 tinus edixit, ne uel Decurio, uel ex Decu-
 rione progenitus, uel etiam patrimonio in-
 structus, atq³ obeundis publicis muneribus
 idoneus, in defuncti clerici locum coopte-
 tur. & addit insignem hanc sententiam:
 » Opulentos subire publicas necessitates o-
 » portet: pauperes Ecclesiarum diuitijs su-
 » stentari. Itaq³ & lex Valentimiani uetuit,
 plebe-

plebeios diuites ab Ecclesia suscipi. Sed & ipse eodem tempore Hieronymus, scribens ad Damasum episcopum Romanum, grauisimè monuit, non alios clericos stipendys & sumptu Ecclesie ali debere, quàm quibus deesset patrimonium: neque aliunde, unde se sustentarent, ijs suppeteret. Pronūciat deniq³ sacrilegium esse, si, quod pauperum est, y accipiant, qui aut suis aut parentum opibus ali possunt. Sed non dissimulat etiam, multos iam tum hæc fulmina contempisse. Nam scribens ad Rusticū Narbonensem episcopum, Episcopos accusat, qui, quod commune Ecclesie erat, inuaderent, inq³ suos priuatim usus conuertèrent. Conqueritur, infelicem clericum in plateis mendicare: Episcopum solum incubare bonis. Sed hoc sacrilegium, hunc peculatum detestemur. interea Constantini laudemus liberalitatem. Neq³ uerò fabulosam illam eius donationem, quam impudētissimi quidam nugatores, qui Romano ponti-

fici assentantur, consinxerant, nunc attingam. Scio enim tam uanam, tamq̄ putidam esse fabulam, & tam abhorrentem ab omni specie ueri, ut eius me pudeat meminisse; tantum abest, ut refutatione dignam esse putem. Saltem si omnes de Constantino eiusq̄ temporibus ueteres historias extinctas esse putabant, cogitassent huic suo commento minimè conuenire, quæ paulo post Constantinum cōsecuta esse omnes legunt. Certè Constantini & filius & hæres Constantius, tam ualde fuit urbis quoque Romanæ dominus, ut non modo præfectum in ea suum Leontium habuerit: sed ipsum etiã Liberium episcopũ Romanum, suo quodam iure usus eiecerit. Quid? Ediderat non modo de donationib, inofficiosis, sed & de alia donatione reuocanda, si liberos postea susceperit donator. Hac sua saltem lege ipse quoq̄, uti profectò potuisset. Sed tam habuit prudentem patrem, ut hoc subsidio non habuerit opus. Neq̄

l. si unquã.
C. de re-
uoc. do-
nat.

Neque tamen, qui non modo inofficioſam,
 ſed & prodigioſam illã, de qua loquimur,
 donationem conſingunt, ſoli Constantino in-
 iuriam faciunt, quem propè amentem &
 fatuum fuiſſe, ea, ſi uera eſſet, conuinceret:
 ſed & Francis illis principibus, quibus ac-
 ceptum non ferunt, quòd ab ijs acceperunt.
 Verum quid diſputo? Hos falſi reos, nõ di-
 ſputatio, ſed lex Cornelia caſtigare debet.
 Nos uerò, quod & uerum eſſe ſcimus, &
 uera laude dignum, in noſtro Constantino
 laudemus. Laudat hiſtoria ſacra regem
 Ezechiam, quòd bonis ſacerdotibus atque
 Leuitis liberaliter ſalaria perſolui curarit.
 Detestantur omnes boni Iulianum, qui
 Eccleſiam ſpoliauit, Constantiniq; illi bene-
 ficia eripuit: neque modo clericis uictum de-
 negauit, ſed & à pauperibus uiduis, quod
 iam perceperant, repetijt: imitatus auun-
 culum illum ſuum, qui eccleſiam Antio-
 chenam, ut eius ſpolijs ſuum fiſcum locuple-
 taret, etiam nudauit. Sed bene habet, hos
 ſacri-

Theodor.
lib. 4. cap.
4. hist. Ecc.

sacrilegos, pradones & depeculatores, dignas suis latrocinij aliquando dedisse pœnas. Certè Theodoritus laudat eo in primis nomine Iuliani successorem Iouianū, quòd edita lege iusserit, Ecclesijs restitui frumentum, quod ijs de publico præstari iusserat Constantinus, Iulianus uerò prohibuerat. Et quis non laudaret Valentinianam atque Marciiani uocem & constitutionem?

I. priuilegia. C. de sacros. Eccles.

Quia (inquiunt) humanitatis nostræ est, egenis prospicere, ac dare operam ut pauperibus alimenta non desint: salaria etiam, quæ sacrosanctis Ecclesijs in diuersis speciebus de publico hætenus ministrata sunt, iubemus nunc quoque incòcussa, & à nullo prorsus imminuta præstari.

Diodor.
lib. 2.

Constat, Cōstantinū per singulas ciuitates certā uectigaliū partē fisco suo detractā, alendis Ecclesie ministris impēdi uoluisse. Omitto uetera Ethnicorum exempla. Omitto & quod Diodorus scribit, Aegyptios olim reges tertiam uectigalium publicorum

rum partē, ijs qui & sacris & scholis præ-
 erant, dedisse: & quod Livi^{us} narrat, Nu-
 mam suis Vestalibus, ut assidue templi an-
 tistites essent, stipendium de publico statu-
 isse. Noster Constantinus talibus non habe-
 bat opus exemplis, ut quod sui officij e-
 rat, faceret.

Livi^{us} li. x.

Neque uerò ignorauit, quod Plato pru-
 denter monet, utilissimum fore, si qui Rei
 publicæ præficiuntur, ex publico alantur:
 ipsi uerò priuatum propriumq; nihil possi-
 deant. Sic enim futurum, ut neque inopia,
 neque rei familiaris amplificandæ cura di-
 strahantur: sed toti in eo sint, ut publica au-
 geant commoda. Verum prudentior
 Constantinus, qui Ecclesiæ ministros ex
 publico sic ali uoluit, ut tamen nō uetaret,
 Ecclesiæ propria esse quædam prædia, cer-
 tosq; ex ijs prouentus: præsertim cum sci-
 ret ualde plerunque miserum esse, ab ara-
 ry præfectis pendere. Neque eæ possessio-
 nes uidebantur obfuturæ publico ministe-
 rio,

rio, cum quidem tota earum procuratio delectis œconomis atq; diaconis demãdaretur: qui ex earum prouentibus suum singulis, qui eo opus haberent, ministris tanquã salarium stipendium' ue ita persoluebant: ut beneficium tamen accipere, qui ita alerentur, dicerentur. Ut autem liberalis de suo fuit erga Ecclesiam Constantinus: sic etiam, ut alij hoc exemplo esse uellent, operam dedit: atq; etiã si uellet esse, ut possët, effecit. Extrat nobilis eius consuetudo ad

l. i. C. de fa
crof. Eccl.

Populum, in hac uerba: Habeat unusquisque licentiam, sanctissimo uenerabili que Concilio, decedens, bonorum quod optauerit, relinquere: & non sint cassa iudicia eius.

l. xi. cum se
natus. De
reb. dub.

Paulus Iurisconsultus ait, Senatũ temporibus Marci Imp. permisisse, collegijs legari. Itaque nullã dubitationẽ esse, quin si corpori, cui licet coire, legatũ sit, debeat: cui autẽ nõ licet, si legetur, nõ ualere, nisi singulis legetur. Hos enim nõ quasi collegium

gium, sed quasi certos homines admitti ad legatum. At qui collegium Christianorum Romano tunc iure illicitum habebatur. neq; enim ante Constantinum publicè coeundi ius ij habuerunt: & paulo ante Diocletianus in uniuersum edixerat, collegium, si nullo speciali priuilegio subnixum sit, hereditatem relictam capere nō posse: sicuti & antea Antoninus Caracalla rescripserat, peti non posse, quod Uniuersitati Iudaorum Antiochensium legatum erat. Non erat tunc meliori aut iure aut cōditione Christianorum siue collegium, siue Uniuersitas, siue ipsa deniq; Ecclesia, aut eius ministrorum ordo, presbyterorum uel tanquam corpus. Sed summam esse hanc iniuriam, & uerò Christiana religione ualde indignam, rectè iudicauit Constantinus. Audiebat, Ethnicos ipsos, profanosq; homines, suis sacris liberaliter cōsulare: & cū in quodam testamento ita scriptum esset, Quisquis mihi hæres erit, fidei eius

l. collegiū.
C. de hæ-
red. instit.

l. i. C. de lu-
dæis.

ius committo, ut det ex reditu bonorum meorum, sacerdoti & iepoφύλαξι, & libertis qui in illo templo erunt, denaria decem die nundinarum: ac quaereretur, utrum ijs duntaxat qui eo tempore, quo legebatur, in rebus humanis, & in eo officio fuerint, debitum sit, an etiam ijs qui in locum eorum successerunt: consultum Scauolam respon-

l. 20. annua. De ann. lega.

diffe, ministerium quidem nominatorum designatum, ceterum datum templo. Cumq; quaereretur, utrum uno duntaxat anno, decem fideicommissi nomine, deberentur, an uero in perpetuum decem annua praestanda sint: respondisse, In perpetuum. An legatis ad pias causas Christiana Ecclesia relictis, minus Constantinus faueret? An huius sacrosancto ministerio consuleret minus? Legatorum, quae Deo relinquebantur, meminit Paulus Iuriscon. Et in nonnullis

l. i. Ad leg. Falcid.

Ulpiani fragmentis legimus, Senatusconsulto Principum ue constitutionibus nescio quos

quos olim Deos commenticios, institui haeredes potuisse. An Deo uero? an Christo? an eius siue membris, siue corpori, uel legata uel hereditates relinqui non pateretur Constantinus? Certè Iustinianus in quadã sua Nouella constitutione, quorundam testatorum meminit, qui Christum instituebant heredem: & interpretatur, Ecclesiam eius loci, in quo testator degebat, heredem institutam uideri: ea tamen lege, ut totum illud quòd inde consequetur, pauperibus eroget. Quis dubitat, tam pium legatorum genus ipsi quoq; Constantino ualde placuisse? Videbat Ethnicos suis sacrificiis atque epulonibus nihil nõ ea in re tribuere: Vestalibus quoq; suis ius percipiendorum legatorũ semper dedisse: easq; hoc iure percepisse ex testamentis tam multa, tamq; etiam honestè & liberaliter ijs usas esse, ut neminem e populo in Urbe mendicare paterentur: si credimus earum patrono Symmacho. Ac significat quidẽ Sym-

machus, ius hoc ijs tamen ademptum tan-
 dem fuisse, Valentiniiani 1. 1. temporibus.
 Sed eo saltem adhuc utebantur, regnante
 Constantino. Quod uerò ijs permittebat
 Constantinus, an Ecclesie Christi negaret?
 præsertim cum sciret eius opes, nō ipsis mo-
 do ministris, sed & omnibus qui egerent,
 communes esse. Narrat Chrysostomus,
 suo tempore ecclesiam Antiochenam non
 modo sacerdotes & clericos suos, hospites
 deinde, peregrinos, aduenas, infirmos, capti-
 uos aluisse: sed præterea, etiam in singulos
 dies tria uiduarum atque uirginum millia
 sustentasse. Oportet magnos eius fuisse pro-
 uetus, ut tales sustinere posset sumptus: &
 erant certè, beneficio Constantini. Sed nō-
 ne optandum erat, fuisse etiam maiores?
 Ergo post Constantini legem, uiri boni cer-
 tatim tam pium ararium augere conaban-
 tur: & illas Ecclesie publicas opes, quarū
 Episcopi non tam domini erant, quam pro-
 curatores & œconomi, sua liberalitate ma-
 gis

Chrysoft.
 homil. 67.
 in 21. cap.
 Matth.

gis atque magis cumulare cæperunt. Certe Sozom. li-
7. cap. 26.
hist. Eccl. Sozomenus scriptor Ecclesiasticæ historiae, loquens de Epiphano episcopo Cyprio, qui opes ecclesys relictas, pauperibus largiebatur, testis est, undiq; eo tēpore multos, quibus propositum erat in pios usus opes suas dispensare, non modo inter uiuos Ecclesys eas donasse, sed multo etiam magis morientes testamento reliquisse. Sed & Prosper Prosp. lib.
2. cap. 9. de
uita con-
temp. scribit, suo tempore Hilarium episcopum Arelatensem, acceptis (ut loquitur) numerosis fidelium hereditatibus, ualde ampliasse Ecclesia suæ possessiones. Verum totum hoc facultatum genus primò acceptum ferri debet Constantino, edicenti, hereditates & legata Ecclesys relinqui posse. Cum autem id paulo post Constantinum, priuatim ad se traherent a suti quidā Ecclesiarum ministri atq; monachi, atq; etiā prætenu religionis uidiuas (ut ille ait) auaras uenarentur, & hereditates captarēt, & in testamenta ueluti irreperēt: lata lex

est, quæ his captatoribus hunc iuris colorem, quo abutebantur, adimeret: & ne quid ex aliorum testamentis capere possent, ediceret. Meminit huiusce legis Hieronymus in sua ad Nepotianum epistola: nec tam de ea conqueri se ait, quam dolere, meritos illam esse ministros Ecclesiarum. Certè reprimenda clericorum auaritiæ necessariam fuisse fatetur. Eius auctorem non nominat. Sed illam fuisse suspicor legem, quæ etiamnum lib. xv. Codicis Theodosiani extat, Valentiniiani, Valentis, & Gratiani, ad Damasum episcopum Romanum.

Edidit etiam aliam deinde legem Valentinianus II. Theodosius & Arcadius: Ne uidua diaconissæ quicquam possent clericis dare, relinquere uel. Sed duobus post mensibus eam ipsam resciderunt atq; abrogarunt. Sape uero postea necesse fuit, clericorum, auaritiæ suæ magis quam Ecclesiæ ministrorum, imposturas coercere. Extat lex Caroli magni, ne accipiantur res, religionis

gionis nomine, ab ijs oblata, quorum liberi
& heredes hac ratione fraudati, talē me-
rito dicere possent donationē inofficiosam.
Et eodem tempore Synodus Cabilonensis
grauiter reprehendit sacerdotēs, qui multis
callidē persuadebant, ut suas Ecclesie con-
secrarent facultates. Sed hæc quæ postero-
rum temporum sunt, nunc omitto. Ut ut
autem posteritas, cū populus superstitio-
ne fascinatus, clerici auaritia deprauati
essent, Constatini lege abusa sit, cum de Ec-
clesiis uel dotandis uel ditandis ageretur:
constat, & bono cōsilio & iustissima ratio-
ne piam illam suam legē edidisse Constan-
tinum, ut in publicum relinqui testamento
aliquid posset Ecclesiarum siue collegio, si-
ue uniuersitati, siue corpori, (quod conci-
lium ipse uocat :) non sanē, ut singuli uel
clerici, uel alij priuatim id ad se traherent:
imò uerò ut id eo iure haberetur, quo habe-
ri, quod uniuersitati uel collegio licito lega-
tum est, debere, leges ipsæ ciuiles profiten-
tur.

tur. Nam & quod ministris ipsis uel clericis simpliciter relictum esset, in re dubia potius id ita accipiendum esse significant, quasi non singulis illis priuatim, eorum uel personis, sed Ecclesie potius & eius uniuersitati relictum esset. Sic enim interpretantur, quod sacerdotibus & templi custodibus relinquatur, ut ministerio magis & templo relictum uideatur: & quod ciuibus legatur, ipsi ciuitati legatum uideri. Tantum abest, ut quod Ecclesie uel eius collegio legabatur, singuli inuadere suo iure possent, & priuatim sibi arrogare. Sed neque tolerandum fuit, ut Ecclesie beneficio Constantini ditatae, suas facultates in alios, quam uerè pios usus impenderent, aut ineptis uoluntatibus testatorum eas relinquentium parerent: sicuti multa Ecclesiis fuisse legata scimus ab hominibus uel deliris, uel superstitione fascinatis. Imò uerò tum demum, cum superstitio inualuisset, frequentissima esse cœperunt, quae Ecclesiis relinqueban-

l. 20. annu-
a. de ann.
lega.
l. 2. de reb.
dub.

quebantur, legata. Sed cur hic rursus non
 utemur legibus civilibus, quæ edicunt, si
 quid civitati relictum sit ad edendum spe-
 ctaculum, quod celebrari non liceat, in a-
 lios meliores usus conuertendum esse? Et
 quidem quod in alimenta ætatis infirmæ,
 uel eruditionem puerorum, civitatibus re-
 linquitur: in honestissimos & optimos usus
 relinqui, disertis uerbis significant. Ec-
 clesiarum ministros ali necesse est. Sed ut
 hi multo etiam magis populum uerbo Dei
 pascere debent: sic & iuniores clericos eru-
 diri, & in uentutem Christiana doctrina
 imbui in primis necesse est. Habuit itaque
 iam inde ab initio suas scholas Ecclesia, in
 quib. religionis prima ueluti elementa uina
 uoce tradebāt, qui Catechista dicebātur:
 & ab his simul interpretibus literarum sa-
 crarum libri enarrabantur. Hunc do-
 ctorum atque discipulorum conuentum
 & ordinem, hos cœtus, has scholas, in qui-
 bus seminarium est & ueluti propago Ec-
 clesias

l. 17. De u-
 fus. lega.
 l. 5. De ad-
 mi. rer. ad
 ciui. perti.

l. 117. & 122.
 De lega. 1.

clesia, & sine quibus diu Ecclesia ipsa con-
 seruari uix posset, studiose tueri, atq; etiam
 augere ornareq; se debere, Constantinus re-
 ete iudicauit. Videbat, quàm ualde mul-
 tis iam locis tales Academiae florerent: &
 quos non modo flores, sed etiam fructus ede-
 rent, non in sua solum Britannia, (ubi pro-
 pe urbem Legionũ, quæ nunc Caestria ap-
 pellatur, erat nobilissimum illud Banno-
 chorensē collegium, quod plusquã duo mil-
 lia hominum Christianæ philosophiæ studi-
 osorum alebat) sed & in alijs passim regio-
 nibus, & quidem in media etiam iniquissi-
 morum & pietati pijsq; studijs infestissimo-
 rum temporum confusione, & furente flâ-
 ma: ut Casarea in Palaestina, ubi docuisse
 Origenem, didicisse Gregorium Neocasa-
 riensem accepimus: & multo etiam magis
 Alexandria in Aegypto. nam in Ale-
 xandrina schola, iam inde à temporibus
 Marci qui Euangelium scripsit, Christia-
 nos fuisse quosdam doctores, scribit Hiero-
 nymus:

nymus: & enumerare possumus Pantænium, Clementem, Origenem, Heraclam, Dionysium, qui ordine perpetuo, ut alij alijs succedebant, illas $\lambda\epsilon\alpha\tau\eta\chi\eta\sigma\epsilon\omega\upsilon$ (sic enim appellabantur) Alexandrinas scholas sic erudierunt, & ad Constantini usq; tēpora multis saepe fluctib. alioqui iactatas sic conseruauerunt, ut his tuendis atq; propagandis pium principem magnā operam lubenter dedisse, mirari non debeamus. Quid Antiochia? Apostolorum temporibus multo etiam magis illic floruisse Christianos doctores atq; prophetas, Lucas commemorat: & Constantini tempore nondū desierant. Si Asiae fines perlustrabat cogitatione sua Constantinus: occurrebant scholae Ephesiae, ubi Ioannem apostolum, discipulorum atq; auditorū cœtum collegisse, Irenaeus ipse, qui ex eo collegio prodijt, narrat. Traiciamus in Europam: offert se schola Byzantina, cuius meminit Gregorius Nazanzenus, in eaq; institutum atq;

eruditum fuisse Basilium narrat. Eius autorem fuisse Constantinum (cui Byzantiū totum se tam ualde debet, ut Constantinopolis etiam appelletur) facile mihi persuadeo. Et uerò quid aut fuit, aut esse debuit huic principi magis & cordi & curæ? Vidit cognatos suos, Iulianum, atq; eius fratrem Gallum, catechistarum etiam munere fungi. An id ipse negligeret? Quid? legebat in historijs sacris, Moysen scholas Leuiticas cōplures instituisse: & antequā etiam templum conditum esset, institutam fuisse prope Tabernaculum aliquam scholam, cui Samuel præesse nō recusarit. Et Heliam, deinde Heliseum, ad Hierichuntem suos quoq; habuisse conuentus, cætusq; auditorum: reliquosq; postea hoc exemplo prophetas certum discipulorū gregem, quem familiariter erudirent, collegisse. Quid de Nazaræorum, qui ueluti iuniores erant clerici, flore dicam? quem concidisse, non immeritò deflet Ieremias, excidium Hierosolymi-

rosolymitanū deplorans. Ut uetera illa nō
repetamus: cum etiā Iudaei postremis tem-
poribus suas passim haberent Synagogas,
in quibus libri Mosaiici narrabantur: &
simul suum Hierosolymis ueluti summum
& publicū Gymnasium, ad cuius audito-
rium Iudaica iuuentus undiq₃ confluebat:
an Christiani in hoc se genere uinci paterē-
tur? an id pateretur Constantinus? Nam
& audiebat ipsos quoq₃ Ethnicos, suorum
sacrorum causa, certas scholas instituisse,
ualdeq₃ etiam coluisse. Audiebat, quales
in sua Britannia atq₃ Gallia olim fuissent
Druidum, in Perside Magorum, Sacer-
dotum in Aegypto, praesertim Heliopoli.
Cumq₃ aliarum liberalium artium, civili-
umq₃ literarum publica studia tam diligen-
ter etiam tueretur (quod libro sequenti o-
stendam) an Ecclesiastica, quibus illa sub-
seruire, & ad qua referri debent, negligē-
ret? Certē ne pueriles quidem catecheses
sua cura indignas esse putauit. Hiero-
nymus

In epist. cō
tra errores
Ioannis
Hierosol.

nymus narrat, hanc adhuc suo tempore fu-
isse Ecclesie consuetudinem, ut ijs qui ba-
ptisandi essent, publicè traderentur, quæ
de Trinitate credere deberent. Non dubiū
est, ea ipsa fuisse, quæ Symbolo, quod Con-
stantinus in Nicena Synodo explicari cu-
rauerat, continebantur. Sed & qui pueri
adhuc & infantes baptismo initiati erant,
grandiores paulo facti, uocabantur ad cate-
chismum: eiusq; ueluti formulam tandiu
addiscebant, donec rogati (ut interrogari
publicè solebant) respondere rectè possent
de præcipuis religionis Christianæ capituli-
bus. Hunc quoq; morem diligenter conser-
uasse Constantinum, dubitat opinor nemo.

Cum uerò Ecclesiam totam rectè doce-
ri, eiusq; doctrinam ex fontibus sacrarum
literarum repeti, atq; etiam ex ijs ueluti ta-
bulis diiudicari religionis controuersias uel-
let: in primis etiam operam dedit, ne sacro
sancti illi libri Ecclesiis deessent. Videbat
Romæ bibliothecas, iussu & cura propheta-
norum

norum etiam principum, templis adiun-
 ctas esse: quòd religionē sine libris diu con-
 seruari non posse, illi quoq; intelligerent:
 nullamq; esse, nec esse posse, nec debere ar-
 etiore coniunctionem, quàm religionis at-
 que eruditionis. Habebat Roma in suo Ca-
 pitolio bibliothecā Maiorum: sic enim ap-
 pellabatur. Augustus prope templū A-
 pollinis extruxit bibliothecam Græcā &
 Latinam. Templum quoq; Traiani suam
 habebat Ulpianam, optimis libris refertam.
 Et Domitianum ipsum, cum templum
 Capitolini Iouis instaurasset, bibliothecas
 incendio absumptas impensissimè reparaf-
 se, exemplaribus undique conquisitis, mis-
 sisq; Alexandriam librarijs qui describe-
 rent, atq; emendarent, Tranquillus autor
 est. Omitto, quod Strabo scribit, Smyrnen Strab. li. 14
 ses quoq; sui Homeri templo adiunxisse bi-
 bliothecam. Dicerem his quoq; exem-
 plis permotum fuisse Constantinum. Sed
 dicam potius, in primis excitatum esse di-
 uino

nino illo oraculo, quo Deus praecepit, ut statim atque Rex inunctus fuerit, sedulo curet, legis uolumen religiose describi, cuius & assertor & custos sit, ut esse debet. Id aliquot reges Iudaici, ut erant uel impij uel profani, contempserunt: eorumq; culpa, res aliquando eò recidit, ut interciderit liber diuinae legis: totaq; ad eò eius memoria prope perierit. Sed pereunti tandem religioni succurrit excitatus à Domino rex religiosus Iosias: qui libros illos sacrosanctos, sicut & puluere obsitos, in lucem reuocauit. Placuit hoc exemplum Constantino: & ne rursus aliquando ij interciderent, operam dedit. Nam & periculum alioqui magnum esse, multa eum monebant.

Chrysoft.
in 2. cap.
Matth.

Athan. in
Synopsi ad
fin.

Accusat quodam loco Chrysoftomus Iudaeos, quòd multos Propheticos libros perire passi sint: quosdam etiam deleuerint. Athanasius eandem cladem deplorat, & ex tribus psalmorum milibus tam paucos superesse conqueritur. Sed has tamen

ipsas

ipsas reliquias, quoties abolere impij homines conati sunt? Quo magis laudandus Constantinus est, qui in ijs & colligendis & conservandis tantum posuit & operæ, & impensæ, & laboris? Audiebat laudari Alexandrū episcopum Hierosolymitanum, quod suæ Ecclesiæ nobilem bibliothecā (cuius & Eusebius meminit) adiunxisset. Cesariensem quoque bibliothecā cura & studio Pamphili martyris collectam, ualde à suo Eusebio commendari audiebat. Quid piū principem & facere & præstare, cum hæc priuatorum hominum exempla uideret, oportebat? Fecit itaq, quod eo dignum erat: & alijs deinde etiam exemplo fuit, ut id imitarentur. Certè Hieronymus ad Pammachium scribens, non obscure significat, hoc subsidio Ecclesiæ post Constantinum multis annis destitutas non fuisse. Cum enim Pammachium illum suū hortatur ad studia sacrarum literarum: Ecclesiarum (inquit) bibliothecis fruere. Uerò

uerò Ecclesie publicas haberent bibliothecas, ut que ipsi frui possent, qui sese sacris studijs darent, nonne Constantini primum beneficio factum est? Bene autem accidit, Eusebium non minorem suo Pamphilo bibliothecarium, praesto fuisse principi hoc agenti. Amavit Augustus C. Melissum, quod bibliothecae eleganter ordinandae in Octauiae porticu, maximam curam suscepisset. Iulius Caesar Marcum Varronem coluit eandem ob causam. An Eusebium non amaret Constantinus? Sed huius ad illum epistolam, de libris sacris exscribendis, quae sacrosanctae nobis legis loco esse debet, repetat nunc lector ab ipsis historiae Ecclesiasticae scriptoribus, qui eam non uno loco habent. & toties ingerunt, ut nobis eam non sit nunc necesse describere: nec cum longior paulo sit, breues hosce commentarios non necessaria repetitione producam.

Euseb. li. 4.
de uita
Constant.
Socrat. li.
1. hist. Ecc.
Theod. li.
1. hist. Ecc.

Euseb. hi-
stor. Eccl.
lib. 8. ca. 3.

Primum Diocletiani, tyranni impij
& furentis, edictum fuit, ut non modo templa
Christi

Christianorum omnia funditus, si quas usquam tales ædes haberent, euerterentur, sed & scripturæ sacræ flammis abolerentur. Tam barbarus certè alioqui non erat, quin alijs literis librisq; faueret: sed religionem Christi, eiusq; doctrinam delere, & ueluti in cineres redactam sepelire cupiebat. & habebat quæ ea in re imitaretur, Antiochum Epiphanem. Oportuit itaq; nostrum ediuerso Constantinum, qui illi successit, operam dare, ut non ædes modo sacræ, in quibus uerbum Dei sonaret, extruerentur: sed etiam, ut sacrarum literarum monumenta & conquirerentur, & colligerentur, & religiose conseruarentur: tan toq; id etiam erat necesse magis, quòd quidam tunc Episcopi, qui custodes eorum atq; defensores esse tamen debuerunt: suppliciorum metu dicerentur hosce sacrosanctos libros impijs carnificibus cremandos tradidisse. Ac si post tempora Antiochi profanus etiam ille Aegypti rex Ptolemæus

d Phila-

Philadelphus, cum Alexandrinam suam bibliothecam adornaret, tam ualde fuit (ut recte fuit) de conquirendis sacris Biblijs, & in linguam quoq; suam transferendis sollicitus: non debuit esse Constantino, nec esse potuit, rei tam necessaria procuratio minus aut curæ, aut cordi. Curare debebant Episcopi, ut quisque priuatim eos libros domi suæ haberet, atque etiam sæpe relegeret. quod etiam Chrysostomum curasse constat. Sed interea principis erat & religiosi & prudentis, prestare, ut publico sumptu bona exemplaria describerentur, & publicis bibliothecis adseruarentur.

Suetonius
in Aug. &
Dion lib.

54. Narrat ueteres, Augustum duo quidem millia fatidicorum librorum concremasse, quorum aut nulli, aut parum idonei erant autores: Sibyllinos uero, delectu habito, contidisse duobus forulis auratis, sub Palatini Apollinis basi. Sed quia eorum scriptura, uetustate iam prope euanuerat, iussisse ut describerentur: ipsorum tamen sacerdotum

tum

tum manu, & notis, ne quis eos alius legere posset. At noster Constantinus longè profectò religiosius, Propheticos atq; Apostolicos libros (ut maiori etiam religione digni erant) describi eorum manu, qui eorū doctrinam publicè docebant, curavit: non tamen ut descripti aut sepelirentur, aut laterent: imò uerò ut quam emendatissimi in uulgus darētur, omniq; tempore omnes pietatis studiosi is uterētur. Laudent Romani suum Lucullū, quòd bibliothecā non modo optimis libris repleuerit, sed publicè etiam (quod certè magis laudandum est) patere uoluerit. Laudent Athenienses suum Pisistratum, quòd privato sumptu libros liberalium artium omnibus legendos proposuerit. Quanto Constantini, & eorum qui Constantinum imitantur, laus & iustior & maior est? Maxima etiam in eo, quòd hosce libros non modo ad diuturnum usum perpolitos, sed & ita emendatos, ut eorum scripturæ certa fides

d 2 esset,

esset, ediderit. Cicero de priuata sua bibliotheca sollicitus, nō modo deligere se proficitur glutinatores, & membranulam, ex qua indices fiant: sed etiam monet, rem illam non posse confici, nisi per hominem & peritum & diligentem. conqueriturq; iam tum libros & mendose scribi, & uenire. Quid non faceret Constantinus, cū libros sacros Ecclesis publicè proponere, & posteritati ad sempiternam memoriam relinquare institueret? Intelligebat enim summam & doctrinam, & diligentiam, & religionem, & deniq; fidem ys describendis deberi. Neq; certè ulla magis in re barbara postea tēpora nocuerunt, quàm quòd librarijs usa sint indoctis, plerunq; monachis: sepe etiam mulierculis & puellis operas suas locantibus rem tantam commiserunt. Sic enim & adulterina, & mendosa, & contaminata uolumina longè lateq; sparsa sunt: atq; ex his tanquam seminibus ea fabularum atq; errorum deinde

seges

seges enata est, eaq; rerum confusio conse-
 cuta, ut facile intelligi possit, non temerè,
 quod metuebat, metuisse Constantinum.
 Nam & audiebat, iam antea multas na-
 tias falsis titulis insignitas, & ad fallen-
 dum pulchrè instructas, multos nebulones
 & Ecclesie & populo Christiano obycere
 conatos esse. Audiebat, quid Marcion tē-
 tasset, & quid aliquot similes heretici au-
 derent, libris sacris corrumpendis inten-
 ti: ut certè adulterari facile scriptura po-
 test. Audiebat, non temerè Irenæum, &
 alios cordatos Ecclesie doctores, cum librū
 aliquem ederent, per omnia sacra obtesta-
 ri librarios, ut quod in archetypo esset exē-
 plari, bona describerent fide: nihilq; uel ad-
 derent, uel detraherent, uel immutarent.
 Magna ergo cautione hic opus esse, pruden-
 ter iudicauit Constantinus. Neq; modo A-
 postolica scripta & Prophetica, sed & alia
 Ecclesiasticarum rerum monumenta, &
 eius generis acta, diligenter esse conseruan-
 d 3 da,

da, non modo ne perirent, sed etiam ne corrumperentur: ne'ue in has publicas tabulas, quibus multi impostores insidiabatur, falsi aliquid uel irrepere, uel inyci posset.

Cum Romani episcopi, in ea, quam aduersus Africanos agebat, causa, Sardicenses canones pro Nicænis supponere audent, uixdum elapsis post Constantini mortem annis centum: ecquid futurum erat, nisi si in bibliothecis Constantinopolitana, Alexandrina, atque Antiochena, inuenti fuissent incorrupti Canonum Nicænorum Codices & archetypi, & authentici, ex quibus falsum illud & fraus redargui conuinciq^{ue} posset? Annis post Constantinum trecentis, in Synodo Constantinopolitana, quæ in Trullo coacta erat, non'ne Monothelita maiori etiam impudentia, ut aliquem suo errori speciosum titulum obtenderent, acta & canones alterius prioris Synodi Constantinopolitane, quæ centum, aut nō multo pluribus antè annis coierat, adulte-

adulterinis suis additionibus corruperant?
 Deprehensum quidem est hoc etiam falsi
 crimen, beneficio eorum codicum, qui in
 bibliothecis Constantinopolitanis adserua-
 bantur. Sed quid futurum erat, si hoc subsi-
 dio, & tali ueritatis testimonio destituta
 tunc Ecclesia fuisset? Neq^{ue} uerò dubiū
 est, qui authentica exemplaria Constanti-
 nus ab ipsis fontibus repetierit: & Prophe-
 tarum monumenta Hebræa, Apostolorū
 Græca lingua, qua scripta primū fuerūt,
 describi uoluerit: denique secutus sit, quod
 sequendum esse, ubi de fide exemplarium
 quæstio est, scripsit postea Augustinus, in
 sua aduersus Faustum Manichæum dispu-
 tatione. Postremò & apocrypha scri-
 pta, ab illis (ut appellantur) Canonicis, di-
 scernere fuit necesse. Iam antea Meliton
 Sardensis episcopus totum Orientem, uix
 centum post Apostolorum mortem annis
 peragrarat: ut in Ecclesiis Apostolicis cer-
 tō intelligeret, qui nam illi essent authen-

rici sacrarū literarum scripturaq₃ sancta
 libri. Et omnibus exploratis, retulerat il-
 los solos esse x x i i. quorum nunc noti sunt
 & authores, & tituli. Origenes illud i-
 psū paulo post etiam tradiderat. Neq₃ a-
 lia fuit Constantini ætate in Ecclesia sen-
 tentia. Sederat eius & cura & autoritas
 necessaria, ne alij libri adulterini suppose-
 rentur: ut omnibus temporibus fuerunt ta-
 lium imposturarum artifices. Laudat
 quodam loco Galenus reges Alexandri-
 nos atq₃ Pergamenos, inter sese contenden-
 tes in ueterum librorum thesauris conqui-
 rendis, atq₃ cumulandis: sed monet etiam,
 proposito semel præmio eorum inuentori-
 bus, multos multa falsis titulis & confictis
 insignita uolumina, nempe pro thesauro
 carbones atq₃ sordes, obtulisse: & (quod an-
 tea factum non erat) multos deinde suppo-
 sitious libros sparsos esse. At principis
 religiosi & prudentis est, delectum adhibe-
 re, & iudicium: & in re tam sacrosancta,
 tamq₃

tamq̄ etiam impostorum fraudibus obnoxia, eam cautionem, ut uerum à falso discernatur: illud retineatur, hoc reijciatur.

Quantum Constantini studium fuerit in conseruandis libris sacris, inde etiam intelligi potest, quòd uix ullum in Ecclesia tunc maius crimen habebatur, quàm eos impijs siue inquisitoribus, siue quæstorib. qui bellum & ijs & pietati indixerant, prodidisse, tametsi mortis id metu fortasse factum esset. Cum miles aliquando Romanus librum Mosaicum, in quadam fori è publica Palaestina direptione oblatum, discerpisset, concurrerunt Cesareã ad Romanum præsidem Iudæi: neq̄ cesarunt, donec uiderent satellitem illum capite luentem pœnas tantæ audaciæ. An Christiani leue crimen & impunitate dignum existimarent, si qui, præsertim Ecclesiæ antisites, sacrosanctas suas tabulas hostibus traderent flammis abolendas? An eius facti facile ullam reciperent excusationem?

Hic ego historiam huius maxime loci, quam minimè ab eo prætermitti debet, qui Constantini iudicia colligit, lubenter commemorabo. Est quidem (quod certè sæpe mirari cogor) prætermissa ab alijs historiarijs scriptoribus, qui tam multa alioqui, eaq³ etiam non ualde magna aut necessaria, de Constantino dixerunt. Sed tanto est magis à nobis nunc commemoranda: & ex unius saltem Augustini scriptis repeti & colligi potest.

August. e-
pist. 162. &
266. & li. 2.
aduersus
Crescon.

Donatus à casis nigris (sic enim appellabatur) Cecilianum Carthaginensem episcopum accusans, cum alia illi crimina, tum hoc in primis obijciebat, sacras eum literas, Christianæ religionis hostibus tradidisse cõcremandas. Nam astutus hic calumniator, nullo grauiori crimine reum premi posse uidebat. Cum hæc ex Africa ad Constantinum, qui uixdum Romano imperio positus erat, delata causa esset: is iudicem, qui de illa cognosceret, postulantijs etiam

is qui Donati partes sequebantur, dat,
 Miltiadem episcopum Romanum: eiq̄ col-
 legas quatuor adiungit, Marcum, Reti-
 cum, Maternum, & Marinum. Ii causa
 cognita, Cecilianum innocentem reum ab-
 soluunt: Donatum improbum calumnia-
 torem condemnant. Prouocat Donatus,
 & Constantinum appellat. Non erat di-
 gnus, qui audiretur. Sed clementissimus
 Imperator, in causis Ecclesiasticis omnia
 moderatè, nihil uiolenter aut temerè age-
 re uolebat. Dat igitur alios iterum iudices,
 Arelatensem nempe & Syracusum &
 alios quosdam episcopos. Neq̄ enim dubita-
 uit, eos hac in re supra episcopi Romani se-
 dem ueluti efferre: & huius bona gratia id
 fieri posse intelligebat. Extat utriusque iu-
 risdictionis, uel saltem cognitionis manda-
 ta rescripta, apud Eusebium lib. x. histor.
 Eccles. Ab Arelatēsi & eius collegis rur-
 sus damnatus Donatus, nō ueritus est ite-
 rū appellare Constatinū. Constatinus, etsi
 non

non ignoraret toties repeti prouocationem iure non posse, nihil non tamē fecit semper, ut iudicio magis quam impetu, res Ecclesiasticas tractare intelligeretur. Ergo non recusat ipse, de hac causa, toties iam aliqui iudicata, cognoscere. Utramque partem patienter audit. Tandem pronunciat, innocentem esse Cecilianum. Ac Augustinus quidem narrat, sese Constantini hac de re literas legisse: quibus cōmemorabat, ad suum iudicium post Episcopalia iudicia partes perductas esse, & se inter eas cognouisse, & innocentem comperisse Cecilianum. Verba etiam huius sententiæ Constantinianæ scribit. Augustinus hac fuisse:

- » Peruidi Cecilianum, uirum omni inno-
 » centia præditum, & debita suæ religionis
 » officia seruantem, eiq₃ ita ut oportuit serui-
 » entem.

Quum hunc ordinem huiusce iudicij legimus, quum hanc ex Africa causam primum ad Constantini cognitionem esse dela-

delatam, datumq³ ab eo esse iudicem Romanum cum alijs nonnullis episcopū: tum uerò, qui de huius sententia deinde cognoscerent, alios rursus Episcopos, postremo etiam ipsum Constantinum & cognouisse & pronunciaſſe audimus: & uerò totum huiusce iurisdictionis ordinem à ueteribus etiam Episcopis laudari: satis intelligimus, quàm fuerit ab illius temporis Ecclesia alienum, quod ambitiosi nunc quidam antistites sibi arrogant.

Sed neque illa, quam dixi, Constantini postrema sententia, Donatiani sycophantæ (ut ad eos reuertar) reprimi potuerūt. Nouas rursus calumnias, quas confinxerant, spargunt: nec tamen Constantini toties læsa patientia, fit furor, ac ne seueritas quidem paulo morosior. adeò placidus erat iudex rerum Ecclesiasticarum. Postrema Donati criminatio fuit, Cecilianum à quodam Felice, qui Ecclesiam prodidisset, creatum fuisse episcopum. Episcopum itaq³

legi-

legitimū non esse. Mandat hic Constanti-
 nus Aeliano Africae proconsuli, ut de cau-
 sa cognoscat. Is, cum falsam esse criminatio-
 nem cognouisset, sua sententia repellit Do-
 natianos. Tandem cum toties uicti atq; re-
 pulsi, non quiescerent, cogitur paulo seue-
 rior esse Constantinus: edidisseq; aduersus
 eos legem seuerissimam, ait Augustinus.
 Quae nam eius legis fuerit seueritas, cerio
 dicere non possum. Sed non nisi summa ne-
 cessitate, tanquam ab inuito expressam fu-
 isse, dubium non est. Atq; utinam tam se-
 uerus in hoc genere fuisset Constantinus, ut
 illam totam Donati factionem, quae paulo
 post, nescio quem Constantini euentu fa-
 uore, tam tristes in Ecclesia turbas dedit,
 sic extinxisset, nascentemq; repressisset, ut
 nunquam deinde aut emergere, aut uires
 iterum colligere haec pestis potuisset. Sed
 ita est profecto, lentus erat Constantinus,
 cum uereretur, ne aut praecipuus, aut crude-
 lis esset. Quam placide in Arij causa se-
 gesset.

geserit, mox uiderimus. Sed ut nunc
 magis uideamus, ecquid sibi iuris sumpse-
 rit, eiusq; exemplo alij etiam sibi sumpse-
 rint Christiani Casares in causis Ecclesiasti-
 cis: cum omnino de religione ipsa quaestio
 erat, neq; se, neque ciuiles suos magistratus
 iudices esse uoluerunt, neq; esse debere, saepe
 professi sunt. Ad Episcoporum enim co-
 gnitionem potius reijciendam eam esse a-
 gnoscebant: neq; Episcopi passi fuissent, sub-
 sellis eam prophanis, & civili iurisdictioni
 summitti. Nota est hac de re epistola Am-
 brosii ad Valentinianum. Itaq; & Grego-
 rius episcopus Romanus, ad Mauricium
 Imperatore scribens: Serenissimi (inquit)
 domini mei animum non ignoro, quod se
 in causis Ecclesiasticis miscere non soleat.

Sed ubi de religione ipsa doctrinaq; Ec-
 clesiae non ageretur, non existimarunt Chri-
 stiani olim Casares causas illas, quae de disci-
 plina magis quam de ullo fidei (ut loqui-
 mur) articulo esse uidebantur, uel à sua co-
 gnitio-

Ambros.
 epist. 32.
 Greg. lib. 3.
 epist. 20.

gnitione, uel à suorum Magistratum foro alienas esse. Esto passi olim sint Romani suos Pontifices supra notas Censoriū sese efferre, ut ab ijs notari non possent: Christiani antistites tantum sibi tribui non postularunt. Nota est Chrysostomi sententia, locum illum Pauli, quo iubetur omnis anima potestatibus, quæ gladium gestant, subiecta esse, interpretatus. Certè non dubitauit Constantinus, totam aliquando Tyriam Synodum, quæ Athanasio iniuriam faceret, acriter increpare: & pro suo imperio non modo ad se euocare, sed etiam castigare. Et Nicomediensem clerum alloquens, suo quodam iure minatur, si quid ille turbet aut misceat, uindicem se fore in eo genere mimimè mollem.

Socrat. lib.
1. hist. Eccl.
Sozo. li. 1.

Theod. li.
1. hist. Eccl.

l. quicūq;
C. de epif.
& cler.

Nam & edita lege Honorius atq; Arcadius Imp. Episcopum, qui publicam quietem perturbaret, & Episcopi nomine indignum pronunciant, & ea deiciunt sede, & deniq; exulare iubent. Quid
comme-

commemorem Martiani Imp. duas consti-
tutiones, ut sacerdotes & clerici in crimi-
nali causa coram Praside uel Praefecto cō-
ueniantur? Certè hos quoque civiles magi-
stratus fuisse ordinarios illorum iudices, no-
minatim edixerunt alij paulo post Impp.
Leo & Anthemius: neq³ quisquam An-
tistitum reclamauit. Nam neq³ alij magi-
stratus erāt, quàm qui religioni sauerent,
& Ecclesiae. Neque tamen dissimulo,
Constantinum saepe multa siue cōdonasse,
siue dissimulasse: plurimum etiam sacerdo-
tibus indulgisse, abhorrentem ab eorū uel
criminatione, uel condemnatione, quorum
ordinē sacrosanctum aut emilescere, aut cō-
temptui esse, aut probro infamiaq³ affici nō
posse sine magno malo Ecclesiae, & grauissi-
mo periculo, prudenter uidebat. Conniue-
re itaque interdum cogebatur. Videbat in
Nicæna Synodo eos ipsos qui aduersus Ar-
rium coruenerant Episcopos, relicto aduer-
sario, mutuis sese uulneribus cōfodere, atq³
e etiam

l. si qui ex
consensu.
C. de Epi-
sc. aud. l.
cum cleri-
cis. C. de
Episc. &
cler.

l. omnes.
C. de epi-
sc. & cler.

etiam libellis famosis discerpere. Tam contentiosam, tamq̄ cæcam morositatem, imminente præsertim Arrio, & securè suauiterq̄ hasce pugnas spectâre, magnum ali- quod posse dare malum intelligebat. Quid faceret? Videt non esse tempus talium disceptationum, præsens etiam periculum videt. Libellos itaq̄ illos, plenos hostilium criminationum, ad se delatos exurit: & ut potius quod instabat ageretur, negat eorum se iudicem fore. Olim Aristides in publico munere datus collega Themistocli, homini alioqui non ualde amico: Posthabeamus, dicebat, priuatas nostras similtates, Reip. defensionem. Oportebat Episcopos eadem saltem æquitate & prudentia in illo communi periculo incendiij Arriani, eademq̄ animi moderatione ad aliquem ueluti syncretismum reuocari. Cum id illi nõ facerēt, fecit saltem Constantinus quod prudentem principē in eo rerū discrimine facere oportebat, ut præcideret omnem earum contentio-

ventionum materiam, atq; etiam memoriam: multa dissimulans, largitus multa, plurima de iure suo remittens. Sed quis ferat illos deinde siue sacerdotes, siue episcopos, siue pontifices, qui posterioribus temporibus, eo exemplo non modo scelerum impunitatem captarunt, sed & ab omni magistratum iurisdictione & imperio eximere se non erubuerunt? Immunitas, quã Ecclesiarum ministris singulari iure concessit Constantinus, fuit, ut à personalibus (sic enim uocantur) muneribus liberi essent: ne eorum nomine à suo ministerio atque functione uel abducerentur, uel distraherentur. Qua etiam ratione uetus Ecclesie disciplina, ne pupillorum quidem tutelam ijs mandari patiebatur. Epistolam, siue legem Constantini de illa, quam dixi, impunitate, commemorat Eusebius lib. x.

Sed & immunes esse uoluit Constantinus ab extraordinarijs sordidis ue exactio-

l. 1. & 2. C.
de episc. &
cler.

l. placet. C.
de sacros.
Eccles.

norio Arcadioq^{ue} Imp^{er}. placuit. Verum
ordinaria patrimoniorum munera, remis-
sa minime fuisse, dubium non est. Atque
ut capitationem facile remitti potuisse sa-
tear: iugationem tamen (ut appellant) no
legimus fuisse remissam. Erant itaque &
Ecclesiastica prædia ordinarijs tributis ob

l. 3. C. de e-
pis. & cler.

noxia: & Constantini filios edixisse constat,
ut clerici prædiorum possessores ad persol-
uenda tributa fiscalia compellerentur. Ne
que veteres Episcopi reclamarent. Am-
brosius de Valentiniano secundo loquens:
Si tributum (inquit) petat, non negamus.

Greg. li. 7.
epist. 114.

Agri Ecclesie tributum solvunt. Cete-
rum posteriorum temporum Amistites,
ut locupletiores fuerunt, sic etiam fuerunt
insolentiores & difficiliore. Certè Grego-
rius scribens ad Theodericum & Theo-
debertum reges Francorum, barbarè ex-
clamare non dubitat: Audiuimus, quòd
Ecclesiarum prædia tributa nunc præbeant;
& magna super hoc admiratione suspen-
dimur,

dimur, si ab ijs illicita querantur accipi, à quibus etiam licita relaxentur.

Scio & Aegyptijs olim sacerdotibus, & Persicis, & Atheniensibus, & deniq; etiam Gallorum Druidibus concessum fuisse, ut à tributis & uectigalibus omnino immunes essent. Eiusq; rei testem habeo

& Mosen, eiq; suffragantem Diodorum, & Efram, & Xenophontem, & Iulium Caesarem. Sed Constantinus noster pruden-

ter reputans, quid postularet illa (ut uocant) peraequandorū tributorū, quae Reipub. necessaria sunt, ratio, modū aliquem seruari in hoc genere uoluit. Non ignora-

bat, quod Appianus scribit, ueteres Romanos multum hac in re suis olim sacerdotibus indulxisse. Sed uidebat posteriores eorum leges, quae sapientiores habebantur, non fuisse tam profusas. Nam ne Pontificem quidem excusari à muneribus patri-

moniorum, tradunt: & qua ratione philosophos immunitatem huius generis auarē

Mos. Genes. 47.

Diodorus lib. 2.

Efr. li. i. ca. 7. Xenop.

de uectigal. Cæf.

lib. 6. de bello Gall.

App. lib. 4.

l.ulti. De mun. & honor.

ambientes repulerunt, sacrorum quoq^{ue} ministros repellere poterant. Hoc exemplum si secutus Constantinus est in suis clericis, neq^{ue} Reipub. nocuit, neq^{ue} ullam Ecclesie iniuriam fecit. Nam & satis superq^{ue} alium de prospectum erat Ecclesiaru^m ministris, ne egerent: & quod ad eorum honestam quietem pertinere uidebatur, liberaliter concessum. Quod quidem cum ex ijs quae dicta antea sunt, satis intelligi possit, non committam, ut nel non necessaria repetitione, nel longiori hac de re oratione lectorum obtundam.

Legem porrò de ferijs & festo die Dominico, quam Ecclesie ordo postulabat, sed qua nulla alioqui superstitione res civiles offenderet, & prudenter & religiose à Constantino editam, libro sequenti, suo commodius loco, explicabimus. Illud nunc solum consideremus, sapienter fuisse in omnes partes prouisum, quod Reipub. Christianae uel decus uel quies desiderare uidebatur.

Quid.

Quid multis? Cum tempora Constantini cogitatione perlustro, illud exclamare cogor: O fortunatam nimium, sua si bona no- uisset, Ecclesiam. Euecta ad summū erat honoris gradum: omni genere felicitatis au- ctā, omnibus bonis ac propè etiam delicijs cumulata: denique sic res illi ad uolunta- tem omnes fluebant, ut ad eum uideretur euasisse beatum, florentem, suauemq; sta- tum, cuius splendorem & gloriam olim de- scripserant Propheta. Sed tam effu- sum Dei fauorem, & hanc tantam diui- næ benignitatis undiq; sese proferentis, & tanquam affluentis abundantiam, ingra- ti homines non modo, ut oportuit, non a- gnouere, sed etiam (ut solent indulgentia plerunq; reddi deteriores) ultro repulere: quiq; regnantis Christi solum altè iam sub- latum in toto terrarum orbe, magis atque magis extollere debuerant, non solum per- culerunt, sed propè etiam euerterunt. Cer- tē per Antistites plerosq; non stetit, quo

minus pessumiret: factumq; est eorum culpa, ut qui locus quietis & tranquillitatis plenissimus & esse debere & fore uidebatur, in eo maxima & turbulētissima tempestates extiterint: & ex quo malorum remedium atque leuatio sperari potuisset, ex eo mala omnia redundarint.

Ecclesie Romanae presbyter Nouatus, & Antiochena episcopus Paulus Samosatenus, magnas paulo ante turbas derant. At ex duabus alijs clarissimis & uetustissimis non modo Ecclesijs, sed multarum etiam Ecclesiarum ueluti metropolitibus, uidit Constantinus prodeuntes duos multo etiā infestiores religionis hostes: Arium Alexandrinae presbyterū, & Macedonium episcopum Constantinopolitanae: quorum alter Christum impetebat, alter Spiritum sanctum. Quis non toto & corpore & animo cohorrescat, reputans, tales Gigantes, sola impietate armatos, ex nobilissimarum Ecclesiarum sinu & gremio,

ad eas

ad eas ipsas pessundandas, & earū Deum
oppugnandum, profuisse? Satis superq̄
malorum erat, etiam si hæ uiperæ non ac-
cessissent. Longè lateq̄ uagabatur factio
Novatiana. Multæ erant reliquæ uete-
rum hæreseon: neq̄ cessabat Donati factio:
& inter ipsos Episcopos priuata simulta-
tes atq̄ dissidia exarserant. Quid reliqua
mala commemorem? Sed summum ma-
lum fuit Arius: cuius etiam factio inter
omnes hæreses maximè caput extulit, diu-
tissimeq̄ debacchata est. Nam & trecen-
tis iam annis omnia miscuerat, cum Ma-
hometicus furor successit, cui quãdam il-
la ueluti uiam strauit: & in quem sic de-
syt, ut hunc, quem peperit, longè deterri-
mum atq̄ pestilentissimum fetum sibi sub-
stituerit: quo magis facem fuisse agnosca-
mus, cuius incēdio & uniuersus terrarum
orbis, compluribus seculis conflagrauit, &
tota propè Ecclesia absorpta extinctaq̄
est. Auctor fuit huius tanti mali Arius

quidam, ut dixi, Alexādrinus presbyter:
 qui ambitione ardens, & nescio cuius re-
 pulsæ indignatione iritatus, & uerò inui-
 dia quodam ueluti cæstro percitus, sic com-
 moto ingenio, & insanie suæ indulst, ut
 tanquam cornibus incurrerit in CHRIS-
 TUM ipsum: & Giganteo quodam fu-
 rore ausus sit, æterno Dei filio bellum in-
 dicere. Et uerò ijs artibus pollebat ingenio-
 sus hic nebulo, & ad ostentationem compo-
 situs artifex, ut multorum leues animos,
 & longioris opinor iam quietis impatien-
 tes, nonarumq; rerum cupidos, in societa-
 tem nefarij sui dogmatis pellegerit, suisq;
 castris adiunxerit. Non multus ante annis
 hanc telam orsus fuerat Antiochia Pat-
 lus Samosatenus. Et in Africa Sabellius
 non dissimilem inchoarat. Sed neuter su-
 am pertexere potuit. Nunc uerò Alexan-
 driæ medius ueluti exurgit Arius, utroq;
 illo astutior, & ipso etiam Basilide Ale-
 xandrino hæresiarcha deterior: quodq;
 alij

alij frustra attentarant, conficere se alia
 ratione putat posse, si quod una nō succes-
 sit, alia aggrediatur via. Nam etsi Episco-
 pi omnes, Ecclesiarumq; doctores, qui eum
 statim refellere & poterant & debebant,
 alijs turbis nō distraherentur, sed alta qua-
 dam pace summoq; ocio secure perfrueren-
 tur: tamen ex eo suavi statu, tanquam ex
 loco lubrico, facile hominum ingenia impel-
 li posse ad moliendas res novas, ad ambitio-
 sam ostentationem atq; insolentiam, ad ina-
 nes deniq; & odiosas contentiones, intelli-
 gat. Et quanquam domi acerrimos habe-
 re se sentiret aduersarios duos, Alexan-
 drum episcopum & Athanasium: tamen
 si erumperet, magna sibi subsidia non de-
 futura existimauit. Saltem se quodam ue-
 luti pomo ignis in Ecclesiam iniecto, ma-
 gnas turbas, in quibus regnaret, excitatu-
 rum existimauit: & uero immissa in eam
 flamma dissensionum, ut ille olim incenso
 Dianæ templo, magnum aliquod & me-

morabile nomē relaturum. Neq; uerò dis-
 simulo, multos Episcopos, qui se illi adiun-
 xerunt, suo etiam hoc duce fuisse deterio-
 res, magisq; præfractos: & incalescente, ut
 fit, contentione longius progressos, eò rem
 perduxisse, ut ipsius etiam Arii spem atq;
 expectationem superarint. Sed magnam
 tamen initio fuisse Arii uersutiam, ut e-
 rat etiam astuti hominis uasra tectaq; ter-
 giuersatio, agnosco. Non modo in lucem re-
 uocare, sed etiam in Ecclesiam inuehere
 uolebat, explosam Pauli Samosatani fabu-
 lam. Si aperte, ut ille egerat, hanc tragœ-
 diam ageret, nihil esse spei uidit. Sabellij
 uerò actionem, quæ ad fallendum magis
 composita erat, eadem se fraude imitari de-
 bere iudicauit. Primum itaq; confessus est,
 Christum esse Deum, filiumq; Dei. Sed
 quod uerbo confitebatur, re ipsa negabat.
 Nam eum non esse Deum aeternū, clam-
 musabat. Unum cum Patre esse fateba-
 tur: sed unicum esse fingebat: tādē etiam
 cum

tum urgeretur, ὁμοῦσιον esse negabat. Quid multis? Cui diuinitatem concede-
bat, diuinitatis substantiam deirahabat. Deniq; sic sua dogmata tegebat, miscebat,
atq; inuoluebat, ut non cuiusuis esset eorū impietatem deprehendere: multo uerò mi-
nus refellere. Sic enim ea diluebat, atq; etiā depingebat, ut facile falleret, insidijs,
non aperto Marte, rem suam agēs: ut hanc heresim, temporibus deinde adiutam, &
multorum siue improborum siue imperito-
rum insano fauore exceptam, atque etiam promotam, tantos fecisse progressus, nō ual-
de mirari debeamus. Longa est histo-
ria, longæ ambages. Sed tota hæc tragœdia
tam est olim à multis, tamq; diligenter atq;
etiam copiose descripta, ut multas eius par-
tes non inuitus nunc prætermittam. Quan-
quam ueteres horum temporum historie
tam sint confuse & redundantes, ut &
rerum ordinem perturbent, & propè ob-
ruant lectorem.

Cum

Cum audisset Constantinus motã Alexandria esse hanc controuersiam, statim ut huius dissidij flammam surgentem, & non nisi adhuc fumantem extingueret, legatum, & ueluti pacificatorem, misit, Osum Cordubensem episcopum, hominem singulari prudentia: misitq; cum literis sapientissime scriptis ad concordiam sarcendam. Ubi suas etiam preces cõtemni, suisq; legati monita repudiari intelligit, neq; modo se uel monendo uel hortando nihil proficere, sed etiam pestem illam Arianã magis atq; magis inualefcere, & longè lateq; grassari, simulq; acerrimas exardescere contetiones, quæ nisi tempestiue cõponerentur, Ecclesiam pessundaret: neq; animum abiecit, neq; tadio aut desperatione (quod multi facerent, tam & ingratos esse homines, & inutiles suos labores, experti) opus, quod susceperat, abiecit: sed magno animo quem nulla frangeret offensio, difficere cepit, qua potissimum ratione nouum hunc Eccle-

Ecclesie morbum sanaret. Et quidem sapien-
 tissime iudicauit, nihil satius esse, quam Sy-
 nodum cogere, in qua tanquam in sacrosan-
 cto Senatu, causa cognita, collatisque senten-
 tijs, controuersie religionis dirimerentur.
 Nam & alia multa erant, quae hunc con-
 uentum exposcere uidebantur: neque aliter,
 quod ex re omnium Ecclesiarum esset, con-
 stitui posse. Ergo animum induxit suum,
 ut hoc concilium indiceret: neque quicquam,
 quod ad id cogendum pertinere uideretur,
 praetermitteret. Habuit aliquando im-
 pium collegam Licinium, qui, quantum
 poterat, piorum Episcoporum conuetus dis-
 sipabat. Sed tanto laudandus Constanti-
 nus magis est, qui nihil habuit antiquius,
 quam ut ij, cum opus esset, coirent. Talibus
 enim comitijs Ecclesiam ueluti communi-
 ri sentiebat. Dixit olim Cornelius Ta-
 citus, facile uinci Britannos, quod in com-
 mune non consulant: nihilque eorum hosti-
 bus esse utilius. Potuit hoc etiam in sua Bri-
 tannia

rannia audire Constantinus. Sed ueteris
 Ecclesie exempla multa erant, quae usum
 Synodorum satis commendarent. Ut uero
 una aliqua Synodus coiret, quae esset non so-
 lum Christiana, sed etiam (ut loquimur)
 aecumenica, & in quam omnes undiq³ ex
 omnibus provincijs concurrerent: suo impe-
 rio opus esse, suaq³ cura intellexit Constan-
 tinus. Nam neque alius quisquam tan-
 tum potestatis habebat, ut omnium natio-
 num episcopos cogere posset, atq³ etiam inui-
 tos compellere, ut in unum aliquem conue-
 nirent locum. Itaq³ & alij deinde Christia-
 ni Caesares exemplo Constantini, ius hoc &
 indicendorum, & conuocandorum gene-
 ralium (ut appellantur) conciliorum ha-
 buere. Sic Theodosius Constantinopolita-
 num, & Theodosius alter Ephesinum,
 & Marrianus Chalcedonense coegit: ut po-
 stiores non commemorem. Ac ipse qui-
 dem etiam Hieronymus non modo signifi-
 cat, id suis quoq³ temporibus factum esse,
 sed

sed etiã ita fieri debuiffe. Cùm enim quan-
dam Synodum, quam obijciebat Rufinus, Hieron. in
confictam esse contenderet: Doce (inquit) apolog.
quis Imperator eam iusserit cõgregari. & cõt. Rufin.
alio loco meminit Imperialium literarum, Hieron. in e-
quæ Orientis atque Occidentis Episcopos pitaph. Pau-
propter quasdam Ecclesiarum dissen- læ.
siones Romam pertraxissent.

Ergo Constantinus Nicæã, quæ Bithy-
niæ clarissima ciuitas erat, omnes undique
Ecclesiarum ministros conuenire iubet: pu-
blicisq; etiã sumptibus uehicula, & de suo
fisco quod ad singulorum uiatica esset ne-
cesse, dari uoluit. Conuenerunt plusquam
trecenti Episcopi: quorum bona magnaq;
pars, suæ & pietatis & uirtutis insignia ue-
luti iniusta, uulnera dico, quæ sub tyrannis
antea pro Christo pertulerant, circumfere-
bat. Duo absuerunt magni nominis Anti-
stites, Romanus, & Constantinopolitanus:
legatos tamen suos miserunt. In primis au-
tem in hoc senatu & sanctissimo confessu
f audiebatur

audiebatur Alexander episcopus Alexandrinus, cum suo Athanasio. Ecclesia enim ipsa, ex qua Arius prodierat, ad eum reuincendum, hac duo ueluti fulmina belli sanctissimi, emisit. Proximus assidebat Eustathius episcopus Antiochenus: nam & hic meminisse poterat, quibus patulo antè armis uictus Antiochiæ fuerat Paulus Samosatenus, isdem Arium esse conficiendum. Arius ipse accersitus etiam est, ut se sisteret. Sed impij homines piorum conuictum non secus fugiunt, atq; latrones crucem. Non est quod hoc loco pluribus uerbis describam totam eius tergiuersationem: illud tantum dico, non nisi mala conscientia deterritum, quo minus ueniret, fuisse.

Constantinus nobilissimum hunc Nicænorum Patrum confesum, quo nihil deinde unquam illustrius habuit Ecclesia, ea est reuerentia profecutus, ut honoris eum causa primum salutans, suæ obseruantia summam

mam ediderit significationem: nihilq^{ue} præ-
 termiserit, quòd ad eum ornandum perti-
 nere putaret. Neq^{ue} uerò intererat, tanquã
 in scena $\Lambda\delta\phi\omicron\upsilon\tau\ \omega\rho\acute{o}\sigma\omega\tau\omicron\upsilon\tau$: sed suas ita
 partes egit & monendo & hortando &
 consulendo, ut tanquam choragus actione
 etiam sua totam illam nobilissimam coitio-
 nem ualde confirmarit. Et uerò cum uide-
 ret, non satis alioqui inter eos qui conuene-
 rant, bene conuenire: nihil non fecit, modo
 hunc, modo illum prehensans, ut depositis
 priuatis simulatibus reuocarentur ad e-
 um, quem commune periculum exposce-
 bat. *Syncretismum.*

Illud uerò memoria in primis dignum
 est, quod sententiam dicturis iudicibus legē
 sanctissimam præscripserit, breuem illam
 quidem, sed qua iudicio Ecclesiastico nul-
 la uel melior uel religiosior, aut dicta un-
 quam lex fuit, aut dici profecto posset. Eius
 uerba fuere:

Εὐαγγελίου βιβλοὶ καὶ ἀποστολῆ
 f 2 καὶ

καὶ, καὶ τῶν παλαιῶν προφητῶν τὰ
θεωπίσματα, σαφῶς ἡμᾶς ἀχρηστέ
εἰ τοθεῖς φρονεῖν ἐκπαιδύσσοι. τῶν
πολεμιῶν δ' ἄπελάσαντες ἔριμ, ἐκ
τῶν θεοπνεύστων λόγων λάβωμεν τῶν
ζητημένων τῶν λύσιμ.

*Si qua fuit unquā & p̄ij & prudentis
principis constitutio in Ecclesia ualde ne-
cessaria: hanc certè unam in primis tunc
fuisse, & nunc esse maximè, facile omnes
qui sano iudicio sunt, uel me tacente, agno-
scunt: ut quod Constantinus sensit, omnes
sentiant, sacras literas esse ueluti tabulas à
Deo consignatas, quarum oraculis contro-
uersiæ religionis definiantur: quarum iudi-
cio uerum à falso discernatur: & ad quam
deniq; ueluti regulam, tota Ecclesiæ doctri-
na exploretur: neq; fas esse, ut Antistites
aliam uel comminiscantur uel excudant,
sed neq; ab hac uel latum unguem discede-
re debere. Si civilis iurisdictio scriptis legib.
magis regitur, quàm arbitrio Magistrat-
uum:*

tuum: si à Prætoris formula olim iudex
 datus recedere non potuit in iudicando:
 quid nos facere par est, cùm de rebus diui-
 nis quæstio est? Placuit itaque lex hæc
 Nicænis patribus: quã cum sibi præscribi
 non recusarunt, quantum Synodis tribue-
 rent potestatis, quantumq̃ earum decretis
 tribuendum esse iudicarent, non obscure si-
 gnificarunt. Neq̃ uerò id ijs tantum pla-
 cuit, sed multis etiam alijs deinde sanctissi-
 mis & Episcopis & Principibus.

Ambrosius ad Gratianum Imp. scri-
 bens: Scripturæ (inquit) interrogetur, in-
 terrogentur Apostoli, interrogentur Pro-
 phetæ, interrogetur Christus. Sed &
 Augustinus cum Petiliano Donatiano cõ-
 gressurus, in primis postulat hos arbitros:
 Non audiemus (inquit) hæc dico, hæc di-
 cis: sed audiemus, hæc dicit Dominus. Sũt
 certè libri Dominici, quorum authoritati
 utriq̃ consentimus, utriq̃ credimus, utriq̃
 seruiamus. Ibi queramus Ecclesiam, ibi di-

scutiamus causam nostrā. Sed & cum illi res esset cum Maximino Ariano, illud ipsum urget, in eo insistit. Sed neq³ ullis concilijs tantum tribui patitur, ut eorū potius quā sacrarum literarū decretis negocium transigatur. Idem etiā narrat, Theodosium, cum iussisset conuenire Synodum Carthaginensem, in qua Donatiani episcopi cum Christianis committerentur, huic collationi (ut appellabatur) hanc legem præscripsisse, ut superstitionem manifestaratio refutaret. Christianos autem in primis protestatos esse, in ea quæ tum agitur questione, non nisi diuinarum scripturarum testimonijs uti sese uelle. Si posteriorum etiā temporum exemplum ali- quod requirimus, annis post nostrum Constantinum plusquam trecentis, alius Constantinus IIII Pogonatus, cum propter Arianitatem Synodum Constantinopolitanam coegisset, Episcopos qui conuenerāt in primis monuisse dicitur, ut posita contentio-

ne,

ne, uerum religiose inquireret: ex ipsa^q etiam bibliotheca Constantinopolitana de promptos sacrarū literarum libros ijs proposuisse.

His igitur armis instructi Niceni Patres, post religiosam maturamq^q deliberationem Arianum dogma iugulant, ei^q anathema denunciant: & Christianā atq^q Apostolicam de aeterna Christi diuinitate doctrinam non modo fortiter constanterq^q asserunt, sed & explicatam certa quadam formula concludunt.

Aderant multi senes, qui cōcilio Antiocheno, quod annis ante quinquaginta coierat, aduersus Samosatenum, adolescentes interfuerant: & meminerāt, quid iam tum illi qui Apostolorum discipulis successerant, magno consensu hac de re pronūciarant. Tali tantoq^q praeiudicio ualde confirmatum Nicenum decretum fuisse dubium non est: quanquam satis huic alioqui in oraculis sacrarum literarum esset & fir-

mamenti, & testimonij, & probationis. Neq; uerò dissimulo, non ita potuisse rem componi, quin aliquid deinde turbari etiam fuerit inter eos ipsos qui orthodoxi alioqui erant, & ab Ario auersi: qualis illa contētio fuit, quæ propter uocem ὁμοῦσις inter Eustathiū episcopū Antiochenū & Eusebiū Cæsariēsem exarsit. Sed de uerbo magis quàm de re quæstio inter eos erat.

Audiuit sanctissimam de Christo sententiam Nicenam Constantinus. Sed neq; propterea fractam Arianorū audaciam, neq; insolentiam compressam uidit. Quid faceret? Uult Paulus, ut hæreticum hominem post unam uel alteram admonitionē Episcopus fugiat, missumq; faciat tāquam hominem deploratum. Sed principem uel magistratum etiam hic cessare non iubet. Est quidē Ecclesie prima in hoc genere siue cognitio, siue iurisdictio. Sed ubi & eius contemnitur iudicium, & disciplina: Magistratum officium suum facere necesse est.

Quid

Quid igitur fecit Constantinus? Natura mol-
 lis erat, & lenis. Videbat infelices Eccle-
 sias dissidijs conturbatas atq; dissectas. Ut
 coalescere possent, nihil non faciebat: mul-
 ta largiebatur, saepe etiam plus quàm opor-
 teret. Ne malū augetet, si ageret asperius,
 metuebat. Arium ipse conuenit. Hic con-
 uentus, negauit in ea se esse hæresi, in qua
 esse dicebatur: neq; modo addidit menda-
 cia culpæ, sed & periuriū. Tum uerò Con-
 stantinus non potuit attonitus aliud respon-
 dere, quàm quòd eum respondisse narrat
 Epiphanius: Si ita esset, & uerè iuraret,
 & ex animo loqueretur Arius, infontem
 esse posse: sin minus, Deum periuriy etiam
 ultorem fore. Facilis, & fortasse etiam pau-
 lo indulgentior erat Constantinus, cum du-
 rius nihil temerè decernere auderet. Eius
 uerò bonitate facile abutebantur astuti hy-
 pocritæ: ut erant ad fallendum ingeniosi.
 Idq; intelligi etiam facile potest, cū ex Con-
 stantini sententia legimus, & ab exilio se-

mel reuocatum fuisse Arium, eiusq₃ p^atr^on^um Eusebium Nicomediensem episcopum: & relegatum aliquando ipsum Athanasium. Sed ne boni principis patientia & facultate diutius abuterentur homines impij, huius tandem manū, quæ contumaciam intolerabilem comprimeret, armauit Deus. Monendo, atq₃ etiam deprecando cum nihil se proficere uidit Constantinus, ad minas & iustam seueritatem aliquantulum sese conuertit. Arianos praefractus perpetuo exilio & infamia multari, eorumq₃ libros concremari, & possessores, qui eos cellauerint, etiam supplicio affici debere edixit. Extatq₃ hoc adhuc eius edictum. Ultra progredi ausus non est. Sed Deus ipse uiuo & uidente Constantino Arium, principem & autorem illius deploratae factionis, nouo quodam & prodigioso mortis genere confecit, ingressum iam Constantinopolim, & Alexandro episcopo Constantinopolitano, si congredereetur, dira minantem.

Socr. lib. i.
 histo. Eccl.

tem. Nam cum eius foetorem ne ipsa quidem cloaca ferrent, disruptis effusisque intestinis, foetidam animam eructando exhala-
uit. De hoc tragico non hominis, sed por-
renti exitu, qui multa profecto nos monet,
etsi plurima utiliter dici possent, plura
nunc non dicam: priuatis uero pijs lectoris
cogitationibus ea relinquam. Cum prodi-
giosum interitum uel Herodis uel Iuliani le-
gimus, aperte agnoscimus Domini iudicium,
non solum ferientis, sed armata etiam ma-
nu insectantis ipsos tyrannos, de quibus ipsi palam
triumphantis, & quadam in sua Ecclesia
ueluti trophaea erigentis. Cum audimus O-
lympium quendam impium Carthaginen-
sem antistitem, quo tempore aduersus sacro-
sanctam Trinitatem publice suas blasphemias
euomeret, igneis de caelo iaculis con-
fossus esse: & eadem aetate in Oriente A-
nastasium Imp. cum suam nescio quam
Quaternitatem adorari praeciperet, fulmi-
ne ictum repente concidisse: laudamus uin-
dicem

dicem Dei dexteram, qui singulari aliquo exemplo palam aliquando testatur, quod iudicium maneat impios homines, qui uel Ecclesie insultare impune se semper posse putant, uel ipsi etiam Deo Gigantia a quadam audacia bellum indicere. Sed in Aario impia huius conspirationis principe in primis oportuit tale aliquod edi exemplum celestis uindictae, cuius recordatio & afflictam Ecclesiam consolaretur, & eius hostes terreret, & posteritatem ut sibi caueret, moneret.

Ut ad Synodum Nicenam reuertar: Epiphanius eius acta, piaq; decreta Constantino accepta ferens, ait, duo maxima per hunc beneficia Ecclesiae suae Deum contulisse: certum nempe fidei symbolum, & certam atq; constitutam celebrandi Paschatis siue rationem, siue diem. Symbolo illo tota sacrarum literarum sententia de Trinitate explicata, simulq; in eam formam lam quae deprauari facile non posset, redacta est.

Haec est. Quo nihil uel maius, uel necessarium
magis, Ecclesiae relinqui potuit. Nam etsi
de eo ipso multa deinde rixae, & certami-
na consecuta sunt: conuelli tamen non po-
tuit, aut adulterari, aut Ecclesiae extorque-
ri. De die Paschae quaestio, res leuior uide-
ri poterat: sed multis iam tamen annis ma-
gnas & graues dederat turbas, & Eccle-
sias distraxerat, atq; adeo Orientem & Oc-
cidentem hostiliter commiserat. Qui eam
itaq; controuersiam sustulit atque compo-
suit, (ut in Nicena Synodo componi cura-
uit Constantinus) & perniciosum schisma
sustulit, & publicae tranquillitati Ecclesia-
rum prudenter consuluit. Discessum au-
tem est magis in eam sententiam, ut Pa-
schae dies solennis esset Dominicus ille, qui
proximus esset post plenilunium, & proxi-
me sequeretur solis & lunae obiectum pri-
mum post hybernum siue uernum Ae-
quinoctium. Nam ipso die plenilunij Pa-
scha celebrare nostri noluerunt, ne quid
curre

cum Iudæis habere commune uiderentur. Superstitiosior fortassis fuit posteritas in hoc genere, quàm opus erat: atque ut eam puniret Deus, passus est, sensim uitiata anni mensiumq̄, supputandorum uera ratione, & æquinoctiorum diligenti consideratione neglecta, eò rem recidere, ut integro propè mense imprudentes plerunq̄, nunc dissideamus ab eo, què Niceni patres præfixerant, die Paschæ. Olim Romani episcopi, ne fallerentur, solebant singulis annis Alexandrinum episcopum consulere de æquinoctio uerno, proximoq̄ plenilunio. Nam in Alexãdrina schola ualde colebatur cognitio cælestium motuum atque astrorum. illa uerò extincta atque dissipata, facile per errorem recessum est à Niceni decreti præscripto. Sed & iam tempore Niceni conuentus, anni mensiumq̄, descriptio atq̄ cõstitutio aliquam postulabat correctionem: dignam profecto, de qua Constantinus ad hunc ueluti suum senatum, in quo mul-

multos fuisse rerum Astrologicarum perit-
 ros dubium non est, aliquid referret: & in
 hoc genere saltem Iulium Cæsare non mo-
 do imitaretur, sed etiam superaret: neq; mo-
 do quod ab eo bene inchoatum erat absol-
 ueret, sed & si quid esset temerè neglectū,
 quod deinde temporis progressu magnos er-
 rores peperit, & posteritati magis atq; ma-
 gis nocet, sarciret. Nam & magna ple-
 rumq; rerum momenta sunt in momento
 temporis non magno.

Porro Constantinus id agens, ut in pri-
 mis quod ad Ecclesiarum & coniunctio-
 nem & tranquillitatem pertinere uideba-
 tur, cōstituat, nullamq; uel dissensionis uel
 turbarum materiam relinquat, operam
 etiam dedit, ut Nouatiana simul hæresis,
 quæ iam annis propè centum, cum nullam
 uenie spem ijs qui lapsi erant relinqueret,
 Ecclesiam concusserat, reprimeretur: sed
 ita repudiaretur, ut Ecclesia tamen disci-
 plina, & ueteris exomologeseos seueritas

non labefactaretur. Intererat Nicæno con-
 uentui Acesius Nouatianorū episcopus.
 Hunc Constantinus interrogat, ecquid sibi
 cum sua secta uelit? Ille sic placide respon-
 det, ut dogma Nouati mollire uideretur:
 Non recusare se, quin ad pœnitentiam ad-
 mittantur lapsi: sed pœnitentes, sic arcano
 Dei iudicio esse relinquendos, ut ab Eccle-
 siæ ministro non absoluantur, sed ad Dei
 tribunal incerti suspensiq; reijciatur. Tam
 ambiguum responsum Constantinus, ut de-
 buit, non secus atq; ludibriū respuit. Rem
 autē totā ad Nicænos patres refert. Nam
 & audiebat in Africa Donatianos ean-
 dem propè telam texere, & memineral
 hac tota de re inter Aegyptios quoq; epi-
 scopos paulo antè acerbissimam contentio-
 nem exarsisse, & triste schisma natum es-
 se, alijs Petri Alexandrini episcopi huma-
 niorem sententiam, alijs Meletij seuerio-
 rem defendentibus. Neq; uerò hic se Con-
 stantinus gerere, ut postea se gessit Theo-
 dosius

dosius in Synodo Constantinopolitana, uoluit: neque profecto debuit. Uiderat Theodosius Constantinopoli Sisinium Nouatianorum antistitem securum exultare, & luxu diffluentem scurriliter etiam illudere simplicitati piorum hominum. Uiderat in Synodo Constantinopolitana, quæ Arianis atque Macedonianis confutandis occupata erat, hæresim Nouatianam, quia ab utrisq; aliena esse uideretur, cum tamen alioqui non minus malum aleret, non attingi: aut certè sic elabi, ut speciem quandam suffragij potius quàm cõdemnationis referre uideretur. Videbat hæc Theodosius, & conuiebat: tantumq; abest ut Nouatianos castigaret, ut etiam legem de Apostatis tulerit, quæ ab eorum errore non omnino abhorrere uisa sit. Prudentior Constantinus. Sciebat Nouatũ iam pridem condemnatum esse in quodam confessu Romano. Audiebat in Gallia Rheticum episcopum Heduorum, acerrima di-

sputatione Nouatianos refutantem. Sed
 quia eorum multa sparsim erant reliquie,
 recte iudicauit, ualde esse necesse, senten-
 tiam Niceni concilij etiam audire: & in-
 terea de tota ratione pœnitentia, & usu e-
 xomologeseos (qui disciplina Ecclesiasti-
 cæ tanquam neruus erat) certa quadã pro-
 ferri decreta, præsertim cum multi hac in-
 re etiam antistites peccarent, & modo seue-
 riores erant atq; duriores, modo indulgen-
 tiores. Nicæna synodus, ut intra suos fines
 rem totam reuocaret, sic Nouatianã hæ-
 resim damnauit, ut simul Ecclesiæ discipli-
 nam suis legibus communiret. Memine-
 rat, Cyprianum in hac causa iustum hunc
 modum ueluti præscripsisse. Hoc itaque e-
 xemplo pronunciat aduersus Nouatianos, si-
 ue Catharos, (sic enim se appellare non pu-
 duit impuros illos nebulones) non esse rei-
 ciendos, aut planè ab Ecclesiâ exterminan-
 dos reos pœnitentes, ne eos quidem qui No-
 uato nomen dedissent. Ac cum his resi-
 piscencibus

piscantibus. mitius etiā agit. Solam enim ab
 ijs exigit ingenuā erroris confessionē, & ue
 luti testatā sanioris doctrinae approbationē.
 Erga lapsos durior est. Lapsos tunc appel
 labant, qui ad aliquam idololatriā, eius ue
 simulationem pertracti fuissent. Hoc enim
 summum esse nefas existimabant: neq; de
 alio magis ullo peccato castigando solliciti
 ueteres fuisse uidentur. Nicæni iudices spē
 uenientie reliquam ijs pœnitentibus ea lege fa
 ciunt, ut à cœna Dominicæ communionē
 arceantur, donec præscriptis annis in tristi
 reatu sordidati, suæ pœnitentiæ solennem de
 derint significationem. Hacq; tota de re cer
 tos edunt canones, seueros profectō, sed eo
 rum temporum moribus necessarios. A
 ctionem illam publicæ pœnitentiæ, quam
 Exomologesim uocabant, in totū aliquan
 do decennium protenderunt. Sed tunc lo
 quuntur de ijs, qui imperate Licinio, non
 tam ullo metu, quàm sua uoluntate coa
 cti, Christi & Euangelij confessionem de

generi quadam leuitate abiecissent. Utur
autem post impletam exomologesim, lap-
sos, quos pœnituerat, recipi, & in Ecclesia
inferi patiuntur: in clericorum tamen mi-
nistrorum' ue ordinem cooptari, uel in ullo
Ecclesie ministerio uersari (quod tamen
Nouatianis resipiscens negasse non ui-
dentur) posse negant. Fuit quidem ue-
tus illa xii tab. lex: Sanatis idem ius
esse, quod fortibus. Sed qui eam ipsam Ro-
ma laudabant, suos tamen deteriori iure
habebant Dediticios. Cur eodem iure non
censeret suos Sanates Ecclesia, & ut mini-
sterij dignitatem tueatur fortes præferre?

Est & illud singulari laude & sem-
piterna memoria dignum, quod Niceni
Patres monuerunt, cum de pœnitentia a-
geretur, non esse hæredum in externa exo-
mologesi, quæ simulata esse potest: sed inte-
riorem animum, ex re ipsa æstimandum
esse. Nam hypocriseos magnos esse recessus,
& fronti fidem non temerè habendam
esse,

esse, non ignorabāt: neq₃ nesciebant, quā
 lubenter soleant homines in externis cere-
 monijs hærere, atq₃ subsidere. Erat qui-
 dem tam longa tamq₃ difficilis actio præ-
 scriptæ exomolegeseos, ut sæpe desperatio-
 nem, sæpe tædium, & ex hoc etiam hypo-
 crisim pareret. Sed si indulgentiores fuif-
 sent, metuebant, ne aut uitijs habenas la-
 xarent, aut Ecclesiæ communionem pollui-
 erent. Quid tamē postea acciderit, & quò
 tandem eorū canones uel detorti sint, uel
 reciderint, dicere non est huius loci. Illud
 constat, multis etiam post Constantinū an-
 nis retinuisse uerum suum usum, ut qui ijs
 defungeretur, Ecclesiæ diceretur satisfacere.
 Sic enim & ipse Augustinus loquitur.
 Ac si in hoc genere seueriores fuisse dicantur
 Niceni Patres, dico non temerè id fecisse,
 ut & disciplina uinculum astringerent,
 & cœnæ Dominicæ sacrosanctam actionem
 religiose colerent, neq₃ ad eā quenquam
 nisi bene & diu exploratum admitterent.

Porro quod ad ordinem ministrorum Ecclesiae attinet, Nicenis patribus placuit, eos gradus conseruandos esse, qui iam tacito quodam hominum consensu, ex disciplina Ecclesiastica usu instituti receptique fuerant. Recens quidem adhuc erat memoria illius concionis, quam Cyprianus de simplicitate clericorum habuerat, ut ostenderet omnium pastorum Ecclesiae unum & similem esse (ut loquitur) Episcopatum sub Christo, communitanquam capite & principe. sed ut nihilominus ad disciplinam magis continendam, unus collegio presbyterorum praefectus Episcopus fuerat: sic inter singularum ciuitatum Episcopos, ordo quidam & gradus necessarius esse usus est. Ac illud quidem naturaliter euenerat, ut Ecclesias tanquam suas Metropoles in primis eae ultro Ecclesiae colerent ac reuererentur, quae ex illis ueluti deductae coloniae fuerant. Itaque factum etiam iam inde ab initio est, ut in singulis provin-

cijs

cis plurimum & honoris & potestatis Ec-
clesiæ illi delatum sit, ex qua erant alia ue-
luti propagata: ut in Palestina Hierosoly-
mitana, in Aegypto & Africa Alexan-
drina, in Asia Antiochena, in Italia Ro-
mana. Et ut in descriptione ciuitatum ac
prouinciarum, maxima & nobilissima
urbes quodam iure $\tau\omega\rho\ \mu\eta\tau\rho\omega\pi\acute{o}\lambda\epsilon\omega\rho$ do-
nabantur, sic earum plerunq; episcopi in
suo genere maiori aliqua tanquam præse-
ctura & dignitate ornabatur: & ubi præ-
fecti Prætorio suas sedes habebant, quibus
reliqui magistratus parebant, ibi etiam e-
piscopi hoc exemplo alijs paulo esse maiores
uidebantur. Deniq; ubi Præsides prouin-
ciarum suos cõuentus habebat, & forum:
earum ciuitatum, quæ etiam Metropoles
appellabantur, episcopi quoq; modo Me-
tropolitæ dicebantur, modo Patriarchæ,
modo primates. Primas enim in eo tan-
quam Senatu suæ dioceseos ij tenebant,
quibus uetusti canones tribuunt (ut horum

uerbis utar) ἕξοσιὰν καὶ πρεσβείαν τῆς
τιμῆς. Neq; uerò uel ad fastum, uel ad
tyrannidem, & quoddam tanquam re-
gnum, aut certè oligarchiam quandam, il-
la (ut ita dicam) prærogatiua pertinebat,
non magis certè quàm Consulìs potestas in
Senatu: sed ad ordinem Ecclesiæ, quæ iam
longè lateq; diffusa per uniuersum, propè
terrarum orbem erat, magis continendum,
& disciplinam astringendã: ut in Repub.
describuntur Magistratum & gradus,
& præfecturæ, & ordines, & territoria
& potestates.

Dicere solebat Constantinus, Eusebium
non unius modo Cæsareæ, sed totius propè
orbis episcopatu dignum esse. Minimè ta-
men aut hunc aut alium quenquam huius
generis Pontificem summũ & Oecumeni-
cum instituit: neq; instituendum esse Nica-
ni Patres iudicarunt. Sed ius & ordinem
& autoritatem eorum episcoporum qui
Metropoles regebant, conseruarunt, ut hi
Metro-

Metropolitæ, qui & Archiepiscopi dicti sunt, in sua prouincia, tanquam territorio, & iudicijs Ecclesiasticis & Synodis & moribus singulorum episcoporum regendis ueluti præessent. Nam & quod iuris habebant episcopi in suos clericos, hoc in episcopos aliquando tributum esse Metropolitæ uidetur: sicuti paulo post etiã creati supra Metropolitæ sunt quidã maiores Patriarchæ, qui plurium prouinciarum maiores Metropoles, & tanquam capita, similitudine & tanquam summa rerum Ecclesiasticarum administratione regerant. Ut autem hæc indies ex usu Ecclesiasticæ disciplinae magis atq; magis constituebãtur, sic etiam quod in hoc genere obscurius definitum erat in Nicæno cõcilio, planius explicatum est non multo post in concilio Antiocheno, & Chalcedonensi, & Constantinopolitano: & diligẽter quæ huc pertinere uisa sunt, sunt constituta. Utinam uerò sic res hæc tota componi potuisset,

fuisse, ut quæ ad Ecclesie ordinem & disciplinam initio utilis erat, semper etiam deinceps fuisse, & ambitioni Antistitum viam præclusisset potius quàm aperuisset. Quid enim dicā, hac ambitione planè pessundatam postea fuisse Ecclesiam? Si consideremus, ecquò res tandem reciderit, & qualia multis annis fuerint certamina quorundam Patriarcharum, siue Romanum siue Constantinopolitanum, siue Antiochenum siue Alexandrinum dicas: profecto agnoscemus, ut olim Triumviri Rem pub. Romanam perdididerunt, sic hos Quatuor viros, dum de suis opibus & dignitate dimicant, Ecclesiam perdidisse.

Sed hæc nihil ad Constantinum, qui tales aliquando Satrapas futuros, qui Ecclesiarum curatores esse debebant, prævidere non potuit: & interea, quantum potuit, cum Nicænis patribus prudenter, quod ex re Ecclesiastica erat, constituit. Nam & cum clericos à suis Episcopis sese subducere, &

tanquam fugitiua mancipia ad alterius episcopi sedem, ueluti ad asylum temerè confugere non paterentur, & aliqua tamen eos iniuria affici nollent: placuit, ut quotannis duæ in singulis prouincijs Synodi conuenirent, quæ clericorũ prouocationes audirent, & de singulorum moribus & uita, & uerò etiam doctrina, ueluti Censores essent: & deniq; causas aut controuersias Ecclesiasticas, priusquam ad conciliũ maius deferrentur, si possent, componerent atque definirent. Nam concilio etiam Chalcodonensi proditum est, rem hanc totam hisce Synodis prouincialibus curæ esse debere. Neque sanè talibus comitijs quicquam utilius fuit, ad continendam Ecclesiarum disciplinam: nihilq; pijs propterea principibus gratius. Fuit quidem hic mos conueniendi, sæpe deinde intermissus: ut multi male sibi conscij semper fugiunt lucem & tribunal. Sed sæpe etiã repetitus, & in usum reuocatus est, quandiu aliquis ordo fuit Eccle-

Ecclesia. Certè Iustinianus Imperator annis post Constantinum propè ducentis, hac de re Constitutionem edidit, quæ testis etiã eorum quæ dico, esse potest. Narrat, uetus hoc decretum fuisse, ut cum sacerdotibus episcopi in singulis prouincijs conuenirent bis quotannis: & si quid uitij erroris uel in Ecclesia pullularet, supprimeret: & quid illud esset, diligenter excuterent: atq; si opus esset presenti remedio, & id præstare possent, sanarent. Conqueritur id multis iam ante annis non fuisse obseruatum: proptereaq; multos multis & erroribus & uitijs laborare. Profitetur esse necesse, morè illum & ordinem in usum reuocari. iubet itaq; ut id omnino fiat: & ut ipsi etiã prouinciarum præsides urgeant episcopos: aut etiam si hi moniti cessent, Imperatori rescribant, qui tales siue cunctatores siue tergiversatores castiget. Cum Iustinianum ita loquentem audio, Constantinum ipsum audire mihi uideor: cuius eandem fuisse & senten-

sententiam, & uoluntatem, dubiū non est.

Porro de creatione ministrorum Ecclesie, honestissimi quoque Canones in Nicæno conuentu compositi sunt, qui & Constantino ualde probarentur, & posteritati, quandiu disciplinam retinuit ullam, plurimum placuerunt. Unusquisq; Episcopus suos clericos religiose examinatos, & publico testimonio probatos ordinabat, & certo ministerio ascribebat. Cyprianus hanc uocat ordinationem iustam & legitimam, quæ totius Ecclesie suffragio & iudicio fuerit examinata: & suo tempore usitatum fuisse ostendit. Hunc itaq; morem diligenter retinendum esse, Nicæni Patres cœsuerunt: extatq; eorum lex aduersus presbyteros, qui ordinati erant *ἀνεξιτάτους*, hoc est, sine examinatione. Porro in episcopo quoq; deligendo iam receptus mos erat, ut rogarentur suffragia non cleri modo, sed etiam populi. Hanc uerò tanquam rogationem regebant uicini, qui eo nomine conuen-

Cyprianus
li. i. epist. 4.

niebant episcopi: & eius qui deligendus erat, doctrinam atque mores explorabant. Neq³, opinor, adhuc planè exoleuerat mos ille uetus Christianorum, qui illius uiri nomen etiam publicè proscribebant, ut omnium de eo iudicia sciscitaretur. Cerè hūc adhuc morem, centum ante Constantini³ annis, in usu fuisse, ostendunt qui Alexandri Seueri Imp. uitā describunt. Tandem uerò totius Ecclesiæ suffragijs creatus episcopus, tempore Constantini, confirmabatur, & ueluti consecratur, atque (ut ita loquar) inauguratur, manu & auctoritate ipsius Metropolitæ, qui eo nomine conueniebat cum reliquis episcopis, & præsens hanc electionem regebat. Sic enim Canon Nicænus tribuit ei $\kappa\upsilon\beta\omicron\varsigma \tau\omicron\upsilon\pi \gamma\iota\upsilon\omicron\mu\epsilon\iota \omega\pi$.

Est & illa memorabilis lex Nicæna, ut singuli Ecclesiæ ministri, suam diligenter stationem tuerentur, eiq³ ueluti affixi & tanquam glebæ ascripti essent: neq³ desultoria leuitate, ex Ecclesia una ad aliam tran-

transirent. Iam ea multorum Ecclesia ministrorum animos occupauerat ambitiosa uanitas, ut sedes saepe mutarent: & si possent, in Ecclesias maiores atque ampliores sese inferrent. Hanc siue inconstantiam, siue ambitionem, Niceni patres coercere conati sunt: & quam quisq; semel nactus esset Spartam, eam ut ornaret, iusserunt prohibuerunt uero, ne statione sua deserta, alio transirent. Sed difficile est, insanam comprimere hominum ambitionem. Sape itaq; posteriores Synodi coactae sunt Nicenum hoc decretum repetere, atq; inculcare. Certe non multo post Constantinum, in conuentu Sardicensi, rursus id edicere fuit necesse: & eorum fraudibus occurrere, qui precio etiam redimebant populi suffragia atq; uocem, ut se, minime scilicet ambientes, ultro ab illa Ecclesia expetitos esse ostenderent. Osius episcopus Cordubensis, qui erat Constantino ualde familiaris, intererat Niceno consilio, cum lex aduersus
hunc

hunc ambitum prima ferebatur. Sed ut apertius etiam in Synodo Sardicensi explicaretur, operam dedit. Quid enim? Uiderat Eusebium illum episcopum Nicomediensem, Arianorum patronum, statim atque mortuus Alexander pius antistes Constantinopoleos, qui Arium cōfecerat, fuisset, Nicomedia deserta, quo iure qua iniuria, contemptoq; Canone Nicæno, irruere in sedem Constantinopolitanam. Hæc uerò ambitiosa transitio multis sæpe decretis damnata, tam uisa est compluribus deinde uiris pijs res impia, ut Damasus episcopus Romanus, cum ederet suæ fidei confessionem, nō minus eam detestetur, quam hæresim Arianam. Neq; tamen tam ad uinum hæc refeco, quin iusta ex causa, si Ecclesiarum salus postulet, locū aliquando mutare possit episcopus (sæpe enim id olim etiam recte factum esse, ostendit Socrates lib. v. 1. histor. Eccles.) sed ne temerè, leuiter' ue id fiat, ne' ue ambitioni indulgetur, Veteres uoluere.

Postremò, ministros Ecclesiarum, qui non exemplo minus quàm uerbo alios docere debent, tam caste uiuere debere, ut in hoc genere non modo crimine carerent, sed etiam criminis suspitione, cum Niceni patres grauitè iudicarunt, tum uerò rectè intellexit Constantinus. Audierat Synodum Antiochenam acriter reprehendisse, atq; etiam accusasse Paulum Samosatenum, impudicum asectatorem muliercularum, quod sibi suisq; sectatoribus liberaliter permitteret, & familiari & domestica consuetudine atq; cõtubernio earum mulierum, quas honestiori uocabulo tunc Antiocheni appellare solebant $\sigma\upsilon\upsilon\upsilon\sigma\acute{\alpha}\chi\epsilon\lambda\tau\epsilon\varsigma$, liberè uti frui. Videbant, hoc exemplo speciosum turpis impudicitiae prætexitum multis dari. Itaq; negant id se toleraturos: & talium mulierum consuetudine, qua suspecta est, interdiciunt Ecclesiarum ministris. Cyprianus scribit lib. i. epist. ii. suo tempore Diaconos cum sacris uirginibus non modo eodè

h tecto,

tecto, sed & lecto uti uoluisse: & illas, cum
 propterea reprehenderetur, iactasse nihilo
 minus se uirgines esse, & ad obstetricum iu-
 dicium prouocasse. interea turpiter multa
 fecisse. Hac audierunt & Nicæni patres.
 Itaq; ut semel tota hæc labes elueretur, edi-
 xerunt, quod dixi. Sed quid non perfrin-
 git hypocritarum libido? Sape repetitum
 fuit hoc decretum expellendarum τῶν σὺν-
 εἰσὸν τῶν, extatq; hac de re nō modo Chry-
 sostomi uehemens oratio, sed & lex seuera
 Iustiniani. Verum eadem impudentia
 & hæc & illa tandem contempta est.
 Legem Constantini de concubinis, libro se-
 quenti explicabimus, ut & alias eius de
 nuptijs leges. Nunc Nicænas tantum per-
 sequamur. Illud uerò nouum & inso-
 lens fuit, quòd quidam in Nicæno conuen-
 tu Patres, nō contenti ea nescio qua consue-
 tudine, quæ ijs qui celibes ad Ecclesie mi-
 nisterium delecti essent, ius deinde uxoris
 ducandæ non dabat, nisi si ministerio ce-
 dere

dere uellent: prætereā etiam uoluerunt, aliorum contractas antea nuptias dirimere: atq; etiam ijs qui cūm mariti essent, in Ecclesia tamen ministerium & ordinem fuerant cooptati, suarum coniugum usu & consuetudine interdicerē. Fuit certe, fuit ea plerunq; Græcorum leuitas, ut modum nullum seruarent. Initio polygamiā ita amarunt, ut una non essent contenti uxore. Nunc ne unam quidem uel sibi uel alijs relinquunt. Quicumq; tamen ille fuit, qui huius rei mentionem primus iniecit, certē in suam mox sententiā suos collegas Nicenos pertraxerat: & perlata lex tam iniusta fortasse etiam fuisset, nisi huic rogationi unus intercessisset, singulari uirtute uir, sapientiā & grauitate, Paphnutius episcopus Aegyptius: non ille quidem maritus (ne quis eum rem causamq; suam egisse putet) neq; ea etate, ut aliquādo esse aut posset, aut uellet: sed prudens sanctusq; senex multa prospiciebat pericula. Dixit ita

que, & ueluti legem recitans, eamq; cœlestem, fortiter asseruit, τιμιον τοῦ γάμου εἶναι : σωφροσύνη δὲ, τὴν πρὸς τὰς ἰδίας γυναικας σωσῖα. Cessere huic unius hominis uoci patres Nicæni: & ut assentirentur, fortassis etiam effecit Constantinus, qui legitimis nuptiis ualde fauebat. Ceterum nunquam mihi huius rei in mentem uenit, quin simile quoque exemplum memoria in primis dignum, quod & Paphnutius secutus uidetur, occurrat. Dionysius episcopus Corinthius, & antiquissimus & sanctissimus, in sua quadam ad Gnostios Cretenses epistola, grauitertiam monuisse dicitur Pinitum eorum episcopum, nescio quam de cœlibatu legem meditantem: atq; ita monuisse, ut hic monenti paruerit. Extant etiam eius uerba. Extat & Ignatii Græca sententia non dissimilis. Has uerò ueteres optimorum & sapientissimorum Episcoporum sententiis, cum iam quidam uel obliuione uel contem-

ptu negligeret: beneficio Paphnutij rursus editas, & ueluti renouatas esse, magni profecto beneficij loco haberi debet.

Exposui breuiter præcipua Nicæni concilij decreta, quibus in Ecclesia post Apostolos nihil aut illustrius augustius uel fuit, aut grauius habitum est, aut multis seculis magis in omnium ore atq; etiam disputatione uersatum. Felix imperium Constantini, quo tales canones editi sunt. Felices canones, qui talem habuerunt & uindicem, & assertorem. Atq; utinã in eam ætatem atque formam, semper intuita posteritas fuisset: cumq; de concilio habendo agebatur, Constantinum cum suo Nicæno sibi proposuisset. Utinã eò mentem & oculos saltem reflectant, quicumq; de Ecclesia uel instauranda uel constituenda in Synodis deliberant. Atq; utinam semper id fecissent. Saltem nunc facerent, qui se simulant & multum tribuere antiquitati, & formulam requirere rerũ bonarum, pru-

denterq; olim & recte iudicatarum. Cur enim, non dico glandem appetunt, frugibus qua offeruntur, repudiatis: sed optimis illis & simplicissimis religioſe antiquitatis legibus contemptis, & obliquas & distortas ambages, quibus & se & alios inuoluant, uel conquirunt, uel ultro etiam conneclunt? Quid nobis alios obrudunt uel spurios, uel adulterinos, uel abortiuos, uel degeneres canones? Quid noua nescio qua & barbara decreta, eorum & hominum & temporum, ut ijs nomen uel Iuris uel Canonis, nemo adscribere, nisi sit aut ualde barbarus, rerumq; imperitus, aut uehementer profecto malus atq; impudens sit, possit? Sed ualeant impostores, qui ex Lesbiana regula & questu auare, & ambitiose gloriam captant. Nos, si ab hominibus exemplum, quod in constituenda Ecclesie disciplina sequamur, repetendum est, ad Constantini potius etatem, & eius etatis iudicia oculos reflectamus. Neque uero ignoro,

ignoro, neque dissimulo, multa iam tum uitia notari posse, quæ minimè profecto imitari oporteat. Sed multo tamen magis omnia degenerarunt, si quæ consecuta deinde sunt, uideamus. Itaque quantum fieri posset, ualde uelim, rem reuocari ad sua initia, primamq; ueluti formam & institutionem. Quid multis? Lex illa Nicæna, quæ tãtopere Constantino placuit, nobis quoq; placeat, & oraculi etiã cuiusdam loco sit,

ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΘΗ
ΚΡΑΘΕΙΤΩ.

h 4

DE

DE LEGIBVS CON-
stantini Magni, Commen-
tariorum Liber se-
cundus.

RELIGIONIS atq; Ecclesie
in hoc terrarum orbe domi-
ciliū, aut hospitium saltem
aliquod esse debere in hac ci-
uili hominum societate atq; cœtibus, quos
appellamus Ciuitates: & his propterea cō-
tinendis atq; gubernandis, operam eos da-
re debere, qui Rempub. Christianam con-
stituerē uolunt: cū ab omnibus bonis ac
uerē sapientibus cognitum cōfessumq; est,
tum uerō Constantino nostro perspectum in-
primis fuit. Atque hæc quidem eum cogi-
tatio tanto etiam magis impulit, ut post re-
ligionem ueram, quam in suā libertatem
asseruerat, rem quoque ciuile & pruden-
ter constitueret, & in posterum quoq; com-
munitam tueretur: præsertim cū in ea
tam multa non modo superiorum tempo-
rum

rum ui atque iniuria percussa, sed prostra-
 ta etiam atq; perturbata uideret: neq; ne-
 sciret, qualem quātamq; & quā uastam
 Imperij molem solus sustineret. Magnam,
 ut erat necesse, rerum commutationē no-
 uae religionis constitutio attulerat. Maio-
 rem etiā, mutata pro ratione temporum
 forma Reip. & Imperij quadam diuisio,
 cuius altera sedes Byzantium translata e-
 rat: deniq; Orientis atq; occidentis noua ue-
 luti facies. Magna itaq; prudentia, & ue-
 rō diuina potius quadam sapientia opus e-
 rat, non modo ut sine tumultu talis tantā
 que rerum disiectarum moles componere-
 tur: sed & in posterum sine ulla uel iniu-
 ria uel confusione contineretur, optima-
 rum legum non modo firmissimo uinculo
 astricta, sed & praesidio defensa. Denique
 (quod Cicero ad Caesarem aliquando scri-
 psit) omnia excitanda erant, quae tempo-
 rum iniquitate prostrata iacebant: consti-
 tuenda iudicia, reuocanda fides, compri-

menda libidines, propaganda soboles: omnia quæ dilapsa iam fluxerant, seueris legibus erant uincienda. In his uerò omnibus ualde elaborasse Constantinum, neque tacere possim, neque pluribus tamen uerbis dicere ualde est necesse. Nam & res ipsa satis loquitur: & cum in eam ueluti presentem uentum erit, melius etiam intelligetur. Certe eorum adhuc temporum extant panegyricæ orationes, quæ faustis acclamationibus palam profitentur, ut earum uerbis utar, exornatas à Constantino mirandum in modum, ac propè de integro conditas ciuitates esse: nouas leges regendis moribus & frangendis uitijs constitutas: ueterum calumniosas ambages recisas.

Cur Imperij domicilijq; sui sedem, relictam Roma, Byzantium transtulerit, & in eo quoq; ipso alteram ueluti Romam condiderit, multæ graues huius commigrationis causæ commemorari possunt. Quid? Roma, quæ trecentis iam annis Christianorum

norum sanguine madens, Ecclesiam pef-
 fundederat, & quotquot principes alue-
 rat, totidē infestissimos hostes pietatis in eā
 ueluti armarat, eademq; propè omnes ra-
 bie imbuerat: denique domus, domicilium
 atq; officina erat omnis idololatriæ: indigna
 profecto erat, quæ nouum hunc & pieta-
 tis assertorem, & Ecclesie defensorem at-
 que patronum teneret, quem uel hospitem
 uel inquilinum domestica illa sua fortasse
 disciplina (qui loci illius genius fuit) corru-
 pisset, & alumnū degeneri quadam educa-
 tione prauaq; institutione ad eandem uel
 seuitiam uel impietate flexisset. Tantum
 abest, digna ut fuerit, quæ ueteris Imperij
 & gloriam retineret, & possessionē: cum
 illud ipsum iam Imperium, religioni & Ec-
 clesie Christi, fasces ueluti suos etiam sum-
 mitteret.

Mutata, alioq; translata Imperij sede,
 mutata quoq; est eius forma. Sed ineptè fa-
 ciunt, & imperitè, qui quicquid usquam à
 uete.

ueteris Reipub. Rom. forma fortasse alienum, aut in huius Imperij statu & gubernatione nouum uel legunt uel audiunt, uel ex Cæsarium temporibus eorumq; memoria repetunt, protinus id omne ad Constantinum, tanquam auctore primū referunt. Neminisse saltem debuerant, Sex. Aurelium Victorem, qui temporibus Theodosij uixit, scripsisse, publica officia & palatina & militaria, ipsum Adrianum Imp. ad eam formam reuocasse, quæ paucis per Constantinum immutatis, Theodosij adhuc ætate durabat. Quāquam sanè illam in Oriente Imperij nouam & constitutionem, & faciem, tam Constantino acceptam ferri debere, quàm ipsam Constantinopolim, dissimulare nolim: eiusq; maxime beneficio effectum esse, ut eadem interea esset & in Occidente: & biceps iam facta illa Aquila utrunque suum spectaret orbem, pulcherrimo quodam & splendore ornatum, & ordine subnixum. Extat Index,

dex, siue (ut appellatur) Noticia omnium
 & civilium & militarium dignitatum,
 quæ tam erant in Oriente quam in Occi-
 dente. Ex qua descriptione intelligere ut-
 cunq; possumus, quomodo partitus sit Con-
 stantinus utriusq; illius sui Imperij provin-
 cias: quibus eas limitibus circumscripserit:
 quos deniq; ijs magistratus præfecerit. Sed
 ego, quæ ex eo libro repeti possunt, neque
 hoc loco possent breuiter ingeri, non inuitus
 nunc prætereo: præsertim cum non con-
 stet, omnia illa esse Constantini: & multa
 tam exoleta sint, ut nomina magis referri,
 quam res aut explicari aut intelligi satis
 possint. Nam & ea tempora caruerunt
 luce scriptorū: tamq; sunt multis tenebris
 inuoluta, ut longè facilius sit totā uel Græ-
 corum uel Romanorū antiquitatem per-
 noscere, quam ex illis multa, quæ recentio-
 ra tamen sunt, certa aliqua recordatione
 complecti.

Erat tum in Occidente Magistratus
 sum-

summus, Praefectus Praetorio Italiae: cuius potestas Africam quoque ipsam, & maiorem Illirici partem occupabat, sicuti in Oriente summa potestas erat Praefecti Praetorio Orientis: cuius itidem dioecesis latissime patebat, & Thraciam, Pontum, Asiam, Syriam, Aegyptum complectebatur. Ad hos itaque praetoriorum praefectos ex omnibus illis eorum provinciis prouocabatur.

Porro, ut alter erat in Occidente amplissimus magistratus, praefectus praetorio Galliae, cuius administratio & Hispaniam & Britanniam summo imperio tenebat: sic erat alter in Oriente praefectus praetorio Illyrici Orientalis, cuius dioeceses erant Dacia & Macedonia, complectes ipsam quoque Epirum, Thessaliam, Achaiam, Cretam. Singulae deinde provinciae habebant suos uel Praesides, uel Consulares. Quid reliquorum magistratuum & ordinem & officia & descriptionem totam adiungam? Quid in singulis admirabile Con-

stan-

stantini prudentiã? lam uerò quid de mili-
 tijs dicam? Militias illas dico eorum, qui
 uel in aula & principis comitatu uersa-
 bantur, uel Magistratib. aderant atq; ap-
 parebant. Sic enim tum appellabantur,
 quæ nunc Officia dicuntur: & uel à Ma-
 gistratibus ipsis conferebantur, uel à Prin-
 cipe: illorumq; autoritates, huius literæ pro-
 batoriæ requirebantur. Quod etiam à Con-
 stantino diligenter expositum est. Ipsas e-
 tiam singularum ciuitatum Curias tam di-
 ligenter curauit, ut uniuersa Reip. guber-
 nationem ualde sibi curæ esse facile osten-
 deret. Munera municipalia non diceban-
 tur militia, neq; annonas aut salaria à fi-
 sco accipiebant. Et qui ab Militiarum pri-
 uilegijs arcebantur, Decuriones tamen ef-
 se poterant: ut Actuarij, qui Exceptores
 iudicum dicebantur. Sed cum Remp. uni-
 uersam, tum uerò & municipia quoq; sin-
 gula Constantino ualde curæ fuisse, satis ap-
 paret. Multi tum munera Curialia fugie-
 bant.

l. pen. & us-
 ti. C. de di-
 uer. offic.

bant. Non enim erant, ut nunc sunt, quæ
 stuoſa, neq; ambitioſorum hominum cupi-
 ditatibus opportuna. Quid Constantinus?

l. un. C. ſi
 cur. uel ci-
 uit. rus
 hab. mal.

Curiales omnes (inquit) iubemus
 interminatione moneri, ne ciuita-
 tes fugiant aut deſerant, rus habi-
 tandi cauſa: fundū, quem ciuitati
 prætulerint, ſcientes fiſco eſſe ſoci-
 andum: eoq; rure ſe carituros, cu-
 ius cauſa impioſe, patriam uitari
 do, demonſtrauerint.

Patria & reſp. primam ortus noſtri
 partem uindicare dicitur: & nos ei potius
 quàm nobis naſcimur. Quis igitur eorum
 delicias ferat, qui ſui officij obliti, amœnos
 ruris recessus, ubi ſe ſuauiſſime oblectent, ſi-
 biq; uiuant, ſua Sparta & publicis commo-
 dis anteponunt? Olim cum ab aratro ac-
 ceſſerentur Romani ſenatores, priuata
 ſua quieti & ocio & agris Reip. curâ præ-
 ferentes, ſtatim in urbem accurrebant, ip-
 ſoſq; etiam ſepe uiatores præueniebant.
 Saltem

Saltem suam in ciuitatibus publicā stationem tueantur, qui in earum iam sunt gubernatione. Rura non deserunt, qui glebae ascripti sunt. Cur deserunt urbes, qui ijs & Reip. sunt addicti? Scio quid suaves quidā & ociosi philosophi in umbra sedentes dicent. Sed eorum siue delicias nimium molles, siue ineptias inimicas humanae societati non tulit, neque ferre debuit Constantinus. Imò uerò tam passus non est quenquā suum in Rep. locum deserere, ut etiam hoc edictū euulgarit: Qui derelicta curia militauerit, reuocetur ad curiam. Militares desertores castigandi sunt. Sed nō minus puniendi, qui suam in ciuitate stationem deserunt. Et quæ tandem rerum omnium erit confusio, si alter alterius uel locum uel munus inuadat, suum deserat? An ignotum est, quales quantasq; det turbas $\omega\lambda\upsilon\tau\epsilon\rho\alpha\gamma\mu\omicron\sigma\upsilon\upsilon\eta$? Sit igitur illa prima lex in Rep. & singulorum aures assidue circumsonet: Spartam nactus es, hanc orna.

l. 17. qui de relictā C. de Decur.

Constitutæ Reip. defensio est, res militaris: quam quidem adeo non neglexit Constantinus, ut summa etiam cura ad optimam disciplinam, & pulcherrimum reuocarit ordinem. Non sum tam ineptus, ut uel delirum illum senem Phormionē imitari uelim, uel in umbra & ocio literarum educatus longam orationem de re militari instituam. Neq; historiam scribo, ut res in bello fortiter à Constantino gestas commemorem. Illud tantum dicam, eum fortissimis ducibus & clarissimis imperatoribus nullis celsisse. Laudant Iurisperiti militarem Augusti disciplinam, eumq; ea de libros scripsisse narrat. Disciplinam castrorum fuisse ueteribus Romanis antiquiorem ipsa etiam charitate liberorum, profitentur. Quid si Constantinum uiderent? Testis certe est Eusebius, eum, quandiu uixit, non militares minus quam ciuiles leges tulisse. Non multæ quidem ex ijs hodie supersunt. Sed qualiscunq; superest earum memo-

l. officium.
 §. 1. De re milit.
 l. postliminium. §. filius. De capti. & post li. reuer.

memoria, exemplum, quod imitatione dignum sit, habet. Et principio quidem, quam sancta quoque fuerit eius disciplina castrensis, & quam pio principe digna, quam ab omni barbarie aliena, uel inde intelligi potest, quod non modo suos milites docuerit Deum uerum & aeternum uere inuocare, sed certam quoque huius inuocationis & Christiane precationis formulam ijs dictarit, conceptam lingua latina in hanc sententiam:

Te unum Deum nouimus; te agnoscimus Regem; te opitulatorem inuocamus. Tu uictoria nostra es. Per te hostes uincimus. Tibi accepta ferimus bona, quibus fruimur, omnia. Reliqua abs te uino expectamus. Te supplices precamur, ut Constantinum principem nostrum, eiusque filios, diutissime serues incolumes.

Cum inter tubarum clangorem & classica, armorumque strepitum & fragorem,

tales uoces sonarent, & in ipsis etiam medijs castris quadam Ecclesia ueluti coireret: facile possumus cōiungere, qualis reliqua esset disciplina. Extruxerat Constantinus prope Agrippinensē Coloniam in Germanica ripa Rheni munimentum quoddam, in quo milites stationary degerent, ad coercendas Francorum excursiones. Id posterioribus seculis conuersum est in monasterium Benedictinorum. Quis hoc putasset? Ex castris fieri monasteria? Edixerat olim lege lata Moses, ut sacrae tubae Leuitarum clangerent, quoties in bellū Iudaei proficiscerentur: quo magis omnes intelligerent, non nisi Dei auspicijs bella uel suscipienda esse, uel gerenda: & inter arma non modo leges silere non debere, sed sacras etiam conciones circumsonare debere. Reliquas de re militari leges diuinas adhuc nobis suppeditant sacrae literae. Tali exemplo commotum Constantinum, multa in hoc genere ualde piè statuisse, dubium non est.

Et

Deut. c. 20.

Et quidem quàm castam etiam disciplinam in suis castris esse uoluerit, uel inde intelligi potest, quod legem tulerit, ut milites, quibus permisisset familias suas ad se uocare, nō nisi uxores, liberos, seruosq; suos castrenses uel accersere, uel circūducere possent. Certatum olim est tempore Tiberij in senatu Romano, an Praesides, duces, uel magistratus in prouincias ituros comitari uxores recte possent? uicitq; tandem Messalini sententia, ut possent: & in eam rem factum Senatusconsultum. Ergo & mulieribus suas coniuges habere comites concessum fuit: & his quidem mulieribus iure singulari consultum, ut earum absentia iisdem privilegijs, quibus milites ipsi donati sunt, defenderetur. Hac non sustulit Constantinus: sed ut lustra & lupanaria in castris esse iudicauit rem non modo turpem, sed publice etiā perniciosam, & maximi periculi: sic impedimenta, inter quae & mulieres & serui & pueri referuntur, temerè

l. quicunq;
C. de re
mil.

l. 3. §. profici-
fici. De
off. Procō.

l. 1 & 2. C.
de uxor.
milit.

augeri passus non est: sed eum tamen modicum
 noluit seruari, ut milites suis uxoribus, filiis
 & seruis, quibus carere non possunt, con-
 tenti essent: alium comitatum, qui & eos
 oneraret, & alijs esset oneri, secum non tra-
 herent. Quid enim minus conuenit ijs, qui
 semper expediti tanquam in procinctu es-
 se debent?

Porro ut milites essent, quod esse debet,
 Reip. defensores, & populi, non autem, quod
 esse solent, praedones: Constantinus eos sti-
 pendijs suis ad eum iussit esse contentos, ut et-
 tiam legem ediderit, de salgamo non praes-
 tando: qua grauius uetuit, milites a suis
 hospitibus exigere culcitram, lignum, oleum,
 salgami nomine. Salgami uocem, quae con-
 dimenta & alia ad uictum quotidianum
 pertinentia significat, multis ante Constan-
 tinum annis in usu fuisse, uel inde intelli-
 gi potest, quod eius meminerit Columella.
 Ceterum ubi ea uox obsoleuit, lex quoque
 ipsa in obliuionem uenit, uel barbaro po-
 tius

l. una. C. de
 salga. hosp.
 non. praes-
 stan.

tius contemptu repudiata est. Quid enim non audet, atq; etiam ecquò non perrum- pit armatorum furor?

Non neglexit *Constantinus* necessariam erogationem militaris annonæ: quid enim sine tali commeatu esset exercitus? sed sobriam & frugalem, minimeq; delicatâ fuisse, ne rem militarem eneruaret, nō obscure significat. Ac buccellati quidē meminit. Sic autem olim uocatum fuisse frumentum, ad usus diuturnitatem excoctum, scribit *Ammian. Marcellinus* lib. XV III: Neq; dubito, quin *Constantinus* ipse, ubi opus erat, frugalitatis & continentiae exemplum suis militibus esset. sicuti & *Spartianus* narrat, *Adrianū* exemplo *Traiani*, *Scipionis Aemiliani*, & *Metelli*, libenter uti solitum cibus castrensibus, larido, caseo, & posca.

l. l. C. de e-
rog. mil.
an.

Eiusdem *Traiani*, uel etiam (si superiores principes, qui libertatem testamenti militaris priores asseruerunt, repetamus) lu-

I. milites.
De testa.
mil.

ly, Titi, Domitiani, Nerva exemplo, Constantinus edixit, ut milites possent, sicuti uelent, testamentum facere: ut etiam si quid in uagina aut clypeo, literis sanguine suo rutilantibus annotauerint, aut in puluere inscripserint gladio, quo tempore in praelio occumbunt, rata eorum sit ultima uoluntas.

Non est necesse, militum in hoc genere privilegia, quæ alij collegerunt, hoc loco recensere. Illud solum dico, neglectis illis operosis iuris Ciuilis solennibus, milites cum testamentum facerent, relictos esse libertati atque simplicitati iuris gentium. Contra bonos mores si quid suis testamentis ascriberent, non minus repudiabitur, quam si pagani testatores id fecissent. Id enim iuri quoque gentium aduersatur. Sed quod iuris iuratum ciuilis subtilitas exigit, cur privilegio quodam militibus testamentum facientibus remitteretur, magna profecto causa fuit. Sed & filium sa. equestri militia & cingulo exornatum, etsi in castra missus non

I. si à milite.
§. pen. De
milit. testa.

non sit, sed in comitatu principum retentus, ius peculij castrensis habere, deq; eo testari iure militari posse, ostendit Papinianus. Quod quidem tanto etiam libentius commemoro, ut Constantini cōstitutionem de omnium Palatinorum castrensi peculio magis commendem.

l. pen. De milit. testa.

Ceterum ad superiorem eius constitutionem de militari testamento, propius illud accedit, magisq; pertinet, ut observemus, militibus non tantum in acie & pro-cinctu, sed & in castris, & ubicunq; militant, atq; etiam degunt, Reip. magis quam privatorum suorum negociorum causa licuisse, ut libebat, testamentum suum facere. In ipsa uerò acie & præsenti periculo alijs quoq; qui ibi iusta ex causa essent, etsi alioquin milites non essent, permissum fuisse eodem iure testari: ut saltem, si tum morerentur, ratum eorum tale testamentum esset. Quod quidem Ulpianus eleganter ostendit. Sed reliqua breuiter persequamur.

l. una. De bon. poss. ex testa. mil.

mur. Scribit Lampridius, Alexandrum Seuerum olim prædia, quæ de hostibus capta essent, donauisse limitaneis ducibus & militibus: ut hæredū quoque essent, si & ipsi militarent. Sed longè in hoc genere fuisse liberaliorē Constantinū accepimus. Primus enim dicitur lege cauisse, ut qui agri, uillæ, oppida, emeritis Comitibus præsertim & Ducibus suis, ut olim ueteranis omnibus assignabantur, ad eorum quoque in uniuersum hæredes transirent. Quid multis? Quam & militibus gratus esset Constantinus, & horum magna erga optimum principem esset obseruantia, uel ex illa eius intelligi potest constitutione de Veteranis, in qua & illud narratur. Cum aliquando Constantinus introisset principia, statim ab omnibus acclamatum esse:

» Auguste Constantine, Deus te nobis seruet: Nostra salus, nostra salus, &c. Quo quidem etiam loco relatū est, eum uoluisse, statuisseq; ueteranos perenni quiete perfrui.

frui, nullo ciuili munere onerari, nihil fisco pendere, siue quid emant, siue uendant.

Abusi quidem non multo post sunt & ocio, & hisce suis priuilegijs: sed castigati etiã

statim sunt. Extat Constantij edictum, l. 2. C. de uetera.

Veteranos, qui ex negligentia uitæ neque

rus colunt, nec quid honestum peragunt, sed latrocinijs se dederunt, priuilegijs omni

bus exutos puniri debere à Rectoribus pro

uinciarum. Quid multis? Non alio quàm Reip. nomine rem militarem Constanti-

nus conseruabat. Neq; uerò latrones arma

tos pro militibus habuit: imò uerò ut Reip. hostes castigauit. Caterùm bonis non modo

armatis, sed etiam togatis, & uerò omnib. qui Reip. operam dabant, atq; ad eò multis

priuatis hominibus liberaliter de publico dedit, unde se alerent. Instituerant Ro-

mæ Traianus & Seuerus Canonem (sic enim appellabatur) frumētarium. Constan-

tinus nouam suam & alteram Romanam non minus aluit. Nam instituisse, ut quo-

tannis

tannis populo Constantinopolitano octo myriades medimnorum frumenti darentur, memoriae traditum est. Ac eius quidem filius & haeres Constantius dimidium detraxit. Sed Theodosius paulo post tantundem adiecit. Idem Theodosius testis est, annonas publicas non tam titulis dignitatũ, quàm singulorum uirorũ meritis, attributas esse, liberalitate Constantini: easq; etiã uult non modo ad haereses proprios iure sanguinis transmitti, sed & in extraneos uenitionis titulo transcribi posse. Erãt itaque perpetui quidam hi reditus, qui de publico percipiebantur. Sicuti & Iustinianus meminit panum ciuiliũ, qui in dotem dabantur.

I. I. C. de an
no. ciuil.

I. ult. C. de
iure. dot.

Iam uerò, quod proximum est, sapienter intellexit Constantinus, non modo bellineros esse numos (quod olim Demosthenes dixit) & sine his nullam esse uim rei militaris: sed & in tributis esse (quod & Ulpianus prudenter monuit, & ante eum scripsit

scripsit M. Tullius) uniuersa Reip. ner-
 uos, nullum ut sine his Imperij tanquam
 corpus aut consistere possit, aut contineri.
 Non meum est, sed Cor. Taciti, grauisimi
 scriptoris, dictum: Neq. quietem gentium
 sine armis, neq. arma sine stipendijs, neque
 stipēdia sine tributis haberi posse. Quam
 uerò constituerit tributorum uectigaliūq.
 rationem equabilem Constantinus, prius-
 quam dicam. facere equidem non possum,
 quin detester impiū illum Zosimum, qui
 temporibus Honorij & Arcadij, cū Con-
 stantinum non minus quam Christum o-
 disset, ac si illius infamis esset memoria, Ec-
 clesiae quoq. Christiana nomen infame fore
 existimaret, impudenter mētū est, Con-
 stantinum primum instituisse genus illud
 turpissimi tributi, quod Chrysargyrum uo-
 cabatur: & ab ijs qui palam & impune
 scortari uellent, aut in lustris & lupanari-
 bus quæstum facere, pendebatur fisco, uelut
 quædam permissa impudicitiae merces,
 & im-

& impunitatis in hoc genere precium.
 Id aliquando sustulisse Anastasium Imp.
 narrat Euagrius, nō omnino malus in hoc
 genere testis. quis uerò primus id collegerit,
 non refert: sed tamen affirmat, multisq; e-
 tiam argumentis probat, nihil falsum ma-
 gis dici posse, quàm, tā turpis & flagitiosè
 tribui autorem fuisse Constantinum.

Audio adhuc Romæ in Vaticana biblio-
 theca extare Græcas Iuliani Apostate
 orationes, quibus impius & disertus con-
 uiciator debacchatur in Constantinum.
 Sed adiunctas quoq; esse audio harum ca-
 lumniarum graues confutationes, ab Ar-
 temio, uiro clariss. qui dux militia sub Con-
 stantino fuit, scriptas. Verùm quid his o-
 riosius esse potest, quàm neminem illis tem-
 poribus Ecclesie & Christi hostem fuisse,
 qui non bellum etiam Constantino indixe-
 rit. Ipse quoq; Ammian. Marcellinus scri-
 psit, Iulianum Constantini memoriam, ut
 noua-

nouatoris turbatorisq³ priscarum legum,
 & moris antiquitus recepti, multis conui-
 cys uexasse. Sed quis non uidet, ieiunum
 hunc canem, cum nihil habet quod arro-
 dat, inani sese latratu pascere? Quis non in-
 telligit, quid huic calūniatori doleat: quid
 eum non solum urat, sed & ad rabiem pro-
 pè adigat? ueterem nempe idololatriam à
 Constantino fuisse sublatam? Certè tantum
 abest (nam ad id, unde sum digressus, re-
 uertor) ut uel turpes augendi sui fisciratio-
 nes, uel inhonestas colligendæ pecuniæ præ-
 textus conquisierit Constantinus: ut etiam
 quod honestissime percipere potuerat, ul-
 trò persape remisit. Nam ut in tributis
 esse, ut dixi, sciebat Reip. nervos: sic etiam
 non ignorabat (quod Traianum ingenuè
 olim dixisse ferunt) fiscum esse ueluti lie-
 nem: quo increcente, reliqua membra im-
 minui atq² contabescere aiunt. Magna ue-
 rò, atq³ adeò rara & singularis uirtus atq²
 sapientia principis est, iustum hac tota in
 re mo-

Eutrop. lib.
10. Euseb.
lib. 1. de ui-
ta Const.

re modum aliquem tenentis. Sed dome-
sticum habebat exemplum Constantinus,
quod sequeretur. Audiebat patrem suum
Constantium prouincialium magis homi-
num singulorum, quam fisci sui rationem
habuisse: solitumq; etiam dicere, publicas
opes magis in tuto esse, cum à populo adser-
uantur: idq; re ipsa expertum esse. An e-
um potius nõ imitaretur, quam infamem
illam & sordidam Vespasiani auaritiã,
ab ipsis quoq; mendicis non tam tributum
quam stipem exigentis? Saltẽ quid illud
Tiberij sibi uellet, Boni pastoris esse conde-
re pecus, non deglubere, intelligebat. Ha-
bebat quidem suum & arariũ & fiscum
ualdẽ attritum, & multis bellorum sum-
ptibus necessarijs exhaustũ. Sed populum
eadem temporum calamitate afflictum es-

Euseb. li. 4.
de uit. Con-
stan. Appi-
an. li. 2. de
bellis ciuil.

se sciebat. Remisit itaq; illi aliquando qua-
drãtem cuiusdam uectigalis, quod fisco pen-
di quotannis solebat. Censuisse quidem di-
citur in Senatu quandoque Iulius Cæsar,
tertiã

tertiam tributorum partem remittendam esse. Sed de alieno liberalis erat, in rem suam. Hoc enim agebat homo ambitiosus, non tam ut populo cōsuleret, quàm auram popularem ut captaret, sibiq; ad suam monarchiam hac ratione uiam sterneret. Constantini alia & mens fuit, & sententia.

Audiebat Ulpianum pronunciantem, lib. 4. de censib. sterilitatis causam esse iustissimã, propter quam possessores tributis releuentur. nam & hoc nomine privati domini suis colonis mercedem remittunt. Quid ipse in hoc genere non ediceret, atque etiam faceret? Suos aliquando in Gallia Heduos per abrupta quoq; itinera inuisit. Ubi steriles eorum agros uidit, illachrymatus est: ultroq; statim remisit & annorum quinque reliqua, & maiorem tributorum partem. Testem huius rei habemus Heduum eius temporis oratorem. Hoc certè est boni principis, non illinere chartis mutas & inanes leges: sed factis eas exprimere, quæ aut sapienter

pienter ab alijs scripta sunt, aut scribi profecto debent.

Sed uideamus, quæ fuerit in Imperio Rom. constitutio uectigalium atq; tributorum. Uectigalia proprie appellabat, quæ à publicanis ueluti conductorib. pendebantur: percipiebanturq; uel ex cultu agrorum, qui ferè publici erant: uel ex pascuis publicis, quæ res scriptura appellabatur: uel ex mercium traiectu, quod dicebatur Portorium. In his Cicero esse ait & Reipub. neruos, & belli subsidia, & pacis ornamenta. eiusq; tempore, post Asiatica bella Pompeij, excreuerant ad octies mille & quingentas myriadas drachmarum Atticarum: quam summam æstimant, octo (ut nunc loquimur) millionibus aureorū coronatorum. Sub Cæsaribus modo imminuebantur, modo augebantur. Sic narrat quidem Corn. Tacitus, Neronem aliquando in deliberationem uocasse, an uniuersa uectigalia remitteret. Sed Senatū, et si hanc

eius

eius animi magnitudinem laudaret, obsti-
 iſſe tamen, & dixiſſe eam Imperij diſſolu-
 tionem fore. Cenſuiſſe uerò, reprimendam
 eſſe Publicanorum acerbicatem. Et qui-
 dem Prætoris edicto in duplum, ſaltem in-
 tra annum, hi tenebantur, ſi quam uim fa-
 cerent. Sed Conſtantine, qui iudicabat
 neceſſariam eſſe acerbioſiorem aliquã pœnã,
 cū uectigalia tollere non poſſet, neq; id ex
 Repub. fore intelligeret, edixit, perpetuo ut
 exilio plecteretur publicanus, qui quod nõ
 deberetur, exigeret. quod & ad tributo-
 rum exactores pertinet.

l. 3. C. de an
 no. & trib.

Tributa propriè appellabantur, qua
 pro modo cenſus & facultatum à ſingulis
 penſitabantur: qui quidem ideo etiam te-
 nebantur facultates omnes ſuas bona fide
 profiteri apud Cenſorem, (qui & magiſter
 Cenſus, & Cenſitor appellatus poſtea fuit)
 ut ab eo æſtimarentur, & pro earum ra-
 tione tributa imperarentur æquabili ali-
 qua proportione. Nam & hoc nomine ap-

pellabatur Per equator: & si iustum modum non seruaret, ab eo prouocatio erat.

l. qui graua
tos C. de
centib. &
centit.
l. i. C. de
centib.

Hucq³ etiam pertinet lex illa Constantini ad Populum: Quoniam tabularij ciuitatum per collusionem potentiorum sarcinam ad inferiores trāsf^r ferūt: iubemus, ut quisquis se grauatū probauerit, suam tantū prof^r fessionem agnoscat. Quid multis? Quintus ad M. Ciceronem fratrem Asia proconsulem scribens, illud in eo in primis laudat, quod effecerit, ut tributa ciuitatum ab omnibus qui earum ciuitatum fines incolunt, tolerarentur æquabiliter. Nos itaque illud quoque ipsum non in ciuitatibus Asia modo, sed & toto terrarum orbe factum esse à Constantino, summa laude dignum esse, ut est, iudicemus.

Nulla religio uetat, Principes aut uelutigalia exigere, aut tributa: & ita erant instituti Christiani, ut ea pendere non recitarent.

farent. Illud modo curandum fuit, quod
 Constantino curæ erat, ut iusto modo &
 æquabili exigenterentur: & quæ exacta es-
 sent, in usum Reipub. impenderentur. His
 ergo conditionibus sensit Constantinus si-
 bi fas esse exigere, quantum sibi & Rei-
 pub. atque Imperio esse opus intelligebat:
 & quantum potuit, propterea cauit, ut
 in tuto esset tributorum causa. In primis
 itaque confirmavit ueterem illam legem,
 sine censu uel reliquis fundum compa-
 rari non posse: & edixit, fundi possesso-
 rem semper teneri tam ad solitos census,
 quàm ad reliqua omnia. Vetus est il-
 lud, Ius fiscale, priuatorum pactione conuel-
 li non posse, quicquid tandem inter empto-
 rem atq; uenditorem conuenit: & posses-
 sores semper conueniri, etiã præteritorum
 reliquorum nomine: cum non tam perso-
 na quàm prædia ipsa hic obligari intelligã-
 tur. quin etiã prædijs à fisco distractis, præ-
 teriti temporis tributũ ab emptore exigi.

l. 2. C. sine
 censu uel
 reli.

l. inter de-
 bitorem.
 De pact.

l. Imp. de
 publica.

l. 36. præ-
 dijs. De iu-
 re fisci.

Nou. con-
stit. 17.

Hoc ius Constantino quoque placuit. Iustinianus uero adiecit, uenditoris potius quam fisci damnum & periculum fore, si fundus censualis uenditus ei fuerit, qui soluendo non sit.

Porro extat Constantini constitutio de capiendis & distrahendis pignoribus tributorum causa. unde intelligimus, non ipsam modo praedium tributarium, sed & alia eius qui tributum debet, impeti posse, atque

l. 2. & ult.
C. si pro-
pter pub.
penfit.
li. 10. Cod.
tit. 20.

etiam recte uendi (quod palam fiebat sub hasta, adhibitis solennibus publicae auctionis) posse. Res (inquit) eorum qui fiscalibus debitis per contumaciam
 „ satisfacere differunt, distrahantur,
 „ comparatorib. data perpetua fir-
 „ mitate possidendi.

Non est nouum, ut quod pignoris iure uenditum est, emptoris sit. Nam & plerumque tutius est, à creditore hypothecario emere, quam ab ipso domino. Qui enim ab illa emit, securus est, nec metuit posteriores

res aliorum hypothecas. Sed illud nouum magis & insolens est, fiscum non modo res quas habet cum alio communes, in solidum alienare recte posse: sed & si plane alienas nullo iure uendiderit, statim dominum facere emptorem, & priori domino non nisi ad precium actionem, eamq^{ue} temporalem relinquere. Fuit hoc ius (si ius appellandū est) primū à Zenone Imp. introductū. Constantino uero fuit ignotum, sicuti & alijs Iurisconsultis, qui euinci posse, quod fiscus uendiderit, confessi sunt: quanquam emptorem non duplum, sed simplum tantum precium petere patiantur.

Observandum autem est, non propter omnem dilationem soluendi tributi statim debitoris bona distrahi sed propter eam demum, quæ cum aliqua fuerit uel contumacia, uel improba mora cōiuncta. Id autem & à ueteribus Iurisconsultis sumpsisse Constantinus uidetur: qui responderunt, pro pecunia tributi, quod sua die solutum non

k 4 est,

l. 5. §. ulti.
De censib.

l. 45. in frau-
dem. §. fisca-
libus. De
iure fisci.

est, quo minus prædium iure pignoris distrahatur, oblatam moratoria cautionem non admitti. Neq; tamen omnem fisci debitoribus dilationem denegari, si quam petant ad pecuniam comparandam. Ceterum non nisi tres menses in maioribus summis, in minoribus duos à Magistratu dari posse. Prolixioris autem temporis spacium, esse ab Imperatore postulandum. Omitto quòd edixit Constantinus, ne executores, qui ad tributa exigenda mittuntur, manum iniiciant instrumentis rusticis, autibus agrorum. De eo enim postea dicam, ubi de re rustica leges commemorabo.

Ubi debitorum fiscalium contumacia pignoribus captis coerceri satis non potest, tandem in eos etiam ipsos manus iniiciuntur, & carcere quoq; fatigandos esse iudicant Romanæ leges. Sed neq; statim, neq; temerè id fieri: neq; cum fieret, humanissimæ lenitatis exemplum intermitteri, passus est Constantinus. Ac olim quidem La-
beo

beo iuricons. aduersus eum qui, cum in
 prouinciā abiret, pecuniā, quæ penes se es-
 set, ad ærarium profectus, non esse residua
 pecuniæ actionem respondit, quia eam pri-
 uatus fisco debebat: & ideo inter debitores
 eum referri, sic tamen ab eo exigi, ut non
 modo pignus capiatur, mulctā ue ei dica-
 tur, sed etiam corpus retineatur. Verum
 tanto magis indicauit in eum manus injici
 posse, quod prope residua pecunia esset,
 quam retineret, & ex ea causa fisco debe-
 ret, quæ arctissimè eum obstringeret. Rec-
 perat enim, & retinebat, quod omnino fi-
 sci erat. Caterum si quis non alio nomi-
 ne debet, quam quod tributū pendendum
 sit: mitius paulo cum eo agitur. Edixit i-
 taq; Constantinus, exactores tributorum,
 carcere & uinculis in debitores seuire nõ
 debere.

Cap. 9. §.
 ult. Ad leg.
 Jul. pecul.

l. 2. C. de ex
 act. tribut.

Prima in tributis & optima ratio æ-
 quabilitatis conseruanda est, ne quorūdam
 immunitas alios oneret. Nam & rescri-

psit aliquando Constantinus ad Pacatianum
 in Britannia sua vicarium, alios pro alijs
 in hac causa conueniri non debere. Fuit
 itaq³ apud ueteres prudēter & magna ra-
 tione cautum, ne temere quisquā, qui praed-
 ium aliquod tributarium possideret, a
 pensitādis tributis eximeretur. Itaque &
 Constantius patris sui iudicium secutus sta-
 tuit, actores quoq³ suos compellendos esse
 ad exoluenda tributa, ne eorum immunit-
 tas reliquos provinciales oneraret. A
 capitatione facilius aliquis eximebatur,
 Erat autem capitatio genus quoddam per-
 sonalis (ut ita loquar) tributi, quod capiti
 siue personae magis quā rebus aut facult-
 atibus imponebatur: & ab ijs etiam, qui
 nullum censum haberent, nullaq³ praedia
 possiderent, exigebatur: sicuti & olim Ro-
 ma fuisse Capitecensos accepimus. Ac qui-
 dem ab hoc tributo plebem urbanam libe-
 ram & immunem esse, aliquando Con-
 stantinus edixit. Sed quo iniustus est tribu-
 sum

l.4. C. de
 exact. trib.

luna. C. de
 cap. t. ciu.
 cōlib. exim.

rum quod prædijs imponitur, & pro ratione facultatum penditur, tanto minus est temerè quisquam ab eo eximendus.

Mecænas agens cum Augusto de ratione Reip. rectè constituenda, prudenter monet, tributa ex omnibus prædijs, quæ sterilia non sunt, colligi pro ratione & modo fructuum debere. Ac Romani quidem Italica prædia libera esse & immunita uoluerunt. Sed prouincialia, saltem quæ tributaria erant, à quocunque tandem possiderentur, tributum pendebant. Nam & si is ea comparasset, qui personali (ut loquuntur) privilegio immunis erat à capitatione: huius tamen suæ possessionis prædijs ne causa tributum soluebat. Sed neque clericos exemptos ab eo fuisse, dictum est libro superiori. De ijs qui nobiles dicuntur, idem dicitur: quales olim erant, qui aliqua dignitate civili uel militari erant præditi, & uel Illustres, uel Spectabiles, uel Clarissimi, uel Perfectissimi appellabantur, siue e-

tiana

l.ulti. §. pa-
trimonio-
rū. De mū.
& hon. l. 2.
3. & ulti. C.
de mun.
patrim.

l.ulti. C. de
fun. limit.

tiam qui ab ijs prognati erant. Hæc (in-
quam) siue honoris siue generis nobilitas,
que Cesarum præcipuè Constantinopoli-
tanorum tempore fuit, non temerè tribue-
bat ullam immunitatē uel à tributis, uel
à muneribus patrimoniorum: quanquam
Theodosius testis sit, antiquitus statutum
fuisse, ut militibus sine ullo prorsus collatio-
nis onere agri limitanei assignarentur. pro-
ptereaq̄ facile putarem, Constantinum suis
ducibus, comitibus, & militibus Castella-
nis, quibus, ut antea dixi, prædia dabat, at
que ita assignabat, ut ad eorum etiam hæ-
redes transirent, donauisse planè immu-
nia & libera ab omni collatione, mune-
re^{q̄} tum personali, tum patrimoniali, exce-
pto solo militari officio.

Porrò ut esset facilior ratio, & facul-
tas liberior tributorum persoluentorum,
edixit Constantinus, ut non minus auro
quàm argento dependi ea possent. Plinius
Lib. 33. ca. 3. scribit, ueteres Romanos, cum de tributis
agere.

ageretur, prouincijs semper argentum im-
 peritasse, non aurum. Neq³ tamen existi-
 mo tam fuisse postea morosos atq³ difficiles,
 ut aureorum numorum solutionem repu-
 diarent. Sed ut aestimatio, sic etiam propor-
 tio difficilis erat. Ergo Constantinus:
 iubemus (inquit) ut pro argēti sum-
 ma, quam quis thesauris fuerat il-
 laturus, inferendi auri accipiat fa-
 cultatem: ita ut pro singulis libris
 argenti, quinos solidos inferat.

l. una. C. de
 argē. prec.

De solidorum aestimatione dictum est
 aliàs sepe: quanquam & pondus & pre-
 cium sepe iactatu mutatumq³ fuerit. Certè
 Ioachimus Camerarius narrat, se appēdis-
 se ueterem quendam Constantini numum
 aureum, ac reperisse pondus denarij unius
 ac ferè quadrantis. appēdisse & alterum
 Diocletiani paulo grauiorem, leuiorem ta-
 men ueteribus illis, qui erant ponderis de-
 nariūm duūm. Narrat & Buedus, se ui-
 disse Constantini nostri, & Iuliani & Ma-
 gnentij

gnentij aureos, sed ita imminuto pōdere, ut
 sem & semis uix equarēt unciam auri:
 cum olim quatermi in uncias signarentur.
 Sed & de libra auri & argenti copiose ali
 scripserunt. Sanè ut hæc Constantini lex
 suã argenti librã aestimat quinq; solidis au
 reis: sic Imp. Alexandri cōstitutio libram
 auri solidis septuaginta duobus: Arcadij
 autem & Honorij, libram æris, uigesima
 solidi aurei parte. Sic enim edicunt, ut pro
 uiginti libris æris, unus auri solidus à pro
 uincialibus exigatur. Illud uerò præcipuè
 hic obseruemus, quod colligere hinc pos
 sumus, quæ nam is temporibus fuerit pro
 portio auri ad argentum, & argenti ad as:
 nempe, argentum cum ære collatum, si de
 aestimatione queratur, fuisse centuplum:
 aurum uerò cum argento comparatum,
 fuisse propè quindecuplum: hoc est, ut cras
 sius loquar, & apertius, libram unam ar
 genti ualuisse centum libras æris: auri ue
 rò libram, argenti libras quatuordecim, ac
 propè

I. quoties.

C. de fu
 sceptor.

I. una. C. de
 collat. æris.

propè dimidiam. Ac sanè ex Plinio etiam intelligi potest, cum primum Romanus aureus excusus est, eam fuisse proportionem auri ad argentum, quæ est unius ad quindecim. Herodotus suo tempore in Asia significat aurum cum argento collatum, non nisi (ut loquitur) τριῶδεκάσκιον fuisse: qualis est proportio unius ad tredecim. Hancq; rationem secutus Darius esse videtur, qui in exigendis tributis dicitur singula auri talenta aestimasse tredecim talentis argenti. Nostro iam tempore minus auro, argento uerò plus tributum est. Nam hodie uix est auri ad argentum duodecupla proportio: quam tamen apud Platonem Hipparchus significat esse iustissimam. Pollux uerò non nisi decuplex aurum esse in comparatione argenti scribit, & testimonio Menandri probare id conatur.

Nunc quoniam rem numariã ingressi sumus, quid præterea Constantinus statuerit,

rit, uideamus: ut certè res est in Rep. in pri-
 mis necessaria. Laudarunt olim Roma-
 ni, multisq³ uicatim statuis, quas & thure
 & cereis (ut Cicero scribit) honorabant,
 ornarunt Marium Gratidianum, quòd
 cum Prator esset, rem numariam de com-
 muni sententia collegij còstituisse, edictumq³
 de ea conscriptum edidisset: quo alioqui tem-
 pore sic iactabatur numus, ut nemo (quem
 admodum inquit Cicero) scire posset, quid
 haberet. Addit & Plinius, rogationem
 pertulisse de schola instituenda, in qua iuue-
 tus doceretur numos probare, & ab adul-
 terinis probos discernere. Vellem equi-
 dem & illud huius Gratidiani edictum
 extaret, & schola talis retenta esset. Sed
 quando utrunq³ hoc beneficium nobis ini-
 quitas temporum inuidit, saltem Constan-
 tini hac de re leges, quæ supersunt, retinea-
 mus. Apud Dionem Meccenas agens
 cum Augusto de partibus rationibusq³
 Reip. rectè & sapienter constituenda, po-
 steaquam

steaquam de tributis uerba fecit, subiūgit
 de re numaria: Augustum pati non debe-
 re, ut quisquam in orbe Romano aut pri-
 uatim numos cudat, aut alijs mēsuris, pon-
 derib. numismatibus ue, quā Romanis
 utatur. Nos quoq post tributarias Con-
 statini leges, numarias iam uideamus: qui-
 bus & longē plura, quæ & magis necessa-
 ria erant, prudenter eum prouidisse, & bo-
 nis legibus sapienter communisse constat.
 Ac in primis quidem occurrunt duæ illæ
 nobilissimæ eius constitutiones, de ueteris
 numismatis potestate, quæ libro 11. Cod. ex-
 tant. Prioris uerba sunt hæc: Solidos ce
 ueterum principum ueneratione ce
 firmatos, ita tradi & suscipi ab e- ce
 mentibus & distrahentibus iube- ce
 mus, ut nihil omnino refragatio- ce
 nis oriatur: modo ut debiti ponde ce
 ris sint, & speciei probæ. Scituris ce
 uniuersis, his qui aliter fecerint, ce
 haud leuiter in se uindicandum. ce

l. 24. elegā-
ter. §. qui
reprobos.
De pigne.
act.

Dixit aliquando Ulpianus, reprobos numos non liberare soluentem. Eos uerò demum non esse reprobos, nūc definit Constantinus, qui non modo formam notamq; legitimam præ se ferunt insculptā, impressam uē: sed & iustum suū pondus habent, & sunt materiae probae. & quidem hac lege complectitur tria illa, quæ in numis spectamus: materiam nempe, ex qua constantur: eiusq; & qualitatem & quātitatem: postremo ipsum, ut uocant, characterem, figuram uē.

Ad materiam quod attinet, non nisi tria metallorum genera sunt, ex quib. numus constari probus possit: aurum, argentum, æs. ut & olim Romæ Triummiri monetales dicebantur, auri, argenti, æris flatores. Et ne quis stanneos plumbeosue numos haberet, lege Cornelia cautum fuit. Et Plautus in Mostell. fabrū quemdam accusat, qui plumbeos cudere solebat. Scio Dionysium Siculum tyrannum suos aliquando

lege Cornelia cautur. §. eadē.

Ad leg. Corn. de. fal.

aliquando Syracusanos coegisse, stanneis
 numis uti. Et Spartanam, sicuti & By-
 zantinam monetam, fuisse aliquando pla-
 ne ferream accepimus. Sed prudentiores
 fuerunt Romani, qui totum hoc vitiosi nu-
 mismatis genus reiecerunt. Ac noster qui
 dem Scaeuola etiam arosam pecuniam re-
 probam esse, tolli^q debere significat. Sed
 arosam appellat, quæ plus habet admixti
 eris, minusq³ uel auri uel argenti, quam o-
 porteat. Ulpianus quoq³ ait, lege Cornelia
 caueri, ut qui in aurum uitij quid addide-
 rit, falsi crimine teneatur. Ut certè vitiosa
 hæc additamēta tolli, eorumq³ autores, qui
 tam multis tā maliciose imponūt, grauif-
 sime coerceri oportet. Nam & olim fraus
 hæc fuit frequens, & sæpe prudentissimū
 quæq³ fallebat. Ipse ad Atticum suum scri-
 bens Cicero: Vide quæso, (inquit) ne qua
 lacuna sit in auro. Ego ista non noui. Sed
 quo minus hæc lacunæ (sic enim uocat,
 quod in numo, qui aureus habetur, est non
 l 2 aureum)

l. 102. credi
 tor. de
 solut.

l.2. C. de
ponderat.

aureum) deprehendi possunt, tanto est ne-
cesse magis talem imposturam castigari.
Neq² tamen ignoramus, numos non consti-
ri ex auro argento'ue, quod omnino pu-
rum putumq² sit. Satis est, seruari iustam
illam & publicè definitam, certoq² iudicio
constitutã, passimq² ad eò receptam commi-
xtionem, qua necessaria esse uisa est ad u-
sum commodiorem. Ea si seruetur, esse dice-
tur (quod in primis requirit Constantinus)
Species proba. Iustinianus qualitatem ap-
pellare uidetur, cum statuit, ut si de quali-
tate solidorum orta fuerit dubitatio, Zygo-
states per singulas ciuitates constitutus, pro
sua fide atq² industria sic dirimat contro-
uersiam, ut neq² fallatur, neq² fallat quen-
quam.

Quo autem modo ueteres definierint
hanc (ut appellamus) qualitatem, certò
equidem dicere uix possum. Sed ualde pro-
fectò damnant M. Antonium, quem plu-
rimum ferri denarijs admiscuisse scribit
Plinius:

Plinius: & Antoninū Caracallam, quem Dion narrat in usu habuisse numos adulterinos, plumbumq; argentatū, & æs inauratum, pro argento uel auro suis senatoribus dedisse. Excusant uerò Liuiū Drusum tribunumpl. qui consensu & iudicio populi, cum numos cuderet, argento miscuit octauam æris partem. Sanè in Gallia ueterum Regum edictis constitutum est, argentum, ex quo numus conflandus est, non nisi uigesima quarta sui parte abesse debere ab solida absolutaq; puritate. Hocq; ideo argentum, ad hunc modum dilutum, Regiū appellant. Sed quo minus is semper seruarietur modus, isq; summus ueluti gradus argenti optimi perpetuò retineretur, per temporum calamitates factum est.

Quod ad materiae quantitatem (sic enim populariter nunc loqui cogimur) attinet, sapienter edixit Constantinus, iustum pondus seruari debere. Ac alio quidem etiam loco significat, suos Quæstores, pecuniam,

d.l.r. C.de
uet.num.
potest.

I.1. C. de ponderat. *niam, qua tributorū nomine soluebatur, solitos esse appendere: edicitq, ut id æqua lance librâ ue fiat. Quo autem modo quantitatem hanc definiant Veteres, uix in uniuersum dici potest. Optandum fortasse esset, publicis sumptibus numos eo pondere excudi, ut nō minoris sit rube quàm signatum metallum. Sic enim facilius fieret, ut*
 I.3. de eo quod cer. loco. *(quod esse debere dixit noster Caius) una esset ubiq, & eadem pecunia potestas: & sublata lucrispe, priuatis hominibus omnis occasio moneta clam excudenda ablata esset. Sed quoniam quod optamus, & ueteres quidam etiam lurisperiti non modo optauerunt, sed etiam postulauerunt, nulla spes est, impetrari aliquando ut possit: proximum est, ut quantitatis, de qua nunc loquimur, ad qualitatem proportio, si nō omnino æqualis, saltem iusta quedam, & certo modo definita sit. Quanquam rursus per publicas clades non unus semper hic seruatus sit modus. Secundo bello Punico,*
cum

cum ærarium Rom. belli sumptibus non
 sufficeret, decreto senatus, & populi con-
 sensu, as libralis factus est sextantarius: ut
 qui antea XII unciarum erat, non nisi dua-
 rum unciarum fieret, manente nihilomi-
 nus ueteri eademq³ æstimatione. Deinde
 propius instante Hannibale, dicitur etiam
 factus uncialis. Ceterum si quis priuatim
 numos raserit, teneri lege Cornelia de fal-
 sis, dubium non est.

l. quicumq;
 Ad legem
 Corn. de
 fals.

Non est satis, numum probæ esse ma-
 teriæ, iustiq³ ponderis: signari etiam, effor-
 mariq³ debere publica auctoritate & iussu
 Principis, ut impressus hic character, sit
 ueluti publica testificatio, approbatioq³ nu-
 mi, sensu Constantinus. Priuatis certè
 hominibus ne olim quidem licuisse nummū
 cudere, constat. Nam & Asconius Pedit-
 anus testis est, legem Corneliã numariam
 fuisse de moneta, ne quis priuatus pecuniã
 faceret. Eiusq³ legis numariæ meminit Ci-
 cero I I I Verrina. Sed & habebant ue-
 teres

teres Romani suos Triumuiros monetales, auro, argento, ære, flando, feriendo. Eratq; Romæ officina monetæ, uicina templo Iunonis monetæ. Apud Aristotelem lib. 1. Polit. legimus, numis impressum esse characterē, ut esset τὸ ποσὸ σιμῆιον, nempe ut indicaret ipsa æstimationem lege impositam, in qua sita est tota uis pecunie, & ueluti substantia, magis certè quàm in eius materia. quod & Paulus subtiliter aliquando significauit.

l. r. de con-
trah. emp.

Missam hanc rem faciam, si illud breuiter adiecero, quod Eusebius scribit, uoluisse Constantinum suam numis excusis effigiem sic insculpi, ut hominis Deum flexis genibus inuocantis speciem præ se ferret.

Ubi ritè excusi numi sunt, de eorum æstimatione, quæ non eadem plerunq; est, sed sæpe iactari solet, quærendum est. Hac de re agit altera illa, quàm antea proferre pollicitus sum, Constantini constitutio, quæ
his uerbis edita est: Pro imminutio-
ne,

ne, quæ in æstimatione solidi for-
tè tractatur, omnium quoque pre-
cia specierum decrefcere oportet.

*Breuis est, sed ualde obscura lex. Et
accidit quidem nescio quo modo plerunq;
ut Cæsares Constantinopolitani in suis con-
stitutionibus edēdis uerbosi eßent, ubi non
erat multis uerbis opus: ubi uerò res uerbo-
sius explicanda erat, ualde concisi. Cona-
bor tamen, quam proposita legis sententiã
esse accepi, familiariter patefacere, & ad
usum communem referre. Hic dicitur pru-
denter intellexisse Constantinus, æstimatio-
nem unius alicuius speciei generis ue nu-
morum, ueluti solidorum, imminui non de-
bere: quin itidem iusta proportione immi-
nuatur aliorum numorum, qui alterius
fortasse generis sunt, æstimatio. Hinc autē
rectè consequi, quod ille uult: imminuta nē
pe ad eum modum & proportionem æsti-
matione omnium numorum, aliarum quo-
que rerum omnium, qua numo æstiman-
tur,*

tur, precia imminui atq³ decrefcere, ficuti
 & contraria ratione crefcere atq³ augeri
 debere. Ceterum fi unius tantum alicuius
 generis numorum, ueluti folidorum, minu-
 eretur æftimatio: reliqui uerò numi alte-
 rius generis, priorem fuam retinerent æfti-
 mationem, non confequeretur, precia re-
 rum decrefcere. Nam hæc eadem mane-
 rent, quod ad eos numos attinet, quorum
 neq³ mutata neq³ imminuta æftimatio eft.
 Quod ad eos uerò folidos, quorum precium
 decreuit, etiam augeri uidentur. Quid e-
 nim? Finge aurei tantum coronati æftima-
 tionem effe imminutam, ut qui æftimaba-
 tur quadraginta quinq³ afibus, nunc folum
 æftimetur quadraginta. Certè equus, qui
 antea decem coronatis æftimatus fuiffet,
 iam æftimabitur undecim coronatis, &
 decem afibus. Sic ediuerso, fi folius corona-
 ti augeatur æftimatio, ut qui prius erat af-
 fii quadraginta, fiat quadraginta quinq³:
 certè iam quod ad eum attinet, decrefcere
 uide-

uidebuntur rerum precia: & equus ille,
 qui antea æstimatus fuisset decem corona-
 tis, iam solum æstimabitur octo coronatis,
 & a sibus quadraginta. Est quidem reue-
 ra semper eadem æstimatio, si uim & u-
 sum spectes. Sed pauciores coronati nume-
 rantur, ubi maior eorum æstimatio est: &
 quo minor facta est, tanto etiã plures dabũ-
 tur. Caterum ubi omnium numorum, cu-
 iuscunq; generis sint, æstimatio, æqua pro-
 portione uel augetur uel minuitur, recte di-
 ci uidetur quod Constantinus ait, rerum i-
 tidem aliarum omniũ precia uel augeri,
 uel decrefcere: ueluti si pro decima parte ge-
 ner aliter numus minuatur: & qui antea
 decem libras habere dicebatur, iam tantum
 habeat nouem: certè res quæ prius æstima-
 batur decem libris, iam nouem tantum
 æstimabitur. Non de negociatoribus nunc
 loquor, ijs' ue qui rem, quanti possunt, sem-
 per uendunt, & plurimi faciunt, maxi-
 moq; æstimant. Loquor de uera rerum
 æsti-

æstimatione, de qua apud iudicem uel arbitrum quaereretur. Dixi, quàm potui simplicissimè, quod superiori Constantini cōstitutione tradi, ab ingeniosis hominibus accepi: quod quidem & iustū esse, & magnum in Rep. usum habere posse, nemo nō uidet. illudq; etiam contineri, ne unius alicuius speciei numorum æstimatio uel imminuatur, uel augeatur: quin de alijs omnibus numis, æqua proportione, idem statuatur. Nam alioqui cum multa iniqua fierent, tum uerò commercia interturbarentur, & magna in Repub. turba nascerentur.

Atq; huius quidem etiam loci esse uideretur illa, quæ eodem Codicis Iustiniani tractatu subiecta est Gratiani, Valentini-
 ani & Theodosij constitutio, obryzatorum omnium solidorum uniforme precium esse debere. Uulgus existimat ea lege caueri precium numorum sic in perpetuum semel statuendum esse, & ueluti figendum,
 ut num-

ut nunquam uel augeri uel imminui possit. Quod quidem tam effici non potest, quam & stultum & ineptum esset, & Reipub. plerumque perniciosum, si fieret. Sed illud potius, sicuti accepimus, lex illa edicit, (quod quidem magnæ & prudentiæ & rationis est) unius alicuius certæ speciei solidorum uariam diuersamque æstimationem esse non debere: ac si eiusdem & materiæ sint & ponderis, eiusdem quoque præcij esse, tamen si fortasse non eadem sint forma excusi. Obryzatos autem uocari solidos, qui ex auro optimo & purissimo conflati sunt, dubium non est. Nam & Plinius scribit, obryzum aurum uocari, quod, cum igne probatur, simili colore, quo ignis, rubet. Ac ipse quidem etiam noster Constantinus quodam loco solidorum obryzatorum meminit, cum de uotorum oblatione loquitur, & hanc (ut appellat) populi deuotionem, si modum seruet, sibi gratam esse proficitur. Vetus Romæ mos fuit (nã hoc

Plin. lib. 33.

cap. 3.

l. una. C. de
oblat. uot.

hoc obiter explicandum est) ut pro salute Principis multa solennia uota conciperentur, nuncuparentur, atque etiam religiose persoluerentur. Itaque & Augustus hoc nomine quotannis à Populo Romano ueluti stipem colligebat. Edixerat autem, ne quis pro salute sua, Imperij ue fortuna publica, quicquam uoueret, quod supra suas facultates esset. Sed simul instituerat illas, quas accipiebat, argenti oblationes: quas

Dion lib.

52. & 58.

Claudius Imp. postea sustulisse dicitur. Constantinus tam morosus non fuit, quin illa populi munuscula, & ueluti strenas bene precantis, grato & libenti animo exciperet. Sed tam auarus non fuit, quin largitiones tales ad iustum modum reuocaret. Qua quidem de re multa utiliter fortasse dicere possem: sed me nunc reuocat res monetaria, quam ut absolua, dicam duas, quae occurrunt, & ad eam sancienda pertinet, abs Constantino grauissimas constitutiones editas esse, aduersus eos qui falsam monetam

l. 1. & 2. C.
de fals.
mon.

excub-

excuderent. Constat, rem hanc in primis animaduertendam esse: ueteresq; omnem, quae adhiberi potuit, adhibuisse cautionem, ut huic speciei falsi occurrerent. Et ut illa quae satis nota sunt, nunc non commemorem: extat uetus quidam de re bellica libellus, olim scriptus ad Theodosium Imp. & eius filios, ut numarij & opifices monetæ in aliqua insula, in quâ alijs nullus accessus pateat, ueluti concludantur. Sed quis (inquit ille) custodiet ipsos custodes? Quod extremum fuit, Constantinus acerbitate suppliciorum hoc crimen repressit. Iubet itaq; adulteros solidorum (sic enim eos uocat) flammarum accensionibus (ut loquitur) tradi, sine ullo prouocationis beneficio: neq; eorum modo bona publicari, sed & domum ipsam, in qua adulterini numi excusierunt. ac ne dominum quidem ignorantem excusari, nisi si aut procul abfuerit, aut statim atq; rescitit quod suis in adibus factum est, ultro prodiderit. Viduis tamen infeli.

infelicibus, & pupillis innocentibus huma-
 niter parcendum esse monet. Sed inter ea
 tuores, qui ignorare, quod in domo pupilla
 ri fieret, non debebant, cōdemnat, tantum
 ut fisco de suo pendant, quanti domus illa
 est. Seuera profecto lex. Sed necessaria
 erat, ut modis omnibus tolleretur malum
 illud, quo nix quicquam est in Rep. magis
 perniciosum. Ac illa quidem tēpora,
 quibus multos bellis ciuilibus & tyranno-
 rum exactionibus exhaustos paupertas ni-
 hil non & audere & tentare cogebat, seue-
 ritatem hanc requirebant. Sed neq^{hic}
 praetermittenda est illa, quae libro 1 x. Cod.
 Theodos. extat Constantini cōstitutio, ad-
 uersus eos qui solidi circulum exteriorem
 inciderint: quos capitali supplicio puniri iu-
 bet. Responsum quidē iam antea fuerat,
 lege Cornelia teneri, qui excusos numos ra-
 serit. Sed bonas saepius leges ferri cogūt ma-
 li hominum mores: & grassantibus delictis
 pœnas exacerbandas esse, ueteres monue-
 runt.

I. quicūq;
 ad Leg.
 Corn. de
 fals.

runt. Olim apud Aegyptios falsa mone-
 ta conuictis non nisi manus praecideban-
 tur, ut Diodorus narrat. Nunc cum ca-
 put ipsum praeciditur, & atrociori etiam
 supplicio hoc maleficcium punitur, deterre-
 ri tamen hominum audacia non potest: uix
 que ulla aduersus eam cautio satis idonea
 potest excogitari. Illud tandem praeterire
 non possum, quod Paulus respondit: Eos
 qui falsam monetam percusserint, si in totum
 efformare noluerint, suffragio iustae pœnitenti-
 æ absolui. Constituta re militari, quæ Rei
 pub. necessaria defensio est, eius que ueluti
 neruis bene compositis, qui in uectigalibus
 & tributis esse dicuntur, tota que adeo re mo-
 netaria, quod magnum est Reip. tanquam
 uinculum, prudenter descripta atque sanc-
 ta: magna iacta esse uidentur quietis publi-
 cæ, quam civilis hominum societas exigit,
 fundamenta. Sed ut iustas de bello le-
 ges, de que disciplina militari continenda, ut
 in ocio ciues uiuere sine iniuria possint, ne-
 cessari-

Diod.lib.2.

l. qui falsam. Ad leg. Corn. de fals.

cesarias esse uidit Constantinus: sic etiam gladiatoria domi certamina retineri passus non est, crudelemq; illum totum & sanguinarium lanistarum ludum sustulit.

Non tulit olim Cato Censor, neque ferre debuit, L. Flaminium, qui ut saeuos sui scortis pasceret oculos, inter epulas iusserat reum nescio quem, rei capitalis damnatum securi cedi. Cur insani populi talem ludum potulantis, insanas delicias ferret Constantinus? Fuerat hic Roma multis iam annis mos inhumanus, ut multi etiam privati homines ambitiose populo exhiberent parua gladiatorum. Nam & in libris Iurisperitorum frequens mentio testatorum est, tale (ut appellabatur) munus dari edine iubentium. Ac tempore quidem Tiberij, senatusconsulto cautum fuisse accepimus, ne quis illud dare posset, cui minor quadringentis millibus census esset. Sed interea saltem uiri Principes, aut locupletes, ut populo placerent, tanto id magis praestabant.

bant. Quid? Ipse Philippus Imp. cum quidem etiam Christianum alioquin se esse fingeret, celebrans, anno ab Urbe cōdita millesimo, Seculares illos suos ludos, mille gladiatorū paria cōmisisse dicitur. Sed quanto & Reip. amantior, & Imperio dignior, & uerò sui & muneris & nominis religionisq; obseruantior Constantinus, qui lege lata gladiatoriam illam lanienam, quæ non tam hominum est quàm ferarum, primus sustulit, & è Rep. Christiana summouit? Verba eius legis in Iustiniani Codice hæc

proponuntur: Cruenta spectacula in luna. C. de gladiat.
 ocio ciuili & domestica quiete nō
 placent. Quapropter omnimodo
 gladiatores esse prohibemus. cc cc

In Codice Theodosiano: Cruenta
 spectacula in ocio ciuili & dome-
 stica quiete non placent. Quapro-
 pter qui omnino gladiatores esse
 prohibemus, eos qui fortè delicto
 rum causa hanc conditionem atq; cc

- » sententiam mereri consueuerant,
 » metallo magis facies inseruire, ut
 » sine sanguine suorum scelerū pœ-
 » nas agnoscant.

Edidit hanc constitutionem, quo an-
 no synodum Nicenam coegerat. neq; du-
 bium est, quin sancti illi patres, qui concilio
 intererant, ualde eum hoc etiam nomine
 laudarint. Nam & ueteres Christiani tā
 ualde ab gladiatorijs ludis abhorrebant,
 ut omnino statueret sibi fas non esse, cruen-
 tis illis interesse spectaculis. Quid? Vixit
 adhuc Constantino personabant illa La-
 ctantij uoces: Eodem facinore spectatorem
 gladiatorum obstringi, quo & admisorē:
 ac in his gladiatorum sceleribus non minus
 eum cruore perfundi, qui spectat, quam
 qui facit: nec posse immunem esse à sangui-
 ne, qui uoluit effundi: aut uideri nō inter-
 fecisse, qui interfectori & fauet, & premi-
 um postulauit. Fugienda igitur omnia hu-
 iusmodi spectacula esse. Cū has conciones
 audiret

audiret Constantinus, an officiū suum non faceret? Dicebat olim Cicero: Crudele gladiatorum spectaculum & inhumanū non nullis uideri solet, & haud scio an ita sit, ut nunc fit. At Constantino cur ita uideretur, & uerò cur non dubitaret ita esse, itaq² bonis omnibus uideri debere, magna profectò causa erat. Fecit itaq² quod Principem & pium & humanum, & deniq³ non barbarum facere oportuit. Certe scriptores Ecclesiastici inter res à Constantino præclarè gestas non postremo loco numerant, sublato gladiatore. τῶν αὐτῶν (inquit Socrates) τὰ μονομάχια. Et Sozomenus: τὰ ἀπὸ ῥωμαίοις τότε πρῶτον ἢ τῶν μονομαχῶν ἐκωλύθη θεία. Proferrem aliquot Principes Rom. qui cum multis alioqui uitijs laborarēt, hac tamen humanitate fuerunt, ut ualde abhorrerēt ab illis spectaculis: nec nisi inuiti & propè illachrymātes talia munera populo daret. Sed cum nostro Constantino comparari

Lib. 2. The
scul.

non possunt, neq³ debent: qui tam non indulset insano populo, ut primus ausus sit etiam inuitum ab hoc ludo reuocare. Neq³ tamen efficere potuit, quin aliquando ad ingenium feri homines redierint. Sic ubi mortuus fuit Constantinus, contemptam eius legem fuisse, & suum iterum ludum lanistas aperuisse constat: & Ecclesiastica historiae narrant, cum temporibus Honorij atq³ Arcadij quidam ab Oriente Roma uenisset monachus, & monomachias illas uehementer damnans, suo etiam obiecto corpore cuperet eas dirimere, ualdeq³ instaret ut talia certamina tollerentur, lapidibus à populo, qui hanc sibi uoluptatem eripi non ferebat, obrutum esse: eaq³ re commotos Honorium atq³ Arcadium Imp³ legem de hisce ludis gladiatorijs tollendis repetisse, Constantiniq³ iudicium confirmasse. Sed difficile erat, lanistas cum suis gladiatoribus, retiarijs, secutoribus, mirallonib. hoplomachis, & tota illa carnificum

ficum cohorte, urbe pellere atque eicere. Porro tam seuerus & tetricus, & ab omniludo abhorrens non fuit Constantinus, quin Gymnici agonis, qui incruentus erat, spectacula, oblectamenti causa populo reliquerit. Qua de re quaedam eius extat constitutio. Laudat quidem in suis Epistolis Plinius Treboniū suum Rufinū, quod cum Duumuir Viennæ esset, Gymnicum agona lege lata sustulerit. quo nomine accusatum fuisse narrat: sed fuisse etiam à Traiano Imp. absolutū scribit. Si sustulit Gymnica illa certamina, quæ humano sanguine respergebantur, (quales illi erant ludi funebres, in quibus bustuarij gladiatores committebantur,) bene profecto & sapienter fecit, & erat laude quàm accusatione dignior. Sed Gymnicum agona, qui uirtutis tantum causa exercebatur, nō magis damnare quisquā possit, quàm colluctationem, aut pancratiū. Huius uerò generis spectaculis, ut Consules populum oblectaret, permis-

l. i. C. de spectac.

l. eos qui.
C. de spect.

misit etiam lege lata Iustinianus. Quid? In eodē illo suo de spectaculis tractatu, dignam esse putauit, quam commendaret, legem Valentiniani, Gratiani & Theodosij, ludis Circensibus tam ualde fauentē, ut aurigas qui in ijs equos agitat, nullo prae-ter Circense certamen supplicio, si deliquerint, afficiendos esse profiteatur. Lau-dat tamen Valentinianum Ambrosius, quod cum ludis Circensibus nimium oblectari diceretur, sic sese castigarit, ut ne solenibus quidem Principum natalibus eos ce-lebrari pateretur. Sed populo ludorum omnem oblectationem adimere uix boni principes possunt, neq; semper opus est. Ex-tat quaedam Arcadij atq; Honorij consti-tutio de Maiuma, ut eius festi leticia pro- uincialibus reddatur. Ludus erat, qui me- se Maio celebrabatur, nō dissimilis illi (ut Cicero appellat) Tiberinae decursioni, cum plebs Romana ad maritimam ciuitatem Ostiam secūdo Tiberi decurrens, iaculādis aquis sese oblectabat.

Sed

Sed illas populares siue delicias siue ineptias omitto: quanquam laudandæ leges sint, quæ iustum in ijs modum seruari præcipiant. Illud uerò & lubentius laudo, & maiori etiam laude dignum est, quod Gymnasia bonarum artium, literarumq; ludos Constantinus conseruarit, multisq; etiam modis auxerit atq; ornarit. Ac superiori quidem libro dictum copiose est, de scholis Ecclesiasticis. De ciuilibus, quæ liberalium artium custodes sunt, dicendum nunc est. Has enim, ut illas, Constantino ualde curæ fuisse scimus: et esse debere, semperq; fuisse omnibus, qui rempub. resq; bonas amant, profitemur. Sed Constantini legem prius audiamus.

Medicos, Grāmaticos, & alios
 professores literarum, & docto-
 res Legum, cum uxoribus & libe-
 ris, nec non & rebus quas in suis
 ciuitatibus possidēt, ab omni fun-
 ctione, & ab omnibus muneribus

» ciuilib. uel publicis immunes esse
 » præcipimus; & neq; in prouincijs
 » hospites recipere, nec ullo fungi
 » munere, nec ad iudicium deduci,
 » nec eximi, uel iniuriam pati: uel si
 » quis eos uexauerit, pœna arbitrio
 » iudicis plectetur. Mercedes autē
 » eorum & salaria reddi iubemus,
 » quo facilius liberalibus & memo-
 » ratis artibus multos instituant.

*Extāt libro decimotertio Codicis The-
 odosiani, tres huius generis constitutiones
 Constantini: quas in hanc unam Iustinia-
 nus, ut sepe alijs fecit, contraxisse uidetur.
 Singulas nunc iterum aut describere aut
 recitare, non est neceſse. Sed illud obiter ob-
 seruandum esse puto, primam editam esse
 Sirmij in Pannonia, proximo post uictum
 Licinium anno: secundā Constantinopoli,
 statim post Nicenam synodum: tertiam
 eodem quidem loco, sed septem post annis.
 Quo magis intelligamus constantem hanc*

eius

eius fuisse atque perpetuam uoluntatem:
 neq³ impetu quodam & inconsulto calore
 cæci fauoris ueluti abreptum eum fuisse,
 sed certo consilio iudicioq³, & ratione diu
 cogitata commotum. Laudat Eusebius sa-
 pientissimum hunc, & (quod maius est,
 estq³ perrarum) uerè Christianum princi-
 pem, quòd liberos diligenter suos erudiri uo-
 luerit, atq³ etiam curarit: optimisq³ eos eru-
 diendos tradiderit præceptoribus, non rei
 tantum (ut fit) militaris, sed religionis in-
 primis doctrinaeq³ Christianæ, & Iuris dein
 de Ciuilis, ut & aliarum bonarum litera-
 rum. Ceterum ut suæ priuatim familiæ
 (cuius tamen bonam institutionem etiam
 Reipublicæ ualde salutarem fore sciebat)
 & Imperio rectè hac ratione consultū es-
 se uoluit: sic etiam uoluit alios bonos patres
 familiâs ad sui exempli imitationem reuo-
 care: & interea, quæ ad hanc rem necessa-
 ria esse uidebantur, publicè suppeditare.
 Non meum est, sed Sexti Aurelij Victo-
 ris

ris uetus dictum, Constantinū nutrīsse ar-
 tes bonas, præcipueq; studia literarum. Et
 sanè cum Lactantium Firmianum, qui
 Nicomedia multis annis bonas literas do-
 cuerat, filio suo Crispo præceptorem in Gal-
 lia dedit, præstantem magnumq; non elo-
 quentiæ tantum (quæ in eo summa fuit,
 & ijs præsertim temporibus, planè admi-
 rabilis atq; singularis) sed & religionis ue-
 ræ & pietatis doctorem: eumq; ipse iam se-
 nem, & ab ingratis auditoribus desertum,
 tantopere coluit: non obscure significauit,
 sese talem esse in hoc quoq; genere principē,
 qualis & esse dicebatur, & debebat esse.
 Ac domesticum quidem etiam patris sui
 exemplum, quod imitaretur, habebat.
 Quam enim is Constantius scholis litera-
 rum tuendis curam impenderit, quamq;
 omnia quæ potuit, liberaliter suppedita-
 rit, uel ex unius Eumenij rhetoris, qui eo
 tempore cum esset magister sacræ memo-
 riæ, scholis Cluiensium præfectus fuit, ora-
 tione

tione non ignobili ad Praesidem Galliarum habita, intelligi facile potest. Huius certe orationis memoria recēs adhuc erat, & aures Constantini circumsonabat. Denique hic uidebat Licinium, quem inuitus habebat collegam & ueluti consortem Imperij, tam esse literis omnibus insensum atq; iniquum, ut eas etiam publice damnare auderet, & appellare pestem Reipublicæ: cum quidem earum tam esset ipse ignarus atq; rudis, ut ne decretis quidem suis nomen subscribere suum posset. quod plane uereq; fuit, nescire literas. Huius igitur impuri barbariq; tyranni furores, nequam ruinam minabantur, daret, represent Constantinus: bonamq; literarum bonarum causam acerrime, ut debuit, defendit. neq; sane in hoc genere uel ab ipso Traiano uinci uoluisset. Plinij ad Traianum haec oratio est plena gratulationis, atq; laudis illustissimæ: Quid, uitam? quid, mores iuuentutis, quam principaliter formas? Quem honorem

norem dicendi magistris? quam dignitatem sapientia doctoribus habes? Ut sub te & spiritum & sanguinem, & patriam receperunt studia, quae priorum temporum immanitas exilijs puniebat, cum sibi omnium uitiorum conscius princeps, inimicas uitijs artes, non odio magis quam reuerentia relegabat. At tu easdem artes in complexu, oculis, auribus habes.

Si hac oratione ad Constantinum uitamur, eademq; illi laudē tribuamus, iure id nos facere profecto existimabimus. Magis certe uidit, literas & artes bonas nō solum nō esse, quod ille improbē Licinius mentiebatur, pestem reipublicae: sed esse salutē & uitam, & lucem, & ueluti solem: neq; Rei publicae tantum, sed & ipsius Ecclesiae magnum esse decus atq; ornamentum. Nam & hanc certē paulo post cum pessundare impius ille, sed minimē alioqui hebes, Iulianus uellet, & uim literarum atq; eruditionis intelligeret, Christianis pueris ludos literarum

varum obstruxit, quos alij tamē profanæ
 suæ sectæ addictis aperuit. Nam & eius e-
 tiamnum lex est in Iustiniani Codice, quæ
 statuit, magistros doctoresq; præstantissi-
 mos esse deligendos, & ordinis iudicio, de-
 cretoq; Curie probandos.

L. magi-
 stros. C. de
 prof. &
 med.

Ut ad Constantini nostri constitutio-
 nem propius accedam, uideor eã recte pos-
 se appellare Priuilegium. Priuilegia olim
 sæpius appellabantur, quæ de singulis ho-
 minibus ferebantur, & magis erant unius
 personæ quàm causæ. De ijs propriè lo-
 quebatur illa lex duodecim Tabularum:
 Priuilegia, nisi Centuriatis comitijs, ne ir-
 roganto. Sic enim Cicero libro tertio de Le-
 gibus interpretatur, sublata ea esse, ut de
 singulis hominibus ferri non possent, nisi il-
 lis comitijs. Sed nonnunquam etiam Pri-
 uilegium ueteres appellant, quod est causæ
 magis quàm personæ: nec de uno aliquo ho-
 mine, sed de certo potius quodã hominũ or-
 dine fertur. Cuius generis priuilegia sunt,
 quæ

Cap. 16. de
legibus.

quæ in Iuris ciuilis libris multa commem-
morantur, & plerumque Iura singula-
ria appellantur. Iulius Paulus, qui librum
singularem de iure singulari scripsit, desi-
nit Ius singulare esse, quod contra tenorem
rationis, propter aliquam utilitatem, au-
toritate constituentium introductum est.

Ac constat quidem priuilegijs nihil ef-
se iniustius, nihilq; in Republica pernicio-
sius, nisi si & iusta eorum causa sit, & iu-
stus sit modus. Sed ubi hæc sunt, nihil est æ-
quius, nihil utilius. Theodosius & Valen-
tinianus Imperatores prudentissimi, aiunt
in sua quadam cōstitutione, sese studiorum

l. quicquid.
C. de ad-
uo. diu.
iudic.

reuerentia præstare multa priuilegia. Hæc
autē profectò iustissima, si nulla esse potest,
causa est, iuris alicuius & beneficij singula-
ris. Illud uidendum est, ne qui abutantur.

Cæterum non fuisse Centuriatis qui-
busdam comitjs opus, cum aliquo priuile-
gio ornandus litteratorum hominum ordo
esset, & litterarum collegijs facile id fuisse
concessum.

concessum, constat. Ne longius rem re-
petam, Diocletianus Imp. rescripsit, decre-
to Decurionum posse immunitatem dari
antistitibus liberalium studiorum, licet a-
lijs non item possit. Et Ulpianus respon-
dit, ambitiosa quidem decreta Decurionū
rescindi debere, si decreuerint certā quan-
tatem alicui de publico præstari: non esse
tamen rescindenda, si ob liberalem artem
id fuerit constitutum. Ob hanc enim cau-
sam posse constitui salaria.

l.i.C.de
dec.De-
cur.

Cap.4.De
decre.ab
ord.fact.

Privilegia, quæ bonarum artium lite-
rarumq; doctoribus tribuit superior consti-
tutio Constantini, consistunt uel in immu-
nitate, uel in honorario, uel in aliqua fori
præscriptione. Sed antecessoribus, ut tū
appellabantur, hoc est, legum & Iuris pro-
fessoribus, honores etiam iure quodam ma-
gis singulari additi sunt. Nam Valentinia-
nus Imp. statuit, Iurisperitos, qui in urbe
Constantinopolitana longo tēpore docuif-
sent, uicaria illa dignitate ornari: quam
n deinde

deinde Zeno Imp. suis comitibus, qui provincias rexerant, summi honoris causa concessit.

Privilegij, de quo Constantinus agit, prima, ut dixi, pars est immunitas. ac eam quidem ita donat, ut omnem omnino donatione uideatur uacationem ab omnibus non solum personalibus (ut appellantur) sed & patrimoniorum muneribus. Verum etsi beneficia Principum latissimè etiam nos interpretari debere dicant Iurisconsulti: tamen non recusò, quin uerba huius constitutionis Constantinianæ paululum restringantur. Nullo, quòd Modestinus de excusationibus scribens ait. Illud tantum dico, capitationem posse facile hic intelligi remissam: at non etiam iugationem. Utor ijs uerbis, quibus tum Cæsares utebãtur. Certè cum à publicis muneribus uacatio generaliter dari dicitur, sæpius id intelligi solet de personalibus. Nam patrimoniorum munerum, præsertim ordinaria, non temerè cuiquam

quam remittuntur: ac ne Pontificem quidem ab ijs excusari, in Pandectis legimus.

Et quam acriter reiecti sint Philosophi, atque repulsi, qui talem immunitatem petebant, ostendunt responsa, quae in Iustiniani

libris supersunt. Ceterum, ut auditoria ipsa, in quibus bonae & liberales disciplinae

docentur, tranquilla, & ab omnibus procul turbis semota esse Leges uolunt: sic etiam

aequum fuit, priuatas professorum aedes non interturbari. Ergo Constantinus sua etiam

constituitio est complexus, quod Arcadius scribit, Vespasianum, & deinde Adrianum, testatos esse, professoribus datam

esse immunitatem, ne quem hospitio excipere cogantur: quodque Paulus ait, angaria

rum praestationem, recipiendi que hospitii necessitatem, non minus ijs quam militibus

remitti. Sicuti & Constantinum hac in re secuti sunt Honorius atque Theodosius: &

alter deinde cum suo Valentiniano Theodosius.

l.ulti. §. patrimoniorum. De muneribus & hon.

l. in honoribus. §. in Philosophis. De mun. & hon.

l. prof. §. C. de munerib. patrim.

l. una. C. De stud. lib. ur. Ro.

l. ult. §. ult. De mun. & hon.

l. ab his. De uacat. mun.

l. ult. C. De prof. & med.

l. archiatros. C. de metat.

*Secundum in Constantini constitutione privilegium esse notavi, in salario siue honorario professorum. Extat libro duodecimo Codicis Theodosiani quaedam Constantini constitutio, in hæc uerba: Nulli
 » salariū tribuatur, nisi ei qui iubentibus nobis specialiter fuerit concessus. Meminerat sapientissimus hic Princeps, Alexandrum Severū grauius sepe dixisse, malū pupillum esse Imperatorem, qui ex prouincialium uisceribus homines non necessarios, neq^{ue} reipublice utiles pasceret. Sed rursus intelligebat, improbum ingratumq^{ue} se fore, si eos qui necessarii & utiles sunt Reipublice non pasceret. Ergo specialiter iussit, præceptoribus liberalium studiorum salariū dari: alijs admi. imitatusq^{ue} est Antoninū Pium, quem Capitolinus ait, salaria multis subtraxisse, quos ociosos esse uidebat: ac dixisse, Nihil esse sordidius, crudelius ue, quàm si Reipublice arroderent, qui nihil in eam suo labore*

bore conferrent. Interea uerò bonarum ar-
 tium doctoribus, per omnes prouincias,
 iussisse & honores & annua salaria defer-
 ri. Si extaret uetustissima lex illa Cha-
 rondæ, qua Diodorus narrat hunc apud
 suos primum constituisse, publicè dari mer-
 cedem literarum magistris: eam nunc ego
 lubenter cum Romanorum Cesarum le-
 gibus conferrem. Sed ut in eorum, & qui-
 dem posteriorum temporibus nunc consi-
 stamus, memorabile illud est, quod Cassio-
 dorus significat: ipsos etiam Gothorum re-
 ges, qui in Italia imperabant paulo ante Iu-
 stinianum, uoluisse, salarij tardius persolu-
 ti professoribus, etiam usuras deberi. Neq;
 dubito, quin Constantino ea lex placuisset,
 ipsiq; etiam Iustiniano. Certè memoriæ
 proditum est, eodem propè tempore Leo-
 nem Imp. cum Eulogio philosopho resse-
 ram frumentariam dari iussisset, & qui-
 dam submurmurarent, eam militibus po-
 tius esse dandam, exclamasse: Utinam is

sit aliquando temporum meorum status,
 ut militum quoque stipendia in literarum
 magistros transferre possim. Sed cum
 de honorarijs professorum quaeritur, impi-
 mis occurrere debet, quod Ulpianus libro
 8. de omnibus tribunalibus scripsit: & est
 in Pandectas relatum, ubi de extraordina-
 riy cognitionibus agitur. Ait, Praesidem
 prouinciae de mercedibus ius dicere solere,
 sed praeceptoribus tantum studiorum libera-
 lium: Philosophis tamen non dicere, non
 quia non religiosa res sit philosophia: sed
 quod hoc primum profiteri eos oporteat,
 mercenariam se operam spernere. Proin-
 de ne Iuris quidem civilis professoribus
 ius dicere. Esse quidem rem sanctissimam
 civilem sapientiam: sed quae precio numera-
 rio non sit aestimanda, nec dehonestanda,
 dum in iudicio honor petitur, qui in ingressu
 sacramenti offerri debuit. Quaedam enim,
 tametsi honeste accipiantur, inhoneste ta-
 men peti. Haec Ulpianus.

Ceterum ut nulla etiam petitione hic opus esset, nullaq³ extraordinaria cognitione, effecit hæc de qua nunc agimus, Constantini constitutio. Magnum uerò alioqui liberalium studiorum privilegium fuisse, magnumq² fauorem in illa, quam ultro Prætor extra ordinem suscipiebat, cognitione, agnoscere interea debemus. Atque ut magis intelligamus, non professorum tantum, sed & auditorum & discipulorum habitam esse rationem: meminimus, quod à Iurisconsultis responsum est: Cum filius-fa. Romæ degens studiorum causa uaticum suum alteri credidisset, à Prætorè illi dari extraordinariam & utilem actionem, ut id repetere ipse possit, & absente patre agere. Sed & in studiorum causam filiosfam. rectè mutuum dari posse, neq³ tum Senatusconsulto Macedoniano locum fore, placuit. Nam & Ulpianus eleganter ostendit, ad paternæ pietatis officium pertinere, filios non modo alere, sed etiam in studijs alere.

l. cū filiuf-
fa. Si cer.
pet.
l. filógius.
§. i. De iudic.
l. Iulianus.
§. quod dicitur. ad
Sē. Maced.
l. Macedoniani. C. c. od. tit.
l. quæ pater filio. Famil. ercisc.

- l. cum plures §. tutor. De admitt. tut. *Et tutor iubetur, mercedes pupilli præceptoribus constituere. Quod & in causa pupillæ dicitur. nam hanc quoque liberaribus artibus instituendam esse, ait Iulianus. Deniq; pupillo in bonorū possessionem missō, ex Carboniano edicto non solum alimenta præstanda esse, sed & necessarias ad studia impensas, Paulus ait. Quid reliqua commemorem, favore studiorū, singulari iure constituta? Prætor absentiam studiorum causa, propè ut eam quæ esset Reipublicæ causa, iustissimam esse iudicat, & singulari favore prosequitur. Sed neq; ante annos uiginti quinque, quenquam prætextu publicorum munerum posse auocari à studijs & schola, rescriptum est. Quæ res facit, ut non omnino etiam insolens esse uideatur, quod in hac Constantini constitutione postremo loco notauimus, privilegio quodam & præscriptione fori defendi professores, ne litis causa temerè aliò auocentur atq; distrahantur. Quale deinde privilegium*
- l. qui filiū. Vbi pupil. educ. deb.
- l. de bonis. §. nō solū. De Carb. edict.
- l. nec non. Ex quibus cau. maio.
- l. i. & 2. C. Qui æta. uel prof. se excu.

uilegium & studiosis ipsis discipulis cōces-
 sum fuisse, Iustinianus significat. Scribit e-
 nim, Constantinopolitana in schola, Præse-
 ctum urbis fuisse iudicem adolescentum,
 qui Iuri ciuili in ea operam dabant. In Be-
 ritēsi uerò ciuitate (quæ Legum altera e-
 rat Academia) uel præside Phœnicie,
 uel episcopum, uel professores ipsos. Sed
 quia totam hanc rem apertius postea expli-
 cuit Fridericus Aenobarbus Imperator,
 & suam constitutionem de scholasticorum
 priuilegijs, cum Constantini & Iustiniani
 Legibus legi uoluit, & superiorum in hoc
 genere principum beneficia superauit: &
 nos ex eorum numero esse uideamur, qui-
 bus ille fauisse uidetur: & eius fauorem,
 omnibus nostri ordinis hominibus, alijsq̃
 magis atque magis notum esse cupimus: u-
 uat, pro coronide, hęc optimi principis Ger-
 manici nobilem constitutionem subycere.
 Nam etsi molesta uerbositate laborare ui-
 deatur, neq̃ ullam habeat orationis illece-
 bram:

*bram: tamen nimium non solum delicati
atq; morosi, sed etiã ingrati essemus, si pro-
pterea eam fastidiamus: nimium etiam i-
niqui, si eorum, quibus scripta est, tempo-
rum linguam non excusamus.*

- » Habita super hoc diligenti in-
» quisitione episcoporũ, abbatum,
» ducum, & omniũ iudicum, & a-
» liorum procerum sacri nostri pa-
» latij examinatione, omnibus qui
» causa studiorum peregrinantur,
» scholaribus, & maximè diuinarũ
» atque sacrarum legum professori-
» bus, hoc nostræ pietatis benefi-
» cium indulgemus, ut ad loca, in
» quibus literarum exercentur stu-
» dia, tam ipsi quàm eorum nunciij
» ueniant, & in eis securè habitent.
» Dignum namq; existimamus, ut
» cum omnes bona faciētes nostrã
» laudem & protectionē omni mo-
» do mereãtur, quorum scientia to-
tus

tus illuminatur mundus, & ad o-
bediendum Deo & nobis eius mi-
nistris uita subiectorum informa-
tur, quadam speciali dilectione e-
os ab omni iniuria defendamus.
Quis enim eorum nō misereatur,
qui amore scientiæ exules facti, de-
diuitibus pauperes, semetipsos e-
xinaniunt, uitam suã multis peri-
culis exponunt, & à uilissimis sæ-
pe hominibus (quod grauius fe-
rendum est) corporales iniurias
sine causa perferunt? Hac igitur
generali & in perpetuum ualitura
lege decernimus, ut nullus decæ-
tero tam audax inueniatur, qui a-
liquam scholaribus iniuriam infer-
re præsumat, nec ob alterius cu-
iuscunq; prouinciæ delictum siue
debitum (quod aliquando ex per-
uersa consuetudine factum audi-
uimus) aliquod damnum eis infe-
rat:

» rat: scituris huiusmodi sacrae con-
 » stitutionis temeratorib. & etiam
 » ipsis locorum rectoribus, qui hoc
 » vindicare neglexerint, restitutio-
 » nem rerum ablatarum ab omnib.
 » exigendam in quadruplum: nota-
 » que infamiae eis ipso iure irrogan-
 » da, dignitate sua se carituros in
 » perpetuum. Veruntamen si litem
 » eis quispiam super aliquo nego-
 » tione mouere uoluerit, huius rei op-
 » tione data scholaribus, eos coram
 » domino uel magistro suo, uel ip-
 » sius ciuitatis episcopo, quibus hanc
 » iurisdictionem dedimus, conue-
 » niat. Qui uero ad alium iudicem
 » eos trahere tetauerit, etiam si cau-
 » sa iustissima fuerit, à tali conami-
 » ne cadat. Hanc autem legem inter
 » Imperiales Cōstitutiones, scilicet
 » sub titulo, Ne filius pro patre, &c.
 » inseri iussimus. Datū apud Ron-
 calias,

calias, anno Domini MCLVIII. cc
 mense Nouembris. cc

Fridericus, qui Aenobarbus dictus est, Germaniæ Imperator fortissimus, princepsq; prudentissimus, cum totam subegisset Insubriam, ut Remp. constitueret, Iuridicos Italiæ conuentus indixit ad Roncalias, ciuitatem supra Padum: ibiq; paulo post, anno sui Imperij sexto, edidit hanc de scholis, earumq; priuilegijs legē: quam & in ipsum Constitutionū codicem inseri iussit, ut maior illius esset auctoritas, magisque perpetua memoria. Nam & sine his scholis, Rempub. quam constituēbat, diuturnam esse non posse uidebat, & scholas sine præsidio singulari diu consistere non posse intelligebat. Meminerat, Lotharium Imp. paulo ante iussisse, libros Iuris ciuilis in lucem reuocatos publicè prælegi. Audiebat, Carolum magnum debellatis Langobardis, & Papiæ scholam instituisse, & Bononiæ academiam instaurasse.

Sed

Sed Principum adhuc fauore & defensione hac gymnasia opus habere uidit: & ut ea magis atq; magis tueretur, ad se in primis pertinere iudicauit. Laudatur Alexander Seuerus Imp. quòd non sua modo purpura protexit, sed & obiecto suo corpore aliquando defendit Ulpianum, aduersus uim & furorem militum irruentium.

An non multo maiori dignus laude est noster Fridericus, qui scholasticos studiosorum cœtus multo meliori præsidio texit, & illa in primis diuinarum humanarumq; rerum studia optima, quantum potuit, fouis?

Sunt autem huiusce constitutionis præcipua capita duo. Primum illud & summum esse interpretamur, ne qua pro alio oppigneratione, ac ueluti manus iniectioe scholastici tenerentur, aut uexarentur. Ut quod postea in hoc genere suis clericis tribuit Gregorius XI, multo meliori iure Fridericum intelligamus studiosis scholasticis tribuisse: ut certe in his erat maior, meliorq;

melior^q, quam in illis, spes & portio Eccle-
siae. Sustulerat quidem olim Iustinianus in
uniuersum tales (ut appellat) ἐπεχυσια-
στὰς, uel (ut ueteres appellarūt) ἀνδρα-
γῶντες. Sed cum barbara deinde tempo-
ra in usum reuocassent talem barbariem,
nouo fuit opus privilegio, ut saltem schola-
stici hoc uinculo uinciri, & a studijs abduci
non possent. Huc autem proprie perti-
nere hanc constitutionem, ipse etiam indi-
cat titulus, ad quem eam referri disertè
praecepit Fridericus. Eius enim tituli argu-
mentum est, ne alius pro alio conueniatur.

Alterum huius legis caput est, & be-
neficium, ne litium occasione distrahan-
tur studiosorum conuentus, aut scholasti-
ci iniquis iudicys uexentur. Hos itaque, si
qualis sit, posse sibi iudicem deligere, uel do-
ctorem suum, uel episcopum. Hic enim rur-
sus, is tribuitur, quod clericis tribui solet.
Et quos tandem uel Episcopus uel Eccle-
sia magis clericorum loco habere debet,
quàm

l. mag. C.
de Iurid.
l. ult. C. de
re mil.

quàm adolēcentes bonæ spei, studiosos religionis atq; literarum? Milites, ne à suis signis auocentur, si litigandum sit, ducem suum habent iudicem. Placuit, deteriori uel loco uel conditione scholasticos esse non debere. Longior in hac causa fortasse fui, quàm esset necesse, quàmq; prius ipse proposueram: sed amor & reuerentia bonorum studiorum longiorem me fecit: & boni uiri facile in hac causa homini in scholis educato ignoscent.

Ut eos qui ingenia excolerent, mirificè complexus Constantinus est: sic & bonos agricolas, qui Reipub. ualde necessarij sunt & utiles, adiuuare, remq; rusticam tueri, ut debuit, etiam uoluit, neq; superstitione aliqua ab hoc fauore abduci se passus est. Extat eius constitutio in hac uerba:

l. 3. C. de
ferijs.

Omnes iudices, urbanèq; plebes, & cunctarum artium officia,
uenerabili die solis quiescāt. Ruri
tamen positi, agrorum culturæ liberè

berè licēterq; inseruiāt: quoniam
 frequenter euenit, ut non alio die
 aptius frumenta fulcis, & uineæ
 scrobibus commendentur: & ne
 occasione momenti pereat com-
 moditas, cœlesti prouisione con-
 cessa.

*Superstitiosam dierū obseruationem,
 quæ uel aliqua religione conscientias ho-
 minum obstringere uellet, uel tanquam
 Dei cultus, omnino necessaria esse fingere-
 tur, & eius pars quædam omnino habere-
 tur, uel denique ad ueteris Iudaismi mo-
 rem exigeretur, religionis ueræ ratio non
 admittit. Sed politix & ordinis ciuilibus gra-
 tia, aliquod in ipsa etiam Ecclesia dierum
 discrimen, quod populus obseruet, esse oportet.
 Illud uerò ipsum sic indixit Constanti-
 nus, ut neq; ad superstitionem aliquam de-
 flecteret, neq; noceret Reip. Leges de fe-
 rijs olim pertinuisse ad ius Pontificium, Ci-
 cero scribit in libris de Legibus. Sed profa-*

no illo iure sublato, ad suam eas curā Constantinus, ut politiā Ecclesiasticā, sapienter reuocauit. Quid primum hic statuerit, Sozomenus scriptor historiae Ecclesiasticae his uerbis exponit: τὴν λιγυριανήν καὶ λαμβάνειν ἡμέραν, καὶ τὴν πρὸ τῆς ἐβδόμης ἐνομοθέτησε, διακασίων καὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων σχολὴν ἄγειν πάντας, καὶ ἐν εὐχαῖς καὶ λιταῖς τὸ θεῖον θεραπεύειν. Quod de die sexto, quem Veneri ascribere solemus, scribit, additiciū uidetur. Nam neq³ ulla eius in Constantini lege mentio est: neq³ temerè cumulatae feriae sunt. Diei dominici (ut nunc quoq³ uocatur) meminit ipsa quoque Ioannis Apocalypsis: ut antiquissimā esse obseruationem meminerimus. Quibus autem studijs Constantinum ait Sozomenus uoluisse eum diem, quo alioqui ab alijs negocijs ocium & quies est, occupari libenter equidem audio & accipio. Sed operata tamen rustica, in quib. uel mora uel procras-

procrastinatio magnū haberet periculum,
 prudenter excipi, Reip. intererat: & salua
 religione fieri potuit. Certè ne ipsis quidem
 olim ethnicis, si qui in media illa superstitione
 paulo cordatiores fuerunt, hæc prudentia
 defuit. Narrant Scaeuolam consultū,
 quid ferijs agere liceret? respondisse: Quod
 prætermisū noceret. Quid? quod CHRIS-
 TUS disertis uerbis in hoc genere docue-
 rat, homines etiam profani secuti sunt.
 Extat enim hæc quoq; apud Macrobiū
 sententia: Si bos in specum incidisset, eumq;
 paterfa. adhibitis operis liberasset, nō est ui-
 sus ferias polluisse. Athenienses quidem a-
 liquando maiori superstitione coluerunt
 sua illa Plynteria, quam sua unquam Iu-
 dai Sabbatha. Nam ijs diebus, non modo,
 uel si summa urgeret necessitas, quicquam
 facere nefas esse putabant, sed templum e-
 tiam claudebāt. O semper ineptas, nimis-
 que ociosas stultorum ferias. Sed grauiores
 fuerunt Romani, quam ut tam ualde uel

Xenoph.
 lib. I. i. 110.

insanirent, uel ineptirent. Ergo & ab eorum poetis audire Constantinus potuit:

Quippe etiã festis quædã exercere diebus
Fas & iura sinunt, riuos deducere, nulla
Religio uetuit: segeti pratendere sepem,
Insidias auibus moliri, incendere uepres,
Balantumq; gregẽ fluuio mersare salubri.

Columela libro 2. de Re rust. cap. 22. laudat hæc Virgily carmina: idemq; ueteres Pontificum Romanorũ leges hac de re commemorat, & cum Virgily uersibus confert atq; committit.

l. penult.
de ferijs.

Sed & Traianum rescripsisse ait Ulpianus, ea quæ ad disciplinam militarem pertinerent, etiam feriatis diebus peragenda esse. Id ipsum itaq; Constantinus statuit de ijs quæ ad rem rusticã pertineret. Difficile est autem hic homines ita continere, ut modũ seruent, neque aut fanatici sint, aut profani. Sanè Leo, qui post Iustinianũ imperauit, lege lata iussit, *Χολάξιμ λια Τὰ τῆμ κυριακῆμ καὶ τὸς γεωργὸς.*
Scio,

Scio quæ fuerit Graculorum, eo præsertim tempore, & uanitas & superstitio. Potuit tamen iusta esse causa, cur Leoni aliud placuerit quàm Constantino. Neq; tamen agricolas esse profanos uoluit Constantinus, aut à sacris alienos, aut uerò sic suis semper operibus tanquam glebæ addictos, ut nihil haberent ocij ad cultū Dei & curam religionis: sed ubi iusta eos causa euocaret, & necessitas premeret, noluit superstitione retardari. Ipse etiam Moses, cum solennes suos dies festos institueret, agricultura & operum rusticorum rationem habuisse uidetur: ut quum nihil esset quod in agris ageretur, eo maxime tempore ferias religiosas indixerit: & tamen eum etiam modum seruauit, ut præter Sabbata, toto anno non nisi septem dies feriatos esse iussit. Sane ut magis atq; magis opera illa rustica, ne interturbaretur, adiunaret Constantinus, alteram quoq; legem edidit, his uerbis: Nunquā sationibus uel col-

l. I. C. de agric. & cens.

- » ligendis frugibus insistentes agri-
 » colæ, ad extraordinaria onera tra-
 » hantur; cum prouidētig sit, oppor-
 » tuno tempore his necessitatibus
 » satisfacere.

l.1. De
ferijs.

Scribit Ulpianus, Marcum Imp. ora-
 tione olim sua expressisse, ne quis messium
 uindemiarumq; tempore aduersarium co-
 gat in iudicium uenire: quia occupati cir-
 carem rusticam, in forū compellendi non

l.2. De
nund.

sint. Rationem hanc magis explicat Calli-
 stratus: Destituetur (inquit) annona præ-
 bitio, si auocentur ab opere rustici. Omit-
 to illud Ciceronis in Verrem: Misferum at-
 que iniquum esse, ex agro homines tradu-
 ci in forū, ab aratro ad subsellia, ab usure-
 rum rusticarum ad insolitam litem atq; iu-
 dicium. Illud dico, iustas saltē fuisse mes-
 sium uindemiarumq; tēpore ferias, ut in-
 terea forū à iudicijs frigeret, cum ferueret
 opus in agris. Hasce res prolatas (sic enim à
 Romanis appellabantur) in omni Repub.
 neces-

necessarias esse, nemo non uidet. Ac eo tempore ius dici posse de rebus, quæ tempore periturae sunt, aut si dies actionis exiturus est: aut si causa sit, cuius fauor omnem moram reijcit, ueluti ut tutores dentur, ut alimenta constituantur, iurisperiti prudenter tradiderunt. Ut uero ad onera extraordinaria distrahantur agricola, quo maxime tempore rei rustica incumbere debent, uix ulla satis iusta causa esse posse uidetur. Id enim si temere fiat, non modo (quod ait Poeta) abductis squalebunt arua colonis: sed & ciuitates contabescunt, & Respublica propter annonæ inopiam in summum discrimen ueniet.

Ceterum quia agricola ruri frustra erunt, & erunt ociosi, nisi si suo instrumento utantur: Constantinus tertiam quandam in hanc quoque rem tulit legem singularem, quam cum Sirmij in Pannonia esset, ad omnes prouinciales scriptam edidit his uerbis:

Executores, à quocumque iudice da

l. executores. C. quas

res pign. da
ri poss.

ti ad exigenda debita, quæ ciuili-
ter poscitur, seruos aratores, aut
» boues aratorios, aut instrumen-
» tum aratorium, pignoris causa, de
» possessionibus non abstrahant: ex
» quo tributorum illatio retarda-
» tur. Si quis igitur intercessor, aut
» creditor, uel præfectus pagi, uel
» uici, uel decurio, in hac re fuerit
» detectus: æstimando à iudice sup-
» plicio subiugetur.

*Hæc constitutio proponitur etiam lib.
11. Codicis Theodos. non iisdem omnino qui-
dem uerbis, sed eadem propè sententia: &
paulo etiã liberaliori, cum ne tributorum
quidem nomine capi uelit instrumenta ru-
stica. Sicuti & Constantini exemplum se-
cuti. Honorius & Theodosius 11 rescripse-
runt in uniuersum, pignorum gratia ali-
quid, quod ad culturam agri pertinet, au-
ferri non debere. Scribunt autẽ ad Probum
Comitem sacrarum largitionum, ad quem
parti-*

l. pignorũ.
C. quæ res
pign. obli.
poss.

pertinebat procuratio fiscalis pecunia, quæ
 liberalitati principum subseruiret. Ut tan-
 to magis intelligamus, hoc quoq; rescriptū
 eò pertinuisse, ut ne eius quidem pecunia
 nomine instrumenta rustica tenerentur:
 Sanè Quintilianus ipse lib. 8. cap. 9. signifi-
 cat legem aliquam Romæ fuisse, quæ ueta-
 bat aratrum pignori accipere. Sed &
 Mosaica lex olim uetabat, molarum, sine
 quibus annona præberi non potest, saxum
 superius, atque inferius. Moses hasce duas
 molarum partes appellat Rachaim & Ra-
 ceb. Nostri Iurisconsulti, Catillum & Me-
 tam. Sed non minus necessaria sunt ad
 usum hominum, & tuendam humani ui-
 ctus rationē, quæ ad agros colendos necessa-
 ria sunt. Quid multis? Annis post Consta-
 tinum prope non gētis, Imp. Fridericus con-
 stitutionem edidit, quæ testis esset omnibus
 temporibus, bonis principibus ualde rem
 hęc curæ esse. Alius uerba si quis requirat,
 ascribere hoc loco non grauabor, cum &

ad Constantini legem proximè accedant, & edictum Reip. salutare, & sæpe etiam reperendum contineant, & uero propterea etiam in Codice Iustiniani inserta sint.

- » Agricultores circa rem rusticã
 » occupati, dum uillis insidēt, dum
 » agros colunt, securi sint in quacũ
 » que parte terrarum: ita ut nullus
 » inueniatur tam audax, ut perso-
 » nas, boues, & agrorũ instrumen-
 » ta, aut si quid aliud sit, quod ad a-
 » grorum operam rusticam perti-
 » neat, inuadere, aut capere, aut uio-
 » lenter auferre præsumat. Si quis
 » autem huiusmodi statutum ausu
 » temerario uiolare præsumpserit:
 » in quadruplum ablata restituat,
 » infamiæ notã ipso iure incurrat,
 » Imperiali animaduersione nihilo-
 » minus puniendus.

*Diodorus Siculus libro secundo sua
 Bibliothecæ, laudat quidem Græcos anti-
 quos*

quos legumlatores, qui, ne instrumenta rustica pignori caperentur, etiam prohibuerunt: sed eosdem ualde reprehendit, quod interea permitterent rusticos ipsos & agricolas capi, atque in carcerem abduci. Constantinus uero cum eorum etiam raris caueret, corporibus certe multo magis cauisse intelligendus est. Dixit aliquando Cicero, nihil tam regale uideri, quam studium agri colendi. Sed multo tamen (ut ita loquar) regalius esse sensit Constantinus, studium agri colendi bonis sanctisque legibus tueri atque adiuuare. Itaque & ne aliquando agrorum cultura desereretur, statuit ascriptos colonos à prædijs distrahi, etsi id domini uelint, non posse. Nam & hi coloni, fundorum magis, quibus adscribebantur, serui erant, quam ipsorum dominorum. Nam etsi ab his manumitterentur, tamen glebæ addicti manebant, cetera licet liberi: cumque filijs agros adhuc eosdem colere tenebantur. *Uisa enim est ueteribus*

bus utilis in repub. conditio talium agriculturalium, quæ rem rusticam bene tueretur.

Neq; tamē hos prædijs magis alligauit Constantinus, quàm esse alligandos prudens antiquitas iudicauit. In Pandectis ex-

tant ueterum prudentum responsa: Inutile

esse legatū, si quis inquilinos (inquilinos uocant colonos ascripticios) sine prædijs, quib.

adhærent, legauerit. Quid Constantinus?

Ne ipsos quidem dominos, cum prædia alienant, posse sibi colonos illos retinere, sta-

tuit. Sic enim ait: Si quis prædium

uendere uoluerit, uel donare: reti-

nere sibi transferendos ad alia lo-

ca colonos priuata pactioe non

possit. Qui enim colonos utiles

credunt, aut cum prædijs eos te-

nere debent, aut profuturos alijs

derelinquere, si ipsi prædium si-

bi prodesse desperent.

Fuit autem illud magna interea hu-

manitatis, quòd alia lege statuit, cum in-

ter

*l. 12. De
lega. 1.*

*l. si quis
prædium.
C. de agri.
& censi.*

*l. possessio-
num. C. cõ
mu. utrius-
que iud.*

ter cohæredes uel socios bona diuiduntur, ne diuidatur ascriptitiorum agnatio, aut affinitas: sed apud unum tota & integra maneat. Cum agnationem separari uetat, intelligit & filios sequi patrem ascriptitiū. Affinitatis uerò nomine, cōiuges ipsos non diuelli significat.

Præusquam Constantini leges de re rustica missas faciam, adijciēda una est, quæ quidem in Iustiniani Codice non est, sed extat apud Iulium Frontinum de limitib. agrorum in hæc uerba:

IMP. CONSTANTINVS AD
uniuersos prouinciales.

Si finalis cōtrouersia fuerit, tūc e-
demum arbiter non negetur, cum e-
intra quinque pedes locū, de quo e-
agitur apud præsidem, esse consti-
terit: cum de maiore spacio causa e-
quædam non finalis, sed proprie-
tatis, apud ipsum præsidem debe-
at terminari. Et si socius quid pe-
tat

» tat à socio, antè præses iudicet an
 » præstari aliquid oporteat: & tunc
 » demum illud per arbitros restitua
 » tur, quod constiterit esse soluen
 » dum. Dat. K. August. Basso & A
 » bladio Coss.

*Constantinus hac constitutione non
 tam ius aliquod nouum edere, quàm uete
 rem XII Tabularum Maniliamq₃ legem,
 siue, ut alij legunt, Mamiliam, confirma
 re uidetur. Cicero lib. 1. de legib. ait: In con
 trouersia de finibus, usucapionem XII Ta
 bulas intra quinq₃ pedes esse noluisse. Vi
 debant huius legis autores decemuiri, rei
 rusticae & agriculturæ causam postulare,
 ut inter agros confines, uacuum aliquod li
 berumq₃ spacium esset, quo uterq₃ uicinus
 non solum ire agere, sed & aratrum circū
 uertere commode posset. Itaq₃ iussere quin
 que pedes medios ita relinqui communes
 utriq₃ uicino, atq₃ ita ueluti publicos, ut ne
 usucapi quidē ab aliquo priuatim possent.*

Secuta

Secuta est lex Manilia, siue Mamilia, cuius eodem etiam loco Cicero meminit, ut arbiter fines ita regeret: nepe ut de his quinque pedum finibus controuersia non tam iudicis cognitionem, quam agri mensuris artem & operam requireret. Magis enim facti, quam iuris quaestio in ea uersabatur. Si de maiori spacio lis erat, iam certe proprietatis controuersia esse de loco, non de fine dicebatur, & ad iudicis cognitionem pertinere. Aggenus Vibicus Frontini uetus interpres, multo id etiam magis explicat. Sed res longiorem interpretationem non requirit. Constantini autem lex eò tantum pertinet, ut ius hoc uetus obseruetur. Sed uidendum est, ne Theodosius, qui secutus est, aliud statuerit. Sed quoniam ad Theodosium magis id pertinet, quam ad Constantinum, & de Theodosio (quem alterum Constantinum fuisse dicere soleo) dicere etiam aliquando copiosius institui, & me Constantini leges alia constrictum tenent,

nent, intra harum nunc metas meam orationem continebo. Caterum quæ ratio annonæ fecit, ut agricolis ualde faueret Constantinus: fecit eadem, ut nauarum qui importando comæatui seruiret, bene consultum esse uellet. Itaq; edita lege edixit, nullam uim oportere naucleros, eos præsertim qui annonarias species transferrent sustinere, nullas aut concussiones perpeti aut molestias, sed uenientes ac remeantes omni securitate potiri: statuitq; decem librarum auri mulctam proponendam esse his, qui eos (ut loquitur) inquietare tetauerint.

l. l. C. de nauicul.

Sanè ut res rustica ualde in Repub. necessaria est, & propterea à Constantino aduersus omnem uim defensa: sic & res nauitica non minus digna fuit quam tueretur, ab eaq; omnem iniuriam arceret, præsertim cū alioqui multis exposita sit piratis. Ac quidem lex Rhodia diligenter, quicquid in hoc genere desiderari uidebatur, complexa erat: ad eamq; solebant Romani principes

principes reycere causas nauales. Sed aliquando etiam suam ipsi curam interponebant. Nam & Arcadius & Honorius edixere, ut qui in naucleros prædas egisset, pœna quadrupli tenerentur. Illud quoque nauiculariorũ collegio tribuit, quòd cohortibus militum singulari iure tribue-
rat, ut si quis sine legitimo hærede nauicularius decederet, hæreditas non ad fiscum, sed ad consortes deferretur: sicuti & cum unus ex his, quibus communiter à Principe donatum aliquid erat, moreretur sine hærede, socio eius partẽ accrescere potius, quàm ad fiscũ redire uoluit. Ad eò priuatorũ singulorumq; hominum maiorem plerunq; habuit, quàm sui fisci, rationem.

Sed (ut ad rem nauticã reuertar) cùm multis in rebus saepe id ostendit, tum uerò maxime, cum de naufragijs ageretur. Hæc enim eius lex est: Si quando naufragio nauis expulsa fuerit ad littus, uel si quando aliquam terram atti-

p gerit:

l. 3. C. de nauicul.

l. 1. 2. & 3. C. De hered. Decur.

l. una. C. Si Imp. li. foc. sine hære. decess.

lib. ii. Cod. tit. 5.

cc

cc

cc

- » gerit: ad dominos pertineat, fi-
 » scus meus sese non interponat.
 » Quod enim ius habet fiscus in a-
 » lienâ calamitate, ut de re tam lu-
 » ctuosa compendium sectetur?

*Nongentis post annis non dissimilem in
 Germania constitutionem edidit Imp. Fri-
 dericus II. ut bonis semper principibus cu-
 ra fuit, Constantinum imitari, eiusq^{ue} leges,
 si quæ obsoleuissent, renouare. Certè tam so-
 licitæ fuere Romanae leges, periculis ut nau-
 fragiorum occurreretur, ut etiã mensibate
 hybernis, quibus periculosa est nauigatio,
 maria claudi uoluerint. Sed & si tēpestate
 facta iactura sit, infelicibus dominis succur-
 runt, si quo fortè casu in litus eiectæ res e-
 orum sint. Ac Ulpianus quidem fatetur,
 si iactus ex nauis factus sit animo derelin-
 quendi eum qui inuenit & abstulit, non
 modo furti non teneri, sed etiam suum fa-
 cere. animum autem illum derelinquendi
 non temerè præsumi, sed non nisi aliquan-
 do,*

l. falsus. §. si
 iactum. de
 furt.

do, ut cum res ita in medium mare abiecta
 sunt, ut dominus planè desperaret enatare
 eas posse, & cum periturus omnino crede-
 ret, pro derelicto habuisse intelligitur. Sed
 nisi si hic animus iacentis fuerit, furti aliū
 teneri, qui eas res in litore inuentas abstu-
 lerit, nec domino reddere uelit. Post Ul-
 piani etatē in eas uidentur fisci procurato-
 res, manus suas tanquam uncōs auarè inij-
 cere, atq; ita finire litem inter dominū &
 inuentorem uoluisse. Sed hanc iniuriā
 propè piraticam esse, sensit Constantinus,
 & infelici domino, cui mare pepercerat,
 naufragij sui tabulas colligenti, humanius
 opitulatus est: neq; temerè, opinor, obijci il-
 li uoluisset, præter eius spem inuentas eas
 esse: & cū iacturam faceret, animum dere-
 linquendi habuisse. Certè cur in re dubia
 potius contra fiscum pro domino respondeat
 tur, magna causa est: neq; qui hoc faciet, de-
 linquere iudicandus est.

l. nō puto:
 de iure
 fisci.

Ex his quæ hæcenus dixi, intelligi fa-
 cile

cile potest, quàm nihil eorum prætermiserit Constantinus, quæ in Repub. necessaria esse, iustaq; cognoscebat. Sed multo id etiã magis ex his intelligemus, quæ sequentur, & quæ nos, quàm possumus optimo ordine, subiungemus.

Ut necessaria est ad hominum educationem agricultura, sic & ad eorum procreationem coniugium. De quo tanto magis fuit Constantino necesse aliquid statuere, quòd Licinium uideret hoc agere, ut sublatis legibus Rom. nouas de nuptiis, & barbaras atq; ad eò incestas leges (si leges dicenda sunt) inueheret. Ergo incestam huius tyranni barbariem repressit Constantinus, confirmata (ut Eusebius testis est) ueteris iuris Ciuilis, quod de nuptiarum ratione honesta præcepta continebat, auctoritate. Certè Heliopolitanis, apud quos moris erat, non modo uxores, ut essent communes, sed & peregrinis puellas prostituis, cum religionem traderet, tradidit etiam

Lib. 9. hist.
Eccles.

Socrat. li. 7.

ius & legem honesti coniugij, & turpes il-
 las uagasq; libidines repressit. Sed quàm
 hac tota in re nihil prætermiserit, quod à
 Christiano castoq; principe requiri posset,
 disertis uerbis à Sozomeno proditum est. Lib. I.
 Sic enim de Constantino loquitur: φαίνε-
 ται τὰς ἀκολάσους καὶ κατὰ βλαβη-
 μένας μίξεις πρὸ τῶ τσ μὴ κωλυμέ-
 νας, ἐπανορθώσας, ὡς ἐξ αὐτῶν ἐστὶν ἰ-
 δεῖν τῶν περὶ ἰστώων κειμένων νόμων.
 Quæ fuerint hæc à Constantino latae leges
 de nuptijs, equidẽ certò dicere nõ possum:
 sed Romanis atq; Mosaicis fuisse per simi-
 les (uix enim honestiores ferri possent) fa-
 cile mihi persuadeo. Sed in Oriente usus e-
 arum & autoritas, nisi uindex Constanti-
 nus ad fuisset, retineri uix poterat. Et ue-
 rò si quid in hoc genere Romani prætermi-
 serant, quod honestè Moses statuisset, non
 erat negligendum. Certè lib. III Cod. Theo-
 dos. extat filiorum Constantini constitutio,
 quæ uetat nuptias contrahi, & iustas esse

L. penult. &
ult. C. de
inc. nupt.

non posse statuit, inter leuirum & fratrem,
interq³ sororium atq³ glotem. Id posterior-
res quoq³ Casares edixere. Nulla tamen
ante Constantini tempora, Romæ lex, ta-
lem affinitatē nuptys impedimento esse di-
xerat. Sed cum legibus Mosaicis cautum
iam olim satis id esset, non putarunt Chri-
stiani principes esse prætermittendum.

Illud nescio an excusari facile possit,
nisi si temporū moribus imputetur, quod
aduersus concubinas, earumq³ usum, parit³
seuerus fuisse uideatur Constantinus. Au-
dierat quidem ministrorum Ecclesie adu-
bus abactas atq³ expulsas Nicæno decreto
esse οὐκ ὀφείλουσιν, & harum consuetudi-
ne illis planè esse interdictum. Sed in alio
hominum genere concubinas ita maritis
eripit, ut cælibib. relinquere uideatur. E-

Luna. C. de
concup.

ius constitutio hæc est: Nemini licenti-
am concedimus, constante matri-
monio, habere concubinam.

Qui concubinam nihil aliud fuisse
putant.

putant, quàm domesticum scortum atque meretricem, mirantur à Constantino permitti, & cœlibi tamen solum permitti. Si dicam, difficile eo tempore fuisse, in Oriente præsertim, dissolutos hominum mores & uagas libidines reuocare ad seueram aliquam continentiam: magnūq; quippiam fuisse, uiris coniugatis pellices eripuisse: dicerem, quod uerum est. Sed si concubinas tanquam uxores fuisse dixerō, de Constantini lege minus iā aliquis mirabitur. Quid de concubinis senserint ueteres Romani, ostendunt Iurisconsultorum responsa in Pandectis. Sed ualde profecto accessisse ad uxorū speciem uidentur, etsi non eo ritu ducerentur, nec eodem planè loco & honoris honesto gradu haberentur. Ac si quidem de omnibus concubinis cōstitutum fuisset, quod de liberta sui patroni concubina: ad honesti alicuius coniugij rationem propius etiam concubinatus accessisset. Illa enim non amittebat propterea nomen honestæ

I. si uxor.
ad leg. Iul.
de adult.

Cap. 16. de
his quæ ut
indig.

matronæ. Imò uerò nec à patrono discedere impunè poterat: nec se, eo relicto, alij in concubinatum dare: & si alius cū ea rem habebant, stuprum committere dicebatur. Hæc certè uxorum conditioni ualde similia sunt. Et uerò quæ iure Mosaico permittebantur etiam concubina, reuera coram Deo uxores erant, tametsi in foro civili non eodem loco haberentur. In Rep. tamen Romana, Constantini præsertim & Iustiniani temporibus, concubina magis repressæ sunt. Nam & Iustinianus duas simul habere concubinas uix permittit, quia duas simul habere uxores non liceat: & hic Constantinus cum uxore concubinam non ferat. Non adhibebantur in concubinato ea solennia, quæ in nuptiis: nõ dabatur dos: nullæ denique tabulæ coniugales scribebantur. Sed ne ea quidem omnino necessaria in nuptiis sunt. Quod est præcipuum, thori nempe, siue thalami societas, si sanctè coleretur, erat etiam in concubinato.

tu. Ille apud Plautum in Trinummo adole-
 scens Lesbionicus, suam sororē, alteri etiam
 indotatā uolenti, atq; petenti, uxorem sine
 dote dare non uult: & hanc rationem ad-
 fert, ne in concubinatum magis quā in
 matrimoniū dedisse uideatur. Non erat
 quidē dos omnino necessaria, ut matrimo-
 nium esset: sed erat saltem aliquod matri-
 monij non solum subsidium, sed & orna-
 mentum quoddam, & uinculum. Si tamē
 hoc unum deerat, poterat & ex concubi-
 natu factum matrimonium intelligi: ut si-
 ne dote, sine tabulis, sine solennibus ullis
 esse coniugium potest. Sanē Hieronymus
 in quadam epistola ad Oceanum, nescio
 quid obscure attingit, de concubinis factis
 uxoribus. Sed illud aperte dicendum,
 et si leges Romanae fateantur magnum in-
 ter uxores & concubinas esse discrimen:
 tamen perpetuam aliquam notam, qua
 haec ab illis discerni & dignosci possint, nul-
 lam producit. Et Papinianus ingenue agno-
 scit,

scit, difficile esse hoc deprehendere, cum loquitur de donatione, quæ facta concubinae ualet, uxori facta non ualet. Modestinus uerò, in tit. De ritu nupt. In libera (inquit) mulieris consuetudine, non concubinae, sed nuptiae intelliguntur, si non corpore quæstum fecerit.

Neq; uerò dissimulare uolo, Constantinum nimis fortasse acerbè, Senatorum, uel qui in aliqua dignitate essent, cum uilioris uitæ & conditionis feminis coniunctionem exagitasse: & filijs, qui ex ea nascerentur, ualde infestum fuisse. Extat hæc eius cõstitutio de natur alibus, quæ profecto legem Iuliã Papiam superat. Interea fuit & illud nimis dissolutæ indulgentiæ, quòd Constantinus impunitum esse patiatur, commissum cum ancilla caupone uel stuprum, uel adulterium: & ab his mulieribus, quæ matrisfa. nomen non obtinent, pudicitia rationem nõ requirat. Solent quidem, quod Constantinus ait, uulgatæ esse pudicitia,

quæ

quæ in cauponis seruiūt: imò uerò Hebræi una eademq; uoce meretricem & cauponariam mulierem nominant: quasi eiusdē etiam generis sint. Sed uellem, fuissent paulo seueriores pudicitiae uindices, qui populo Christiano leges dabant. Caterum hæc Romani moris & receptæ consuetudinis uitia fuerunt, quæ sic inueterata erant, ut à Constantino aut tolli, aut corrigi non facile possent. Fatetur quidem Ulpianus, & in ea uxore posse maritum adulteriū uindicare, quæ uulgaris fuerit. Sed uulgarem uocat uilioris uitæ, & iam prostitute pudicitiae feminā: nondum tamē ea publice infamia notatam, ut etiam matris fa. nomen amiserit. Nam hoc amisso, impunè Romæ scortabantur mulieres. Sicuti & Suetonius in Tiberio narrat, fæminas impudicas notam alicuius famosi iudicij ultro subyisse, ut iure & dignitate matronali exolerentur, ad uitandas legum pœnas. Si hoc in genere seueriorem Constantini censuram

l. quæ adulterium. C. ad leg. Iul. de adulter.

l. si uxor. §. sed & in ea, ad l. Iul. de adulter.

suram Roma ijs temporib. nō ferebat: multo in Oriente magis, ubi dissolutiones erant libidines, repudiata fuisset. Quid faceret? Publica lupanaria, & Romanorum & Græcorum ueteres leges tolerabant. At diuina non tolerant. Has profecto potius, quàm illas, sequi pius castusq; princeps debebat: præsertim cum uideret, cuius intemperantia non modo exemplum, sed etiam licentiam Romæ dedisset libidinosus Maxentius. Sed ut Constantini hac in parte non excusem indulgentiam (neq; enim quæ uitiosa sunt, excusari debent) certè tã erant ea ad omnem impudiciã proiecta tempora, ut statim ad meliorem frugem reuocari, & casta disciplina arctius coerceri non facile possent.

*Audiebat Constantinus suum Lactantiũ concionantem, lupanaria non alium habere autorem quàm Satanã. Tantum abest ut à Christiano principe permitti re-
 ãte possint. Sed non efficiebat, neq; fortasse poterat,*

poterat, quæcunque uolebat. Quamquam
 lenonibus minime quiduis indulgisse, testis
 esse potest quædam eius constitutio, quæ de
 ijs extat lib. x v. Cod. Theodos. Sed & sa-
 crilegos nuptiarum (sic enim adulteros ap-
 pellat) gladio puniri iussit. Iussit eum tuto
 rem, qui pupillam suam constuprat, quem
 supplicio raptoris dignum esse fatetur, ut
 est, saltem deportari, publicatis bonis. De-
 nique raptores uirginum ac uiduarum a-
 cerbissime puniri iussit. Sed hæc ad ca-
 pitalia iudicia pertinent. Ut autem nupti-
 ales Constantini leges persequamur: ijs pro-
 hibita fuisse connubia uirorum aliqua digni-
 tate præditorum, cum ancillis, aut mulierib.
 uilioris & abiectæ conditionis, dubium non
 est: & liberos ex ea cõiunctione natos refer-
 ri inter nothos. Quæ lex posteritatẽ uariè
 exagitaui. Ac primum quidem Marti-
 anus Imp. sua interpretatione illã mollijt.
 Sed nõ multo post Iustin. planè abrogauit.
 Libera enim coniugia esse debere, placuit.

l. quamuis.
 §. ulti. C. ad
 leg. Iul. de
 adult.

l. una. C. si
 quis eã cu-
 ius tut. fu.
 corrup.

l. 3. C. de in-
 cest. nupt.
 l. i. C. de na-
 tur. lib.

Ut

Ut autem ueteres quidam plus iusto
 difficiliore^s fuisse uidentur, & seueriores
 in quorundam connubijs, ne contraherentur,
 impediendis: sic etiam aliquando fuere
 indulgentiores in dissoluendis. Quam enim
 multas, quamq^{ue} faciles diuortiorum
 causas reliquerunt? Sed hæc, quæ nostris
 moribus recte sublata sunt, nunc pluribus
 uerbis persequi nihil attinet. Cui enim bo-
 no? Illud non prætermittam, quod dua-
 bus constitutionibus edixit, de sponsalitijs
 donationibus, & donationibus propter nu-
 ptias, confundens quod ueteres inter eas
 obseruabant discrimen. Quæ simpliciter
 sponsus sponsæ donabat, nullam intelligen-
 bantur conditionem continere, quæ nuptijs
 non secutis, locum repetitioni faceret. Immo
 uero illa ipsa in dotē dari poterant. Quod
 uerò non sola affectione secreta, & spe qua-
 dam nuptiarum donatum esset, sed ea om-
 nino causa & conditione, ueteres quoq^{ue} scie-
 rebantur condici posse nuptijs non secutis.

I. multū in-
 terest. C.
 de donat.
 ante nupt.
 .quod per
 residu. C. il-
 lo tit.

Constantinus, an hanc distinctionem, eiusq³ rationem satis animaduertit, nescio: cæterum edita lege damnauit quorundam ueterum sententiam, qui donationes inter sponsum & sponsam, uoluerunt nuptijs quoque non secutis ratas esse. Ipse uero contra statuit, ut potius intelligantur factæ ob causam futuri matrimony: ut is per quem steterit, quo minus nuptiæ secutæ sint, uel quod accepit, restituat: uel quod dedit, amittat. Vetus illa Romana lex est, ut quod ob rem causam'ue honestâ datur: ea non secuta, condici possit, & repeti. Neque semper necesse est, causam illam uerbis expressam esse. Satis est, si ex ijs quæ aguntur, & negocij ipsius circumstantijs subesse intelligatur. Si is solus, qui dabat, in causam illam secreta sua cogitatione intuebatur: neq³ alioqui is qui accepit, de ea quicquam cogitat: pura profectio haberetur & liberalis donatio, neq³ propter causam non secutam esset conditioni locus. Sed cum

l. cum uere
rum. C. de
donat. ante
nupt.

l. i. §. i. l. si fi
lius. De
cond. cau.
da. l. in sum
ma. §. sed
& agere.
De cond.
ind.
l. 3. §. si quis.
De cond.
cau. da.

sponsa

l. pen. C. de
cond. ob
cau. dat.

*Sponse sue donat sponsus, uel ediuerso spōso
spōsa: Constantinus propter nuptias magis
donari iudicat, & futurarū nuptiarū cau-
sa datum potius uideri: idq; actum, & ab
utroque prouisum satis intelligi. Ceterum
quia Romanae etiam leges frequenter pro-
fitentur, tum demum causa nō secuta con-
dici, quod ob eam datū est, si per eum qui
accepit, steterit, quo minus illa sequeretur,
& eius aliqua uel mora uel culpa argua-
tur: Constantinus alteram edidit constitu-*

l. si a spōso.
C. de do-
nat. inter
uir. & u-
xor.

*tionem, ut si alterius morte matrimonium
impediatur, illi qui dedit, eius uel heredi,
repetere liceat quod donatum est: hoc ta-
men discrimine, ut si sponsus donauerit, &
ante mortem osculum interuenerit, nō ni-
si dimidium repetatur. Nam alteram par-
tem quasi basioli mercedem uult relinqui
sponse. Si uerò sponsa ipsa donauerit, to-
tum nihilominus condicatur. Huius siue
distinctionis siue discriminis ratio est, sin-
gularis mulierum fauor. Nam & sponse
quam*

quàm sponsi, maius incommodum est, speratis nuptiis defici. difficilius enim aliū inueniet maritum, quàm sponsus uxorem, præsertim cum osculum aliquid de sponsæ pudicitia delibasse uideatur: & propè nuptiæ secutæ esse uidentur, cum sponsus sponsam deosculatus est: præsertim cum olim non liceret mulierem, nisi aut uxorem aut cognatam, osculari. Quod ad arras sponsalicias attinet, dubiū non est, eas sponso reddi etiam duplicatas, si per mulierem steterit, quo minus nuptiæ secutæ sint. Si alia ratione esset matrimonium impeditum, saltem quales datæ erant reddebantur. Si uerò ipsius sponsi culpa, sponsæ lucro cedebant. Et quidem Constantinus uoluit uideri, per sponsum stare, si sine causa ultra biennium differat pactas nuptias: ut de inde possit sine fraude mulier alteri nubere, sibiq³ diutius illudi non patiatur.

Neq² uerò in his tantum causis Constantinus fauit mulieribus: sed singulari a-

liquando iure fisco eas suo prætulit. Veteres Iurisconsulti, cum de donatione à marito facta uxori disputant, eam comparare solent donationi causa mortis: quia utraq; morte demum confirmetur eius donatoris, qui ius quoq; testandi cum moreretur, habuit. qui si capitaliter dānatus perisset, donationes uel causa mortis factæ, uel in uxorem collatæ infringebantur. Ac si quidem miles uxori donauisset de castrensibus bonis, & deinde damnatus esset: quia nihilominus à Principe impetrabat ius de ijs testandi, donatio simul confirmabatur. Sed hoc militū ius singulare fuit. quod & eodem loco Ulpianus significat, loquens de paganis, qui cum uxori donauissent, uel alteri, mortis causa, mortē sibi deinde ob sceleris conscientiam consciuerūt: uel cum aliter mortui essent, memoria eorū post mortem dānata est. reuocari enim propterea donationes supradictas, responsum est. Hi enim eodem loco habentur, atq; si iam capitali-

l. si aliquis.
De donat.
cau. mor.

l. cum hic
status. §.
miles. De
donat. in-
ter uir. &
uxor.

d. l. cū hic
status. §. si
maritus.

capita-

pitaliter damnati perissent. Quod si tan-
 tum deportarētur, uel serui pœna fierent:
 non reuocabantur propterea hæc donatio-
 nes, de quibus quærimus. quanquam si do-
 nator seruus effectus esset priuati, illas peri-
 mi responderit idem Ulpianus. Nam &
 aut seruus iam antea erat, & donare non
 potuit: aut certè postea factus est, & ius hoc
 amisit. Nam si sua uoluntate factus sit, ut
 quia se uenundari passus sit, eo ipso uide-
 tur animum reuocanda donationis habu-
 isse, ut omnia sua in dominum nouū transf-
 ferret. Constantinus, quæ de seruitute
 dicta sunt, deq; deportatione, probauit. Sed
 quod de capitali mariti dānatione & sup-
 plicio ueteres tradiderant, non uidetur uo-
 luisse infelici uxori, quod attinet ad dona-
 tiones in eam collatas, esse fraudi. Sed neq;
 suum fiscum, qui damnati bona occupat,
 eas attingere. Vetus est illud, Dotem se-
 parari, & uxori integram seruari, si uiri
 facultates propter delictum aliquod publi-

l. 13. si fue-
 rit. De do-
 nat. inter
 uir. & uxor.
 d. l. cū hic
 status. §. si
 donator.

l. 3. §. sed u-
trum. de
minorib.

l. si quis
post hac. C.
de bon. pro
scrip.
l. res uxo-
ris. C. de
donat. in-
ter uir. &
uxor.

centur. Profecticia quoq^{ue} peculia separari,
ut liberis reliquantur. Bona deniq^{ue} uxori
propria seruari. Sed nouum & singulare
Constantini beneficium est, quod adiecit,
& nunc intelligi in primis uolo, plenum
etiam liberalis humanitatis, & bono prin-
cipe dignum: ut & alijs deinde bonis Prin-
cipibus Arcadio atque Honorio placuisse
scimus. Cuius constitutionis uerba nunc au-
diamus: Res uxoris quæ uel succes-
sione qualibet, uel emptione, uel
etiam largitione uiri in eam ante
reatum iure peruenerant, damna
» to ac mortuo ex pœna marito, uel
» in seruilẽ conditionem ex pœnæ
» qualitate deducto, illibatas esse
» præcipio; nec alieni criminis in-
» fortunio astringi uxorẽ, cum ma-
» ternis paternis ue bonis ac pro-
» prijs perfrui eam integro legum
» statu religiosum sit. Et donatio
» maritalis, quæ ante tempus crimi-
nis

nis ac reatus est collata in uxore, cc
 quia pudicitiae praemio cessit, ob- cc
 seruanda est, tanquam si maritum cc
 natura, non poena subduxerit. cc

*Hic ego facere non possum, qui barba-
 ram fiscalium procuratorum, quos in Gal-
 lia uidi, iniuriam detester, qui publicatis
 mariti bonis, ius sibi esse aiunt occupando
 rum omnium bonorum mobilium, & alio-
 rum constante matrimonio quaesitorum:
 quorum alioqui dimidia pars uxoris est, iu-
 re moribus recepto. Est quidem in potesta-
 te uiri, de ijs omnibus inter uiuos pro suo ar-
 bitrio statuere, ut & donare & alienare
 & in alium transferre omnia, si uelit, pos-
 sit. Neque enim id temere facturum existi-
 matur in fraudem quoque suam: neque ab hac
 liberalitate ualde metuendum uidetur. Le-
 gare uero, aut testamento transferre, non
 nisi dimidiam suam partem potest. Cur igitur
 cum illi uitam adimit, plus occupat fi-
 scus? An sibi inter uiuos donatum finget,
 9 3 quod*

quod damnato eripit? Quid si reuiuiscat
Constantinus, & cum exquisimas suas le-
ges contemni, tum uero innocentes uxores
tam male multari uideat?

Sed hæc rursus pertinent ad iudicia cri-
minalia. De nuptijs reliqua uideamus. O-
lim lex Papia & Iulia castigabat cælibes,
atq; etiam steriles: ut ne irre quidem com-
muni uti possent. Maritis uero & patrib:
privilegia multa largiebatur. Huius legis
capita, quæ multa uariaq; fuerunt, alio suo lo-
co collegi. Constantinus uero, etsi eam le-
gem ualde Augusto placuisse sciret, sibi ta-
men non placere ostendit: Liberum con-
iugium uel cælibatum esse debere: inui-
sum esse penas irrogare non solum cæli-
batui, sed etiam orbitati. Et uero cur
hæc pænæ Principi Christiano displicerent,
magnam causam fuisse, multis uerbis ex-
ponunt ueteres Ecclesiastica historia scri-
ptores: testanturq; etiam eum edixisse, ne
uel cælibes uel coniuges orbi, minus quam
alijs

Euseb. in ui-
ta Constât.
Sozo. lib. i.

alij, iuris haberent. Non extat in libris iuris Ciuilis hæc Constantini constitutio: sed ea extat, quam eius filij, uoluntatem prudentissimi patris sui secuti, ediderunt: ut quod lex Papia statuerat de pœnis cœlibum, aboleretur. Non laudabo pluribus uerbis hoc Constantini iudicium. Sed prudentes homines facile intelligunt, libertatem uxoris ducenda, uel non ducenda, esse in Rep. necessaria, & cuiq; homini relinquendam esse.

Posteaquam dictũ de nuptijs est, proximum esse uidetur, ut quid de patria in filiosfa. qui ex iusto matrimonio suscipiuntur, potestate Constantinus statuerit, audiamus. Antiquam ea de re legem Rom. ex legibus Romuli & XII Tabul. repetere oportet: quibus etiam locis aliquando plura diximus, quæ hoc rursus loco repeti inculcari ue nihil attinet. Quod uerò Constantini proprium est, & ex maiori quadam eius constitutione, quæ extat integra libro II II. Cod. Theodos. à Iustiniانو breuiter

l.ulti. C. de
patr. pot.

est descriptum, inq̄ suum Codicē relatum,
 „ *audiamus.* Libertati à maioribus
 „ tantum impensum est, ut patrib.
 „ quibus ius uitę in liberos necisq̄
 „ potestas olim erat permissa, eripe
 „ re libertatem non liceret.

l. i. C. de pa
trib. qui fil.
distrax.

*Non modo ex lege Romuli, sed & x i i
 Tabul. pater filium etiam ter uendere po-
 terat. Sed Numa filium sa. maritum uen-
 di prohibuerat. Ceterum extra coniugij
 causam multis annis Romani retinuerunt
 ius uetus patrię potestatis. Primi nostri li-
 ris consulti uidentur cum ius illud uitę &
 necis improbasse, tum uerò patriam pote-
 statem filij sa. aut uendendi, aut obligandi
 damnasse. Constantino uerò ignota esse nō
 poterat illa Diocletiani recens edita lex, in
 eandem rem. Sexto tamē post illam suam
 superiorem, qua libertatem filij sa. patres
 eripere non posse professus erat, constitutio-
 nem, aliud quippiam edicere coactus est,
 miserabilem (ut ita loquar) unum ut ex-
 ciperet*

ciperet casum, qui ius aliquod singulare postulare uidebatur. Extat lib. II II Cod. Iustinian. in hæc uerba eius constitutio:

Si quis propter nimiam paupertatem, egestatemque, uictus causa, filium filiamue sanguinolentos uendidit: uenditione in hoc tantummodo casu ualente, emptor obtinendi eius seruitij habeat facultatem. Liceat autem ipsi qui uendit, uel qui alienatus est, aut cui libet alij, ad ingenuitatem eum pro priam repetere: modo si aut precium offerat, quod potest ualere: aut mancipium pro huiusmodi præstet.

In codice Theodosiano extat titulus, de his qui sanguinolentos emptos uel nutriendos acceperint: ubi hæc Constantini constitutio paulo aliter descripta est. Verum etsi uerba eadem non sint, eandem tamen sententiam esse manifestum est. Agitur autem

præcipuè de iure emptoris, qui (ut illa lo-
 quitur) à sanguine quoquo modo legitime
 comparauerit : & aliarum in hoc genere
 ueterum legum à prioribus Principibus e-
 ditarum meminit. Certè satis apparet, Con-
 stantinum, quantum fieri potuit, lenissè
 quod illi edixerant. Passus est, infelicem pa-
 trem, qui seipsum alere non potest, uende-
 re filium recens natum, & adhuc (ut ait
 non ignobilis poeta) à matre rubentè (nam
 hunc sanguinolentum ueteres appellasse ui-
 detur) quem alioqui uel abycere uel expo-
 nere cogeretur. Longiori excusatione o-
 pus non habet necessitas, quæ legē nullam
 habere dicitur. Sed tolerabilius esse uide-
 tur, ut & patri & filio consulatur, parti-
 ali apud emptorem dominum, & patrem
 precium inde aliquod, unde se alat, recipere,
 quàm utrunq; fame contabescere. Certe-
 rum ne in eas angustias (quibus nihil esse
 miserius potest) inopes homines redigeren-
 tur, legē humaniori aliquādo ratione pro-
 spexerat

spexerat Constantinus, edita etiam lege, di-
 gnissima profecto quam neq³ ipse obsolesce-
 re pateretur, neq³ alij deinde Principes con-
 tempsissent. Nam quarto sui Imperij an-
 no, quamuis multis adhuc bellis ciuilibus
 distraheretur, eorumq³ sumptibus exhau-
 stum uideret suum fiscum, & de Imperij
 etiam sui possessione dimicaret: tamen libe-
 ralem legem edidit, qua inopes & paren-
 tes & liberos seruaret. Non fuit ea for-
 tasse postea tam ualde necessaria, cum iam
 diues Ecclesia suas alendis pauperibus fa-
 cultates erogaret. Sed cum hoc ab ea expe-
 ctari nondum subsidium posset: Princeps
 optimus à suo fisco repeti uoluit. Non
 possum equidem Iustiniano nostro non suc-
 censere, (si id mihi modo licet) quòd opti-
 mam hac de re illius legem, cum suum Co-
 dicem colligeret, pratermiserit. Sed Theo-
 dosio tãto magis gratia habenda est, qui sui
 Cod. lib. XI, eam bona fide proposuit his uer-
 bis: Aereis tabulis, uel cerussatis, co
 aut

» aut linteis mappis scripta per om-
 » nes ciuitates Italiae proponatur.
 » lex, quae parentum manus à parrí-
 » cidio arceat, uotūq; uertat in me-
 » lius. Officiūq; tuum hæc cura
 » perstringat, ut si quis parens adfe-
 » rat sobolē, quam pro paupertate
 » educare non possit: nec in alimen-
 » tis, nec in ueste impartienda tar-
 » detur, cum educatio nascentis in-
 » fantiæ moras ferre non possit. Ad
 » quam rem & fiscum nostrum, &
 » rem priuatā, indiscreta iussimus
 » præbere obsequia.

*Digna profecto lex, quæ ad memoriã
 hominum sempiternam in æs incisa, pro ro-
 stris omnium ciuitatum proponatur, in eo
 etiam albo, quod nemo nõ legere possit, ne-
 mo unquam ausit refigere. Deberi pa-
 rentibus & liberis alimēta, & natura &
 ius ciuile sæpe monent. Sed ubi hæc huma-
 nitatis officia priuata egestas & inopia in-
 tertur-*

terturbant, an homines fame cōtabescant?

An infelicibus pueris, qui nondum per ætatem suo sibi labore victum quarere possunt, nulla publica erunt subsidia? Habuit Ecclesia, habuerunt bonæ ciuitates, ptochotrophia, brephotrophia, orphanotrophia. Sed Constatini temporib. non nisi eorū fundamēta iacta erant, nondū ita erant & cōstituta, & locupletata, ut omnes egenos alere possent. Ceterū ipse Constatinus de suo interea potius, quod ad rem necessarium esset, impendi uoluit. Neq; uerō nouum est, pueros ali ex publico. Olim Athenis liberiorum qui pro Rep. occubuerant, in Prytaneo publicis sumptibus alebantur. Romanum quoq; ararium olim parentib. trium liberorum suppeditabat, quod ad eos usq; ad pubertatem educādos satis esset. Ea q; etiam de re lata lex erat iam inde à temporibus Horatorum Tergeminorum: quam quidem suo adhuc tempore, Augusto imperāte, seruata fuisse, Dionysius Halicarn.

Halicarn,
lib. 3.

licarn. scribit. Sed & Antoninus Pius pu-
 ellas alimentarias instituit, quæ ex publico
 alerentur. An minus uel pius uel libe-
 ralis Constantinus esset? Imò uerò constan-
 tem eius in hoc genere uoluntatem, & per-
 petuam pietatem fuisse, altera eius constitutio
 testari potest, quæ libro eodem Cod. The-
 odos. in hunc modum loquitur:

” Prouinciales egestate uictus ac
 ” que alimoniam inopia laborantes,
 ” liberos suos uendere uel oppigno-
 ” rare cognouimus. Quisquis igitur
 ” huiusmodi reperietur, qui nul-
 ” la rei familiaris substantia fultus
 ” est, quiq; liberos suos egrè & dif-
 ” ficilè sustentet, per fiscum nostrum,
 ” antequam fiat calamitati obno-
 ” xius, adiuuetur: ita ut Proconsu-
 ” les Præsides que & rationales per
 ” uniuersam Africam habeant pote-
 ” statem: & uniuersis, quos aduer-
 ” terint in egestate miserabili con-
 stitutos,

stitutos, stipem necessariam largi-
antur, atq; ex horreis substantiam
protinus tribuant competentem.
Abhorret enim nostris moribus,
ut quenquam fame confici, uel ad
indignum facinus prorūpere con-
cedamus.

*Habuerunt post Constantinum Impe-
ratores sua horrea, suasq; cellas: sed ha-
buerunt, ut rem priuatim suam nouo cu-
iusdam monopoly genere auerent, certoq;
anni tempore singulis res ad uictum neces-
sarias suo arbitrio uenderet: & interea ne-
minem alium eius generis merces uendere
posse, omnes uero à Præfectis fisci emere de-
bere, edicerent. Constantinus uero, sua
horrea esse uoluit publica quaedam pro-
chotrophia. Edixit quidem humaniter
Valentianus, ut Episcopi, quibus paupe-
res curæ esse debent, uideant, ne illi anno-
na uendenda præfecti, qui dicebantur ne-
gociatores domus Principalis, modum ex-
cede-*

l. i. C. de e-
pisc. aud.

cederent, populum degluberent, iniquum
 precium exigeret. At quanto humanior Con-
 stantinus, qui hoc etiam ipse agit, inopibus
 & parentibus & liberis consulens, ut an-
 nona ijs ex publico non quidem uedatur, sed
 donetur? Scio pias eius in hoc genere leges
 iam pridem exoleuisse: & ab ipso propterea
 Iustiniano, cum Principum constitutiones
 colligeret, esse pratermissas. Sed earum
 tamen memoriam interciderere, non ne in-
 dignum est, minimeque ferendum?

Quam minime fuerit alexandros Constā-
 tinus, quāque ualde optarit, non distrabi, quos
 natura coniunxit: sed naturale potius illam
 societatem, quae sine acerbissimo dolore di-
 uelli non potest, foueri: testis una eius esse
 potest suauissima constitutio, qua edixit,

l. possessio
 nū. C. com.
 ut. iud.

Possessionum diuisiones ita fie-
 ri debere, ut apud unum integra
 » maneat proximorum agnatio, uel
 » affinitas. Quis enim (inquit) ferat
 » liberos à parentibus, à fratribus
 » sorores,

sorores, à uiris cōiuges segregari.

Audiebat ueteres Iurisconsultos hu-
manissime respondisse, propter eandem pie-
tatis rationem filiorum appellatione nepo-
tes contineri, ut prædium cum millico & fi-
lijs legato, simul nepotes ex filijs legati uide-
antur. Et legato instrumēto fundi, cum cō-
staret contineri etiam pistores & tonsores,
qui familiae rusticae causa parati essent: &
fabros, qui uillæ reficiendæ, & similes: re-
sponsum quoq; est, uxores eorum & infan-
tes, uideri testatorem uoluisse legato conti-
neri. non enim existimari debere, duram
separationem iniunxisse. Sed his exem-
plis opus non habebat Constantinus, ut quos
naturalis pietas coniunxerat, uellet, quan-
tum fieri posset, quamuis in alterius pote-
state essent, manere cōsociatos. Sanè filijs fa-
tam benignè, quàm si pater eorū fuisset, fa-
uisse sepe uidetur. Quo magis dolendū est,
interdū eius constitutiones propter obscurū
dicēdi genus in contrariā sententiā contor-
queri.

l. liberorū,
§. sed & Pa-
pyrius. de
uerb. signi-
l. uxore. §.
cōcubine.
de lega. 3.

l. quæsitū.
§. sed an in-
strumenti.
de instru-
lega.

l. 5. de sena.
l. Senator.
C. de dign.

queri. Dixit aperte Ulpianus, Senatoris filium accipi, siue in Senatoria dignitate eum susceperit, siue ante dignitatem Senatoriam. Non est diuersa Constantini sententia, sed est paulo obscurius expressa. Ac quidem significat, summo iure filios uideri priuatos, cum editi sunt ante Senatoriã patris dignitatem. Sed paternos tamen honores filijs inuidere non oportere ait.

l. ult. C. de
sent. pass.

Porro patrie potestati, de qua paulo ante dicere cœperã, tã ualde fauit Constantinus, ubi sese intra pietatis fines continebat, & patri, qui deportatus fuerat, reuerso, bonisq; suis & dignitati restituto, tam uoluit ius quoque in filios suum restitui, ut etiam testamentum, quod fecerat filius patre deportato, irritum esse iubeat, recedente in patris potestatem filio. & hoc in genere, remotis Ulpiani atque Pauli notis, iussit Papiniani ratam esse sententiã: quam quam contractus à filio, qui legitime atatis erat, interea inuitos, nõ rescindi fateatur.

Hic

Hic ego multa de iure & beneficio re-
stitutionis deportatorū, deq̄ discrimine in-
ter contractū causam & testamentorū,
dicere profecto possem. Sed cum longior ea
esset tota disputatio, tum uerò alium quen-
dam suum habet locum, ubi commodius a-
priusq̄ explicari potest. Illud tantum
nunc dicam, filium sa. patre cōsentiente re-
cte contrahere, atq̄ etiam eo ignorante, ut
saltem peculiotenus pater teneatur. Testa-
mentū uerò nullo modo facere posse. Nam
testamenti factio si ex patris consensu tri-
bueretur, simul completeretur emancipa-
tionē. Non enim alius, quàm qui sui iuris
est, testari potest. Contractus uerò etiam a-
lieno nomine, tāquam à procuratore, iniri
possunt. Atq̄ ut testamentum semper ir-
ritum est, quod à filio sa. est factum, etiam si
is sua deinde potestatis factus decesserit, &
quidem relicto nō obscuro testimonio eius-
dem suae uoluntatis: sic etiam irritum fiet,
quod ab eo qui iuris erat factum est, si in a-

l. qui in po-
testate. De
testam.

l. si filius sa.
de testam.
l. i. §. 1. de
lega. 3.

lienam deinde potestatem is recidat. Multo igitur magis, si non nisi propter patris de-
 portationem semel liberatus, eo restituito
 in priorem eius potestatem recidat. Quid
 igitur? Filij (inquit Constantinus) eman-
 cipationem à patribus, officijs pe-
 tant: ut libertatem non damnatio-
 nis, sed lenitatis paternæ testē ha-
 beant.

l.ulti. C. de
 sentēt. pas.

Illud uerò in eadem constitutione prae-
 denter adijcit: Si patria potestate pa-
 ter ad corrūpendi atque effundē-
 di patrimonij filiorum licētiam a-
 butatur: ut furioso ac demēti, itē
 prodigo, libidinū, omniumq; ui-
 tiorum seruo non esse eorum pe-
 cuniam committendam: sed ut ab
 administratione talis pater fuge-
 re cogatur, & tutor filijs fa. mino-
 ribus detur.

l.ult. C. de
 curat. fur.

Iustinianus scribit, filiosa furioso cura-
 torem nō dari, quia paterna cura sufficiat
 ab

ad gubernationem rerum, quæ ex castrensi peculio uel aliunde filiosa. quasita sunt. Quis enim (inquit) talis affectus extraneus inueniatur, ut uincat paternum? uel cui alij credendum est, res liberorum gubernandas parentibus derelictis? Sed si pater ipse uel furioso similis sit, uel filiorum res sua cura commissas dissipet: res ipsa clamat, alio curatore opus esse. Sic enim parentum ius tueri debemus, ut ipsis tamen etiam filijsa. consulatur.

Atq³ huc quidem etiã pertinet, quod l. i. C. de bonis mat. edixit Constantinus, ut res quæ ex matris successione, siue ex testamento, siue ab intestato fuerint ad filios deuolutæ, ita sint in potestate parentum, ut fruendi duntaxat habeant facultatem, dominio earum ad liberos pertinente. Codex Theodosianus (cuius libro VII extat integra hæc constitutio) ostendit, scriptum fuisse à Constantino, has res ita esse in potestate parentum,

ut fruendi pontificium habeant, alienandi
 eis licentia derogetur. Pontificium uocat,
 quod paulo antè dixerat, & Iustinianus
 repetere maluit, potestatem. Pontifices
 dictos esse à posse, & facere: Scæuola apud
 Varronem docet. Hinc pontificium gene-
 raliter dictum esse uidetur, pro iure & po-
 testate faciendi. Qua etiã uoce utitur Gel-
 lius: ut in Constantino minus insolens uer-
 bum esse uideatur. Sed ad rem. Ducen-
 tis ante Constantinum annis Caius noster
 » scripsit: Sacratiss. Principis nostri
 » oratione cauetur, ut matris inte-
 » statæ hæreditas, ad filios, tametsi
 » in aliena potestate sint, pertineat.

Gellius li.
 1. cap. 13.

l. ult. Ad
 sen. Tert.

Quem nam hic suum Principem intelligat,
 uix certò adfirmare possum. quanquam
 non ignore, quod Capitolinus scripsit, M.
 Antoninum Philosophum, qui Caij eta-
 tem proximè est secutus, leges tulisse de bo-
 nis maternis. Sed quæ nam etiam eæ leges
 fuerint, & quid sibi uoluerint, nõ possum,
 nisi si

nisi si temerè facere uolo, asseuerare. Scio
 quod scribit Iustinianus, Senatusconsulto
 Orphitano, quod Diui Marci temporib.
 factum est, sic esse liberos ad bona matrum
 intestatarū admissos, ut tam filio quàm fi-
 liae daretur legitima hereditas, etiam si a-
 lieno iure subiecti essent. Scio quòd Tripho
 ninus Iuriscons. respondit, patrem, qui no-
 mine sui filij dicit inofficiosum matris testa-
 mentum, parare alteri uictoriã: quasi non
 tam sibi uinceret, quàm filio suo. At qui
 quod de bonis maternis quæ filiosa, magis
 quàm patri acquiruntur, dicitur, acceptū
 ferri solet Constantino, tanquam auctori pri-
 mo, qui filysfa. hoc beneficium dederit. Cer-
 te hic primus rem hanc totam, quæ obscu-
 rius antea tradita est, aperte explicuit, &
 planè definiyt, ut omnes intelligerēt mater-
 nae successionis proprietatem filiosa. solum
 uerò ususfr. patri acquiri. Quo exemplo de-
 inde Honorius & Arcadius statuerunt,
 idem dici debere de ijs bonis omnibus, quæ

l. 1. §. Instit.
 de Senat.
 Orphit.

l. filius. de
 inoff. test.

l. 2. C. de
 bon. mat.

ex genere materno, quoquo modo profici-
 scuntur: ueluti quæ auus auia, proauus pro
 auia materni donarint, legarint testamento,
 uel ab intestato reliquerint. Quod quidem
 & horum principum patri Theodosio placu-
 isse, significat quædam eius hac de re lex lib.
 v l i i. Cod. Theodos. quæ tamē nominatim
 etiam cautum est, non idem dici de rebus
 quæ ab alijs extraneis personis delatæ sunt.
 Ceterum Iustinianus ut rem hanc magis
 amplificaret, quod de bonis maternis statu-
 tum fuerat, ad omnia (ut uocantur) adue-
 ticia pertraxit, quæ nempe filio aliunde ob-
 ueniunt, quàm ex re factò ue patris, aut e-
 ius occasione.

L cum oportet.
 C. de bon. que lib.

Ut ad Constantinum reuertar, in ea-
 dem illa sua constitutione adiecit: Si pa-
 ter filium emancipet, cogi quidem
 materna ei bona reddere: sed filiū,
 ne ingratus uideatur, debere pa-
 tri tertiam eorum partem offerre.
 Sed Iustinianus hæc constitutionem descri-
 bens,

bens, partem hanc expunxit. Nam & ea sublata atq; repudiata, iam statuerat, patri filium emancipanti, non quidem tertiam bonorum maternorum portionem dari debere: sed solius ususfructus dimidiam partem esse relinquendam.

Ut ius patriæ potestatis missum faciamus, Constantinus, ut iam patri ademptum esse intelligebat uetus illud ius uitæ & necis in filium facta. sic etiam ne seuitiam quidem ullam, aut maiorem acerbitatem patris tolerari audiebat. Id uerò, quia iam satis cautum atq; constitutum erat, aliorum principum humanissimis rescriptis non putauit statui rursus debere. Sed ingenuorum filiorum facta curam magnam gessisse, uel inde intelligi satis potest, quod ne seruorum quidem causam neglexerit. Nam edita etiam lege dominos monuit, ne si pro meritis cedant loris aut uirgis seruos, immoderate suo hoc iure utantur. Imò uerò pronunciat, homicidij reos fore, si seruum uel ictu suis

l. una. C. de
emen. seru.

stis lapidis' ue, uel aliquo telo occidant.

Multa hic dici possent de iure domesticæ
privatæq; castigationis. Sed ab Constanti-
no longius nunc recedere non institui.

l. i. C. de
cursu pu-
blic.

Quis uerò mirabitur, clementissimū prin-
cipem non posse pati crudeliū dominorum
in seruos sæuitiam, cum quidem & equos,
qui publico (ut loquitur) usui deputati
sunt, lege lata uetuerit lignis fustibus' ue
cædi, aut contundi: iusserit autem flabellis
tantū agitari? Erant insolentes homines,
qui felici diplomate abutebātur, & iumen-
ta, quibus insidebant, crudeliter cedere glo-
riosum esse putabant. Eratq; hæc ferocia
etiam Reip. perniciosa. Cur igitur eam to-
leraret Constantinus? Illud sanè & ei, ut
multa alia præteream, serui debent, quod
eum uetuisse narrat Eusebius, ne qui Chri-
stiani essent, Iudæis alijs ue impijs homini-
bus seruirent. Suorum enim religioni præ-
denter metuebat: quam profanorum do-
minorum libidini & impietati subijci, in-
dignum

dignum profecto erāt. Sed legatur, quæ ex-
tat, eius ad *Euagrium* constitutio, ne *Chri-*
stianum mancipium hereticus, aut pa-
ganus, aut *Iudæus* uel possideat, uel cir-
cuncidat.

Ut autem ius patriæ & herilis potesta-
tis humanitate singulari temperauit: sic li-
bertos impune ingratos esse, passus non est.
Olim *Claudium Cæsarem* statuisse, ut in
seruitutem y reuocarentur, scribit *Sueto-*
nius. Sed hoc ius paulo post sublatum fuisse,
patronisq; negatum, testis est *Tacitus* lib.

xiii. Nostrorum tamen prudentium tem-
poribus rursus restitutum est. Et *Diocle-*
tianus Imp. significat, si ingrati probentur,
ad seruiendi necessitatem redigi posse, ab
ipsorum etiam patronorum filijs. Sed *Con-*
stantinus edita nobilissima constitutione, a-
Pertius id edixit, perpetuaq; lege sanxit.

quin & illud adiecit, ut qui in seruitutem
ua reuocati erunt, rursus liberi fieri non
possint, nisi si princeps cum patrono id con-
cesserit.

l. qui manu
mittuntur.

C. de ope-
ris lib.

l. si manu-
missus. C.
de liber. &
eor. lib.

cesserit. Ac ne militibus quidem ipsis hac in re parcendum esse, postea rescripsit Theodosius. Adeo placuit bonis principibus, quod in hoc genere placuerat Constantino. Non dicam pluribus uerbis, quid ingrati homines mereantur. Quod enim satis notum est, dici amplius non est necesse. Sed legem Constantini aduersus hoc hominū genus, praesertim libertorum, non modo iustam, sed & in Repub. ualde esse necessariam, nemo non uidet.

Porro qui & filiorum sa. & seruiorū tam magnam curam gessit, minimè profecto neglexit pupillos, aut negligere potuit, quos sibi diuinitus etiam, in primis comendatos esse nō ignorabat. Legerat hoc et hui-

1.2. Qui
pet. tuto. ci Imp. Septim. Severi rescriptum. Omnem me rationem adhibere subueniendi pupillis, cum ad curam publicam pertineat, liquere omnibus uolo. An ab eo in hoc se genere uinci princeps Christianus pateretur?

Imò

Imò uerò nihil quicquam prætermisit, ut non tam uerbis ostentaret, quàm re ipsa ostenderet, nihil sibi magis cura esse: multaq; hoc nomine singulari quoq; iure & favore statuit. Si in domo pupillari falsa moneta excusa sit, pupillo parcat, tutorem castigat. Si pro fundo emphytentico pupillari suo tēpore pensio soluta non sit, commissum non tam pupillo quàm tutori damnosum fore pronūciat. Sed maiora alia beneficia sunt, quibus effecit, ut omnibus liqueret, omnem se uerè adhibere rationem subueniendi pupillis: ut intelligi potest ex quatuor eius constitutionibus, de administratione & periculo tutorum. Ac initio quidem sui imperij statuit, ut tacita quadam hypotheca intelligerentur pupillis obligata tutorum bona, si aut tutores aliquid neglexerint, aut ex administratione quippiam pupillis debeant. Veteres singulari iure pupillo dabant priuilegiū exigendi, ut alijs tutorum creditoribus chirographarijs (ut appellantur)

l. 2. C. de falsa mon.

l. 2. C. de fund. patrim.

l. pro officio. C. de adm. tut.

tur) præferri possent. Sed plus cautionis est in iure & privilegio tacitæ hypothecæ.

Eoq; itaq; pupillos ueluti cõmuniendos esse iudicauit Constantinus. Quo exemplo &

Iustinianus filiosa. tacitè obligari statuit res patris, materna filij bona administrantis.

Sed & mulieri, ut suam magis dotem conseruaret, cum ueteri iure daretur privilegium exigendi, adiecit ius tacitæ hypothecæ,

qua hoc nomine bona mariti obstringerentur.

Porrò ut Constantinus tutores magis excitaret ad procurationem commodorum pupillariũ, statuit, ut de suo damnum sarciant atq; præstent, si quam donationem pupilli nomine accipiendarũ occasionem neglexerint. Vetus est illud, ut Remp. sic tutelam geri debere diligenter ad eorũ utilitatem, quorũ res geruntur. leges itaq; requirunt à tutore diligentiam, saltem illam

quæ esse solet bonorũ & frugi patrũsa. & eũ præstare culpã latã & leuẽ saepe dicunt.

Sed

l. ult. C. qui pot. in pig.
l. si quis pri oris. §. ulti.
C. de fecũ. nupt. l. cũ autẽ. §. ulti.
C. de bon. quæ lib.

l. assiduis.
C. qui pot. in pign.

l. pupillo- rũ. C. de ad mi. tut.

l. contra- ctus. de regu. iur.

Sed in re tutelari, nobilissima est illa Constantini constitutio, de rebus minorum sine decreto non alienandis. Oratione quidam Severi Imp. quae in Pādectis extat, prohibentur tutores curatores' ue praedia rustica uel suburbana sine iusta causa, Praetorisq; decreto distrahere. Sed alia lex erat, quae iubebat, atq; etiam cogebat eos mobilia omnia, urbanaq; & praedia & mancipia uendere. Vidit prudenter Constantinus, multis de causis, quas etiam commemorat, eam legem, quicumq; tandem eius autor fuerit, pupillis utilem nō esse. Facessere itaq; iubet: eaq; sublata edicit, ut tutores, etiam si maxime uelint, non magis ea possint quam alia bona distrahere. ac grauius uetat, ne quid alienent eorum, quae seruando seruari possunt. Ostendit etiā, mancipia urbana non minus quam rustica, pupillis ualde usui esse posse. Deniq; singulariter prohibet alienari domum paternam, in qua educatus sit pupillus: praesertim

l. 2. l. quicquid. C. arbi. tut. l. tutori. C. de neg. gest. l. lex quae C. de adm. tut.

ferim cum ualde durum & lugubre sit, in ea (ut loquitur) maiorum imagines aut non uidere fixas, aut reuulsas uidere.

Longior est ea constitutio, quam ut cōmode tota hic describi in seriō possit: neque ualde opus est, cūm eius sententiam summaq̄ capita teneamus. Ac uidetur quidem Constantinus, ut olim Prætozem tutelarem crearat Antoninus Pius, creasse quoq̄ proprium quendam Prætozem, qui hoc unum ageret, ut causa cognita, res minorum uendi uel posse uel non posse decerneret. Nam & ipse quodam loco meminit

l.ulti. C. de
pred. & a-
lijs reb.
min.

huius sui Prætoris Constantini: cuius etiam decretum, causa probata, necessarium esse uult, si propter debita fiscalia uel pupilli uel minoris res aliqua distrabenda sit. Multa hoc loco de alienatione earum rerum, & causa iusta, & decreto quod requiritur, dici possent. Sed ad orationem Seueri magis ea pertinent, quam ad Constantinum. Facere tamen non possum, quin

rur sus

rursus obseruem, quod singulari ratione
 Constantinus prohibet uendi domum mi-
 noris, in qua pater defecit, minor creuit,
 (hæc enim illius uerba sunt) deniq³ maio-
 rum imagines fixæ sunt. Cicero in suis li-
 bris de Legibus, loquens de uilla paterna,
 in qua ipse natus & educatus erat, ait: in-
 esse propterea nescio quid, & latere in ani-
 mo ac sensu suo, quo plus eum is locus dele-
 ctet. Omitto illustre in Vespasiano exem-
 plum. Sed hunc sensum atq³ etiam affectu
 tam esse iustu ueteres semper iudicarunt,
 ut leges quoq³ ipse singulari quodam eum
 fauore prosequatur. Certè responsum à Iu-
 risconsultis est, Si in emptione penes se col-
 latam minor adiectione ab alio superetur,
 audiri implorantem in integrum restitu-
 tionem, si eius interesse, emptam ab eo rem
 fuisse, approbetur, ueluti quod maiorum
 eius fuisset. Id cum audiret Constanti-
 nus, non dubitauit interesse minoris, ab eo
 non uendi, quod ab alio uenditum ipse cur
 s redi-

l. 35. si in em-
 ptionē. de
 minor.

redimeret, iustam causam habere uideretur. Quid? Is qui in provincia officij causa agit, prohibetur in ea quidem praedia comparare. At si paterna uideat à fisco distrahi, singulari iure petere potest ea sibi adduci. Sed & si aris alieni magnitudo, facultates & patrimonium liberti excedat: singulari tamen iure patronus petet bonorum possessionem, si praedia persequatur, in quibus maiorum suorum sepulchra esse probat. Adeò miserum esse uisum est, auitis sepulchris & laribus carere: ut alio loco Ulpianus ait, significans quaedam singulariter indulgeri, ne id accidat. Quanquam ne hoc praetextu cū aliorum iniuria quiduis nobis licere existimemus: responsum etiam est, eum qui bona fide iustoq; precio praedium aliquod ab alterius liberto emerit, non posse actione Famiiana conueniri à patrono: neque patronum hunc audiri, causam suam interesse, rem illam non fuisse uenundatam: in eoq; esse fraudem, quod uenerit

l. qui officij. de cōt. empt.

l. libertus. de bon. lib.

l. in fundo. de re. uind.

l. i. §. sed si rem. si quid in frau. pat.

nierit possessio, in qua ipse habeat affectionem, uel quod illic educatus sit, uel parentes sepulti. Sed nulli facit iniuriam Constantinus, si propter naturalem huius generis affectionem, minori alicui seruari uelit, potius quam alienari, talem possessionem.

Ut minorum causam singularem missam faciam, adyciam pro coronide, quod Constantinus, ne quid pratermitteret, Valeriano Vicario rescripsit: Quamuis in lucro

l. quamuis.
C. de iuris
& facti i-
gnor.

fœminis ius ignorantibus subueniri non so-
leat, tamen contra etatem adhuc imperfe-
tam hæc locum non habere. Paulus
ait, Regulam esse, iuris ignorantiam cuius-
que nocere. Sed excipit minores x x v annis:
quibus ait esse permissum ius ignorare: idque
& fœminis in quibusdam causis dari, pro-
pter sexus infirmitatem. Et ideo, sicubi non
est delictum, sed iuris ignorantia, non lædi.
Loquitur ergo, ubi de damno mulieris age-
retur. Ceterum in compendijs, iuris erro-
rem non prodesse fœminis, ait Papinianus:

l. regula. de
iuris &
fac. ign.

l. iuris & l.
seq. illo tit.

non contentus eo quod alio loco in uniuersum dixerat, iuris ignorantia non prodesse acquirere uolentibus. Sed hic rursus excipiendos esse minores, indicat Constantinus, ut multis in causis maior est imbecillioris etatis quam sexus infirmi fauor. Neque tamen id primus sensit Constantinus.

d.l. regula. Nam & antea Paulus responderat, si filius famulus à commilitone heres institutus, nesciat sibi etiam sine patre licere adire, per constitutiones Principales ius ignorare posse: & ideo diem ei aditionis actioni suae non cedere. Loquitur autem de filio famuli militis, qui & xxv annis minor erat.

Porrò cum suam Constantinus aulam, non secus atque ecclesiam quandam, uellet esse commune asyllum afflictæ innocentiae, & ueluti aram Salutis, & praesidium iuris: nullo uerò modo pateretur à potentioribus infirmiores uexari: edidit constitutionem pio & bono principe dignam, ut pupilli, uiduae, infirmi, & aliae (ut appellantur)

l. una. C.
quãdo Imper.
inter pup. & uid.

miseræ

miserabiles personæ, in suo tantum domici-
lio provincia' ue. conueniantur: neque ullo
principis rescripto possint inuiti aliò pertra-
hi, ne in ipsius quidem Imperatoris aulam.
Ipsis tamen ut integrum sit ac liberum, si
alicuius potentiam reformidant, eò recur-
rere, & aduersarium ad Principis cogni-
tionem atq; tribunal euocare.

Oportet ualde humanū & uerè Chri-
stianum principem fuisse Constantinū, ad
quem infimo cuique tam facilis patuit ac-
cessus. Sed neq; se alioqui Christianum, ne-
que uerū principem fore, rectè iudicabat.
Non causabatur, quod ille olim Philippus
Macedo cuidam anicula respōdit, sibi tan-
tum non esse ocij, ut audiat uulgi causas.
Nam & sciebat, cum id prætexeret Phi-
lippus, meritò ab illa, quam repellebat, an-
audiſſe, Ne sis igitur rex. Sciebat diuini-
tus tutelam pupillorum, uiduarum, & ta-
lium personarum, quas potentum iniurijs
obnoxias esse constat, suæ fidei cōcreditam
esse.

esse. Sed privilegia nunc omittamus, leges communes persequamur: ex quibus facile intelligemus, quanta & prudentia & aequitate in hoc quoque genere sua iudicia temperavit. Ac in primis quidem occurrit nobilis illa eius constitutio, ad Volusianum P. P.

l. in re man
data. C.
mand.

» In re mandata, non pecuniæ so-
» lum, cuius est certissimum man-
» dati iudicium, verum etiam existi-
» mationis periculum est. Nam suæ
» quidem quisque rei moderator
» atque arbiter, non omnia nego-
» cia, sed pleraque ex proprio ani-
» mo facit. Aliena uero negocia ex
» acto officio geruntur. nec quicquam
» in eorum administratione negle-
» ctum, ac declinatum, culpa uacu-
» um est.

Principio recte illud Constantinus ui-
dit, unumquemque rei suæ moderatorem atque
arbitrum esse, & esse debere: neque de ea
ratio-

rationem alteri reddere. *Iustum est* (in-
 quiunt alij *Cæsares*) sua cuique committe
 re. Neq; modo id ipsi sæpe *Iurisconsulti* pru-
 denter inculcarunt: sed & olim *Cicero* sa-
 tis significavit. *Hæc sunt* (inquit) firmissi-
 ma fundamenta nostræ civitatis, sui quen-
 que iuris & dimittendi & retinendi esse
 dominum. Interea tamē, quia etiam *Rei-*
pub. interest, ne quis re sua male utatur:
 curam hic quoque suam, ubi opus est, *leges*
 interponunt, & prodigo non minus quam
 furioso dant curatorem: quod latius dixi
 ad *xxiiii* cap. *xii. Tab.* Ceterum alie-
 na negocia, quæ nobis mandata sunt, no-
 stræq; fidei concredita, exacto officio ma-
 gnâq; cura geri debere, neq; impune negligi
 ullo modo posse, recte etiam & graviter
Constantinus monet. Esseq; hanc non mo-
 do *legum omnium* perpetuam vocem, sed
 & omnium hominum animis insitam ve-
 luti naturalis iuris & æquitatis rationē,
 quam *Constantinus* inculcat, dubium pro-

l. nemo ex-
terus. C. de
Iudæis.

fecto non est. Quid enim? Notum est, quod ille etiam apud Plautum adolescens Charinus ait: Sæpe ex te audiui, pater, Mandata rei omnes sapientes primum præuerti decet. Sed Cicero rem hanc totam tam diligenter, tamq̄ copiose & eleganter explicat, ut neq̄ dignior Constantino ullus aduocari possit interpretis: neq̄ aliunde melius, quod hac de re nunc dici uel debet, uel potest, repeti.

Jurisconsulti uerò cum disputant, quam culpam præstet qui mandatum suscepit: satis significat, non eam modo que in faciendo est præstari, sed & que in non faciendo siue negligendo uersatur. Nam & diligentiam præstari in mandato, sicuti & in commodato, & in uendito, & in pignore, & in tutela, & negocijs gestis, aiunt. Sed non eadem semper in hisce omnibus ratio est huius uel diligentia uel culpa æstimanda. Cum de commodato loquimur, intelligimus diligentiam exactissimam optimi patrisfa.

I. contra-
ctus. de
reg. iur.

patris facta. quia illud contractum sit in rem eius tantum, cui datur. At mandatum magis continet utilitatē mandantis. Satis itaq; superq; est, si diligentia illa communis præstetur, qualis esse solet honorū & frugum patrum facta. Ac in dotis quidem causa maritus, uel socius in rebus communibus, non nisi eam præstant, quam suis & proprijs rebus solent: quoniam propter suam partem habent causam gerendi. Sed qui res omnino alienas tractant, nō ex sua quidem natura, si fortē negligentiores sint in suis, sed ex communi: saltē frugum hominum consuetudine æstimare officium suum debent. Quanquam ex rei mandate circumstantijs & natura discerni multa hic possint. Si res diligentiam non exigebat, satis esse credemus, dolum & culpam latā præstari. Si autem diligentiam requirebat, aut custodiam, culpa quoq; leuis præstabitur. Si necessaria illi opus erat singulari quadam & exacta cura, culpā etiā lenissimam

l. heredes.
§. non tantum. Fami.
ercisc.

simam præstari debere non negabo: præsertim si qui mandatum suscepit, salarium alicquod recipiat, & opera sua precium.

l. à procuratore. C. mand.

Sic etiam intelligemus, quomodo sit accipiendum, quod paulo ante Constantinū rescripserat Diocletianus, à procuratore culpam omnem præstandam esse. Iustam

l. 29. si fideiussor. mand.

certe ignorantiam illi non imputari, qui mandatum suscepit, Ulpianus docuit, cum traderet fideiussorem, qui cum ignoraret non fuisse debitori numeratam pecuniam, soluerit, mandati iudicio repetere posse.

l. 8. §. mandati. mand.

Illud sanè magna equitate traditum est, ut qui mandatum neglexit, mandati actione non conueniatur, nisi si mandantis intersit. Quod enim damnum præstaret, si nullum sit? aut qua fronte aliquid propterea petat qui mandauit, si eius potius intersit factum id non esse? Sed ne ab euentu facta iudicantes, perfidiam atq; negligentiam excusare hoc prætextu uideamur, e quidem non recuso, quin neglecti officij accusetur.

cusetur qui mandatum neglexit, quicquid tandem consecutum sit: & cum aliqua etiam infamia eo nomine condemnetur, saltem si sciēs prudens neglexit. Sic enim & Cicero significat ueteres iudicasse. In minimis (inquit) priuatisq; rebus, etiam negligentia in crimen mandati, iudicijq; infamiam reuocatur: propterea quòd, si recte fiat, illum negligere oporteat, qui mandauit: non illum, qui mandatum receperit.

Certe qui olim aduersus mandatum cõtra hostes pugnauerat, tametsi felix euentus pugnae fuisset, pœnas contempti mandati dedit, neq; in hoc genere pater filio parcendum esse putauit. Nota est historia Manlij Torquati.

Sed ut persequamur reliqua Constantini iudicia de contractibus: illud nunc mihi occurrit, & ualde singulare uidetur, I. 2. C. de debit. ciuit. quod statuit, ut si ciuitas mutuã pecuniam crediderit, factusq; deinde non omnino soluendo fuerit debitor: bona, quæ interea in
 alios

alios transtulerit, quodammodo ciuitati ni-
 hilominus obligari, sic ut eorum possessores
 conueniri saltem possint pro rata earum re-
 rum, quas possident, parte. Qua ratione
 ait res illas esse ciuitati obnoxias. Hic
 multa profecto singularia sunt. Quibusdam
 olim ciuitatibus non modo priuilegium ex-
 exigendi, sed & quoddam taciti pignoris ius
 datum fuisse legimus. Sed singulari Princi-
 pis beneficio id impetrandum erat. Mone-
 bantq; Iurisconsulti, pecunias ciuitatum non
 esse credendas sine idoneis pignoribus. Certe
 cum hac cautio saepe ommitteretur, &
 priuilegio destituta ciuitates, magnum ple-
 rumq; ex debitorum perfidia damnum ca-
 perent: Constantinus quiddam illis in uni-
 uersum, saltem cum mutuum darent, pri-
 uis concessit: quod est ueluti medium in-
 ter priuilegium exigendi, & ius pignoris.
 Nam etsi ad ius pignoris propius accedat:
 tamen non possumus omnino dicere pignus
 esse. Tum enim in solidum statim agi posset
 in eum.

l. simile. Ad
municip.

l. 2. C. de iu-
re Reip.

l. si bene. de
usur.

in eum, qui unam etiam aliquam rei pignoratæ partē solam possideret. Est enim individua pignoris causa. Sed huius taciti quasi pignoris, & diuidui, quod in hac specie Constantinus ciuitatibus dedit, exemplum secutus uidetur Iustinianus, cum legatarijs tacitè obligari alia testatoris bona statueret. Sic enim demum obligari uoluit, ut hæc actio hypothecaria, aduersus hæredes perinde diuidatur, atq; ipsa personalis.

l. i. c. com.
de lega.

Non persequar alias de commercijs leges Constantini, quæ ad fidem in foro retinendam prudenter latae sunt. Magis enim ius uetus confirmant, quàm nouū edunt: & sunt propterea cum alijs legumlatorib; communes. Illud præterire non possum, quòd contractus ui extortos, aut dolo malo, cum quidem neq; iustum habeant consensum, neq; cum bonis morib; cōueniant, tantum abest ut uel tueri uel confirmare uoluerit, ut etiam operam dederit, ne uel inirentur, uel iniri impune dissoluerentur, uim de-

Lulti. C. de
dolo.

l. pen. C. de
his que ui
met. cau.

nim denique nullam haberent. *Actio-*
nem de dolo, quæ annalis erat, biennij esse
iussit: & Prætorū in hoc genere omnium
æquitatem superauit. De quo quidem iu-
dicio doli, quod in Rep. ualde necessarium
est, multa hic dicerem, nisi nō tam ad Con-
stantini leges esse referendum, quàm ad
edicta Prætorum magis id pertinere, sci-
rem. Illud magis Constantino debetur,
quod nobili quadā sua constitutione edi-
xit, ut si quis aliquo officio præditus, cogat
aliquem quippiam sibi uendere, rem red-
dere cogatur: & præciū tamē, quod dedit,
nō recuperet. De qua sanè iustissima lege,
ut sententiā non modo nostram, sed multo
magis ueterum, exponam: principio existi-
mo Constantinum in Ecclesia Christi sic er-
doctum fuisse, ut intelligeret principum &
magistratum potestatem non esse infini-
tam: neq; ijs quod libet, etiam licere. Et qui-
dem audiuerat illam, quam sacræ literæ
commemorant, historiam regis Achab,
uolentis

uolentis uicinū suū, plebeium alioqui ho-
minem, Naboth, ui adigere ad uineolæ suæ
uenditionem. Nam etsi ei iustum fortè
precium offerret, tamen ius non erat, inui-
to domino rem eripere. Primaq; hæc natu-
ralis libertatis fundamenta sunt, ut nemo
rem suam uendere cogatur. Et sanè quan-
topere ueteres leges Romanae abhorruerint
ab omni huius generis tyrannide atq; iniu-
ria, non est obscurum. Cicero Verrem ac-
cusans, sæpe laudat has leges Romanorum:
qui diligenter omnes, quos in Prouincias
cum potestate mittebant, ab emptionib. re-
mouerūt. Rectè enim putasse, ereptionem
fore, non emptionem, cum uēditori, suo ar-
bitrio, uendere non liceret: atq; in prouin-
cia, si is qui esset cum potestate & imperio,
quod apud quemque esset, emere uellet, si-
ue esset uenale, siue nō esset, cōsequeretur,
& quantum uellet, offerret. Ac illas qui-
dem leges iam mortuas esse, eo tēpore Hor-
tēsius iactabat. Verūm ita ijs illudi Cicero

l. inuitum.
C. de con-
trah. empt.

non patitur. Saltem nostrorum Iurisconsul-
torum etate reuixerant, in quorum com-
mentarijs frequens illarum mentio est.

Sed & legem Iuliam repetundarū, quā
& Cicero Verrem urgebat, irritas facere
uenditiones atque locationes cum Præside
contractas, & impedire usucapionem, pri-
usquam res in potestatem eius, à quo profe-

l. penulti.
Ad leg. Iul.
rep.

cta sit, heredis ue eius redierit, Paulus no-
ster scribit. Sic enim res ui erepta uiden-
tur, quas Præsides emit. Imò uero, cum rem
ui primū possessam, sed ex causa emptio-
nis, alius saltem bonæ fidei possessor usuca-
pere possit: non poterit tamen rem à Præ-

l. 3. C. de
his quæ ui
met. cau.
l. 46. aufer-
tur. §. quod
à Præside.
de iu. fil.

sidente emptam, quòd hæc ui omnino fuisse
primū erepta uideatur. Porro Hermo-
genianus ait, Quod à Præside, uel alio qui
provinciam administrat, in ea provincia,
licet per suppositam personam comparatū
est, infirmato contractu uindicari, & æsti-

l. 46. non li-
cet. de cõt.
empt.

mationem eius fisco inferri. Addit Mar-
tianus, Si quis ex officio aliquid emat, non
tan-

tantum rem amittere, sed etiam in quadruplum puniri. Verum id ad eos tantum pertinere dicitur, qui uel ex pecunia publica, cuius procuracionem habent, sibi priuatim aliquid emunt: uel rem aliquam publicam, cuius uendendæ mandatum susceperunt, sibi retinent. Sed ut hæc nunc omittam, atq; etiam nobilem Iustiniani constitutionem de contractibus iudicum, & ad Constantinum nostrum reuertar: obseruandum est, quod rescripsit Diocletianus Imp. ad inuidiam alicui nocere nullam dignitatem oportere: & ad metum arguendum, per quem inuitus esse contractus diceretur, senatoriam dignitatem aduersarij solam non esse idoneam. Itaque qui metu magistratus coactum se esse dicet, metum aliunde probet necesse est. Idq; & Constantinus requirit: cuius opinor tempore rursus mortuæ alioqui erant illæ Romanorum leges, quæ magistratum uel presidem in provincia in uniuersum remouebat ab emptionibus.

l. ad inuidiam. C. de his quæ ui met. cau.

l. i. C. de
pact. pign.

l. ult. C.
illo tit.

Ut autem in commercijs uim minimè
passus est ullã inferri, ab ijs præsertim, qui
eam ab alio quoq; illatã reprimere atq; pu-
nire deberent: sic non tolerauit iniquas con-
uentiones, earum'ue conditiones dolo quo-
dam extortas, & ab inuito callide expres-
sas. Rescripserat Alexander Imp. inantè
fore pactionem, si cum eo qui mutuã pecu-
niã accipiebat, couenerit, ut nisi intra cer-
tum tēpus eam redderet, creditori pignus
datum cederet. Ceterum quia iam cōtem-
ni, & noua fœneratorum fraude eludi hoc
rescriptum uidebatur, neq; satis alioqui oc-
curreret omnibus talis pactionis legisq; com-
missoria captionibus: Constantinus aduer-
sus eam aliam edidit nobilem constitutio-
nem. Cicero duobus locis significat, suo tem-
pore pignus committi potuisse, pecunia ad
diem non soluta. Nostri Iurisconsulti, etsi
ea in re magnas esse posse uidebant fraudes
fœneratorũ, magnamq; infeliciũ debito-
rum captionem, tamen non omnino aude-
bant

bant talia in uniuersum commissa, iniusta esse dicere. Interdum aiunt recte ita conueniri, ut si ad diem non soluat debitor, creditor pignus sibi emptum habeat iusto precio. Interdum hanc iusti precij conditionem non exprimunt: sed intelligunt tamen. Interdum responderunt, Et si uir stipulanti uxori spopoderit, dirēpto matrimonio prædia, quæ doti erāt obligata, in solutum dare: tamen satis esse si offerat dotis quantitatē. Sed alioqui satis non explicant, quod hoc toto in genere queritur. Est illa quidem iusta conuentio, ut si ad diē pecuniam non soluat debitor, possit creditor pignus uel alteri uendere, uel etiam sibi emptum iusto precio habere. Ceterum, ut creditor non tã iusto precio pignus acquirat, quàm pro ipso debito habeat, si ad diem pecunia non reddatur: id uerò durum & iniquum est. Nam & multo maioris pignus esse solet, quàm id sit, cuius nomine datur: & fit plerumq; ut qui pecunia opus habet, nul-

l. si fundus.
§. ult. de
pignor.
l. ult. de
cōt. emp.

l. 45. quam-
uis. de so-
lut.

lam non sibi legem dici patiatur (quide-
 nim non cogit egestas?) præsertim si dies il-
 li aliqua indulgeatur, intra quam sese pa-
 rere conditioni posse, & rem suam luere li-
 berareq; bene speret. Posset sanè rem,
 quam pignori dedit, in solutū dare pro de-
 bito: ut & uendere suo arbitrio, & libera-
 liter etiam gratisq; donare posset. Quidni
 enim possit de re sua, quod uelit, statuere?
 At qui pactionem illam commissoriam
 ita inuit, ut si ad diem non soluat, pignus pro
 debito creditori relinquat: minime hoc uel
 agit uel cogitat, ut uendat. Imò uerò, quia
 ad diem soluere posse sperat, talem sibi legem
 dici non recusat. Sed quia plerumque spes
 fallax est (ut ille dixit) dea: magna infel-
 licium debitorum captio esset, si talibus eos
 commissorijs pactionibus illaqueari patia-
 mur. Cæterum ut eas in pignoribus pro-
 pterea Constantinus inuitiles esse uoluit: sic
 eum quoq; modum seruauit, ut interea ta-
 men creditori commune ius pignoris non
 ademe-

l. si prædiū.

C. de euiet.

l. cum do-

minam. C.

de pignor.

ademerit : ut saltē is possit cessante debito-
 re, pignus, ut fieri recte solet, uendere. Cer-
 te ius crediti integrum manere, sublato illo
 commissio, nominatim ait Constantinus.
 Sed quod ad rem commissoriam attinet,
 profitetur hanc suam legem cum præteri-
 tis præsentia quoq; repellere, & prohibere
 futura. Solet quidem lex tantum ad nego-
 cia futura, non præterita referri. Quod &
 Cicero contra Verrem scribit. Sed is fate-
 tur eodem loco, ad præteritum quoq; tem-
 pus pertinere posse, si de re turpi agatur, ut
 etiam si lex non esset, magnopere illud ui-
 tandum fuerit. At pactum illud, de quo
 agit Constantinus, neq; honestum, neq; iu-
 stum fuisse, palam est: & fuerat iam antea
 ab ipso quoq; Alexandro Imp. reprehен-
 sum: ut mirari non debeamus, Constanti-
 num suam prohibitionē ad præterita quo-
 que hæc pacta commissoria, & ipsa iam
 commissa trahere: præsertim cum nullum
 creditoribus damnū inferat, sed iniquum
 lucrum

lucrum tantum auferat. Excipi fortassis
 ea possent, quae iam uel transactione finita
 sunt, uel iudicis sententia decisa. Haec enim
 iam proprio quodam iure suo nituntur.
 Porro & illud huc pertinet, quod idem
 Constantinus augens pœnam plagiariorum
 noua quadam sua constitutione: tantum
 eos eximit, qui iam iudicati erant, &
 ueterem pœnã subierant: ut intelligamus
 alioqui nouam, quam statuit, pœnam per-
 tinere etiam posse ad uetera & præteri-
 ta aliorum plagiariorum crimina, de qui-
 bus nulla adhuc esset lata sententia. Con-
 stantinus suam illam de pacto commissio-
 rio, & eius iniquitate iustissimam legem e-
 didit altero post Nicenum concilium an-
 no. Ceterum paulo antè legem tulerat de
 usuris: quam quidem ut Nicenis patribus
 uix placuisse, aut probari omnino potuisse
 puto: sic facile patior, ab Iustiniانو suum
 Codicem colligete esse prætermisissam. Si quis
 tamen eam desiderat, extat lib. 11. Cod.
 Theo.

Theodosius in hac uerba: Quicumque fru-
ges humiditas uel arentes indigen-
tibus mutuas dederint, usurae no-
mine tertiam partem superfluum
consequantur: id est, ut si summa
crediti in duobus modis fuerit,
tertium modium amplius conse-
quantur. Quod si conuentus cre-
ditor, propter commodum usura-
rum, debitum recipere noluerit:
non solum usuris, sed etiam debiti
quantitate priuandus est. Quae
lex ad solas pertinet fruges. Nam
pro pecunia ultra centesimas sin-
gulas creditor uetatur accipere.

Justinianus scribit, ueteres leges non so-
lum in contractibus traiecticijs, sed etiam
cum species saenori darentur, maiorem cen-
tesima usuram stipulari permisisse. Quo-
rum fuerint ea leges, non narrat. Nam
earum memoriam, non minus quam uim
& usum, exolescere facile patitur. Ne quis

l. eos. C. de
usur.

l. oleo. C.
de usur.

eas tamen statim Constantino ascribat:
 multis ante eum annis Philippus Imp. qui
 tamen Christianum se fingebat, rescripse-
 rat, Oleo uel quibuscunque fructibus mu-
 tuo datis, incerti precyr rationem suasse,
 ut additamenta usurarum eiusdem mate-
 rie admitterentur. Caterum qua fini, &
 ad quem usque modum admitterentur,
 Constantinus expressit: quanquam credi-
 toribus plus aequo indulgere uideatur, &
 infelices debitores onerare. Itaque nec illud
 placuit posteritati. Sanè Iustinianus in
 quadam sua Nou. const. xxxi & xxxii
 permisisse saltem uidetur, ut qui mutuo
 fruges daret agricolis, octauam earum par-
 tem usurae annuae nomine stipuletur. Ea
 paulo etiam maior centesima est: & tamē
 in hoc genere ualde se fauere agricolis pro-
 fitetur. Fauet certè in eo, quòd si pecunia
 detur, non nisi uigesimam quartam eius
 patrem usurae nomine quotannis eos pen-
 dere inbeat, quae nō multo maior est usura
 triente.

triente. Sed cur in frugibus partem octa-
 uam? Certè propter incerti precij ratio-
 nem, magis interesse creditoris, ueteres iu-
 dicarunt. Porro Constantinus alia lege
 Statuit, non modo pro pecunia numerata,
 sed & pro ueste, licitas usuras & stipulari
 nos posse, & promissas solui debere. Atq;
 illud quidem tolerabilius est, quàm quod
 paulo antè Diocletianus rescripserat, loco
 pecuniæ numeratæ alias species æstimatas
 mutuo dari posse, eiusq; æstimationis tan-
 quam sortis usuras promissas peti. Durum
 id profectò & acerbum esse uidetur. Ve-
 teres Iurisconsulti fatentur, mutuum con-
 tractum uideri, si speciem tibi aliquando
 ut eam uēdas, & ex eius precio proficiscen-
 tem pecuniam habeas mutuam. At cap-
 tiosum esse uidetur, & iniquum, non mo-
 do uelle contractum mutuum intelligi, sta-
 tim atq; res æstimata data est, etiamsi nō-
 dum uendita sit: sed etiam usuras statim de-
 beri, perinde atq; si pecuniam debitor iam

l. si pro au-
 ro. C. de
 usur.

l. si pro mu-
 tua. C. de
 usur.

l. rogasti.
 Si cert. pet.

accepisset. An tales conuentiones compro-
 barit Constantinus, equidem certò adfir-
 mare non possum. Certè Nicenis patrib.
 non potuisse approbari existimo. Ac illi
 quidem ualde damnarunt clericos, qui u-
 suras exigere, quas appellant ἡμιολί-
 ας: uulgo interpretatur sesquicentesimas,
 quas certè ne ueteres quidem Romanae le-
 ges tolerassent. nam ad summum tantum
 centesimas tolerabant. Quid uerò si inter-
 pretemur ἡμιολίαες hoc Nicæno decreto
 damnari, quas superior Constantini consti-
 tutio admittebat? nempe, ubi usura nomi-
 ne tertiam (ut loquitur) partem superflua-
 m creditor exigit: ueluti pro duobus mo-
 dijs frumenti, tres. Nam & ἡμιόλογ &
 sescuplum hoc significat, nempe assem, &
 semissem præterea: hoc est, totum quoddam
 & præterea eius dimidium. Quod quidem
 in fructibus mutuo datis interdum exige-
 batur, nõ propriè tanquam usura, sed con-
 fuse ut auctior modus. Quanquam Nicæ-
 na sy-

na synodus in uniuersum clericos suos reuocet ab omni sceneratione turpi: quã quidem & ab reliquo populo Christiano alienam esse uelim: usuras tamẽ legitimas, ratione eius quod interest, ad eum exigi modum, quẽ Iustiniani constitutio prescripsit, uix quisquam prohibere potest, qui rationem commerciorum & usum non interturbet. Verum id aliàs uiderimus.

Sanẽ Constantinus, cum etiam in illa Nicæna synodo uersaretur, (neq; enim rerum ciuiliu[m] propterea curam abiecerat) prudentissimẽ edixit, nec esse tolerandas, nec ratas fore causidicorum pactiones, qui quidem ex ijs quæ tuenda susceperunt negocijs, certam aliquam partem sibi dari stipulantur. Dignos potius esse tales litium redemptores, qui & foro eyciatur, & ab officio postulandi remoueantur. Qua quidem in re secutus est prudentũ ueterum responsa. Nam & hi non esse ferendum iudicant, ut cause patronus, certa aliqua

litis

l. si qui aduocatorũ.
C. de postulat.

l. nequicquã. §. circa aduocatos. de offi. Proconf. l. sumptus. de pact. l. si remunerandi. §. ult. & le. seq. mand.

litis parte in euentum iudicij collata, & ea
 conditione promissa redimatur: uel tali le-
 ge suas operas ut ille locet. Uiderunt enim
 eam fore quandam ad fraudes & calum-
 nias tanquam illecebram. Quid enim frau-
 dis non excogitabunt, quid non faciet cau-
 sidici, quorum & salarium & spes tota ex
 euentu litis & uictoria pendet? Sed & si
 non paciscantur certam quandam sibi da-
 ri partem eius quod ex lite euinci poterit:
 sed lite iam mota & adhuc pendente, de
 suo simpliciter salario pactum cum litiga-
 tore aliquod interponant: inutile id erit.
 Metu enim potius à litigatore extortum,
 quàm aut conuentum, aut liberali uolun-
 tate promissum esse uidetur. Quid enim
 ille, qui iam in aduocati sui magis quàm in
 sua potestate est, stipulanti patrono nega-
 re auderet? Ante litem motam, uel post
 eam iam finitam, potest causidicus de suo
 salario pacisci. Sed iure prohibetur, cum
 adhuc illa pendet.

l. i. §. si cui
 cautum. de
 extraord.
 cogn. l. §. C
 de pact. l.
 cuiusquis.
 C. de po-
 stul.

Ut autem conventiones iustas obseruari, iniquas uero rescindi atq; infringi, sic & donationes diiudicari noluit Constantinus. Extat eius constitutio, edicentis, donationem cum suis pactis, quæ quidem legitima honestaq; sint, esse obseruandam. Idq; etiam supra ostendimus, cum de donationibus propter nuptias, uel inter sponsum atq; sponsam contractis ageretur. Quid igitur, si ingratus sit is, cui liberaliter donatum est? Ingratum nunc appellamus, qui non modo gratiam non habet, uel refert, sed etiam pro beneficio maleficio rependit. Romane leges tam indignum accepto beneficio esse iudicant, ut hoc illi adimant, & actionem ingrati aduersus eum dent. Eas Constantino placuisse dubium non est, cum quidem & ingrato liberto libertatem auferendã esse iudicarit. Sed singularis quædam exceptio atq; moderatio extat, quæ Constantino, aut eius certè filio Constantio ascribitur: ut matri, quæ secundis nuptiis

contra.

l. donatio.
C. de. don.

l. his folis.
C. de reuo.
donat.

Iustin. nou.
constit. 22.

contractis & incontinētia significationem dare, & filijs prius susceptis iniuriam facere uidetur, non temere aduersus filios, si forte ingrati sint, actione illa ingrati concedatur, quanquam Iustinianus fortasse iustus deinde statuerit, neq; tantum huic matri detrahendum, neque filijs illis tantum esse propterea indulgendum. Sed reliqua audiamus, ubi matri est integrū actione ingrati, donationem rescindere, adiectū est, quod alijs donatoribus etiam commune est, rescindi ab eo demum die, quo actio hac mota est: ut intelligamus, fructus ante perceptos non restitui: neq; quod ex rebus donatis sine fraude in aliū iam translatus fuerit, aut bona fide alienatum, posse reuocari. Quid præterea? Hanc (inquiunt) actionem matris ita personalem esse uolumus, ut uindicationis tantum habeat effectum: nec in heredem detur, nec tribuatur heredi. Noua certè & insolens huius actionis conditio est. Tam esse dicitur person-

personalis, ut non modo possessorem rei non sequatur, sed neq² ad haeredes uel donatoris uel donatarij pertineat. Quem igitur uindicationis effectum, qui illi nihilominus tribuitur, habere potest? In ea saltem aliquem habet, quod extorqueat quicquid ex re ipsa reliquum ingratus donatarius habet. Multa sunt aliae de donatione leges Constantini, quas non describo, quia nullam interpretis operam requirunt. Sed illud dissimulare non possum, Constantinum, priusquam donationem perfectam esse pronunciet, ei³ uim obligationis tribuat, multa desiderasse uideri, quae tamen postea Iustinianus remisisse uideatur.

Dixi de conuentionibus, quae inter uiuos ineuntur. Proximum est, ut de ultimis uoluntatibus aliquid dicamus: sicuti & de utroq³ Iuris ciuilibus summocapite Constantinus leges edidit. Ac in primis quidem illa eius occurrit constitutio, Supre-

l. i. C. de fa
crof. Eccle.

licitum, quod iterum non redit, arbitrium. Dixi hac tota de re latius, cum illam explicarem XII Tabularum legem. Vti quisque legasset, ita ius esto. Sed hic praterendum non est, quod Eusebius scripsit, Constantinum sublatis quarundam ueterum formularum angustis, liberiore facilioremq; testamenti faciendirationem reddidisse. Quae tamen hac de re leges extant, filiis Constantini ascribuntur. Itaq; plura nunc de ijs non dicam.

l. quoniam.
C. de testa.
l. in legatis.
C. de lega.
l. ulti. C. Fa.
mil. ercisc.

Ceterum illam nemo negat Constantini nostri constitutionem esse, ut patris, bona sua inter liberos diuidentis, uoluntas rata sit: eamq; liberi obseruent, tametsi ab intestato succedant. Sed neque, ut diuisionem illam aut conuellant, aut infringant, causari posse imperfectum fuisse testamentum, in quo per scripta est. Et qua tandem illi fronte patrem familiae suae erciscunda arbitrum recusabunt? Sed recusent licet: Constantinus tamen hoc arbitrium patri defert, & quod ad fra-

ad fratrum quoque concordiam tuendam pertinere iudicat, constanter tuetur. Laudat eos testatores Papinianus, qui ut discordiis propinquorum sedandis prospiciant, quas communio excitare solet, bona ipsi sua, quæ ijs relinquunt, etiam diuidunt. An non multo etiam magis Constantinus faueret paternæ diuisioni, fraternæ concordie rationibus prospicienti atq; consulenti? Quid? Receptum Scauolæ quoq; iudicium fuit, confirmantis uoluntates testatorum, aliquam inter hæredes bonorum communionem imperantium. At multo profecto magis præceptum diuisionis obseruandum est. Quid uerò Iustinianus propterea etiam statuerit, Constantinū secutus, ex duabus eius Græcis constitutionibus, xviii & cvii, facile intelligi potest: & de ijs suo quoq; loco dicemus.

Inter testamentarias Constantini leges, duæ in primis, quæ ad querelam inofficiosi testamenti pertinent, consideranda sunt:

11 qua-

l. cū pater.
§. dulcissimi.
de lega. 2.

l. ult. §. Lucius. de lega. 2. l. Lucius. Ad Trebell.

quarum altera de ueteri iure aliquid immutat, altera iure nouo nonnihil immuta-

1. r. de inoff. iur. Primum constat, fratribus saltem & 1. fratris. C. eod. sororibus exhereditatis permissum fuisse, de inofficioso queri: neq; in hac causa distinguebantur fratres uterini à consanguineis. Constantinus, cum liberaliores esse uellet testatorum uoluntates, praesertim ubi neq; liberis neq; parentib. iniuria fieret, iniquum esse iudicauit, tantundem tribui fratribus omnibus atq; sororibus, cum quidem alioqui nihil hic tribueretur reliquis cognatis ac ne fratrum quidem filijs. Itaque edixit, uterinis fratribus uel sororibus exhereditatis, aut prateritis, de inofficioso queri non licere: consanguineis tum demum licere, si alij scripti sint haeredes turpes. Ualerius Maximus narrat, Pompilium quendam Rheginum testamento fratris turpiter prateritum, noluisse tamen de inofficioso agere: et si ijs in testamento postpositus esset, quorum alioqui praeratio poterat ignominio-

miniosa uideri. Hic uerò Constantinus uoluit, ut tum saltem, si uellet, agere posset, si modo consanguineus esset. Olim Paulus, cum de parente manumisso ageretur, Paconium dixisse ait: Si turpes personas, ueluti meretricem, à parente emancipatus & manumissus hæredes fecisset, totorum bonorum possessionem parenti dari: aut constituta partis, si non turpis hæres esset institutus. Huius distinctionis rationem quodammodo secutus in fraterna querela Constantinus uidetur: & fratri consanguineo hoc reliquit, ut si turpibus personis hæredibus scriptis exheredetur sine iusta causa, agat de inofficioso. Nam & tum non solum inofficiosum, sed & improbum, ut Cicero ait, testamentum est. Cæterum amicos, si honesti sint, fratribus etiam consanguineis præferre in testamento nos posse, statuit Constantinus. Nam & plerumq; amicos habemus fratrum loco, ut Iurisconsultus quoq; ueteres fatentur: & de nobis me-

l.3. Si. à par-
quis manu.

l. nemo du-
bitat de hõ
red. instit.

lius sepe merentur, & nos ijs pluribus beneficij obstringimur.

Porrò in eadem illa sua constitutione Constantinus adiecit, dari quoq; querelam inofficiosi exhereditis fratribus consanguineis, si ijs prelati, heredesq; scripti sint liberi, perperam & nõ bene merentes, maximisq; beneficij patronum suum affectu. Iis utitur uerbis Constantinus, quæ insolens & durum dicendi genus cõtinent: sed hoc tamen significant, quod elegantius olim dixisse uidetur M. Tullius. Is quodam loco ait, etiam ueras hereditates non honestas uideri, si sunt maliciosis blanditijs, & officiorum non ueritate, sed simulatione quesita. Ergo si libertus talibus non tam beneficij, quam inani beneficiorum simulatione, obsequijs, munusculis, assentatione, & captiosis huius generis illecebris callide patronum sibi conciliat, ut hac arte in eius testamentum irrepat, & patroni fratrem depellat: iniuriam ferendam non esse.

esse, Constantinus iudicavit. Aliam esse causam necessarij serui instituti fatetur. Hunc instituere solemus, cum alioqui hæreditas damnosa futura est, nec alium uoluntarium heredem facile inueniremus. Hic certe frater magis sibi gratulabitur, quam conqueretur, præteritū se esse. Tum enim utile est ex hæredari.

Altera Constantini constitutio de hac querela est hæc: Liberi de inofficioso querelam contra testamentum parentum mouentes, probationes debent præstare, quòd obsequium debitum continuè, prout ipsius naturæ religio flagitabat, parentibus, adhibuerint: nisi heredes scripti ostendere maluerint, ingratos liberos contra parentes extitisse.

Ergo Constantinus hoc hæredibus relinquit, ut ab exhereditatis liberis, qui de inofficioso queruntur, innocentiæ, & officiorum probationes requirere possint. Dura

sanè & difficilis necessitas, conditioq³ proba-
 tionis. Et quando tandem filius probabit,
 nullum se officium, quod patri debeatur,
 prætermisisse? Hanc igitur Constantini le-
 gem, Iustinianus non uidetur recepisse.
 Nam Nouel. constitut. c. xv. de ixit, ex-
 heredationis iustam certamq³ causam ab
 ipso testatore exprimi debere, & ab hære-
 de scripto probari. Ergo si filius de inoffici-
 oso agat, si quidem filius esse negetur, filium
 se esse probabit. Hæres, si ingratum esse di-
 cat, non solo patris testimonio utetur, sed
 & alijs probationibus id confirmare de-
 bebbit. Iustas autem exheredationis causas
 eadem illa sua constitutione Iustinianus e-
 tiam enumerat. Sed nos Constantinum nunc
 persequimur. Ac multa quidem, quæ il-
 lius sunt, etiam præterimus, cum nullum
 est mora nostra uel opera precium. Sed
 nondum hereditarias eius leges complexi
 omnes sumus: quas profecto complecti, atq³
 etiam explicare debemus. Nam de succes-
 sione

sione & hæreditatibus extat lex quædam
Constantini, quæ miseros in schola interpre
tes ualde torquet: & est certè tam breuis,
ut sit etiã obscura & difficilis, ijs quidẽ qui
alias Iurispudetiã Romanã leges non igno
rant. Nam ignorãtib. qui nulla de re dubi
tant, posset nõ obscura fortasse uideri. Ait:

*l. ult. C. qui
admitti.*

Qui se patris post auum intestato
defuncti negat hæredem, mortui
aui paterni suscipere facultates nõ
potest, maximè emancipatus: nisi
per bonorum possessionẽ ad hu
iusmodi beneficium peruenerit.

Primum illud uideamus, an nepos aui
tam hæreditatem repudiare possit, & pa
ternam nihilominus retinere. Tum ediuer
so deinde quæremus, an hæc omittere pos
sit, & illam consequi. Paulus ait: Si fi
lius, priusquam sciret se necessarium exti
tisse patri hæredẽ, deceßerit: relicto filio ne
cessario, permittendum est nepoti, abstinere
se aui hæreditate, quia & patri eius

*l. 7. de ac-
qui. hered.*

idem tribueretur. Intelligit Paulus, simul huic nepoti permitti, repudiata aui hereditate retinere paternam. Summo quidem iure hanc cum illa comixtam confusamq; uideri posse propter ius sui, & ita patrimonium unum factum esse, quod separari non possit. Sed quandiu filius sese bonis hereditarijs non immiscuit, ut hic proponitur sese ijs minimè immiscuisse, cum nesciret quidem delatam sibi esse hereditatem: Praetor benignè interpretatur, non omnino heredem extitisse. Qui si omnino heres fuisset, ueluti si se bonis sciens immiscuisset: certè ut ei integrum deinde non est abstinere, sic multo minus erit nepoti, aui à paterna hereditatem separare, ut illa abstineat, hanc retineat. Itaq; & Paulus subijcit eodem loco: In omni successione, qui ei qui heres ei extitit, qui Titio heres fuit, Titio quoq; heredem uideri esse: nec posse Titium omittere hereditatem. Hucq; etiam pertinet, quod, cum filio impuberi heredi ex asse
 se insti-

se instituto substitutus quis fuisset: extitissetq; patri filius hæres: & quaereretur, an posset substitutus separare hæreditatē, ut filij habeat, patris non habeat: respōdit Ulpianus, nō posse: sed aut utriusq; debere hæreditatē habere, aut neutrius. Iunctā enim hæreditatem esse cœpisse. Idemq; esse, & si pater me quoq; simul hæredē scripserit ex parte, & filiū ex parte: nam si patris hæreditatem repudiauerō, non posse me filij hæreditatem habere. Sanè beneficium abstinenti, quod filio datur, non dari substituto, alicui præsertim extraneo, ut hæreditate testatoris abstineat, habeat tamen pupillarem, lauolenus, & lauoleni discipulus Iulianus responderūt. Sed Papinianus hoc saltem tribui substituto, si & ipse filius sit, & fratri suo sit substitutus, recte iudicauit: & in uniuersum æquius esse utiliūq; Marcellus notat. Sed hoc ad summum dici potest, ubi nulla immixtione tanquam aditione omnino commixta sunt hæredita

l. 10. §. 2. de uulg. & pup.

l. 28. de reb. auct. iud. post. l. 42. de acqui. hered. l. 12. de uulg. & pupil.

res. Alioqui uix est ut separatio ulla concedatur.

Nunc alterum uideamus, quod ad Constantini constitutionem propius accedit: an etiam ediuerso possit nepos auitam hereditatem consequi, repudiata paterna? Certè si illa, quam dixi, commixtio fuerit, separatio concedi nulla potest. Si filius ipse abstineat delata hereditate, uix est ut iure civili nepos ex eo admittatur, cum neq³ in suis neq³ in agnatis successio sit. Sed ex Prætoris edicto successorio, quod & emancipatis liberis commune est, admitti facilius poterit. Quid si filius neq³ se immiscuerit, neque etiam abstinuerit, & ita mortuus sit? Certè nepoti ex eo difficile est, abstinenti paterna hereditate, concedere auitam, cum quidem ad hanc ex persona tantum sui patris pertingere possit: ut patris sui magis quam aui hæres esse uideatur. Si itaq³ patris esse nolit, quomodo aui esse poterit? Sed uidendum est, ne hic benignè Prætor ali-

quando

L. I. §. sciendum. de suis & legit.

quando concedat nepoti facultatem absti-
nendi paterna, sic ut auitam tamen conse-
quatur, tanquam hæres adhuc patris sui
quodammodo sit. Sanè si hic nepos in testa-
mento aui hæres esset institutus, dubium
non est, quin ex testamento auitam conse-
qui posset: etsi paternam, quæ aliunde ob-
uenit, reyciat. Ac memini sanè, in quo-
dam Gordiani Imp. rescripto fieri mentio-
nem nepotis, qui cum aui hereditate testa-
mento delata abstinuisset, in integrum pro-
pter atate minorem restituti, ut eam adi-
re adhuc possit, repudiata nihilominus pa-
terna successione. Quo in genere si loqui in-
telligatur hæc quoq; Constantini constitu-
tio, non ualde difficilis eius esset ratio.

Ut uerò tandem ad leges iudiciorum
actionumq; forensium ueniamus, in quib.
uis tota legum aliarum, atq; ad eò Reip. sa-
lus sita est: Constantinus nihil in hoc quoq;
genere omisit, quod desiderari posse uideba-
tur. Ac ut taceam, eius constitutiones de
officio

l.2. C. Si mi-
nor se ab-
sti. hæred.

l.ulti. C. de
ordi. iudic.

l.37. fi de
ui. de iudi.

officio singulorum Magistratum, deq̄ eorum contractibus, & causidicorum pactio nibus captiosis, quod iam ante dictum, nihil hic repetam: nunc occurrit, quod de ordine iudiciorū statuit, ut de crimine quàm de civili causa prius cognoscatur atq; pronuncietur. Quanquam id neque omnino perpetuum sit, neque etiam à Constantino primum proditum. Nam & olim rescripserat Thessalonicensibus Adrianus Imp. ut si de ui & possessione queratur, prius de ui quàm de proprietate rei cognoscatur. Quid? Olim quoq; Romæ iudicium de ui tractabatur ante alias omnes, etiam criminales, atque ad eò tempore priores, causas. Quod ex quadam ad Ciceronem Celiy epistola facile intelligi potest. Cicero etiam in libris de Inventione, agens de quaestione translatiui status, narrat quēdam, cui manus gladio præcisa fuerat, petisse liberā iniuriarum actionem, sic ut prius reum iniuria accusare, deinde de dāno agere posset.

Reum

Reum uerò obieciſſe, id iudicio recuperato
rio non conuenire, ut prius de iniuria,
quàm de damno agatur. Sed quia iudicio-
rum ordo nõ tam perpetua aliqua lege con-
tinetur, quàm ex cuiuſq; fori moribus repe-
tendus eſt, in eo diutius non hærebo.

Ceterum quàm ualde rem iudiciariã
curarit Conſtantinus, uel inde intelligi po-
teſt, quod hanc curam ne tempore quidem
Nicæni concilij intermiſerit. Nam non
modo tunc de uſuris legem, cuius antea me-
mini, edidit: ſed illud etiam ſtatuit, ut qui
cauſæ continentiam (ſic enim uocat) diui-
dere uellet, non audiretur: neq; à Principe
poſtulandum eſſe, ut alius poſſeſſionis, pro-
prietatis alius iudex daretur. Id pruden-
ter ſtatutum fuiſſe, ut multa tergiverſatio-
num ambages præciderentur, & litibus fa-
cilius citiuſq; finis imponeretur, quod Rei-
pub. ſalus poſtulat, nemo non uidet. Eo-
dem illo anno & ſapientiſſimè & huma-
niſſimè edixit, moratoriam quidem præ-
ſcri-

1.2.C.de
iudic.

1.2.C.de
precibus
Imp. offer.

scriptionem rescripto Principis cōcedi posse: peremptoriam uerò, qua totius negocij cognitione tollit, & uires principalis negocij exhaurit (sic enim loquitur) neq₃ dari neq₃ remitti posse. Nimis enim graue in eo fore alterius partis dispendium. In uniuersum aliquando rescripserat exquisitissimus hic Princeps, postulari non oportere, que Iuri contraria sunt. Alterius itaque ius suo rescripto uel tollere, uel perimere sine iusta causa neq₃ uoluit, neq₃ debuit: neq₃ sine iniuria potuisset. Audiebat, quod paulo antè Diocletianus ipse responderat:

» Non est moris nostri, in cuiusquā
 » iniuriam beneficia tribuere. Non
 erat tam barbarus Constantinus, ut in eo

l. 2. de his qui sui sunt uel alie. genere constantis iusticiæ atq₃ æquitatib, ab illo uinci se pateretur. Meminerat, ipsum quoq₃ Antoninum rescripsisse, Principis mandato nemini ius suum detrahi oportere:

l. 12. sed cū. Ad Trebel. & illa quoque Papiniani uox occurrebat, Beneficium cum alterius iniuria postulari

lari non debere. Certè qui ius cuique suum reddi tam constanter uoluit, atq; ut redderetur, nihil nõ semper fecit: nisi si naturam exuisset suam, neque huius iusticiæ obliuisci, neq; tam constantem & perpetuam uoluntatem mutare potuisset.

Defendat, si possit, suam $\sigma\epsilon\iota\sigma\acute{\alpha}\chi\theta\epsilon\tau\alpha$ & p Solon. Romani, quod uolent, prætexant nouis suis tabulis: iniuriam tamen ius esse nunquam mihi persuadebunt. & ipse is Cicero reclamabit, nullam esse posse diuturnam Rempub. nisi sit rerum creditarum necessaria solutio. Hanc igitur fidem retineri, atq; adeo potius astringi uoluit Constantinus. Neq; tamẽ tam durus rigidusq; fuit, quin aliquando iusta ex causa moratorias (ut uocat) siue dilatorias perscriptio-

l. 2. C. de
precib.
Imp. offer.

nes miseris debitoribus beneficio Principis dari recte posse, benignè iudicarit. Quo iure & nos utimur, atq; utinam non abutamur etiam. Nota est illa Iurisconsultorum uox, non esse damnum magnum in

mora

mora modici tēporis. Valde itaq³ morosi, atq³ adēo acerbi essent creditores, si con- querantur, & indignè serant, quòd laxio- rem aliquem diem soluendi, quē ipsa hu- manitatis ratio postulat, & reis quoq³ con- demnatis dari lex uoluit, infelici debitori ex causa tribuat aliquādo humanus Prin- ceps. Sed iustam profectò eius beneficij cau- sam esse uellem, ueluti casum aliquem, qui inopinātem debitorem, cuius nulla alioqui est culpa, oppresserit: neque facile præuide- ri, aut aliqua cautione depelli potuerit.

Julius Cæsar dissecta nouarum tabularū expectatione, uidetur olim oberatis diem tamen ad soluendum dedisse, & (ut loqui- tur Cicero) dieculam duxisse, siue produ- xisse: & tamē in eo ipso iudicat Cicero mul- tum esse mali. Verum nimis acerbè for- tasse exagitat Cæsar's beneficium.

Illud quoque ad constituendum iudici- orum ordinem, eorumq³ uim sanciendam pertinet, quod Constantinus tam continen-

tes esse litigatorum manus, tamq̄ & religiose & patienter iudicis sententiam eos expectare uoluerit, nihilq̄ interea quicquā attentare, ut edixerit, Quo magis u-
 nusquisq; contētus suo, rem non
 expectet iuris alieni, eum qui mo-
 ta de finibus questione, non expe-
 ctata sententia, uoluerit rem sibi
 alienam usurpare: non solum id
 quod malè petebat, amittere, sed
 & præterea tantum agri modum,
 quantum adimere tentauit.

l.4. C. Fin.
 reg.

Complura sunt huius generis Rom. prin-
 cipum rescripta, ut uim omnem, qua nihil
 est iuri contrarium magis, coerceant.

l. extat.
 Quod me.
 cau. l. si
 quis in tan-
 tam. C. un-
 de ui.

Sed hunc locum, in quo Constantinus ma-
 gis secutus alios est, quam alijs ipse præcie-
 rit, nunc mitto. Non omittam tamen,

l. iurifuran-
 di. C. de
 testib.

quod repetito ueterum iudiciorum more
 statuit, testes iurifurandi religione cōstrin-
 gendos esse, priusquam testimoniū dicant.
 Cicero pro Roscio Comædo contendit, testi

x

iniura-

iniurato non minus quàm iurato creden-
dū esse. Sed hoc, ut cause & foro seruiat,
facit. Idem certè pro Corn. Balbo, morem
etiam ueterem fuisse Græcorum scribit, ut
posteaquam quis testimonium dixisset, iu-
randi deinde causa ad aras accederet.

Sed maior meliorq̄ esse uidetur cautio, ut
antequam dicatur testimonium, iuretur.

Neq̄ dubito, quin legitimam etiam iuris-
iurandi formulam Constantinus requisie-
rit: ut iuretur per æternum Deum, rerum
omnium conscium, & tam seuerum falsi
iustumq̄ ultorem, quàm ueritatis constan-
tem uindicem & assertorem. Ad hanc
nempe aram, eius animum, qui testimo-
nium dicturus esset, attolli debere, Constan-
tinus religiose intellexit. Adiecit etiam, ut
honestioribus potius fides testibus adhibere-
tur: neq̄ ullius, quantumuis illustris uiri,
si solus sit, testimonio adhibeatur. Sed
huius generis dictis, quæ uulgo quoque no-
ta, & iam procrita sunt, pleni sunt legum
Romanarum

Romanarum libri: nihil ut sit necesse, in ijs
diutius nos immorari. Illud nouum ma-
gis in iudicijs & insolens est, quod libro un-
decimo Codicis Theodos. quadam propona-
tur Constantini constitutio: ut primum qui-
dem iuxta regulas iuris, ab actore proba-
tio exigatur. Sed si eam is prestare non pos-
sit: secundo saltem loco reus, qui rem possi-
det, probare, unde & quo iure possideat, co-
gatur.

Non retulit hanc legem in suum Codi-
cem Iustinianus. neq; sanè eã aut probas-
se aut recepisse uidetur, abhorrètem ab iu-
re communi. Nam & ipse ediuerso docuit,
commodum possidendi in eo esse, ut actor,
non etiam reus possessor, oneretur probatio-
nis necessitate. & ante Constantinum ni-
hil frequentius alij Cæsares tradidere.

Omitto, quòd Antoninus duobus id rescri-
ptis confirmauit: non'ne Diocletianus ipse
paucissimis ante Constantinum annis, illud
ipsum satis superq; inculcarat? Actor (in-
quit)

l. 2. C. de
probat. l.
qui accusa-
re. C. de
eden.

l. actor. C.
de probat.

l. frustra. C.
de probat.

l. ulti. C. de
rei uindic.

l. siue possi
detis. C. de
probat.

quit) profitendo probare se non posse quod
asserat, reum necessitate monstrandi con-
trarium non astringit. Item: Frustra uere-
mini, ne ab eo qui lite pulsatur, probatio ex-
igatur. Item: Res alienas possidens, licet
iustam tuendi causam nullam habeat, non
nisi suam intentionem implenti restituere
cogitur. Est quidem singularis unus ap-
ud eum locus, in quo iuris praesumptio (ut
appellatur) probandi necessitate reum pos-
sessorem onerat, actorem exonerat. Sed
eius singularis iuris & tanquam priuile-
gi causa obscura non est. Filij heredes uin-
dicabant praedium quoddam paternum,
quod eorum frater, sed antea emancipatus,
& à patre exheredatus, uel etiam testa-
mento praeteritus, possidebat. Paternum su-
isse probabant. Suum aliter esse probare
non poterant. Possessor contendebat, sibi à
patre donatum esse inter uiuos. Non erat
id ualde uerisimile. Eius ergo donationis
probationem requirit Diocletianus: quòd

alioqui

alioqui res in dubio magis esse filiorum & heredum crederetur. Sed interea communem iuris regulam non conuellit: neq; Constantino, cur eam in uniuersum conuellat, causam relinquit. Rata igitur maneat.

Porro cum de actionibus iudicijsq; agitur, prætereunda illa non est singularis lex Constantini, edicentis iustas etiam fisci actiones, ob hoc solum, quòd suis temporibus non sunt prolatae, cremari: ut calumniæ priuatorum eo arceantur exemplo, quo iustæ fisci lites silent. Quid fisco alijs in rebus tribuat, supra satis dictum est. Nunc quid sibi hic uelit, uideamus. Suis temporibus non prolatae dicuntur actiones, siue citius quam oporteat, siue tardius intendantur. Extat alia quaedam eius constitutio, non nisi quadriennio durare actionem quam fiscus habet ad bona uacantia. quod & Papinianus antea significarat. Et eodem tempore Severus Imp. statuit. peti non posse post quinquennium, si quid propter uectigal non solutum

l. 1. C. de quadri. præ scrip.

l. intra. de diuer. tēp. præ scrip.
l. 2. C. de uectig. & cōmiss.

l. in omnib.
de diu. tēp.
præscr.

lutum fisco sit commissum. In alijs uerò fisci quæstionibus, uiginti annorum præscriptionem custodiri, ueteres Iurisconsulti responderunt. Quod si hic intelligamus, Constantinum agere de actionib. fisci ante tempus motis, diuini esset eas intelligi propterea crematas, hoc est, extinctas, præsertim cum priuatorum etiam hominum actiones propter eam causam non omnino consumantur, sed in longius tantum tempus differantur. Quid itaq; si hoc loco cremari accipiamus pro suspendi, à uerbo κρεμάω? sicuti notum est Cæsares Constantinopolitanos, cum latine loquuntur, plerumque ἐκλυίξαι.

l. ulti. C. scē-
tēt. rescin.
non possc.

Quod ad rei iudicate uim & auctoritatem attinet: Constantinus talem tantamq; esse uoluit, ut ne Principum quidem rescriptis rescindi posse rescripserit. Sed quia hæc tota de re copiose à me dictum est ad leg. xii. Tab. eò lectorem reuocare malo, quam molesta plenaq; tedij repetitione nunc eum iterum

iterum onerare. Neq³ certè omnia omni-
 bus locis dici necesse est. Caterùm quo
 maiorem esse uoluit Constantinus uim re-
 rum iudicatarum (sic enim maximã esse
 necesse est, ut contineatur Resp.) tanto e-
 tiam magis sollicitus fuit, ut esse profectò de-
 buit, iudicia ut integra essent & incorru-
 pta. Edixit itaq³, ut qui uel precio depra-
 uatus, uel gratia, malè iudicasset: & infam-
 is fieret, & litis discrimen damnunq³ su-
 biret. Insignis profectò constitutio. Quia
 uerò hac quoq³ de re satis multa dixi, cum
 XII Tabulas explicarem: ex quo tanquam
 fonte multæ huius generis honestissimæ le-
 ges emanarunt: facile iterum patiar, bre-
 uiozem hic me esse. Neque uerò impro-
 bos solum iudices Constantinus castigauit:
 sed etiam dubitantes instruxit, & ea tan-
 quam regula direxit, ubi herere posse ui-
 debantur, ut sublato ueluti signo, in quod
 semper intuerentur, facile sese explicare, si
 uellent, possent, & a iuris ratione & uia,

quam sequi deberent, nūquam deflectere.
 Certè non multis uerbis nobilissimā in hoc
 genere legem, oraculi instar, edidit, qua ad
 regēda iudicia melior edi nulla posset. Ver
 ba eius sunt: Placuit, in omnibus re
 bus præcipuam esse iusticiæ æqui
 tatisq̄, quàm stricti iuris, rationē.

l. 4. de eo
 quod cer.
 loco.

l. at si quis.
 §. idem La
 beo. de re
 lig. & sum
 ptib. fu.

l. in omnib.
 de reg. iur.

Ulpianus ait: In summa, æquitatem
 ante oculos habere debet iudex. Et gene
 raliter puto, iudicem non meram negocio
 rum gestorum actionem imitari, sed solu
 tius æquitatem sequi debere. Deniq̄ ue
 tus regula est, In omnib. quidem, maximè
 tamen in iure, æquitatem spectādā esse.

Illud nunc ipsum Constantinus inculcat:
 nec contentus æquitatis uerbo, iusticiæ quo
 que nomen adiungit, duobus uerbis rem
 propè eandem notans. Nam ut Iuris scien
 tiam uocat Celsus, strictam illam & angu
 stam exactamq̄, obseruationem uerborum
 magis quàm sententiæ ipsius legis: & ple
 rumq̄ eius scientiæ prætextu perniciosè er
 rari

l. si seruum.
 §. sequitur.
 de uer. obl.

rari ait, cum postponitur ratio æqui & bo-
 ni: sic hoc loco Constantinus iusticiam uocat,
 benigniorem illam & laxiorem iuris in-
 terpretationem, quæ uerborum angustijs
 & tanquam angulis interclusa non est: sed
 prudenter uoluntatem eius, quam consecte-
 tur, inquit. Dixit Aristoteles, ἐπιεικεί-
 ας εἶναι ἐπανόρθωμα τῆς νομίμου δι-
 καίας: quo nihil dici maius potest, ad com-
 mendandam, quam Constantinus hic com-
 mendat, æquitatem. Ineptum autem est,
 quod quadam exemplaria ascribunt, æqui-
 tatis scriptæ. Nulla enim æquitas scribi-
 tur: neq; si scripta sit, amplius æquitas pro-
 priè dici potest. Porro hæc in conuentioni-
 bus bona fides appellatur: quam & in con-
 tractibus considerari æquum esse, ait Dio-
 cletianus Imp. Ceterum quod ad iuris
 interpretationem attinet, uideamus quan-
 tum iudicibus potestatis tribuat Constā-
 tinus, non enim id adhuc satis intelligi au-
 dio: & restamen magni ponderis est, atq;

l.4. C. de
 act. & obli.

momenti. Si proposita quaestione circumstantiis omnibus conueniat scripti iuris definitio, ut perspicuum sit legis praecipuum, & patefacta uoluntas in ea ipsa, de qua agitur, quaestione: non potest ab scripto recedere iudex, aut aliud sibi ius fingere. Nam & alio qui leges frustra scriberentur, si pro cuiusq; arbitrio eludi possent. frustra etiam praeciperetur, ne quis aliter quam legibus proditum sit, iudicet. Sed & si quod in lege scriptum est, perquam durum esse uide-

l. respexit. Qui & a quib. atur: tamen id obseruari debere, ait Ulpianus: & ubi expressim sententia contra iuris rigorem lata esset, ualere non debere: causamq; ipsam sine appellatione denuo induci posse, respondit Modestinus. Caterum si in quaestione proposita ratio ipsa moneat, plus aliquid legem sensisse atque uoluisse, quam uerbis expressum sit: non astringet se ijs uerbis iudex, sed benigniori interpretatione ex aequo & bono repetita, uoluntatem & sententiam ipsam prudenter eruet, eamq;

l. si expressim. de appellat.

eamq₃ sequetur. Atq₃ hanc quidem proprie equitatem civilem uocare Ulpianus dicitur. Ceterum si quid sit equum quidem & bonum, sed alioqui alienum ab legis scripta non modo uerbis, sed & sententia: quodq₃ legislatori aut uisum esse, aut placuisse dici non possit: ut multa sunt naturali rationi consentanea, quae tamen cum iuris civilis usu non conueniunt: iam certe id privatae interpretationis non est, sed praetoria aut principalis potestatis, ad quam leges ferre pertinet. Haecq₃ illa esse creditur naturalis equitas, quam multis Praetorum edictis nouis causam dedisse, Ulpianus saepe significat. Itaq₃ & Constantinus sic l. i. C. de legib.
edixit: Inter equitatem iusq₃ interpretatam interpretationem, nobis solis & oportet & licet inspicere.

Quod & eo pertinet, ut si legis sententia obscura sit, & incerta, ipsaq₃ uerba ambigua: consulatur Princeps. Sicuti & olim Iulianus respondit, de ijs quae primo consti-

tuum-

tuuntur, aut interpretatione aut constitutione optimi principis certius statuendum esse. Et Iustinianus ait: Si in presenti tempore leges condere soli Imperatori concessum est, & leges interpretari solummodo dignum imperio esse oportet.

l.ulti. C. de legib.

Ceterum cum inepti iudices inanibus relationibus, & non necessarijs consultationibus temerè Principis aures obtunderent (ut homines nullum in utrâq; partem modum seruant) Constantinus huic quoque malo sapiënter occurrit. Extat lib. xi. Cod. Theodos. hoc eius rescriptum, ad Clodium Plautianum correctorem Lucania:

- » Super paucis, quæ iuridica sententia decidi non possunt, nostrâ
- » debes consulere maiestatē, ne occupationes nostras interrumpas:
- » cum litigatoribus legitimum remaneat arbitrium, à sententia pro
- » uocandi.

Post rem iudicatam, de appellationib. quæri

queri solet: quarū & ueterem & frequen-
 tem & necessarium esse usum, ut uel ini-
 quitas iudicantium, uel impericia corriga-
 tur, dixit Ulpianus, & neminem etiam id
 nescire adiecit. Non pratermisit itaq;
 hanc iuris civilis partem Constantinus: imo
 uerò nulla alia propè de re plures edidit le-
 ges: ut neq; est profectò quicquam, quod in
 foro infelices rei magis requirant, magisq;
 etiam omnibus litigatoribus debeat. Ac
 calūniosas quidem prouocationes eorum
 qui non modo euidentissimis testimonijs cō-
 uicti, sed sua etiam confessione ueluti con-
 fessi essent, noluit audiri. Quis enim talia
 ludibria, talem impudentiā ferat? Sed ubi
 aliqua uel minima esset appellandi causa,
 reyci noluit appellantem: neq; id minus uo-
 luit in minoribus, quàm maioribus nego-
 cijs. Iudicesq; etiam monet, ne existiment
 sibi iniuriam fieri, si ab ijs condemnatus li-
 tigator, alios appellet. Et quamuis abs
 Præfecto prætorio prouocari non posse, ut

l. i. de ap-
 pel.

l. 2. C. Quo-
 rum appel-
 non recip.

l. & in ma-
 iorib. C. de
 appell.

l. à Procō-

fulibus. I. e.
tiam eos. C
de appell.

Et olim constitutum fuerat, constituerit: ab omnibus tamen alijs iudicibus posse, statuit: atque adeò ab ijs, qui (ut loquitur) imaginem principalis disceptationis accipiunt. Ac si memoria repetamus, quod libro superiori retuli, ut se gesserit in causa Donati, quãq; patietèr audierit sapius provocantem, cum quidem ab ijs damnatus esset, quos & iudices dari sibi ipse postularet, & Constantinus dederat, quorumq; etiam alioqui & autoritas summa erat, & pietas integritasq; nota: facile profectò intelligemus, nihil eum in hoc genere, quod à Principe equissimo, atq; etiam indulgentissimo desiderare quisquã posset: prætermittere voluisse. Aduersus reos falsa moneta conuictos, atque damnatos, quibus ius & beneficium provocandi negavit, durior fuisse fortasse uideri posset. Sed singularem hanc aduersus eos seueritatem, requirebat eorum temporum necessitas, atq; periculi magnitudo. Neq; alioqui sua natura

tura uel præceps ad pœnam, uel acerbus
 Constantinus erat. Certè eum qui prouocaf-
 set, ubi prouocandi ius erat, passus non est
 ullam aut carceris pœnam, molestiam'ue
 aut contumeliam, quæ iniuriæ ullam spe-
 ciem præ se ferret, pati. Sed & in crimi-
 nali causa reum prouocâtem, tum demum
 ubi nullum habet fideiussorem, custodia
 contineri statuit. Magnum est hoc pro-
 fectò, & singulare humanitatis atq; benefi-
 cij genus, reum criminis iam damnatum,
 datis uadib. carcere liberari posse. Fateor:
 non reiecit olim Siculus ille tyrannus uica-
 riam amici uadis fidem: si tam uera est,
 quàm est peruulgata, Pythiæ & Damo-
 nis historia. Sed paulò esse solebant in hoc
 genere difficiliore Romanis.

Pius Imp. ad epistolam Antiochen-
 sium rescribens, fatetur non esse in uincula
 conijciendum eum, qui fideiussores dare pa-
 ratus est. sed id tamen negat, si tam graue
 scelus admisisse eum constet, ut neque fide-
 iussori-

l. minime.
 C. de app.

l. 3. de cust.
 & exhib.
 reor.

iussoribus, neq³ militibus committi debeat: uerum hanc potius ipsam carceris pœnam ante supplicium quoq³ sustinere.

Si ubi fideiussoribus commissus est reus, queratur de eorum uel obligatione uel periculo, non dubium est Constantino placuisse, quod Ulpianus respondit, eum qui reum criminis, de quo satisdedit, non exhibet, pœna pecuniaria plecti: & si dolo non exhibeat, etiam extraordinem puniri.

Ut autem persequamur Constantini leges (ut ita loquar) capitales, humanissimæ eius constitutionem de custodia reorum in tîo proponamus. Edixerat aliquando, ut si quando fisci debitoribus propter contumaciam manus iniiciendæ essent, nō nisi aperta & libera & in usum hominum instituta custodia militari detinerentur. Sed eo edicto non contentus, legem præterea in uniuersum tulit, qua ualde sibi probari testatus est, quod olim prudentes Romæ responderant, carcerem habendum esse ad homines

l. 4. de custo. & exhib. reo.

l. C. de custo. reo.

l. aut damnū. §. solēt. de pœnis.

mines continendos, non ad puniendos. Uiderat etiam Romæ ferales & squallidas Tarquinij Superbi Latomias. uiderat Tullianum. Sed talia regia tyrannidis instrumenta ecquis æquis oculis conspiciat, nisi si etiam tauros Phalaridis amet? Audiebat Constantinus, impiū illum Licinium, affinem suum, & imperij consortem, edixisse, ne quis cibū ad Christianos carcere clausos, quos inedia extinguere uolebat, deferret. An tam barbarum edictum hic noster non execraretur, quod ipsi etiā Ethnicis, qui planè barbari non erant, detestari fuissent? Certè iurisconsultus ille Rom. *Licinius Rufinus* respondit, pœnali iudicio eum coercendum esse, qui uictum uel stratum inferri reo etiam iudicato non pateretur. Accusat & Cicero Verrem, quod filijs in carcerem inclusis, prohiberet miseris parentes cibum uestitumq; ferre, nisi precio id redimerent. Exaggerat & iniurias carceris, tenebrarum, uinculorum, in-

l. si uictum.
de re iudic.

clusi supplicij, & à libero spiritu & luce
 communi seclusi: & hæc uel ipsa uita recte
 redimi posse, pecunia uero non posse asti-
 1.7. de mari aut. Quid multus? Quod Ulpianus
 quæst. respondit, Eum quæstionis modum esse de-
 bere, ut reus saluus sit uel innocentia, uel
 supplicio: dici etiam de custodia carceris po-
 test. Tamq̃ id profecto ualde placuit Con-
 stantino, ut ipsum etiam magistratum pu-
 niri uelit, si capitali statim supplicio non af-
 fecerit custodes carceris, eorum uel mini-
 stros infelicem reum aut inedia torquētes,
 aut alio cruciatu affligentes.

causis d. l.
 tribuere ab

Quod ad ordinem & usum capitalium
 iudiciorum attinet, Constantinus in primis
 sibi utrunq̃ ualde esse & curæ & cordi,
 re ipsa ostendit. Nam & seuerus erat cri-
 minum, præcipuè atrociorum, uindex, &
 impunitatem sciebat humanae societatis
 esse pernitiē: & uero, qua lege & in quos
 usus ab ipso Deo ius gladij accepisset, non
 nesciebat. Audiebat, quid is tam inde ab
 ipsius

ipsius Noah temporibus edixisset: & Delphorum etiam exēplo permoueri poterat, apud quos moris fuisse accepimus, ut quo gladio pecudes ad sacrificium mactabantur, fontium capita etiam ferirentur.

Quid igitur? In primis necesse fuit, delicta & maleficia, quæ si lateant, impunita erunt, & quari & conuinci: sicuti & ueteres saepe monuerunt, Reip. interesse, multos esse accusatores criminum.

Constantinus itaq; suos habuit Curiosos & Stationarios (sic enim appellabantur) quib. edita etiã lege præcepit, ut crimina inuestigarent, iudicibusq; nunciarent. Sed præcepit etiam diligenter (quod non minus erat necesse) ne quid negocij in fontibus per calumniam faceßerent. Certe & olim Antonianus Pius Imp. improbum Irenarcham puniri iussit, qui ad præsidem misisset notoria falsa. Notoria uocat, quæ alias uel elogia, uel testationes uocari solent. Erant autem & appellabantur Irenarchæ, quibus

l. i. C. de curios.

l. diuus. de custod. & exhibit.

ut cura tuendæ pacis & quietis publicæ
 (unde & nomen habent) mandata erat,
 sic etiam inquirendorum atq; denunciandorum
 criminum, si alij accusatores deessent.
 Interest enim publicæ pacis, crimina
 puniri. Itaq; & stationarij (ut appellabantur)
 milites id quoq; agebant atq; procurabant.
 Et olim Medorum reges habebant passim
 suos quoq; hanc ob rem $\omega\lambda\alpha\upsilon\sigma\alpha\varsigma$

ob Dal
 J. 1113
 Plut. regi po
 λυταρχ.

πας, ut narrat Herodotus. Sed & qui in
 comitatu principum erant Curiosi (sic
 enim uocabantur) quæsitores quidam e-
 rant. Narrat Plutarchus, Darium multos
 semper habuisse $\omega\lambda\alpha\upsilon\sigma\alpha\varsigma$, qui & principis
 aures appellabantur. Sed adijcit, delatores
 fuisse, quorum satellitio tyranni utantur,
 boni principes uiri nõ debeant.

Dion. li. 52.

Mecænas uero, agens cum Augusto, de
 ijs quæ necessaria uidentur ad Rempub.
 rectè regendam, & illorũ ministerio utendum
 esse monet: sed non ijs temerè fidem
 esse habendam, quia saepe improbi delatores

res sint. Constantinus itaque hoc consilium
 secutus, ea lege suos habuit Curiosos. Eorū
 uerò audaciam repressit, cum non accusa-
 re solum, sed & alicui manus iniicere, &
 in carcerem abducere auderēt. Non enim
 tantum ijs licere uoluit: & antea constitu-
 tum fuerat, ne ad eos, sed ad præsidem po-
 tius ipsum, accusatorij libelli deferrentur.

l. i. C. de
 curios.

l. i. C. de
 cohort.

Sed quàm non indulserit suis curiosis,
 uel illud testimonio esse potest, quòd Aure-
 lius Victor scribat, seuerissimis eum legib.
 calumnias sedasse. Non fuit profecto ualde
 seuerus aduersus Donatianos illos, qui Ceci-
 lianum, uel Arrianos, qui Athanasium
 calumnijs exagitabant. Sed libro superiori
 dixi, cur tam lenis in ea causa esset. Cæ-
 terum quàm alioqui maleficia omnia pu-
 niri uellet, sepe ostendit. Sed & lege la-
 ta statuit, senatores etiam & clarissi-
 mos uiros, & alios, qui tamen illustres non
 essent, nulla uti posse præscriptione fori
 in causa capitali, quo minus in ea, in qua

751 p. d. i
 1102 b. 311
 1107 a. 7

l. i. C. ubi
 sen. uel cla-
 riss.

342 De Legib. Const. M.
deliquerunt, prouincia puniantur.

Quod attinet ad cognitionē causarum
l. i. C. de of. criminalium, edixit, legatos proconsulum
sic. procōs. eas quoq; audire posse & debere: ita tamē,
ut si reus damnandus sit, ad proconsulem
transmittatur. Hanc Constantini legem
non satis intelligemus, nisi si quaedam al-
tius repetamus de officio proconsulis & le-
gati. Sciendum itaq; est, legatum, cui ge-
neraliter mandabatur iurisdictio, plenam
habuisse in causis ciuilibus potestatem, non
secus atq; eum qui propria iurisdictione u-
teretur. Sed in causis criminalib. nihil ha-
bebat potestatis. nam neq; uerberandi ius
habeat: & iubetur ad suum Proconsu-
l. si quid e- rit. de offi. procons. lem remittere, si quid sit, quod maiorem
animaduersionem desideret. Sed neq; pro-
consul suam potestatem gladij, uel alterius
talis coercionis in alium trāsferre, alij ue-
mandare potuisset. Verū cum accusatus
esset aliquis, cognitionē huius cause crimi-
nalis recte legato suo mandabat: ea tamen
lege,

lege, ut ipse ius sententia ferendae semper re-
 tineret, neque modo condemnandi, sed etiam
 absoluendi. Sic Ulpianus ait, Proconsulem
 solere etiam custodiarum cognitionem man-
 dare legatis, scilicet ut praedictas custo-
 dias ad se remittant, ut innocentem ipse li-
 beret. Sic enim nobilis illa Ulpiani locus
 & legēdus est, & intelligēdus. Quem qui-
 dem Constantinus secutus, statuit, legatum
 praedictos reos (custodias iurisconsulti ap-
 pellant, quia carcere custodiantur) si con-
 demnandi sint, multa magis ad proconsu-
 lem remittere debere. Nam si legatus ius
 absoluendi non habet, multo minus habet
 condemnandi. Quanquam & hic locum
 habeat illa iuris regula, Neminem, qui co-
 demnare non potest, absolvere posse: pra-
 sertim ubi is est, apud quem reus ne accu-
 sari quidem potest. Nam alioqui fieri in-
 terdum posset, ut qui non habet ius condem-
 nandi, habeat tamen absoluendi. Sed
 quisquis tandem sit aut cognitor, aut iudex

omnes iur. l.
 ab. d. missa
 vinctoq.

l. 38. de reg.
 iur.

l. ult. C. ubi
 sen. uel cla-
 riss.

causariū criminaliū, in primis meminisse debet, quod Constantinus semper eos tenere iulit. Uetus est illud, Nulla unquā de morte hominis cunctatio longa est. Illud quoque uetus: Eū nimis libenter danare uideri, qui cito danat. Ergo Constantinus statim atque imperij gubernacula suscepisset, hanc legem

l. qui sententiam. C. de pœnis.

tulit: Qui sententiā laturus est, temperamētum hoc teneat, ut nō prius capitalē in quempiam promat, seuerāque sententiā, quam in adulterij uel homicidij uel maleficij crimine, aut sua confessione, aut certē omniū qui tormētis uel interrogationibus fuerint dediti, in unum conspirantes concordantesque rei finem, conuictus sit: & sic in obiecto flagitio deprehensus, ut uix etiam ipse, quæ commiserit, negare sufficiat.

Rescripsit olim Traianus, neminem de suspicionibus damnari debere. Satius enim

enim esse, impunitum relinqui facinus nocentis, quam damnari innocentem. Hoc Constantino placuisse uidetur: suam uero sententiam neq; tam argute, neq; tam eleganter, sed non minus tamen perspicue dixit. Dixit paulo post & ipse Iulianus Imp: Ecquis innocens esse poterit, si accusasse sufficiat? Gratianus deinde, & Valentianus, & Theodosius: Sciant (inquiunt) cuncti accusatores, eã se rem deferre debere in publicam notionem, quæ munita sic idoneis testibus, uel instructa a pertissimis documentis, uel indicijs ad probationem indubitatis, & luce clarioribus expedita.

l. ult. C. de probat.

Multa de probationibus dici nunc possent, si à Constantino longius discedere uellem, aut possem. Sed illa reijciantur ad iustitiam de publicis aut criminalibus iudicijs tractatum. Horum certè iudiciorum necessariam seueritatem ualde placuisse Constantino,

tino, dubium non est. Nam & legis Iulia de ui, & Cornelia de falso, & Iulia de adulterijs, & Pompeia de parricidio, & Fania de plagiarjs, uel pœnas auxit, uel iudicia seuerissime exerceri iussit. Eum qui uim fecit, uult pœnas dare eius quoq; homicidy, quod in ea fortasse turba perpetratũ alterius manu fuerit. Iudicium aduersus reos false monetæ conuictos, quàm acriter intendat, dixi libro superiori. Lex Iulia capitali supplicio adulteros non afficiebat: Legimus quidem, Sept. Seuerum Imp. sic in eos aliquando excanduisse, ut tria millia morte multarit. Sed qui hoc commemorant, adyiciunt, eum tantã talium hominũ multitudinem deterritum, remisisse tam seuerã questionem. Primus uero Romanorum principum Constantinus, intelligens quàm sanctum sit coniugij fœdus, & quantum sit scelus adulterium, quod illud uiolat atq; polluit, legem tulit Christiano principe dignam, quæ dignas tanto flagitio pœnas ir-

Xiphilinus
ex Dione.

roga-

rogaret. Iussit enim sacrilegos nuptiarum
 (sic adulteros uocat) gladio puniri. De par-
 ricidio quoque legem edidit non minus, quam
 olim Pompeius, sacrosanctam. Muto, quod
 narrant eius filium Crispum iniquo iudicio
 interceptum, & insidijs Faustae nouercae
 circumuentum. Iam enim quero magis
 quid fieri debeat, quam quid factum sit,
 & de iure potius quam de facto disputo: ne
 que historiam contexo, sed leges colligo. Sa-
 ne ut sua constitutione Constantinus cru-
 deles atque impios parentes castigauit: sic et-
 tiam bonis & ueris parentibus filios aut e-
 ripi aut surripi minime passus est. Nam &
 quae tandem maior parentibus iniuria fie-
 ri posset? Legem itaque Fauiam de plagiarijs
 non solum in usum reuocauit, sed & nouo
 genere poenae communiuit. Extat haec con-
 stitutio in Theodosiano Codice, quam in Iu-
 stiniano, integrior: quam quidem nunc de-
 scribere non est necesse.

Illud postremo magis etiam Constan-
 tino

l. quamuis
 C. ad leg.
 Iul. de a-
 dult.

I. 3. C. de
 malef. &
 mathem.

tino acceptum ferendum est, quòd magos
 & aruspices, & eius generis impostores,
 & qui eos aut consulerent, aut euocarent,
 acerrimè puniri iussit: taliumq; etiam ho-
 minum accusatoribus præmia proponi. Tit-
 lic hanc legem Romæ paulo post uictum op-
 pressumq; Maxentium, impium illum ty-
 rannum, & magicarū artiū principem:
 qui & cum aduersus Constantinum copias
 suas educeret, aruspicum auspicijs niteba-
 tur: & rescisso mulierum prænantium ute-
 ro, iugulatisq; infantibus nondum natis,
 magica nefandaq; sua sacra peragebat.
 Sed & Maxentio sublato supererat Lici-
 nius, isdē sacris & incantationib. initiatus,
 qui huius impietatis nouum ueluti ludum
 aperuerat. Et erant sanè illa tempora ual-
 de magicis huius generis studijs dedita.
 Quid dicam, Iulium Firmicum ea æta-
 te libros, qui etiamnum extant, ad Lol-
 lianum, Orientis proconsulem, scripsisse?
 qui ad curiosam uanitatem Genealogico-
 rum

rum proximè accedere uidentur.

De crimine Maiestatis, de quo alij principes, in sua scilicet causa seueri iudices, tam multas leges tulerūt, nullā Constantini legem habemus. Sed singularis suæ in eo genere clementiæ illustre reliquit exemplum, quod in primis dignū memoria est.

Est quidem (quod saepe mirari cogor) ab ijs qui tam longos alioqui de Constantino commentarios olim conscripserūt, prætermissum, quacunq; tandem uel negligentia uel obliuione factum id sit: sed commode accidit, ut cum Chrysostomi conciones ad populum Antiochenum habitas legerem, inciderim in eum, ex quo hanc historiam repeterem, insignem locum.

Constantini statuam lapidauerant homines quidam seditiosi, uel petulātes. Accusati sunt. Accusatores, ut ad uindictam principem magis inflammarent, iniuriam atrocem atrocissimis præterea uerbis amplificabant. Clamabāt, nō minus flagitiosum esse hoc maiestatis

iestatis crimen, quam si ipsius Imperatoris uirga facies lapidibus caesa, atq; etiam contusa fuisset. Hinc Constantinus manu faciem suam palpanis, & leniter arridens, placide respondit: nullum se uulnus ex illa lapidatione sentire. Quo responso non solum accusatores illos abegit, sed & alios principes non minus quam si legem tulisset, docuit, ut in sua causa placabiles essent. Unde & cum postea quidam Antiochia statuas Placidiae imperatricis euertissent, proptereaq; Theodosius tali uxoris suae iniuria commotus, totam ciuitatem perdere uellet: missus ad eum placandum Flavianus episcopus Antiochenus, in primis illud quod de Constantino recitauit, proposuit: & Theodosium eo exemplo ita mitigauit, ut is legem etiam ediderit, qua is ignoscendum esse iudicat, qui Imperatori maledixerint.

l. una. C. si
quis Imp.
maled.

Constantini leges & iudicia de criminibus missa faciam, si illud addidero, quod Sozomenus scriptor Ecclesiasticae historiae
com-

commemorat: illum, cum de pœnis ageretur, lege lata sustulisse uetus supplicium crucis. Existimauit enim, propter honorem crucis Dominicae & Christiana, tale animaduersionis genus in usu amplius esse non debere. Si antiquitates scriberem, dicerem (quod multi fortassis ignorant) qualis forma crucis olim fuerit, & quale hoc supplicium apud Romanos. Verum nunc alio propero. Finem tamen facere non possum, quin Constantinum laudem, quod non solum bonis legibus ferendis, sed & iniquis abrogandis operam dedit. Testis est Eusebius, eum ius civile ab Licinio conuulsum confirmasse, huiusque impij tyranni barbara quadam edicta sustulisse. Sanè libro decimo quinto Codicis Theodosiani, extat hæc Constantini uerba: Remotis Licinij tyranni constitutionibus & legibus, omnes sciant, ueteris iuris & statutorum nostrorum obseruari debere sanctionem. Quæ tyran-

nus

- » nus contra ius rescriptis, non ua-
 » lere præcipimus: legitimis eius re-
 » scriptis minimè impugnandis.

*Caterùm cum plerumque de consuetu-
 dine queratur, & malis moribus bona le-
 ges sæpe labefactentur, ualde etiam fuit ne-
 cesse aliquid hac de re statuere, de qua &
 in Ecclesia & in Rep. magna sæpe questio
 est. Ut iurisconsultorum nunc sententias*

*l. de quib.
 De legib.*

*tantum recitem, dixit Iulianus, inuetera-
 tam consuetudinem pro lege non immeri-
 to custodiri. Sed dixit etiam Proculus, nõ
 tam spectandum esse, quid Romæ factum
 sit, quàm quid fieri debeat. Quid noster*

*l. 2. C. quæ
 sit longa
 consuet.*

*Constantinus? Consuetudinis (inquit)
 ususq; longæui non uilis auctori-
 » tas est: non tamen tanta, ut aut ra-
 » tionem uincat, aut legem.*

*Qui existimant non de aliqua consue-
 tudine, quæ legi contraria sit, agi, sed simpli-
 citer uim & potestatem utriusq; conferri:
 facile interpretantur, eandem utriusque*

uim

uim & æqualem esse: neq³ alteram altera
 aut minorem, aut maiorem. Verùm cum
 de cõsuetudine queritur, qua legi cõtraria
 sit: queritur, an hæc illam uincat & ab-
 roget. Certè cum lex aliqua perpetua est,
 & naturali ratione subnixæ, cõtraria con-
 suetudine tolli penitus non potest. Quan-
 diu quidem patitur legislator eam impunè
 contemni, aut negligi, illa cedit, & ueluti
 dormit. Sed neque planè uicta propterea
 est, quin reuocari in usum possit: neq³ mor-
 tua, quin suscitari facile queat. Scio ta-
 men & fateor, legem aliquam posse con-
 traria consuetudine abrogari, sicuti & Lu-
 lianus Iuriscons. fatetur. Sed hoc demum
 fit, ubi legislator, cuius erat legem tueri, si
 manere uellet, illud non nolle uidetur, &
 patiendo suam tacitè legem abrogat.

Porro de ui & auctoritate consuetudinis
 multa dici possent. Sed illud nunc obiter
 tantum dicam: ut eius aliqua uis sit, in pri-
 mis esse illam oportere non iniustam, aut
 & inquam,

iniquam. Neque enim quod omnino iniu-
 stum est, tempore uel usu ius fieri potest. Et
 quò tandem recideremus, si sublato facti
 & iuris discrimine factum pro iure acci-
 piamus, aut iuris regulam ex facto repeta-
 mus? Si id quod in usu fuit, sit alioqui non
 iniustum, non iniquum, saltem non intole-
 rabile: tum certè longæ consuetudinis eam
 uim, quæ legis esse dicitur, esse credemus:
 præsertim ubi tam longo iam tempore in-
 ualuit, ut quo primùm cæperit tēpore, nul-
 la memoria sit: & propterea etiam possit
 uideri lex potius perlata principio fuisse.
 Hanc etiam Constantini fuisse sententiam
 existimo: & in Ecclesia quoq; ualde uti-
 lem esse sentio. Audiebat Nicænum illum
 canonem, τὰ ἀρχαία ἔθνη ὑπακούειν. Sed
 interea tamen meminerat, antea in con-
 cilio Carthaginensi, cui Cyprianus inter-
 erat, atq; ad eò præerat, editam hanc sen-
 tentiam fuisse, Veritati cedere consuetudi-
 nem debere. Audiebat, quòd Cyprianus
 ipse

ipse ad Stephanum Rom. Episcopum scripserat: consuetudinem sine ueritate, ueritatem erroris esse. nec de consuetudine praescribendum, sed ratione uincendum.

Non institui plura nunc dicere, de legibus Constantini, quibus optimus hic princeps orbem terrarum ueluti conuersum fundauit: neq; solum sapientissime continuit, sed & in eo statu collocauit, in quo consistere debuisset. Visum adhuc Romae in capite uiae Appiae, ad Palatini montis radices, arcus triumphalis, cum hac inscriptione:

IMP. CAES. FL. CONSTANTINO P. F. Augusto, S. P. Q. R.
 QVOD INSTINCTV DIVINITATIS, MENTIS MAGNITVDINE, CVM EXERCITV SVO TAM DE TYRANNO QVAM DE OMNI EIVS FACTIONE, VNO TEMPORE, IYSTIS REMPVBLICAM VLTVS EST ARMIS, ARCVM

2 2 TRI.

TRIVMPHIS INSIGNEM DICAVIT.

In interiore autem eius arcus fornice, ab una parte est, FVNDATORI QVI ETIS: ab altera, LIBERATORI VRBIS. Potuisset ORBIS scribi, quem certe liberavit, & in quo quietem quandam bonis legibus fundavit. Nam etsi cum his illa postea perturbata, atq; etiã eversa est, tamen Constantini culpa nulla fuit. Audio & superioribus annis in ruinis ueteris templi Concordiæ, inter Capitolium & Forum Romanum (quo in loco & senatus olim habebatur, & senatus consulta fiebãt) inuentũ esse lapidem cum hac inscriptione:

D. N. CONSTANTINO MAXIMO
PIO FELICI AC TRIVMPHATORI
SEMPER AVGVSTO OB
AMPLIFICATAM TOTO ORBE
REMP. FACTIS CONSILIIS Q.

S. P. Q. R.

ÆDEM CONCORDIÆ VETV

STÆ

STATE COLLAPSAM IN ME-
LIOREM FACIEM OPERE ET CUL-
TV RESTITVERVNT.

Laudat Cicero non solummodo Q.
Martium Censorem, quòd signum Concor-
diæ fecerit, atq; in publico collocarit: sed &
C. Cassium censorem, quòd hoc signum uo-
luerit in curia esse: hancq; præclaram fuisse
ait, & omni laude dignam uoluntatem
hominis, qui præscribere se arbitrabatur,
ut sine studijs dissensionis sententiæ diceren-
tur, si sedem ipsam & templum publici
consilij, religione Concordiæ deuinxisset.
Equidem laudare nõ possem, nec uellem,
senatum populumq; Rom. si Concordiæ ido-
lum colat: neq; Constantinus talem ethnica
uanitatis stulticiã & superstitionẽ probare
potuit. Sed lubèter audio Constantinũ pu-
blicè laudari, auctorem concordiæ: quam
certè, eamq; ueram, constituere uoluisse
uidetur, cum & Remp. legibus bonis, &
Ecclesiam religione uera deuinxit.

Faceſſat Sept. Seuerus, qui gloriabatur,
 ſeſe tandem aliquando Byzantium uicē-
 piſſe, diripiſſe, funditusq; euertiſſe. Laude
 tur uerò Conſtantine, qui ciuitatē illam,
 quæ iam annis propè centum in ſuis cineri-
 bus iacuerat, ſic erexit, ut deinde collaben-
 te Roma, Italiaq; peruaſtata, fuerit ſola pro-
 pè ſedes & cuſtos Imperij, doctrinæ, legum
 ac literarū. Quid dicā, eum in media Gal-
 lia Auguſtodunum Heduorum (quam ci-
 uitatem Gallienus peſſunderat) ſic reſti-
 tuiſſe, ut ab auctore ſuo Flauio Conſtantino,
 Flauia ſit appellata: & fuerit altera ueluti
 Conſtantinopolis? Cum audio nobiliſſi-
 mas eum ciuitates inſtauraſſe toto orbe ter-
 rarum: agnoſco, domicilia religionis & iu-
 ris reſtituere uoluiſſe. Sed cum cogito, quæ
 turba, quæ ruina, quæ tenebræ mortem il-
 lius conſecuta ſint: agnoſco, etiam bonas le-
 ges ualde opus habere bono cuſtode & iu-
 dice. Aiunt triſtiſſimū inuſitata magni-
 tudinis cometē, paulo antiè quàm Conſtan-
 tine

tinus moreretur, uisum esse. Vidit hoc funestissimum portetum optimus Princeps: quo magis morientem de tota Rep. de Ecclesia, de posteritate sollicitum fuisse credo. Extantq; etiamnum apud Eusebium postrema ex ore morientis excepta uerba.

Mortuus est autē Nicomedia, anno Christi trecentesimo quadragesimo secundo, x i Calend. Iun. Quæ profectio nox tam tetra fuit, quàm annis antè triginta latus affluserat orbi terrarum dies ille, quo primùm in sua Britannia Imperator fuerat saluatus. Non conferam eum cum successoribus, Theodosio, Valentiniانو, Martiano, Iustiniano: sed magnam causam esse dico, cur omnibus temporibus Constantinus aliquis nouus desideratus sit: & solennibus uotis uitam longam illi, qui ad Constantinum accederet, publicè omnes boni precati sint. Olim nouo principi senatus populusq; Rom. cum bene precaretur, acclamare solebat, FELICIOR AVGVSTO, ME

LIOR TRAIANO: idq̄ adhuc suo tem-
 pore post aetatem Constantini factitatum
 fuisse, narrat Eutropius. Sed adycere pro-
 fecto debuerat, RELIGIOSIOR CON-
 STANTINO: qualis & in Christiano-
 rum conuentibus atq; concilijs fuit frequēs
 ad Principes, & fausta acclamatio. Sic e-
 nim & Synodus Chalcedonēsis, cum Mar-
 tiano Imp. bene precaretur, acclamauit,
 CONSTANTINO NOVO ANNI
 MULTI, VITA LONGA.

Hec haectenus habui, quae de Constan-
 tino, eiusq; legibus, ex antiquitatis memo-
 ria repeterem. Reliqua, quae de eo copiose
 dici possent, Eusebius & alij historiae Ec-
 clesiasticae scriptores, fuisse commemorant.
 Neq; tamen nescio, neq; plane dissimulo, ui-
 tia huius Principis multa fuisse. Homo e-
 nim fuit, & homo in magna temporum
 confusione multis erroribus obnoxius. Sed
 illa nunc solum, quae uel publicè fecit cum
 laude, uel ad Remp. Christianam constituen-
 endam

endam bene sapienterq^{ue} prouidit, commemorare institueram. non enim historiam scribo. Si itaq^{ue} uel in signo crucis superstiosè colendo, uel in templorum substructionibus immodicè attollendis, uel in Athanasio iniuste pellendo, uel in Ario dissolute reuocando, uel in baptismo ad mortè usq^{ue} stulicè differendo, uel episcopi deniq^{ue} Ariani ministerio tunc utedo peccauit: nihil ad institutum nunc meum pertinere putauit. Si quid in Repub. fortè fecit crudeliter, si quid auarè, si quid libidinosè: non laudo. Sed alius erit uituperanda crudelitatis, auaritiæ, libidinis locus. Patior, ut Eutropius dicat, principem fuisse primo imperij tempore optimis quidem principibus, sed postremò medijs comparandum. Patior, ut scribat, insolentia rerum secundarum elatum, crudeliter uxorem, cognatos, amicos tractasse. Addo etiam, (quod Sidonius Apollinaris narrat) Ablauium consulem tunc ea tempora uocasse Neroniana,

cum Constantinus & coniugem Faustam
calore (ut ait) balnei, & Crispum filium
frigore ueneni extinxisse diceretur. Si hac
uera sunt, tragica parricidia sunt, quae ad
historiam pertinent. Sed obliterare tamen
non debent alia religionis, sapientiae, iusti-
ciae, fortitudinis exempla: quae si in ullo
unquam principe fuerunt, in Con-
stantino nostro certe
fuerunt.

F I N I S.

ERRATA, OPERARVM IN-
curia inter excudendum commissã,
sic emendabis.

Pag. 3. uersu 14. legend. tueri atque 6. 17. per-
tinacem 21. 3. *λεπιδώτας* 28. 8. Valentiniani 30. 12.
hæc uerba: 32. 6. legabatur 34. 12. præterea in 36. 13.
Romanum 37. 5. Sacerdotes. 50. 3. ut certè 54. 6. a-
gebant. 55. 8. quin 64. 17. minimè 65. 21. conuene-
rant. 67. 19. immunitate 70. 11. ut uel 85. 19. audia-
mus 89. 13. Epiphanius 100. 14. præferret 101. 16.
Augustinus 114. ult. ducendæ 133. 12. factum est
137. 13. degunt Reipub. 157. 21. Budæus 167. 4. un-
ciarum 168. 7. ipsam 176. 9. perniciosum 187. 4. con-
cilio 212. 21. *συναξαι* 216. 17. secuti, Honorius 217. 11.
inferius oppignerari 223. 11. Urbicus 226. 12. mensi-
bus & 19. derelinquendi, eum 230. 2. glorem 232. 1.
discederet & 4. habebat 234. 14. naturalibus liberis
& 17. commissum 245. 5. quin 248. 18. sexto anno
253. 11. ad eam rem 255. 19. Valentinianus 263. 13.
erat aliorum & 14. rescriptis, non & 20. ufum fruct.
265. 13. erat aliorum 267. 1. erat 270. 3. Eò itaque
271. 4. quidem 281. 21. Si illi opus 285. 22. uel ut
286. 6. nisi si & 8. Prætorum pertinere 296. 21. partē
297. 15. aliquam do 302. 4. actio illa & 19. uindicatio-
nis tamen 310. 6. edixit 311. 20. decesserit relicto
319. 17. præscriptiones 328. 7. quam 340. 15.
Aures. 345. 12. sit.

RERVM ET VERBORVM IN
 præcedenti libro memorabilium
 I N D E X.

A	Blauij Cos. de Con stâtni etate te- stimonium 361	legi adulteri solidorum. eorūq; pœna 175	237
	absentia studiorū causa, æ- què ac Reipub. causa, iustissima habita 200	Aegypti sacerdotum scho- le 43	
	Acessius Nouatianorum e- piscopus 96	Aegyptiorum regum de lendis sacerdotibus cu- ra 28.29	
	accusatores criminum esse multos, Reipub. utile 339	Aelianus Africæ procons. 62	
	accusatorij libelli ad præ- sidem deferendi 341	æquitas ciuilis Vlpiano quæ. 331. naturalis. ibid.	
	Achab regis & Naboth historia 287	æquitatis potiss. iudici ha- benda ratio 328	
	actiones suis temporib. nō prolatae quæ 325	æquitatem non scribi 329	
	auctori probationem, non reo incumbere 323	ararij ecclesiastici cura di aconis commissa 23	
	actuarij 127	aris ad aurum & argentū proportio 158. 159	
	Adriani imperatoris fru- galitas 135	aris libra 158	
	adulteri gladio puniri à Constantino iussi 237.	erosa pecunia reprobata 163	
	346. 347	affinitas ascriptitiorum nō separanda 226	
	adulteri, nuptiarum sacri-	affinitas nuptiarum impe- dimentū cuiusmodi. 230	
		Aggenus	

I N D E X

Aggenus Urbicus	223	dium	56
agnatio ascriptitiorū non aliena negotia fidei nostrae separanda	221	commissa, non negligenter curanda	278.279
agri colendi studium regiū	219	alienas res tractantium officium	281
inter Agros cōfines quantum spacium liberū esse debeat	222	ambitionem agrē coerceri	111
de Agricolis, Constantini		ambitus lex	111.112
lex. 208. 213. 215. 221.		Ambrosij locus	2
item Friderici	218	amici fratrum loco	307
Alexander Constātinopolis episcopus pius.	112	amicos honestos etiam fratrib. consanguineis praeferi in testamēto posse	307
Alexander episcopus Alexandrinus Arij antagōnista	82	Anastasiij Imp. interitus.	91
Alexādrinus episcopus de equinoctio uerno consuli solutus	94	ab Anastasio sublatū chrysargyrum tributum.	142
Alexandri Hierosol. episcopi bibliotheca	47	ancillarū filij inter nothos relati	237
Alexandri Seueri dictum	196.	αὐτοκρατορίας ordinati	109
in Vlpianum pietas	206	angariarum praestatio pro fessorib. & militibus remissa	195
Alexandriae Aegypti schola 40. eiusdem studium astronomiae	94	aniculae cuiusdā in Philippum Maced. regem secōma	277
Alexandrinorū regum in conquirendis ueterum librorum thesauris studio		annonae militaris erogatio	139
		antecef-	

I N D E X.

anteceſſores	193	conſcripta	54
Antiochenæ eccleſiæ Chryſoſtomi tempore pro- uentus	34	aquila biceps	124
Antiochenū conciliū. 87.		aratrū pignori accipere le- ge cautum	217
105.113		archiepiſcopi, eorūq; præ- rogatiua qualis, et uſus	
Antiochiæ ſchola	41	de.105. uide Metropo- l.	
Antiochū Epiphaneſem imi- tatus Diocletianus. 49		arcus triumphantis Conſtā- ſtanti	355.356
antiſtitum ambitio quo- modo paulatim creuerit.		Arelatenſis epiſcopus Ro- mano prælatuſ à Con- ſtantino	59
106		argentum regium	165
Antonini Caracallæ numi adulterini	165	argenti ad æs proportio.	
Antonini Pij dictum	196	158.159	
M. Antonius ob ferrū de- narijs admixtum dam- natus	164	argenti in numis niſcendi ratio	164.165
appellari à præfecto præ- torio non poſſe	333	argenti libra	158
appellationes quatenus ad mittendæ, aut reiſcien- dæ	ibid.	Ariſtidis apophthegma. 66	
appellationum uſus & ne- ceſſitas	ibid.	Arianum dogma damnatū	87
apocryphorum à canoni- cis diſcretio neceſſaria.	55	Arius Alexandrinus præ- byter. 72.74. qua occa- ſione & malitia in reli- gionem graſſatus	75
apostolorum monumenta, Græca primū lingua		Arius ab exilio reuocatus	90
		Arij factio. 72. trecentis an- nis graſſata	73
		Arij hæreſis qualis 76. in- de.	

I N D E X.

de. eiusdē periuriū. 89.	Audij ab ecclesia defectio	8
uersutia & tergiuersa-	auditoria liberalium artiū	
tio. 76. horrendus	tranquilla esse leges uo-	195
interitus 90. 91	lunt	
Arij sectatores pleriq; ip-	auditorum quāta ratio ha-	
so deteriores 76	bita priscis Imperato-	199
inter Arma leges non file-	ribus	
re debere 132	Augusti bibliotheca. 45. e-	
Artemij confutationes Iu-	iusdem de militari disci-	
liani calūniarū in Con-	plina libri 130	
stantinum 142	Augusti lex, de populi pro-	
artium doctoribus conces-	sua Imperij'ue salute uo-	
sa priuilegia quib. reb.	tis 174	
constant. 193. eisdē ho-	Augustodunum à Gallieno	
nores & salaria decre-	destructum, Constanti-	
ta 196. 197	nus restituit 358	
aruspicum superstitio re-	Aures principis qui 340	
pressa 348	aurei numi diuersum pos-	
as libralis factus sextanta-	us 157	
rius & uncialis 167	aurum obryzum 173	
scriptitiorū agnatio non	auri ad argentum propor-	
separanda 221	tio 158. 159	
asis 298	auri libra 158	
strorum discipline potiss.	auro uitij quid addemes,	
ratio habita in schola	falsi criminis teneri. 163	
Alexandrina 94	B	
Albanastus Arij antagoni-	Bānocherēse collegiū. 40	
sta 82	Basilides herēsiarcha 74	
Atheniensium Plynteria	belli nerui pecunie 140	
211	bence	

I N D E X.

beneficium cum alterius in iuria non postulandum 318.319	Byzantina schola 41
Beritensis academia 201	C
bibliothecæ aliquot cele- briores 45. inde	Cæciliani Carthaginensis episcopi accusatio. 58.
bibliothecæ templis adiun- ctæ cur 44.45.48	absolutio 60
bibliothecarum veterū u- sus 55	cæremonijs libenter inha- rere homines 101
Bononiæ schola à Carolo Magno instaurata 205	Cæsareæ Palestinæ schola 40
bonorum diuisio patri te- stamento libera 304.305	Cæsares Constantinopoli- tanos etiã latinè loquen- tes græcissare 326
bouem in specū delapsum ferijs etiam liberari im- punè licuisse 211	Cæsarum arbitrio ac iussu concilia generalia cogi solita 80.81
Britanniæ idololatria 11	Cæsariensis bibliotheca 47
Britannos faciliè uinci, Cor. Taciti dictum 79	Cæstria, legionū urbs 40
buccellatum 135	calūniæ repressæ. 339.341
Byzantium à Sept. Seuero euersum, à Constantino rursus instauratum 358	canon frumentarius 139
Byzantium altera Roma, & cur eò sedem suam Constantinus transtule- rit 122	canonici libri ab apocry- phis discernendi 55
Byzantina moneta ferrea 163	capitalium iudiciorum or- do & usus 338.344
	capitatio quid, & eius im- munitas quib. concedi solita 154
	capitatio remissa. 194. ec- clesiarum ministris 68
	capitecensi 154
	Capitolij Rom. bibliote- ca 45

I N D E X.

ca	45	Cathari Nouatiani	98
Caracallæ nummi adulte		catillus	217
rini	165	Catonis in L. Flaminiæ	
carceris poena quomodo		censura	178
usus Constantinus.	335.	cauponariæ mulieres fe-	
336		rè impudicæ	235
carceris usus ad homines		causarū criminalium co-	
continendos, non pu-		gnitio	342
niendos	336.337	causidicorum pactiones	
carcere inclusi humani-		improbatae	299.300
ter habendi.	337. 338	coelibatus ratio cuiusmo-	
Carolo magno schola &		di à Nicænis patrib.	
Papie instituta, et Bo-		habita	113.115
noniæ instaurata	209	censor, censitor, census	
castigationis domestica		magister, idem	147
priuatæq; ius	266	censores ecclesiastici	19
castitas ecclesiæ ministris		Chalcedonense concilium	
prescripta	113	105. 107. à Martiano	
castrësis peculij ius filio-		coactum	80
fam. etiã in principū		Charondæ lex	197
comitatu concessum		chirographarijs credito-	
137		ribus pupillos præfer-	
castrorum Ro. disciplina.		ri	269
130		Christianum mancipium	
καταστροφή, eorūq; usus		Iudæis aut impijs ser-	
340		uire, indignum & illi-	
catecheseos usus Constan-		citum	266.267
tini etate	44	Christiani libertate do-	
κατηχίσεως scholæ	41	nati à Constantino. 16	
catechistæ	39	Christiani Romæ ab om-	
		ni rei-	

I N D E X.

ni reipub. functione	credendæ	284
depulsi	18 <i>λεῦποι</i>	23
Christo herede institu- to, ecclesiam eius loci intelligi	33 clericis à tributis non im- munes	155
chrysfargyrum tributum	141 clericis in criminali causa coram præside conue- niendi	65
Chrysostomi tẽpore quã ti ecclesiæ Antioche- næ prouentus	34 clericis quales Ecclesiæ sumptualendi	25
Ciceronis bibliotheca.	52 clericorum auaritia re- pressa	36
Ciceronis dictum 4. 15	Clericorum loco Ecclesijs qui potiss. habendi	207. 208
Ciceronis locus. 163. 273. 279. 280. 283. 316	Clericorũ ordinatio qua- lis à Nicænis patribus constituta	109
Ciceronis tempore quan- ta uectigalium summa	146 clericorũ priuilegia. 206 207 prouocationes ibidem.	
Circenses ludi	184 clericis fœneratio omnis interdicta	299
ciuibus legata, ipsi ci- uitati relicta uideri	38 cœlibatum esse liberum debere	246
si Ciuitas mutuam pecu- niam crediderit, &c.	283. 284. cœlibum multa	ibid.
ciuitati relicta in quos u- sus uertenda	39 collegijs legari iure per- missum. 30. interdic- tum	31
ciuitates	120 coloni à prædijs suis non alienandi	220
ciuitatum pecunie sine i- doneis pignoribus nõ		<i>in Com'</i>

I N D E X.

in Commercijis ius omnis remota	290	discrimen	232. 239
commissoriae pactiones quatenus tolerandae	290. 292	coniugij necessitas	228
commodati cura	280. 281	coniugium sacerdotibus à Nicena synodo per missum	115. 116
concilium, ecclesiae cor- pus	37	cōiugia debere libera esse	237. 246. 247
conciliorum generalium cogendorum ius apud Caesares	80	Constantinus alter Cyrus & Nehemias	12
Concordiae signū in pub. locatum	357	Constantinus cur sibi By zantium, relicta Ro- ma, sedē delegerit.	122. 193
concubinae lege Mosaica permissae uxorum lo- co	232	Constantinus episcopo- rum inter sese concer- tantium libellos exu- rit	66
concubinarum ratio a- pud ueteres Rom. cu- iusmodi	231	Constantinus erga con- cubinas remissior.	230.
cōcubinis Senatorum i- niquior Constantinus	234	in templorum extru- ctionib. profusior.	16.
aduersus Concubinas pa- rum seuerus Constan- tinus	230. 234	legitimarum nuptia- rum fautor	116
concubinatus à legiti- mis nuptijs discrimen	232	Constantinus Niceni Sy- nodi tanquam chora- gus	83
coniugij à concubinatu		Constantinus placidiss. rum ecclesiasticarum iudex	61
		A 2	Constan-

I N D E X.

Constantinus post episco- palia iudicia pronun- ciat	60	continentia & fruga- litas. 135. disciplina mi- litaris. 133. facilitas.
Constantinus principib. exemplum, quo officij sui admoneatur, à Deo constitutus	7	89. 335. humanitas. 277. religio
Constantinus IIII. Pogo natus	86	Constantini collega & Imperij socij quales.
Constantinus quib. legi- bus ecclesie ordinem ac formam communie rit. 9. inde		7.8. item aduersarij. 8
Constantinus quo anno, & ubi mortuus	359	Constantini de adulterio lex. 347. item de agri- colis. 208. 213. 215. 221. de donatione. 301. 303
Constantini ad Persarum regem literæ pro Chri- stianis	16. 17	Constantini de Eusebio Cæsariensi encomium 104
Constantini apophthegma 350. arcus triumphalis 355. 356		Constantini de patria in filios. potestate lex. 247. 248. itē de ege- nis patrib. è fisco su- stentandis. 252. 254. 258. inde
Constantini aula commu- ne asylum afflictæ in- nocentiæ	276	Constantini de ultimis uo- luntatibus constitutio 303. inde
Constantini aureus num- mus	157	Constantini de usuris lex 294. 295
Constantini clementia in audiendis etiam calū- niatoribus	59. 60	Constantini dictum
Constantini cōstantia. 8.		Constantini donatio fabu- losa
		25. 26. 27
		Constantini duo max. in Ecclesiastis

I N D E X.

- Ecclesiã beneficia. 92
- Constantini erga bonarũ
literarũ studia fauor
185.187.188.item Con
stantij patris 188
- Constantini erga Nicæ
num confessum reue
rentia.82. erga sacer
dotes indulgentia. 65.
erga pupillos cura.
269
- Constantini iisdem qui &
ecclesiæ & Christi ho
stes 142
- Constantini in bibliote
cis instituendis studiũ
45.48.inde
- Constantini in cohibenda
& Iudaorũ perfidia
& gentium idolola
tria studium 12.13
- Constantini in describen
dis sacris libris reli
gio. 51. in conseruãdis
studium 57
- Constantini in Donatia
nos & Arianos facili
tas. 341. in Heduos li
beralitas 145
- Constantini in Maiestatis
crimine clemẽtia. 349
- Constantini in populũ
Constantinopolitanũ
munificentia 140
- Constãtini in sedanda A
riana hæresi pruden
tia 78.79
- Constãtini in Tyriam Sy
nodum, & Nicomedi
ensem clerum liber
tas 64
- Constantini in uestigali
bus exigendis mode
stia 144
- Constantini laus ab urbi
bus instauratis 358
- Constantini lex de gladia
torum ludis tollendis
179
- Constantini lex de num
morũ aestimatione ob
scura. 169. contra fal
satores. 174. 175. inde
- Constantini lex de seruis
non inhumanius tra
ctandis 265
- Constantini lex sacris in
Synodo Nicæna iudi
cib. præscripta. 83.84
- Constantini leges capita

I N D E X.

les. 336. inde 344. itē	Constantini statua lapida	
forenses. 316. hæredi-	ta	349
tariæ. 310. nauticæ.	Constantini symbolum.	
224. numariæ		44. 92
161		
Constantini leges propter	Constantini tempore qua	
obscurum dicendi ge-	lis ecclesiæ, religionis,	
nus interdum in con-	ac iuris status. 6. 7. 15.	
trariam sententiã con-		71
torqueri	Constantini tutelaris con-	
257	stitutio	271
Constantini magnitudo a-	Constantino quantæ cu-	
nimi. 4. religionis pro	ræ fuerit Reipublicæ	
mouẽdæ studium. eod.	administratio	120.
5. 9. 16.		127. item militaris res.
Constantini mortẽ quantæ		130. 133
calamitates consecu-	Constantini uitia	361
tæ. 358. cometes paulo	Constantinopolis unde di-	
antè conspectus. ibid.	cta	42
inde.	Constantinopolitana Sy-	
Constantini munimen-	nodus Arianis & Ma-	
tum prope Agrippinã	cedonianis confutan-	
Coloniã extructum	dis occupata. 97.	
132	à Theodosio coacta.	
Constantini numorũ cha-		80.
racter qualis	in Trullo	54
168	Constantinopolitanorum	
Constantini precationis	Cæsarum leges cuius-	
militaris formula	modi	169
131	Constantij dictum	144
Constantini pro infirmio-	consuetudo inueterata qua	
ribus contra potenti-	tenus	
ores constitutio. 276.		
277		

I N D E X.

tenus pro lege habēda.	no	158
352.354	cremari, pro suspendi.	
consuetudo sine ueritate erroris uetustas.	326	
consuetudinis uis & autoritas	353	criminalium iudiciorum seueritas Constantino approbata
consuetudinē ueritati cedere debere	354	345
de Consuetudine legi contraria, questio cuiusmodi	353	criminum inuestigatores & accusatores Reipublicæ utiles, & quatenus
continentia causæ	317	339
contractus mutui ratio	297	Crispus Constantini filius, nouercæ Faustæ insidijs interceptus.
		347
contractus ui extorti, aut dolo malo, dissoluendi	285	eius interitus
		362
contractus alio nomine iniri etiam posse	259	crucis supplicium à Constantino sublatum.
conuentiones dolo extortæ, prohibitæ	290	351
κοινωνία	21	cunctatio de morte hominis nulla unquam longæ
Cornelia lex monetaria.	162. 163. itē numaria	344
	167	curiæ quomodo à Constantino curatæ
Cor. Taciti dictum.	79.	127
	141	curialia munera cur Constantini ætate plerique fugerint
à Creditore hypothecario emere, tutius plerunque, quàm à domi-		127. 128
		de Curialibus lex
		128
		curiosi, eorumq; in Reip. usus
		339. 340
		custodia liberæ usus
		336
	A	†
		custodiæ,

I N D E X.

<i>eustodia, pro reis custodi</i>		<i>eius cultus</i>	10
<i>tis</i>	343	<i>diaconorum circa arari</i>	
<i>Cypriani concio de cleri</i>		<i>um ecclesiasticū mu-</i>	
<i>corū simplicitate.</i>	102	<i>nus</i>	23
D		<i>diaconorū cum sacris uir</i>	
<i>Damasi episcopi Rom.</i>		<i>ginibus, Cypriani tem</i>	
<i>confessio</i>	112	<i>pore, conuictus ni-</i>	
<i>damnare eum libenter ui</i>		<i>mium familiaris</i>	114
<i>deri, qui citò damnat</i>		<i>Dianæ templi incendium</i>	
	344		75
<i>Darij oraxsya</i>	340	<i>dieculam ducere</i>	320
<i>decani funerarij</i>	22	<i>dierum aliquot in Eccle-</i>	
<i>decuriones</i>	127	<i>sia discrimen necessa-</i>	
<i>decurionum decreta.</i>	193	<i>rium</i>	209
<i>delatorum audacia Con-</i>		<i>dierum superstitiosa ob-</i>	
<i>stantino repressa.</i>	341	<i>seruatio</i>	ibid.
<i>delatorum ministerio u-</i>		<i>Diocletiani aureus num-</i>	
<i>tendum, non autem te</i>		<i>mus</i>	157
<i>merè fidendum</i>	340	<i>Diocletiani de templis</i>	
<i>delatorum satellitio tyrā</i>		<i>Christianorum & sa-</i>	
<i>nos tantum uti</i>	340	<i>cris literis abolēdis e-</i>	
<i>Delphorū mos sacro gla</i>		<i>dictum</i>	49
<i>dio etiā in fontes ani-</i>		<i>Dionysius tyrānus stan-</i>	
<i>maduertendi</i>	339	<i>neis numis usus</i>	163
<i>Dei aliqua reuerētia om</i>		<i>Dionysij Corinthij epi-</i>	
<i>nium hominū animis</i>		<i>scopi ad Gnosios epi-</i>	
<i>insita</i>	10	<i>stola</i>	116
<i>Dei colendi inuocandiq;</i>		<i>discipline ecclesiasticæ</i>	
<i>ratio uera</i>	10	<i>neruus, exomologese-</i>	
<i>Dei inuocatio, præcipuus</i>		<i>os usus</i>	98
			discipu-

I N D E X.

discipulorum quantaratio habita priscis Imperatoribus	199	nationi mortis causa similis	242
diuites ecclesiasticis bonis abstinere iussi.	24.	de Donatione leges Constantini	301.303
	25	de Donatione reuocanda lex	26
diuortiorum cause	238	donationes sp̄salit̄e, & propter nuptias	238
doli actio biennalis statutata	286	donationum dijudicatio	
doli iudicium in Republica	301	donationum pupilli nomine accipiendarum neglectus	270
ualde necessariū. ibid.		donationum reuocandarum cause	242.243
dominica dies rusticis ad agriculturā libera permissa	208.209.211	Donatus a casis nigris.	58
Dominica diei obseruatio	210.212	Donatiani in Cæcilianū calumnia	61
de Dominico die festo		Donatiani Constantino re iniquum	287
lex	70	aduersi	2
domino inuito rem aliena		Donatianorū dogma.	96
re iniquum	287	dos matrimonij propria	
dominorum in seruos crudelitas repressa	265	cur	233
266		dotis conseruanda gratia concessum mulieribus	
Domitiani bibliotheca.		tacite hypothecæ priuilegium	270
45		dotem separari, si mariti bona publicentur.	243
domus paterna pupillis non alienāda.	271.273	L. Drusi numi	165
donatio Constantini fabulosa	25.27		
donatio uxori facta, do-			

I N D E X.

Druidum scholæ	43	do cuiusmodi Nicæni
in Dubia re cōtra fiscum		patribus approbatus
potius pro domino re		102
spondendum	227	ecclesiæ ministris alendis
E.		certa uectigaliū pars
Ecclesiæ bonis frui eos,		destinata
qui proprijs ali poss-		23
sent. sacrilegium	25	ecclesiæ ministros non mi-
ecclesiæ corpus, conciliū		nus exēplo quā: uer-
37		bo docere debere
ecclesiæ disciplina & re-		113
formatio ex Nicænis		ecclesiæ opes non mini-
potiss. canonibus pe-		stris tantum eius, sed
tenda	118	omnibus qui egent, cō-
ecclesiæ doctrina ad sacra		munes
rum literarum regulā		34
tota exploranda	84	ecclesiæ ordinem ac for-
ecclesiæ instaurandæ e-		nam, quibus legib. cō-
xemplum principibus		muniert Constanti-
à Deo constitutus Con-		nus
stantinus	7	9. inde
ecclesiæ interitus potiss.		ecclesiæ rursus colligen-
causa, primatus cōten-		de seruandāq; gratiā
tio	106	excitatus à Deo Con-
ecclesiæ ministri cur ex		stantinus
publico alendi	29	1
de Ecclesiæ ministrorum		ecclesiæ status Constā-
creatione canones.		tini tēpore qualis
109		72
ecclesiæ ministrorum or-		ecclesiæ cur propria quæ
		dam bona esse Constā-
		tinus uoluerit
		29. 30
		ecclesiæ quies per Con-
		stantinum parta
		15
		ecclesiæ satisfācere,
		101
		ecclesiam principum o-
		pera

I N D E X.

pera subsidioq; uti non debere, Donatianorū error 2.3	tio à ciuili magistra- tu diuersa 19.20
ab Ecclesia una ad aliam transitus episcopis in- terdictus.iii. quatenus concessus 112	ecclesiastica disciplina quomodo ratio habi- ta in Synodo Nice- na 98
ecclesiæ bibliothecis à Cō stantino dotata 48	ecclesiasticæ politię or- do 19
ecclesiæ metropoles. 102. 103	ecclesiasticarum faculta- tum in pauperes dispō satio, diaconorum mu- nus 23.24
ecclesiarum ministri be- neficijs & priuilegijs à Constantino aucti 19	ecclesiastica prædia or- dinarijs tributis obno- xia 68
ecclesiarum ministris qua lis immunitas à Con- stantino data 67	ecclesiasticorum bonariū usus 38
ecclesiarum ministris sua cuique statio tuenda commissa 110	elogia 339
ecclesijs legata & here- ditates relinqui, lege cautum 35.36.37	ἐπιχρυσισμοὶ 207
ecclesijs legata in quos usus uertenda 38. 39	Ephesina schola 41
ecclesijs restituta bona, à Iuliano crepta 28	Ephesina synodus à The- odosio coacta 80
ecclesiastica censura ra- tio à ciuili magistra- tu diuersa 19.20	ἐπιείκεια 329
	Epiphanius ecclesiæ o- pes pauperibus largi- tus 35
	episcopatus omniū eccle- siæ pastorum unus sub Christo 102
	episcopi ecclesiæ deligēdi ratio

I N D E X.

ratio qualis Nicenis	ἐπίδος pomum	75
patribus approbata	eruditionis atq; religio-	
109	nis arctiff. coniunctio.	
Episcopi ab Imperatori-	45	
bus et depositi, et pro	Esaiæ locus	2
scripti	Ἐβελος προνοία	11
64		
episcopi opum ecclesie	Euagrius	142
non tam domini quam	Eulogio philosopho tes-	
œconomi	sera frumentaria dari	
34	iussa	197
episcoporum ambitio qui-	Eumenius rhetor, eiusq;	
bus initijs paulatim	oratio	188. 189
creuerit	105. 106. 111	
episcoporum consecran-	Eusebius Constantini bi-	
dorum & inauguran-	bliothecarius	48
dorum mos	110	
episcoporum immunitas	Eusebius Nicomediensis	
qualis à Constantino	Arij patronus. 90. 112.	
data	eius ambitio	ibid.
67	Eusebij Casariensis enco-	
episcoporum metropoli-	mium	104
tanorum dignitas unde	Eustachius Antiochenus	
nata. 103. et ad quid.	episcopus	82
104	Eutropij de Constantino	
episcoporum uitij offen-	testimonium	361
sium Audium, ab eccle-	exceptores iudicum. 127	
sia defecisse	8	
episcopis pauperum cura	exheredationis iusta cer-	
in primis habēda. 255	taq; causa ab ipso testa-	
equi publico usui deputa-	tore exprimenda, &	
ti, flabellis tantum agi-	ab hærede scripto pro	
tandi	banda	310
266	exomologesis	99
	exomo-	

I N D E X.

exomologeseos à Nicenis patrib. præscriptæ dif- ficultas	101	tre uel cõtrahere, uel testamentum facere li- ceat	259
exomologeseos usus eccle- siasticæ disciplinæ ner- uus	48	filiosam. militi heredita- tem sibi à commilito- ne relictam adire, qua- tenus sine patre liceat	276
in Exomologesi externa non herendum	100	filiosam. quatenus cura- tor dandus	260. 261
Ezechie liberalitas	27	filiosam. quatenus obliga- tæ res patris	270
F			
Fauia lex de plagiarijs	347	filij, paternis honoribus ut fruantur, permitten- di	258
Fauiana actio	274	filiorum appellatione e- tiam nepotes contine- ri	257
Faustæ Constantini uxo- ris interitus	362	filiorum emancipatio of- ficijs à patribus peten- da	260
feriæ stultorũ ociose.	211	filiorumfam. ingenuorũ magna cura Constanti- tino habita	265
feriæ à Mose indictæ cu- iusmodi	213	filios etiam in studijs ale- re, paternæ pietatis in- teresse	199
de Ferijs lex	70	filios surripì parẽtibus à Constantino coercitũs	347
de Ferijs leges, iuris Pon- tificij olim	209		
ferijs quid agendum	211		
ferrea moneta	163		
ferrum denarijs admix- tum	164		
fides bona	329		
filijfam. aut uendendi aut obligandi potestas sub lata	248. 254		
filiosam. an ignorante pa-	347		

fiscale

I N D E X.

fiscale ius priuatorum pa
etione cõuelli non pos
se 149	fisci questionibus uiginti
annorum præscriptio
nem custodiri 326.
ad Fiscalia tributa etiam
clericos prædiorum
posseßores compelli
68. & quatenus i-
bidem	inde
ex Fisco succurri paupe-
rum necessitati Con-
stantinus uoluit. 252.
254
fiscalium debitorum con-
tumacia quomodo co-
ercenda 152. 153	L. Flaminij improbũ fa-
ctum 178
fiscalium procuratorum
in Gallia barbaries.
245	Flauia, que Augustodu-
num prius 358
fiscus lieni comparatus.
143	Flauiani episcopi opera
placatus Theodosius.
350
fisci actionem ad bona
uacantia quadrien-
nio tantum durare.
325	forensium legum usus.
315
fisci ius à Zenone Imp. in
troducendum 151	fori iudicialis ferie, mensis
& uindemiarum tem-
pore 214
fisci iustæ etiam actiones
cremari quatenus ius-
se 325	Friderici Aenobarbi Imp
per. constitutio de
priuilegijs scholasti-
corum 201. 202.
206. inde
fisci non magis, quàm
priuatorum, singulo-
rumq; hominum habi-
ta ratio à Constantino
225	Friderici Aenobarbi con-
uētus iuridici ad Rom
calias indicti 205
Friderici Imp. lex nau-
tica

I N D E X.

tica. 226. item ru-		& quibus licere sena-	
stica	218	tus consulto permis-	
fronti non temere fiden-		sum. ibidem	
dum	100	ob Gladiatorios ludos	
frugum cur pars octava		prohibitos monachus	
usuræ nomine pendi		quidam lapidibus ob-	
iussa	296.297	rutus	
fundum comparari sine		glebæ addicti	
consensu & reliquis non		Gotthorum regum in ar-	
posse, lex	149	tium professores libe-	
fundi instrumento lega-		ralitas	
to, qui contineantur.		Græcorum leuitas	
257		superstitio & uani-	
funerariæ rei cura	22	tas	
funerum cura clericis cõ-		gymnicus agon approba-	
missa	21	tus. 183. sublatus. ibid.	
G		H	
Galerius	21	Heduis ob agri sterilita-	
Gallus catechista	42	tem tributa remissa.	
Georgij Alexandrini e-		145	
piscopi auaritiæ &		Heliæ conuentus	
tyrannis repressa. 22.		42	
23		Heliopolis schola	
gladiatores bustuarij. 183		43	
gladiatorum ludi sublati.		Heliopolitanorum uxo-	
178. 179. 181		res & puellas prosti-	
gladiatorum paria etiam		tuendi mos	
à priuatis hominibus		228	
exhiberi solita	178	Helisæi conuentus	
		42	
		ἡγιάδου usuræ ἡγιάδου	
		298	
		heredes	

I N D E X.

heredes ab exhereditatis	hypocritarum libido.	114
liberis probationes in	hypotheca tacite priuile-	
nocentiae & officiorū	gium	270
posse requirere	309	I
heredum cōcordie in di-	lactus ex naui factus, qua	
uidendis bonis habenda	tenus ei qui inuenit, ce-	
à testatore ratio.	dat	226
305	idololatria Constantino	
hereditarie Constantini	quō sublata	9.10.13
leges	310	idololatria summū nefas
heretici quomodo tractā	primitiue Ecclesie	
di	88.89	habitum
Herodis interitus	92	idololatrie etiā reliquie
Hilarij episcopi in eccle-	tollende	13.14
siam liberalitas	35	idolorum delubra fundi-
Homeri templum & bi-	tus deleta à Theodo-	
bliotheca Smyrne.	45	sio. 14. Roma uerò à
de duobus cōtentio inter	Gothis	ibid.
orthodoxos orta	88	immunitas ecclesiarū mi-
horrea Constantini & Im-	nistris à Constantino	
peratorum posterio-	data qualis	67
rum	255	immunitatis priuilegium
hospitis recipiendi neces-	194	
sitas professorib. & mi-	Imperator malus pupil-	
litibus remissa	195	lus qui
hybernis mensibus nauig-	Imperatori nouo quo-	
gationi interdictum	modo acclamari solit-	
226	tum	359.360
hypocriticos magni reces-	Imperatores, quatenus re-	
sus	100	ligionis causas sibi cō-
		mitti

INDEX. I

mitti permiserint 63 Imperatorum post Con- stantinum monopolia. 255 Imperij in Orientale & occidentale partitio. 124. 125 Imperium fato dari, Con- stantini dictum 3 Imperium Roma Byzan- tium translatum cur. 123 impietatis pœna certa. 91 92 indulgentia homines red- di deteriores 71 ingrati actio 301 ingrati appellatio ibid. innocentem damnare gra- uius, quàm nocentem non punire 345 de Inofficioso testamento queri quatenus liceat. 306 inquilini ueterib qui. 220 Ioannis apostoli schola Ephesi 41 Iosie regis religio 46 Iouianus Iuliani successor 28	Irenæus Ioannis aposto- li discipulus 41 Irenæi obtestatio, de sa- cris libris bona fide de- scribendis 53 Irenarchæ 339 Iudeorum Constantini te- pore audacia. 12. per Constam. repressa. eo- dem, & 12 Iudeorum improbitate multi prophetici libri deleti 46 Iudeorum synagoge. 43. à Constantino tolera- te 12 Iudeorum templi restau- ratio à Constantino co- hibita 12. 13 Iudæis legata interdicta 31 iudici æquitatis potissimã habenda ratio 328 iudicatæ rei uis & aucto- ritas 326. 327 iudiciariam rem quantũ curarit Constantinus. 317 iudiciorum corruptele pœna 327 <p style="text-align: center;">B</p> iudicio-
--	--

I N D E X.

iudiciorum ordo.	317. 326	iurisiurandi legitima for-	
ingatio ministris ecclesia		mula	322
rum non remissa	68	iurisperitis honores addi	
Iulia Papia lex	234	ti	195
Iulia lex de ui & adulte-		ius singulare quid	192
rijs. 347. repetunda-		iuris ciuilibus libri publicè	
rum	288	prælegi iussi	205
Iulia lege coelibes & ste-		iuris ciuilibus scientia præ-	
riles mulctari soliti.		cio numario non æsti-	
246		māda	198
Iulianus catechista	42	iuris ignorātia quatenus	
Iuliani apostatæ oratio-		noccat	275
nes. 142. in Constan-		iuris professorib. cur præ-	
tium calumnia. ib. 143		ses ius non dicat	198
Iuliani de scholis & ape-		iuris scientia	328
riēdis & ocludendis		ex Iure scripto uoluntas	
lex	190. 191	& sententia iudici e-	
Iuliani idololatria. 13. 14.		ruenda	350
in Ecclesiam iniuria.		iura singularia	192
27. interitus	91	iusticiæ appellatio	329
Iulius Firmicus	348	Iustinianus ducentis pro-	
Iulij Cæs. de tributis remit-		pè annis post Constan-	
tendis sententia. 144.		tinum	108
eiusdem ambitio	145	Iustiniani de synodis pro-	
Iulij Pauli de iure singula-		uincialibus cōstitutio	
ri liber	192		108
Iunoni Moneta uicina		Iustiniano omissa Constā-	
monetæ officina	168	tini de alendis paupè-	
iuridici conuentus ad Rō-		rib. lex. 251. 255. itē de	
calias indicti	205	patria potestate	264

I N D E X.

L

Lactatius Firm. à Constā	40	missum	40
tino præceptor filio		legem ad futura tantū, nō	
suo Crispo datus	158	præterita referri. 293.	
Lactantij locus	5	et ad præterita tamē	
lacunæ auri	163	etiā quatenus. ib. inde	
lapsi quatenus in Eccle-		legē perpetuam cōtraria	
siam recipiēdi. 99. 100		consuetudine non tol-	
lapsi qui, et quomodo cū		li	353
ijs agendum Constan-		leges bonæ ex malis mori-	
tinus et Nicena syno-		bus	176
dus statuerit	99	leges bonas malis morib.	
Latoniæ Tarquinij	337	sepe labefactari	352
latrones Reip. hostes non		leges bono principi non	
promilitib. habiti. 139		tam chartis illinendæ,	
lecticarij	22	quàm factis exprimen-	
legata collegijs quatenus		dæ	145
iure permissa	31. 32	leges ut condere, ita et in	
legata Deo. 32. item Chri-		terpretari, solius esse	
sto siue Ecclesie	33	imperatoris aut prin-	
legionum urbs	40	cipis	332
legatarijs tacitè obligari		in Legū sorensum legib.	
aliis testatoris bona.		aliarum legū uis tota,	
285		atq; adeo Reip. salus si-	
legati officium. 342. 343		ta	315
legis obscuritas aut ambi-		legib. non solum bonis se-	
guitas à Principe tan-		rendis, sed et malis abo-	
tum decidenda	331	rogādis studuisse Con-	
legis uolumen regi inau-		stantinum	351
gurato diuinitus com-		lenonib. nō per omnia in-	
		dulsiſſe Conſtātinū. 237	
		B 2	Leontius

I N D E X.

Leōtius Romæ præfectus	26	librariorum imperitia. 52
Leuitarum tubæ in bellū ituris iudeis sonare cur institutæ	132	librarijs bona fide descri- bendi libri, præsertim sacri 51. 52. 53
Leuiticæ scholæ	42	libri sacri ab hæreticis corrupti 53
lex aliqua quatenus con- traria consuetudine ab- rogetur	353	librorum ad conseruan- dam religionem usus 45
libelli episcoporum inter se de Arianismo con- certantium exusti	66	librorum fatidicorū duo milia ab Augusto Cæs. cremata 50
Liberius episcopus Ro- ma pulsus	26	librorum ueterum thesau- ri 56
liberta patroni sui concu- bina, uxoris loco ha- bita	231. 232	libros supposititios pro- ueris, nimio horū stu- dio, obtrudi 56
libertatis naturalis pri- ma fundamenta	287	Licinius Ruffus 337
liberti hæredis instituen- di ratio	309	Licinius tyrannus magis deditus 348
liberto ingrato libertatē auferri	301	Licinijs aduersus literarū studia iniquitas. 189. impietas. 79. in Chris- tianos tyrannis. 337.
libertorum ingratitude prohibita. 267. quomo- do punita. ibid.	268	incesta barbaries re- pressa. 228. leges sub- latæ 352
libertos fratribus consan- guineis præferri in te- stamento illicitum.	308	liceni comparatus fiscus 143
libitinaria turba	21	limitanei agri militib. sine ullo

I N D E X.

ullo collationis onere assignari soliti 156	corum legib. permis- sa, diuinis non itē. 236
literarum magistris publi- cē mercedē dari, Cha- ronde lege decretum 197	lupanariorum autor Sa- tan 236
literas bonas & Reipub. & ecclesie salutem ac decus esse 190	lupanarium tributū chry- sargyrum 141
literarijs collegijs conces- sa privilegia 192, 193	M
lite pendente patronum de salario pacisci, iure cautum 300	Macedonij Constantino- politani episcopi tur- bae 72
litium redemptores. 299. 300	magia coercita 348
Lotharij de iuris ciuilibus publice perlegen dis lex 205	magistratus ciuilibus ab ec- clesiastico discrimē. 20
Lucij Britanniae regis re- ligio 11	magistratus quales rebus pub. à Constantino pre- fecti 18
Luculli bibliotheca 51	magistratuum potestas non infinita 286
ludorum literariorum au- gendorū ornandorūq; studiosus Constantinus. 185	magorum scholae 43
ludorum oblectatio qua- tenus populo permit- tenda 184	Mahometicus furor Ar- rij factionē secutus 73
lupanaria Rom. & Grae	maiestatis crimen 349
	Maiumae festiuitas cuius- modi 184
	Maiorum bibliotheca Ca- pitoliij Rom. 45
	mandata rei circumstan- tia. 281. periculū. 278
	mandatum suscipienti iu- stam ignorantiam non
	B 3 impu-

I N D E X.

imputari	282	matris hereditas relicta	
Mandatum suscipientem		filijs, quatenus in pa-	
non in faciendo tan-		tris potestate. 261. 262.	
tum, sed & negligens		263	
do culpam prestare.		matri quatenus actione	
280		ingrati aduersum fi-	
mandati cōtempti pœna.		lios experiri concess-	
283		sum	302
mandati neglector quate-		Maxentius tyrannus Con-	
nus mādati actione nō		stantino sublatus. 9. i-	
conueniendus	282	dem magiæ deditus.	
Manilia lex, siue Mami-		348. eius libido	236
lia	222. 223	Maximinus	10
Manlij Torquati histo-		Mecœnatis cum Augusto	
ria	283	consultatio	155. 160
Marciani de restituendis		Medorum <i>ἡγεμονίαι</i> .	
ecclesiæ bonis lex	28	340	
Marcionis perfidia	35	C. Melissi bibliotheca. 48	
Marij Gratidiani statua.		Melitonis episcopi Sar-	
160		densis in inquirendis	
Marinus	59	sacris libris studium.	
mariti bonis publicatis,		55	
dotem uxoris separa-		meßis tempore iusticium.	
ri. 243. etiam in uxo-		214	
ris partem fiscales pro		meta	217
curatores in Gallia		Metelli frugalitas	155
grassari	245	metropoles quæ. 103. me-	
maritorum priuilegia.		tropoles ecclesiæ. 102.	
246		103	
Maternus	59	<i>μυτρωπόλις</i> pius	103
		metropoli	

I N D E X.

metropolitæ	19.130	quàm ciuiles curæ fu-
metropolitæ ius &		isse Constantino. 130.
prærogatiua à Nicæ-		133
nis patrib. concessa cu		milites desertores 129
iufmodi. 104. 105. 110		milites stipendijs suis es-
metropolitanorum epif-		se contenti iubentur.
coporum dignitas un-		134
de, & quomomodo na		militum erga Constanti-
ta. 103. & ad quid.		num obseruantia. 138
104		militū ius singulare 242
militaris annonæ croga-		militibus uxores suas ha-
tio	135	bere comites concess-
militaris disciplina Augu-		sum 133
sti, Romanorum, Con-		militiæ, quæ nunc officia.
stantini	130.133	127
militari disciplinæ etiam		militiarū priuilegia. ibid.
feriati dies permisi.		militiarū ratio qualis Con-
212		stantino habita. ibid.
militaris precationis for-		Miltiades Rom. episco-
mula Constantini. 131		pus 59
militaris res tantum Rei-		ministris ecclesiæ suæ cui-
pub. nomine cōseruata		que statio tuenda com-
à Constantino	139	missa 110
militaris rei usus ac ne-		de Ministrorum ecclesiæ
cessitas. 130. & quanta		creatione Canones.
eius cura fuerit Con-		109
stantino. ibid. inde		ministrorum Ecclesiæ or-
militaris testamenti liber-		do cuiusmodi Nicænis
tas	135. 136	patrib. approbatus. 102
militares leges non minus		ministros ecclesiæ nō mi-

I N D E X.

<p>nus exemplo docere
quàm uerbo debere.
113</p> <p>minorum res quatenus uē
di aut non uendi lici-
tum 272</p> <p>minoribus iuris ignoran-
tiam non nocere. 276</p> <p>molarum saxum superius
& inferius pignori ac-
cipi à Mose interdi-
ctum 217</p> <p>monetæ opifices in insula
concludendi 175</p> <p>in Monetæ falsatores se-
uerior Constantinus.
334</p> <p>monetæ falsatorū pœna.
175.177</p> <p>monetæ officina Rom. Iu-
noni monetæ uicina.
168</p> <p>monetales triumuiui. 162.
168</p> <p>monopolia Imperatorum
post Constantium. 255</p> <p>Monotheitæ. 86. eorum-
dem in corrumpendis
Synodi canonibus im-
pudentia 54.55</p> | <p>moratorie præscriptio-
nes quatenus concedē-
dæ 319</p> <p>de Morte hominis nulla
unquam cunctatio lon-
ga 344</p> <p>Mosis serię & sabbatha.
213</p> <p>ob Mosaicum librum di-
scriptum, miles casus.
57</p> <p>Mosis institutum, ut leui-
tæ tubis canētes in bel-
lū iuris Iudæis præci-
nerent, quid 132</p> <p>muliercularum suspecta-
rum consuetudine ec-
clesiarum ministris in-
terdictum. 113</p> <p>mulierum fauor singula-
ris 240. inde
mulieribus quatenus iu-
ris ignorantia noceat
275</p> <p>municipalia munera 127</p> <p>municipia quante curæ
Constantino fuerint
127</p> <p>mutui contractus ratio
297</p> |
|--|--|

I N D E X.

<p>N</p> <p>Nauiculariorum collegij priuilegium 225</p> <p>naufragij lex 225</p> <p>nauigationi hybernis mē- sibus interdictum. 226</p> <p>nauticæ leges Constanti- ni. 224. Friderici. 226</p> <p>nauticæ rei commendatio 224</p> <p>nautis quomodo prospere- tum uoluerit Constanti- ninus ibid.</p> <p>Nazareorum schole 42</p> <p>necessitati nulla lex posi- ta 250</p> <p>negotiatores domus prin- cipalis 255</p> <p>nepos an auitam heredi- tatem repudiare, & paternā nihilominus retinere possit, aut cō- tra. 311. inde. & 314</p> <p>nepotes filiorum appella- tione contineri 257</p> <p>Neronis de remittendis uestigalibus delibera- tio 146</p> <p>Nicea Bithynia, & Ni- cana synodus à Con-</p>	<p>stantino coacta 82</p> <p>Niceni canones à Ro. e- piscopis corrupti 54</p> <p>Nicanorum canonū præ- stantia 117</p> <p>Nicanorum patrum seue- ritas 102</p> <p>Nicanum confessum quā- ta reuerentia prosecu- tus Constantinus 82</p> <p>nobiles an à tributis im- munes 155</p> <p>nobiliū appellatiōēs .ibi.</p> <p>nocentis facinus impuni- tum relinqui satius, quàm damnare innocē- tem 345</p> <p>Notitia orientis & Occi- dentis, liber 125</p> <p>notoria 339</p> <p>Nouati turbae 72. 73</p> <p>Nouatiana heresis. 95. quomodo à Nicæna Synodo. repressa 98</p> <p>Nouatiani, Cathari 98</p> <p>Nouatianis æquior paulo Theodosius 97</p> <p>Numæ religio 29</p> <p>numariæ leges 161. 167</p> <p>numariæ rei apud Roma-</p>
---	--

I N D E X

- nos constitutio 160
 numi signandi ratio. 167.
 168
 numi uis tota in aestima-
 tione magis quam in
 materis 168
 numi adulterini Caracal-
 le. 165. Liu. Drusi. ibi.
 numi quali caractere à
 Constantino signati. 168
 numi stannei & plumbei
 lege Corn. prohibiti.
 162
 de Numorū aestimatione
 Constantini lex. 168.
 169
 numorum aestimatione im-
 minuta, aliarum etiam
 rerum quæ iisdem esti-
 mantur, precia immie-
 nui 169. 171
 numorū materia triplex
 tantum. 162. eiusdem
 cōmixtio quatenus ap-
 probata. 164. 165. itē
 quātitas cuiusmodi ap-
 probata 165. inde
 numorum ponderis ratio.
 165. 166
 numorum qualitas apud
 Iustinianum quid. 164.
 numorum rasores teneri
 lege Cornelia de falsis.
 167. 176
 numorum unius certæ spe-
 ciei aestimationē diuer-
 sam esse nō debere. 173
 in Numis tria spectari. 162
 numos cudere priuatis ho-
 minib. olim interdictū
 167
 numos probandi schola
 instituta 160
 numos reprobos non libe-
 rare soluentem 162
 nuptiæ inter quos illicitæ
 229. 230
 nuptiæ sacerdotib. à Nica-
 na synodo permissæ 116
 nuptiæ ultra bienniū per-
 sponsum sine causa di-
 lata, irritæ 242
 nuptiarū leges 228. 229.
 237
 nuptiarum sacrilegi. 237.
 347

O

 Obedientia religionis ue-
 ræ mater 11
 obryzati solidi qui 173
 obryz.

I N D E X.

obryzatorū solidorū om nium idem precii. 172	Pamphili martyris bibli- otheca 47
obryzum aurum 173	panes ciuiles 140
officio aliquo præditus si quempiam aliquid si- bi uendere cogat, quo modo puniendus. 286	Pantænus 41 Papia lege steriles & cœ- libes mulctari soliti. 246
officia militiæ olim 127	Papie schola à Carolo Magno instituta 205
Olympij interitus 91	parricidij lex 347
ordinatio ecclesiastica iu- sta & legitima, quæ. 109	Paschæ celebratio hodi- erna quantum à Niceæ na cõstitutioe distet. 94
Oriens ad libidinem pro- cliuor 231. 236	Paschæ diei controuersia quanta turbæ occasio. 93
Orphitianum senatuscon- sultum 263	Paschatis celebrandi ra- tio certa à Constanti- no constituta 92. 93
osculari mulierẽ, præter uxorem aut cognatã, illicitum 241	pastoris boni est tondere pecus, non deglubere. 144
osculi dati, non secutis nu- ptijs, merces. 240. 241	paterna bona si fiscus di- strahat, à filiofam. asse- ri iure singulari posse. 274
Osius Cordubens. episco- pus 78. 111	paternæ pietatis interes- se, filios etiam in stu- dijs alere 199
ótavugai 340	patria in filioffa. pote- stas.
P	
Pacatianus Constantini in Britania uicarius 154	
facti cõmissorij lex. 294	
factiones cõmissoriæ qua- tenus tolerandæ. 292	

I N D E X.

stas. 247. 248. 258.	pis habenda	255
inde	pauperibus ex fisco alen-	
patriæ suæ quæque ma-	dis prospexisse Con-	
gis quàm sibi nasci. 128	stantium. 251. 252. 254	
patribus quatenus per-	pecuniæ numeratæ loco	
missum liberos suos uē	an etiam alias res dare	
dere	mutuò licitum	297
250		
patriarchæ Metropolitæ	pecuniæ belli nerui	140
præfecti	peræquator	143
105		
patriarcharum appella-	Pergamenorū regum in-	
tio. 103. de primatu	conquirendis ueterum	
certamina	librorum thesauris stu-	
106	dium	56
patrimoniorum munera	Petrus Alexandrinus. 96	
ecclesiarum ministris	Phalaridis taurus	337
non remissa	68. 69	
patrimoniorum munera	Philippi Imp. seculares lu-	
non temerè remitti.	di	179
194	Philippi Maced. arrogan-	
patrono uel ante, uel post	tia ab anicula reprehē-	
litam, non ea penden-	sa	277
te, de salario paciscen-	philosophi patrimonio-	
dum	rū munera sibi remit-	
300	ti postulant, repulsi.	
patronorum in libertos	195	
ius	267	
Pauli Sarnofatani libidi-	philosophos mercenariā	
nes. 113. turbæ. 72. 74.	operam spernere	193
76	philosophis cur Præses	
pauperes ex ærario alen-	prouinciæ ius dicere	
dī ratio	demercedib. nō soleat,	
23	præceptorib. uerò de-	
pauperum cura Episco-	beat	

I N D E X.

beat	198	pollinctores	22
pietas in affines et cogna-		polygamia Græcorū.	115
tos	257	πολυγαμιασυνου	129
pignus quatenus, pecunia		pontifex etiam patrimo-	
ad diem nō soluta, cre-		niorū muneribus ob-	
ditori cedat	290.	noxius	69
291		Pont. Romani à censorū	
pignoris causa indivi-		notis liberi olim	64
dua.	285	pontificis summi & œcu-	
pignoris taciti ius ciuita-		menici nulla ratio Ni-	
tib. aliquot datū.	284	cenis patribus habita-	
de Pignoribus tributorū		104.	
causa distrahēdis, lex.		pontifices unde dicti.	262
150		pontificium	ibid.
Pinitus episcopus	116	populi bene precantis	
Pisistrati bibliotheca	51	munuscula Constanti-	
Placidie statua euerse.		no non spreta	174
350		populi, gladiatorijs ludis	
de plagiarijs lex. 347. eo-		fese oblectantis, impro-	
rundem pcena	294	bitas	182
Platonis locus	29	portorium	146
Plauti locus	280	possessori reo quatenus	
Plynteria Atheniensium		probatio competat.	
211		324	
pcenitentiae publicae tem-		prædia de hostibus capta	
pus in decēnium pro-		limitaneis ducibus &	
tensum	99	militibus donata.	138.
pcenitentiae publicae usus		eorumq; heredibus.	
ecclesiasticae disciplinae		ibid.	
neruus	98.99	prædia Italica à tributis	
		immunia	

I N D E X.

immunia	155	principū beneficia latissi-	
Præsidi provinciali em-		me interpretāda.	194
ptionib. interdictū.	288	principum officij exem-	
prescriptionē moratoriā		plum Constantinus à	
rescripto principis cō-		Deo constitutus	7
cedi posse, perēptoriā		principum potestas nō in-	
non item	318.319	finita	286
prætorio Italiae præse-		privilegia. 191. tam causæ	
tus. 126. item orientis,		quām persone ibid.	
Gallie, Illyrici, etc. ib.		privilegia bonarum artium	
precationis militaris for-		doctorib. cōcessa, quib.	
mula Constantini. 131		rebus consent	193
primates in ecclesia qui		privilegia quatenus ap-	
dicti	103	probanda	192
primatus contentio eccle-		proconsulis officium.	342.
sie interitus potiss. cau-			343
sa	106	à Procuratore quomodo	
principis boni officium.		omnis culpa præstan-	
145		da	282
principis rescripto præ-		prodigo non minus quām	
scriptionem morato-		furioso dandus cura-	
riam concedi, perem-		tor	279
ptoriam non item. 318		profecticia peculia	244
pro Principis salute nun-		professorū ædes privata	
cupari solita nota. 174		non interurbāda. 195	
principi diuinitus cōmis-		professorum honorarium	
sa pupillorum et uidu-		sue salariū. 196. 198.	
arum tutela	277	immunitas et priuile-	
principes in sua causa se-		gia	195
ueri iudices	349	professoribus cautum	ne
		litis	

I N D E X.

litis causa temerè aliò	puellæ alimentariæ	254
auocentur	200	pueri ex publico ali soli-
professorib. salarij tardi-	ti	253
us persoluti etiam usu	pupillares res sine decre-	
ras deberi	197	to non alienandæ
prolate res	214	271
prophetarum scholæ.	42	pupillorum cura.
prophetici libri aliquot à	269. priuilegium.	269
Iudæis deleti	46	pupillorum tutela ecclesi-
provincialium synodorū	arum ministris interdi-	
causa	107	ctā
provincialib. Romanorū		67
presidib. interdictum	pupillis obligata tutorum	
emptionibus.	287. 288	bona
prouocationū usus ac ra-		269
tio.	333. uide Appellati	Pythiæ & Damonis hi-
ones.		storia
ex Psalmorum trib. milli-		335
bus, paucos tantum su-		
peresse	46	Q
Ptolemæi Philadelphib-	Questionib. modus qua-	
bliotheca	50	lis adhibendus
publicam rem euentium,		338
uel sibi, quam uenden-	qualitas in numis quid Iu-	
dam susceperāt, retinē-	stiniano	164.
tium poena		R
289		
publicani	146	Rachaim. raceb
publicanorum acerbitas		217
reprimenda	147	raptores uirginum & ui-
publicanorū poena. ibid.		duarum grauitex pu-
		niti
		237
		regale studium agricultus
		ra
		219
		relapsis pœnitentib. qua-
		tenus spem ueniæ reli-
		quam fecerint Nica-
		ni patres
		99
		religio

I N D E X.

religio cōtemptui doctis, odio indoctis, Lactan tij tempore 6	religio cōtemptui doctis, odio indoctis, Lactan tij tempore 6	tur, etiam Reipub. in- teresse 279
religionis atq; eruditio- nis arctiſſ. coniunctio. 45	religionis atq; eruditio- nis arctiſſ. coniunctio. 45	reſpublica ſine religione, latrocinium 3
religionis cauſe ad epi- ſcoporū cognitionem reie- ctæ 63	religionis cauſe ad epi- ſcoporū cognitionem reie- ctæ 63	reipub. bene cōſtituta fun- damenta & membra 4
religionis cōtrouerſiæ ad ſacrarum literarum re- gulam diſcutienda. 84 85	religionis cōtrouerſiæ ad ſacrarum literarum re- gulam diſcutienda. 84 85	in Reipub. curam detre- ctantes lex 128. 129
religionis potiſſ. in re- pub. habenda ratio 3	religionis potiſſ. in re- pub. habenda ratio 3	reipub. nerui in tributis. 140. 141. 143
religionis propagāde e- xemplū principibus à Deo exhibitus Conſtā- tinus 7	religionis propagāde e- xemplū principibus à Deo exhibitus Conſtā- tinus 7	reipub. quantam curā ha- buerit Conſtantine. 120. 127
religionis ueræ mater o- bedientia 21	religionis ueræ mater o- bedientia 21	reipub. quies quibus po- tiſſ. rebus conſiet. 177
religionem ſine libris con- ſeruari non poſſe. 45	religionem ſine libris con- ſeruari non poſſe. 45	reipub. etiam intereſſe, re ſua ne quis malè uita- tur 279
repetundarum lex Iulia 288	repetundarum lex Iulia 288	reipub. præſecti è publi- co alendi 29
rei mandate periculum duplex 278	rei mandate periculum duplex 278	reipub. quales guberna- tores præficere ſolitus Conſtantine 18
rei ſuæ quiſq; moderator & arbitrer 278	rei ſuæ quiſq; moderator & arbitrer 278	Reticus 59
re ſua ne quis malè uita-	re ſua ne quis malè uita-	à Reo probationem non exigi 324
		reges Ecleſiæ nutritij ab Eſaiâ prædicti 2
		rhetores olim principum aſſen-

I N D E X.

assentatores	6	magni sepe periculi.
Rheticus Heduarum episcopus	97	210.211. hinc etiam die
Rhodia lex nautica.	224	Dominica agrorum cultura uacare, si sit opus, permissum. 208.
Roma Christianorum sanguine imbuta, idololatricæ officina, &c.	122.	209.211.213
	123	S
Roma relicta, cur Byzantium sibi sedem delegerit Constantinus	122	Sabellij heresis 74.76
Romane reip. ueteris mutatio nõ omnis Costantino adscribenda.	124	sacerdotes in criminali causa coram præside conueniendi 63
Romano episcopo prælatus Arelatensis & Syracusius	59	sacerdotum ueterum à tributis & uectigalibus immunitas 69
Romanorum episc. in Conciliorum canonib. corrumpendis fraus	54	sacerdotibus permissum cõiugium Nicænis decretis 116
Roncalie	205	sacerdotibus relicta, ipsi templo relicta uideri. 38
rusticæ rei uacantes, in forum non compellendi.	214	sacra litera à Deo ueluti oracula & legum tabule ad dirimendas religionis controuersias consignate 84
rusticæ leges. Costantini.	208.213	sacrilegi nuptiarum. 347
rusticorum non instrumentis solum, sed et corporib. parcendũ.	216.219	sacrilegium esse, ecclesiæ bonis frui, eos qui pro prijs ali possunt 25
rusticorum operum mora		salarium quib. dari Constanti-

I N D E X.

stātinus uoluerit	196	201.202.203.206. inde
salarij tardius persoluti		Scipionis Aemyliani frū-
professoribus, etiā u-		galitas
suras deberi	197	scortorum chrysargyrū
salaria ociosis subtracta.		uestigal
196		scriptura
salgami uox	134	σείσάχθεια Solonis
salutis ara	276	semisis
sanatibus idem ius, quod		senatoris filius
fortibus	100	senatorum concubinis ini-
sanguinolentus	250	quior Cōstātinus. 234
sanguinolentos natos uen-		Senatus quo loco olim Ro-
dere, quatenus patrib.		mæ haberi solitus. 356
licerit	ibid.	Sep. Seueri impia gloria-
Sardicensis cōuentus. 111.		tio. 358. in adulteros
eius canones pro Ni-		seueritas
canis suppositi	54	sepulture gratuite à Cō-
Scaeuolæ de ferijs respon-		stantino institue. 22.23
sum	211	sepulture magna semper
schola Leuitica	42	cura habita ecclesie.
scholæ ueterum illustrio-		21.22
res	40.41	serui hæredis instituendi
scholarum in Ecclesia u-		ratio
sus	39	seruire iudeis aut impijs
scholarum præfectis certa		hominib. illicitū Chri-
uestigalium pars desti-		stiano
nata	29	de Seruis nō inclemētius
de Scholis ciuilib. Constā		tractandis lex
tini lex	185.186	fescuplum, <i>ἡετιολογ</i>
scholasticorū priuilegia.		Sex. Aurelius Victor. 124
		Smyr.

I N D E X.

Smyrnēsis bibliotheca. 45	spōsalitiæ arræ spōso red-
Sibyllini libri ab Augusto	di, nō secutis nuptijs,
asseruati. 50. et à sacer	quatenus solitiæ 242
dotib. tantum certis no	spōsalitiæ donationes,
tis describi iussi 51	238. etiam nuptijs nō se
Sidonij Appollinaris de	cutis quatenus rata.
Constantino testimo-	239. 240
nium 361	stannei numi apud Syra-
singularia iura 192	cusanos 163
Sisinius Nouatianorum	Stationarij, eorūq; in Re
antistes 97	pub. usus 339. 340
solidi exteriorem circulū	sterilitatis gratia tributa
incidentes dānati. 176	remissa 145
solidi obryzati qui. 173.	Steriliū multa 246
idem eorundem omni	studiorum fauore, singula
um præcium 172	ri iure cōstituta quæ.
solidorum æstimatio. 157	200. inde
Solonis <i>σεισάχθεια</i> 319	studiorum reuerentia præ
Spartam nactus es, hanc	uilegijs cōfirmata. 192
orna 129	à Studijs ante annos 25.
Spartana moneta ferrea.	quenquā auocari pub.
163	munerū prætextu, cau
ad Spectaculum illicitura	tum 200
relicta, ad quos usus	studiosis quales iudices de
uertenda 39	putati 201. 207
Spectacula cruenta omnia	studiosorum quanta sit ra
uitanda. 180. et quæ	tio habita priscis Impæ
lia populo exhibēda.	ratoribus. 199. 200.
183. 184	inde
Spes fallax deæ 292	sua cuique committere e-
	C 2 quum.

I N D E X.

- quum 279
- de Successione & hereditatibus lex 311. inde sui quisq; iuris dominus. 279
- 0 suis reb. ne quis malè utatur, interesse etiã Reipub. 279
- de Suspicionib. damnari neminem debere. 344
- Symbolum Constantini. 92
- Symmachus Vestaliũ patronus 33
- Synagoga Iudeorum 43
- συναγωγῆς que, carũq; consuetudine interdicitum 113. 114. 230
- Synodus Tyria à Constantino castigata 64
- Synodorum cogendarum potiss. ratio & usus. 79. 80. ius olim apud Cæsares 80
- Synodorum decretis quãtum tribuendum 85
- Synodorum provincialiũ causa 107
- Syracusius episcopus Romano prelatus 59
- Tacite hypothecæ privi-legiũ. 270. quibusdam civitatib. datum. 284
- templorum instaurandorũ ratio & usus. 15. 16
- temporum certã observatio quanti momẽti. 95
- testamenti faciendi ratio liberior 304. 306
- testamenti factio an filiosãm. licita 259
- testamenti inofficiosi que rela quatenus licita. 306. 307
- testamenti militaris libertas 135. 136
- testari neminem, nisi qui sui iuris est, posse. 259
- testationes 339
- testatoris bona etiam alia tacitè legatarijs obligata 285
- testi iniurato non minus quã iurato credendum 322
- testi uni non acquiescendum 322
- testes iurifurandi religio ne constringendi 322

Theodor

I N D E X.

- Theodosius alter Constā tributa propriè que. 147
 tinus. 223, eiusdem de tributa Reip. nerui. 140.
 Nouatianis lex. 97. li- 143
 beralitas. 140 tributa sterilitatis gratia
 Theodosij ira per Flauia remissa. 145
 num episcopum placata tributorum æquabilis ra-
 ta. 350 tio. 141. 253. 148. eorū
 Theodosio funditus de le- demq; exigēdi modus.
 ta idolorū templa. 14 149
 Tiberina decursio. 184 tributorum qualis ratio
 Tiberij dictum. 144 fuerit in Ro. imperio.
 Traiani bibliothēca. 45. 146
 frugalitas. 135. laus. tributorum debitores cō-
 189 tumaces quomodo tra-
 Traiani dictum. 143 ctandi. 152. 153
 transitus ab ecclesia una tributorum exactores a-
 ad aliam quatenus con- cerbiores puniri soliti.
 cessus. 112 147
 propter Tributi soluendi tributorum exactorib. à
 dilationē quatenus di- rusticis instrumētis &
 strahēda debitoris bo- bobus interdictū. 152
 na. 151 tributorū immunitas pri-
 tributi solutioni quantum scorum sacerdotib. cō-
 tēporis præscriptū. 152 cessa. 69
 tributa ex prædijs sterili- tributorū numi equa lan-
 bus quomodo colligen- ce appendi soliti. 166
 da. 155 à Tributis neque clericos
 tributa non minus auro fuisse immunes. 155
 quàm argento depen- tributis ordinarijs etiam
 di solita. 156. 157 ecclesiastica prædia

I N D E X.

esse obnoxia	68	quatenus recepta.	339
à Tributis pensitandis ne		Valentinianus Ecclesiæ	
mo eximendus	154	filius. 2. eiusdem de re-	
de Tributis remittēdis in		situendis ecclesiæ bo-	
lij Cas. sententia	145	nis lex	28
triumviri monetales.	162.	M. Varronis bibliotheca.	
	268		48
Tullianum	337	uestigalia propriè dicta	
tutela pupillorum & ui-		que	146
duarum diuinitus com-		uestigalia Reipub. nerui.	
missa principi	277		146
tutelam ut rempub. geri		uestigalium æquabilis ra-	
debere	270	tio	141
tutelaræ prætor	272	uestigalium certa pars a-	
tutoris, qui pupillam suã		lendis sacerdotib. desti-	
stuprarit, poena	237	nata	28. 29
tutorum bona pupillis o-		uestigaliũ immunitas pri-	
bligata	269	scorum sacerdotib. cõ-	
tutorib. pupillariũ donati		cessa	69
onũ occasio neglecta,		uestigalium in Ro. Impe-	
de suo pendenda.	270	rio cuiusmodi constitu-	
tutorib. quatenus conces-		tio	146
sum res minorum alie-		uestigalium summa Cice-	
nare, & c.	271	ronis tempore	146
tyrãni que rapuerint, ea,		in Vestigalib. exigendis	
interfectis illis, pro-		Constantini modestia.	
prijs dominis restituē-			144
da	15	Vergilij locus	212
V		ueritati cõsuetudinem ce-	
Vadis amici uicaria fides		dere debere	354
		Vespa-	

I N D E X.

Vespasiani sordida auaricia	14.4	de Vltimis uolūtātib. 302
uespillones	21	uolūtatis supremæ liberū esse stilū debere. <i>ibid.</i>
Vestalibus legata, eorūq; in pauperes liberalitas	33	uota pro salute Principis nuncupari solita. 174
pro Vestē etiā usuras stipulari posse	297	usuræ <i>ἡμιόλιαι</i> . 298. sesquicentesimæ, cētesimæ. <i>ibid.</i>
ueteranis cōcessa priuilegia	138	usuræ legitimæ nō improbandæ 299
uim qui fecit, quomodo puniendus	346	usuras non pro pecunia tantum, sed & pro ueste stipulari posse, ac solui debere 297
de Vi iudiciū ante omnes alias causas tractari solitum	316	usurariæ leges 295. 296
ui nihil magis iuri cōtrarium	321	uulgaris uxor aut mulier quæ 235
uindemiarum tempore iustitium	214	uxori obstricta mariti bona, dotis conseruandæ nomine 270
uindictæ diuinæ exēpla	91	uxores mariti bonis publicis, indignis modis in Gallia à fiscalib. procuratorib. tractari. 249
uirginum sacrarum cum diaconis consuetudo, Cypriani tēpore	114	uxorib. data priuilegia à Constantino. 242. 244.
Vlpia bibliotheca	45	Z
Vlpianus contra militum furorem defensus.	206	Zosimi in Constantinum mendacium 141
Vlpiani locus restitutus.	343	

F I N I S.

7117241

BASILEAE, EX OFFICINA
Ioannis Oporini, Anno Salutis huma-
nae M. D. LVI. Men-
se Martio.

R I N O

105 pmi mtr nrb
105 pmi mtr nrb
105 pmi mtr nrb

Eppist' ad Galatas in dno. Et

1105 pmi ante m. h. **E**ppist' ad Galatas

